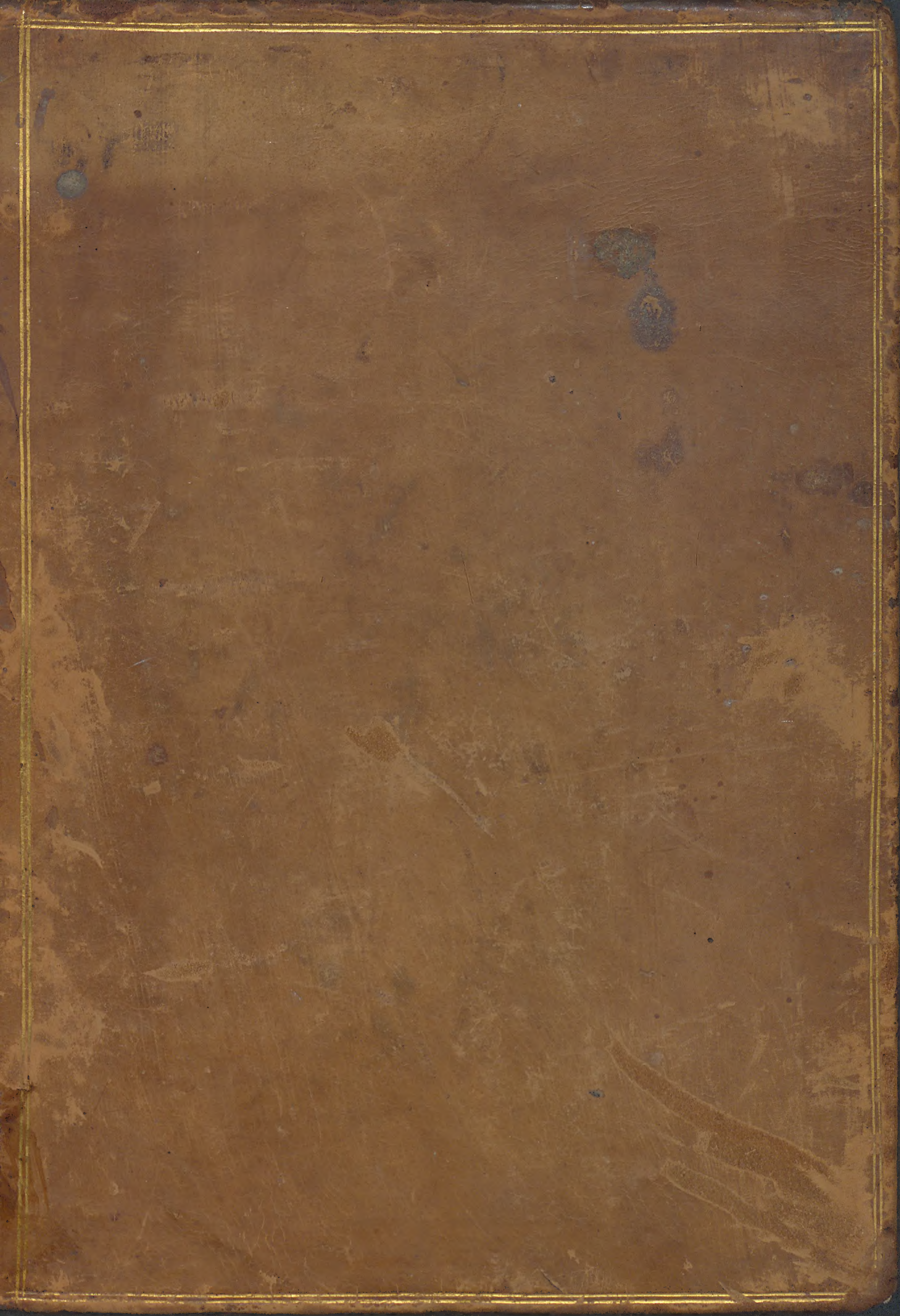

BIINOMIKON
SIVE
DE IVRISPERITIS
LIBRI DVO.

AVTORE
JOANNE BERTRANDO
Præside Tolosano.

TOLOSÆ,

Ex Typographia Raymundi Colomerij, REGIS, & Academiæ Tolosanæ Typographi.

M· DC. XVII.

ILLVSTRI VIRO ÆGIDIO MASVERIO SENATVS TOLOSANI PRINCIPI.

Tristandus Bertrandus Senator Tolosanus, & Franciscus Bertrandus Catoursæus fratres S. D.

BIINOMIKÔN *Ioannis Bertrandi patris nostri, siue de Iurisperitis libros duos, in lucem mittimus. Homines quidem mali, & filij parum pij simus; si hosce ingenij paterni fœtus, & in fiduciaria nostra tutela existentes, fraterno amore non prosequamur. Quod autem illustrius veri affectus testimonium à nobis exhiberi potest, quam eos in lucem prodeuntes nomini tuo (Princeps Senatus illustriss.) dicare? cuius virtus & doctrina in luce huius regni, & in oculis clarissimæ Prouinciæ posita est; & quem non solum, vt Masuerium; sed vt alterum Masurium* ἄπαντα ἄριστον, καὶ σόφον, καὶ οὐδενὸς δεύτερον, *ciues omnes suspiciunt & admirantur. Postulat etiam*

Athenæus li. 14.

hoc à nobis paternæ dignitatis pia recordatio, & Iurisconsultorum qui hoc in libro describuntur, nunquam satis laudata memoria. Qua enim iustiore hostia paternæ laudi, horumque veterum virorum doctrinæ, parentare possumus: quam librum eius, qui in Senatu Principatum tot annos non indigne sustinuit, tibi Principi Senatus meritissimo, offerendo: & Iurisperitorum vitas, ab Iureconsulto (hoc nobis filiis de patre effari liceat) non contemnendo scriptas, tibi Iurisconsultorum peritissimo, consecrando. His tanquam cumulus accessit, humanitatis tuæ singularis testata omnibus professio, quæ nobis non parum gratum, iucundumque hoc munus te habiturum, facile persuasit. Quod si, hoc à te suppliciter postulantes, litare possumus; satis magnum nostræ in manes paternos pietatis fructum, & tuæ erga nos beneuolentiæ summum testimonium, percepisse videbimur. Vale.

IOANNIS BERTRANDI
PRAESIDIS TOLOSANI
VITA.

AVTORE FRANCISCO Bertrando I. F. Catourſæo.

B Illuſtri rerum Gallicarum ſcriptore traditum eſt Togatos homines Reipub. vel Principibus vtiliſſimos eſſe cum boni ſunt: atque pernicioſiſsimos cum mali & iniqui. Quod quam verum ſit, vltima Galliæ noſtrę calamitoſa tempora ſatis teſtantur. In hac enim communi & nouiſſima rerum pene euerſione, quot Togati Rempub. ſeditionibus vndique erumpentibus concuſſam in eos ſcopulos impulerunt, ad quos naufragium facturam ſperabant. Quot denique e contrario, togatam omnem autoritatem & ſcientiam, ad Reipub. regnique ſalutē conferentes, in hoc publicum naufragium colligendum & reficiendum, fideliter conſtanterque incubuerunt. Quamobrem quod de lingua hominum vulgo dicitur, eam optimã & peſsimam omnium corporis humani partium eſſe, id ad Togatos homines, vere & non ineleganter referri poteſt.

Politia enim regia, quæ corpus ciuile est, membra sua partesque sicut humanum habet. Manus, sunt milites: nerui, vectigalia: pedes, plebeia multitudo: Rex, pro capite cõstituitur: eius Consilium, anima est quæ totum ciuile corpus mouet & regit: linguam autẽ præcipuam capitis partẽ animæque interpretẽ, Togati homines conficiunt. Sic Quęstor sacri Palatij, qui princeps Togatorum est, lingua & vox à celeberrimis autoribus dicitur. Mala autem & incommoda quæ Reipub. Togati quidam intulerunt, qui vt Tullius linguam appellat, flabella seditionum fuere, ea quidẽ tanta sunt, vt à me verbis exprimi, & describi nullo modo queant. Illud tamen non minus vere, quam libere dicam, inter omnes Togatos bonos ciues, & Reipub. amantissimos (qui quamplurimi quidem fuere, quosque meliorem humani generis partem cum Symmacho nũcupare possumus) neminem Ioanne Bertrando maiori cum integritate, & constãtia Rempub. capessiuisse, prudentiaque gubernasse. Cuius vitã, ob eximiam eius virtutem, & in Occitanam prouinciam merita, tamquã integritatis & religionis tabulã proponere decreui, vt aliis admirationi, suis vero exemplo esse possit.

Certum itaque est Bertrandorum gentem ab Illusti Comitum Tolosanorum familia originem duxisse. Ramundus enim Bertrandus decimus Tolosanorum Comes quatuor habuit filios, Bertrandum, Guillermum, Alphonsium, & Odophredum: quorum tres primi, Comitatum obtinuere. Odophredus vero, qui Trinqueualli Vicecomitis Bitterẽsis & Carcassonensis filiam vxorem duxit, pro portione sua hereditaria Seruianum agrum in Narbonensi prouincia sitũ habuit, cognomineque paterno quod retinuerat ad posteros omnes transmisso, filium reliquit Hadrianum Bertrandum, qui Rogerij Bertrandi pater fuit: quorum posteri pręcipuis militaribus, & Ecclesiasticis Galliæ honoribus orna-

ti, agri Seruiani illis gentilitij possessionem dominatumque adepti sunt, ad Atauum vsque Ioannis Bertrandi, à quo abiudicatus est. Abauus qui tunc penè puer litterarum causa Tolosę alebatur, simul cum re parente amisso, se ad Bitterensis Episcopi auunculi sui fidem, potestatemque totum contulit; cui iuuandæ pueri fortunæ in omni genere officij nec facultas, nec voluntas defuere. Sed eo paulo post obitū patris etiam mortuo, auunculi ope, opibusque paternis ille destitutus, post susceptos ex Agnete Fabritia nobili fœmina liberos, neglectis ambitionis studiis tranquillitatem vitæ sequutus est, & in Dominicano Cœnobio reclusus, pie sanctéque ad mortem vsque vixit. Proauus togatis Reip. muneribus functus, non solum antiquitate nominis voluit, sed etiam virtute commendari. Auus in restauranda familiæ dignitate erectior, & Alebreti Principis Cancellarius factus, quatuor liberos superstites habuit: Ioannem Bertrandum S. R. E. Cardinalem, Archiepiscopum Senonensem, Galliarumque Cancellarium. Petrum Episcopum & Comitē Cadurcensem: Nicolaum Senatus Tolosani Præsidem, & Catherinæ Mediceæ tunc Delphinæ Cancellarium: aliumque Pettum Abbatem Saramonensem: qui quidē præstanti gloria, rebusque præclare gestis maxime floruerunt. Ex Nicolao autem & Antonia Iordania, natus est Ioannes Bertrandus anno 1527. quinto Id. Maij. Cuius prima ætatis initia cum patris diligentia, tum etiam naturali litterarum desiderio munita, docilitatis suæ non paruum experimentum dedêre. Deinde ex puerili institutione eductus, sub Antonio Vsilio non indocto homine, maiorem quandam rationem complexus est, confirmationemque doctrinæ. Inde ad Iuris scientiam delapsus, vnum ex omnibus Antecessoribus Arnaldum Ferrerium, magnum ætatis suæ virum, & Iurisconsultum celeberrimum ita coluit, vt cum eo à Valentinis ad

ius publice profitendum accersito, Valentiam profectus sit Ibique Doctoratu accepto Tolosam continuò reuersus, patrem graui morbo, & mortifero affectum inuenit. Post cuius obitum in aulam profectus ad Ioannem Bertrandum patruum suum, sub Lodoico Strœbeo viro doctissimo, cum Guillermo Bertrando Villamorio fratre patruele aliquādiu vixit. Paulo tamen post, nec dum Senatoriæ ætatis adolescēs, Senator Tolosanus factus est. Cuius immaturæ promotionis hæc narratur fabella. Cum iussu patrui sui Dianam Valentiniæ Regulam, quæ apud Henricum secūdum prima erat, salutatum iisset gratias acturus, quod ea potissimum intercedente, honorem amplissimum adeptus esset: Dianam ab illo petiisse, an Cardinalis Galliarum Procancellarij ex fratre nepos esset: quo annuente, suasit ei Diana ne Regis vultum subiret. Nec enim (inquit) Rex imberbes adolescentulos, Consiliarios habere se existimat. Tum postea Regij, & sacri Consistorij Consiliarius factus: tandemque sextus Tolosani Senatus Præses à Carolo IX. Galliarū Rege creatus, magna integritatis, & religionis commendatione semper floruit. Quarum virtutum in eo eminentium innumera licet dentur exempla: perpauca tantum proponam, vt ex iis tota vitæ suæ inclinatio, tanquam ex vngue leo, diiudicari possit. Solent in Senatum cooptati vlnas quasdam panni serici Principi Senatus dare; is quamuis sub eius Principatu triginta in Senatum lecti sint, nihil vnquam à quoquam accepit. Munera vero non solum à litigantibus non sumpsit, sed ne quidem à propinquis, & coniunctioribus. Pręter solemnia stipendia, cōgiaria annua dederat ei Rex Henricus tertius ex mulctarū Curiæ exactione, ea tamen recusauit, ne videretur mulctam dicere, vt congiaria sibi soluerentur, & quasi ouem deglubere vt pellē lucrarerur. Emolumenta autē illa quæ à litigantibus, oblites calculo rationiq; obnoxias, iudicibus dantur,

quæq; Sabatina Tolosæ nuncupantur reiecit, & tanquem dignitatis Senatus parũ digna, condemnauit. Tantaque fide & religione vixit, vt dierũ illorũ quibus priuatis negotiis occupatus à Curia abstinuerat, stipendia regia sibi solui noluerit, Quæstorique reddiderit. Codicillos Senatoriæ in Curia Tolosana dignitatis à Carolo Lotharingio Guisianarũ partium in Gallia tunc Principe datos remisit; nec rei publicæ à se gestæ remunerationem à quoquam se accepturum, nisi à Rege suo, animose & fortiter rescripsit. Quæ quidem summa innocentię ratio, eo magis in ipso enitebat, quod & liberorum numerus, & rei familiaris angustia, eum ad opes non spernendas inuitare satis videbantur. Religionis autem & pietatis antiquum propemodum exemplar: quippe qui sine ostentatione piissimus, & sine superstitione religiosissimus fuerit. Singulis diebus Dominicis sacra Eucharistiæ communione vtebatur: Ieiunia vero ab Ecclesia præcepta ita ex præscripto obseruabat, vt ne quidem prope septuagenarius ea vnquam soluisse intelligatur. Vita ei proba, mores innocentes, animus quietus & placidus: Oratio tamen seuera, sed in qua non infrequenter comitas quædam vrbana eluceret: His itaque animi & pietatis dotibus instructus, ad senectutem vsque summam constantissime vixit. Sed hoc magnopere mirum in homine nobili, & ad res magnas nato & alto, quod Magistratus sui partem ad iudicia spectantem, tractandam tantum susceperit: Illam vero ambitiosam Reip. curam quam tot homines & stulte & infœliciter amplectuntur, sibi fugiendam non minus, quam nauigantibus Syrtes aut Scyllas putauerit. Quod autem ei de iudiciario labore temporis dabatur, in studiis literisque conquiescebat. Otium sine literis, mortem & hominis viui sepulturam cum Seneca dicens. Verum in suscepto tranquillitatis consilio solidam vitam agere, fata rerum ei non concesserunt, necessitate temporum

inuitum eum ad Reip.curam, sollicitudinemque rapiente. Sicut enim primum mobile, cæteros orbes contrarium motum habentes, rapacitate sua violentiaque secum trahit. Sic vniuersa Gallicarum rerum perturbatio, cuiuscumque ordinis & naturæ homines, repentino suo impetu cursum hũc violentum, nolentes etiam, sequi coegit. Ad instar tamen stellarum orbiumque cœlestium, qui primum mobile sequendo, motum suum propriũ non amittunt: Ioannes Bertrandus in hac rapacissima rerum omnium conuersione, trãquillum moderatumque animi sui motum, & circulum semper peregit. Ita enim æquabiliter, temperateque cuncta gubernauit: vt in maximis turbinibus ac fluctibus, ciuitatem suam sola placabilitate, & sedatione conseruarit. Verum vt quem cursum ciuitas Tolosana eo gubernatore & Præside tenuerit, cunctis ostendere facile possimus, eundem nos rectâ tenebimus. Duobus itaque fratribus Duce & Cardinale Guisiis, Blesiis, vbi Conuentus Gallici agebantur, interfectis: ad huius necis rumorem tota fere Gallia commota est, & quod medicamentum Reip. salutare credebatur, malorũ fuit irritamentum. Plebecula enim vrbana suapte natura ad seditionem prona, pene omnis agitata est: maximeque Tolosana, à Concionatoribus quibusdam: qui quum aduersus Regem quędam seditiose perorassent, tum Ioannis Stephani Durantij Senatus Principis, regiique nominis acerrimi vindicis dignitas ab eis laceratur. Qua concionum licentia, & maledictorum impunitate, factiosi de defectione cogitantes animos sumpsere, & Concilium ex cunctis ordinibus, penes quod summa rerum esset, creari postularunt. Quod quidem eis concessum, repugnante Ioanne Bertrando. Præuidebat enim vir ille in rebus iudicandis sagax, eos ex hac administrationis concessione, quid ad Reip. euersionem possent cognituros, ad instar Herculis apud Senecam, qui

Posse cœlum viribus viribus vinci suis
Didicit ferendo

Huius autem Concilij princeps constitutus est Ioannes Bertrandus, vt hominum nouarum rerum cupidorum turbulentas voluntates moderatione sua mitigaret, & autoritate frænaret. Verum eò seditio serpserat, vt iam timidiores de defectione à Rege non silerent; Et cum Dafisius Aduocatus Regius Causidicum quendam accusasset, quod effigiē Henrici tertij e Capitolio deiiciendam censuisset, tanta in eum commotio facta est, vt magnum sibi creauerit vitæ periculū. Itaque cum ad hoc vsque tēpus Durātius occulte cuniculis oppugnaretur, aperto marte in posterum expugnari cæpit. Sept. ann. enim Cal. Febr. 1589. hora post meridiē quarta, eū e Senatu exeuntem, rhedamque ingressum quamplurimi armati homines eductis gladiis aggressi, ad extremum deduxissent casum: ni rhedarius equorum velocitate e manibus eorum euadens, dominum ab omni iniuria prohibuisset. Bertrandus autem cum Stephano Bertrando Quintio filio suo, qui hoc in repentino motu, cum militari manu ad patrem accurrerat, e Curia domum suam incolumis se recepit: primusque aggere doliario, in modum eritij militaris, vici sui angulos clausit. Cuius exemplum sequuti reliqui ciues, in singulis vrbis vicis aggeres similes egêre. Sed tandē Durantius in Dominicano Cœnobio, in quod cum militū custodia inclusus erat, decima quinta die post fugam, à plebe armata, siue potius plebis colluuie occisus est, cum Dafisio Aduocato Regio, quem in Castro Narbonensi custodiis vinctum, obseruatam Regi fidem clausum habebant: & ita pluribus vulneribus confossus per totam vrbem funiculo pedibus alligato, cum Regis Henrici tertij effigie maxima cum ignominia trahitur, & ad scalas D. Georgij, vbi

damnati & facinorosi homines plectuntur, cum omniũ bonorum mœrore suspenditur. In hac tanta tamen atrocitate temporis, Ioannes Bertrandus quæ fortem ciuem, & Senatorem optimum decebant, gerere non destitit. Nam cum tertiana ipse in lecto laboraret, filium suum Stephanum Bertrandum Quintium ciuibus ducem ostentauit, ad hanc indignissimam calamitatem e Clarissimorum virorum ceruicibus depellendam. Sed cunctis perterritis, Quintius publicam causam suscipere non potuit: hanc tamen plebis fęcem e Palatio & Dafisij nece reuertentem, partim amissis gladiis & telis, partim ereptis, diffugere solus ipse cũ paucis amicis coegit. A quibus autem plebs ad hunc furorem impulsa fuerit, varie narrabatu: vel ab his qui priuatas iniurias publica manu vindicare tutum putabant: vel ab illis qui quum populari tantum freti potentia à Rege defecissent, credebant hoc facinore admisso, plebeculam metu supplicij ad sanitatem facile non reuersuram. Hoc quidem popularis leuitatis testimonium, & ætatis nostræ corruptæ argumentum: inter præcipuas odij & necis causas, eam tunc vulgo ferri, quod rheda in Palatium & Curiã gestaretur, quasi alienum illud ab antiqua parcitate, & togata modestia. Durantij vero fortis constansque animus in amplectenda morte, à multis laudatus est. Sed hoc in eo mirabile, quod hostiũ furori, tanquam hostiam publicam sese libenter obtulerit, & pileo quadrato, togæ dignitatisque insigni, capiti imposito, Senatoriaque toga sumpta, eodem vultu quo Senatum ingrediebatur, furiosam turbam ad exitium suum paratam & anhelantem adierit: vt ipse qui togæ honor & decus fuerat, vere togatus mori videretur. Hoc autem omni admiratione dignissimum, quod his Senatoriis insignibus indutus, tanquam alter Arion Cytharædi palla, nõ Orthion vt ille Diis maritimis, morti se offerens: sed hoc vere Orthon & rectum

Christi

carmen Diuis cœlestibus piè cecinerit. *Domine ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*. Durantio itaque mortuo, Ioannes Bertrandus Principatum Senatus obtinuit. Ne tamen publicæ calamitatis molestiam domestica fœlicitate leniret, filium natu maiorem Stephanũ Bertrandum Quintium nefarie trucidatum hoc ipso tempore amisit, natum annos tantum xxiij, relicto puerulo bimensi ex Francisca Vabresia à Castronouo, fœmina nobili, omniq; honesto lepôre conspicua. Cuius mortem quam grauiter tulerit, satis intelligẽt qui se patres meminerint. Hoc tamen exasperabat dolorem, quod in tam misero regni statu, nullo publico solatio, priuati mœroris luctum leuare posset. Veruntamen statim atq; Ciuitatis Tolosanæ clauum tenuit, nihil antiquius habuit, quam Senatus autoritatem prostratam & afflictam erigere: Senatoresque profugos, qui ex Ciuitate in hoc communi Optimatum periculo cesserant Senatusconsulto reuocare. Quod quidem fecit repugnantibus quibusdam populi primarijs, nonnullisq; ex Senatu. Cur enim, inquiebat ille, tot Senatores viri boni, & nulla ignominia notati in eam Ciuitatem non reuertentur, in qua tot perditos & facinorosos, homines non solum habitare, sed etiam autoritatem habere sinimus. Iam Reip. Tolosanæ tranquilla satis & serena frons apparebat, induciæque pactæ inter Guisianarum & Regiarum partium duces, domi forisque cuncta quietiora fore pollicebantur: cum subito discordia animos hominum ad noua surgentes, veluti pestilenti quodam sydere afflauit. Vrbano Sangelasio Conuenarũ Episcopo, à Senatu absente Guillermo à Ioyosa Galliȩ Mareschallo, Occitaniȩ Prorege, vrbis Tolosanæ cura demandata erat. Sed cum populariter nimis se gereret, Patres Ioyosano autore, eiusque sententiæ principe, de abroganda eius potestate consentiunt. Sangelasius qui cuncta quæ aduersus eum parabantur satis superq;

nouerat,conturbari Rempub. quam minus ipſe valere mallens,vt inuiſum plebi Ioyoſanum redderet, contra publici ſolemniſque iuriſiurandi religionem, eum cum hæreticis hoſtibuſque inducias feciſſe criminatur: Et ſodalitatem nomine Corporis Chriſti prætexens,poſt Conſilia cum plebeijs nouarum rerum cupidis, interdiu noctuque agitata, Richardum Ordinis D. Franciſci à Paulo ſodalem, in fano D.Mariæ Dealbatæ cōcionari iubet. Is quum de Reip.ſtatu multa diſſeruiſſet,Sangelaſium tanquam Religionis Catholicæ verum propugnatorem, plebi commendat:Mareſchallum Ioyoſanum, Patrumque Principes, de vrbe hoſtibus dedenda cogitaſſe. Quibus ſermonibus, iam per ſe accenſi incitantur à Monacho plebis animi. Cui concione finita ad arma diſcurrenti, Sangelaſius armatus occurrit: ſeque pro libertate & Religione arma ſumpſiſſe clamitās,ne defenſorē ſuum in ipſo diſcrimine periculi ciues deſtituant precatur. Interim Bertrandus à Mareſchallo euocatus, ad Archiepiſcopatus ædes proficiſcitur:vbi cuncta turbide & turbulente agitabantur. Quidam enim ex Nobilitate, vi armiſque rem agendam cenſebant: rudem & inexercitatā turbam enſium ſolo fulgore terreri. Alij tamen lenibus remedijs ſubueniendum putabant:vim armáque deſperatæ Reipub.tantum medicamēta:concitatos autem plebis animos,quum tutius, tum facilius flecti poſſe quam frangi. In qua ſententiarum ancipiti contentione, Bertrandus nihil temere tentandum ſuadet: & vocatis Franciſco Gargaſſio primæ ſententiæ Senatore,viro conſtantiſſimo prudentiſſimoq;, & quibuſdam alijs Senatoribus,qui nihil antiquius communi ſalute iudicabant, Capitolium petit: ibique Octumuiros ad Senatus, & Mareſchalli autoritatē armis tuendam excitare tentauit. Sed cum illi in varias traherentur ſententias, nihilque certi decernerent. Bertrandus vno ex Capitolinis cum militum

cohorte secum assumpto, purpureaque toga induta, totam vrbem perlustrãs: ciuibus imperat, vt Mareschalli Ioyosani dicto tantum audientes, aliorum recusent iussa: nec à quolibet ambitioso Senatus decreta infirmari impunè patiantur. Sed tanta vis, tabésq; morbi omnes ferè ciues inuaserat, vt apud quos seditio non exarserat, esset dissimulatio; & qui nullarum partium essent, animos ex euentu se sumpturos demonstrarent. Dum hæc Bertrandus ageret, alia ex parte Sangelasius, Richardus monachus, cæteriq; aduersæ factionis ciues Ioyosanum ob inducias cum hostibus pactas criminantur, concursant circum tabernas, & multitudinis rerũ imperitæ sollicitando, & pollicitando animos lactant. Has autem contentiones cum nox superueniens diremisset, sequens dies renouauit. Postridie enim summoque mane, plebe rursus tympano ad arma vocata, maior in plateam Dealbatæ, multitudinis furentis fit concursus. Quo nouo populi tumultu Mareschallus perterritus, Bertrandum inuocat: plurimiq; ex Senatoribus domumeius veniunt ferè exanimati; admonent in tam aperto rerum discrimine non cunctandum: sed contra periculosissimas factiosorum potentias, conditioni Senatus, bonorumque omnium saluti prouidendum. Quamobrem Bertrandus diutius non cunctatus, cum Senatoribus Mareschallum adit: simulque de summa rerum agunt vocatis ad Consiliũ Patribus, Octumuiris, & ex Nobilitate proceribus. Quidam qui non tam incolumem ciuitatem quærebant, quam in quorum manu esset, tentandam rem armis censebant: Hoc indecorum Galliæ Mareschallo, si cum vrbana multitudine manum conferere non auderet. Paucorum autem animi à certatione abhorrebant. Quorum sententiæ Bertrandus adiecit similia quædam verba. Vt prius noscerent vires quas haberent exiguas, quam Mareschalli vitam, Senatus dignitatem, Occita-

niæ tranquillitatē, bonorum denique fortunas in diſcrimen adducendo, quicquam periculo vltimo tentandum ſtatuerent: pro dignitate antea pugnari potuiſſe, nunc pro vita & ſalute decertandum: ſatis decora quæ tuta: & glorioſiorem eum exitum rerum fore, qui partibus adhuc integris cum pace fieret. His ita dictis, legatos ad Sangelaſium mittendos cenſet. Sed Mareſchallo cunctante, quum legationis miſſæ nomen, timoris ſignum videretur, tulêre nonulli conditiones has pacis, vt qui ex Capitolinis Ioyoſanarum partium erant, populo ſuſpecti claues vrbis redderent, darentq; eas ciuibus probatis, & à plebe electis. Tum deinde Mareſchallus, copias quas circum ſe habebat dimitteret: Sangelaſio ſe dimiſſurum ſuas pollicente. Quibus conditionibus Mareſchallo iam commoto, clamatum eſt à cunctis, hæc fraudulenter dici: ſi claues darentur, eos in manu hoſtium eſſe: haberent ſaltem liberam exitus portam; ſi victoriæ, ſors clauderet. Nec imprudenter dictum, Sangelaſio, tota vrbe occupata, ad Mareſchallum obſidendum aduentante. Quo nouo fremitu crebreſcentis ſeditionis, languere ſtatim multorum ſtudia cœperunt, qui primò alacres, fidem atque animum oſtentauerant. Mareſchallus propter exiguitatem copiaru m ſuarū, nec occupare pericula, nec obſidionem tolerare contra concitatam multitudinem, tutum & honeſtum putat: in bona enim cauſa, ſed aduerſa, bene cedere, quam malè opprimi vtilius duxit. Cum paucis itaque Mareſchallus clam ab vrbe exijt. Quo ſubitaneo diſceſſu nonnulli Senatores perculſi, vrbe cedentes cum eo ad Caſtrum Balmanum ex Archiepiſcopatus ditione peruenerunt. Poſt eius diſceſſum, rerum omniū potitus Sangelaſius, cum vniuerſo Clero militū ordinibus ſtipato, ad Archiepiſcopatus ædes proficiſcitur: ibiq; diris per omnium Sacerdotum religiones Mareſchallus deuouetur. Inde effrænata plebecula, nihil

nisi cædes & rapinas cogitabat, quum Bertrandus qui post discessum Mareschalli, domum suam se receperat, Sangelasio mandauit, vt prædas quibus armata turba potentiorum domus minitabatur, prohiberet; prouideretque ne quid detrimenti Respublica caperet: Senatum se coacturum, rogabat vt adesset, & ne rerum non penitus desperatarum remedia negligeret. Sed cum ille iratæ plebis impetum cohibere se non posse, nec in alios, nec in Bertrandum ipsum, qui imperiũ illi abrogare voluisset, acerbe & minaciter respondisset: Bertrandus vt ab vrbe exiret, Mareschalli literis quotidie monebatur. Ille tamen non videbat, quemadmodum id fieri posset, nec deberet. Nec mouebat eum quod Sangelasius ciuitatem occuparet: quum neque Solonem cum Pisistratus, neque Socratem cum triginta tyranni essent, pedem porta extulisse diceret. Conijciebat etiam non ex alitis volatu, nec ex cantu sinistro oscinis, vt in veteri Romanorum augurum disciplina erat: sed vero prudentiæ augurio, dominationem illam vix bimestrem fore. Violenta enim imperia nemo diu continuit. Domi itaq; remansit Bertrandus absq; vlla Reip. gubernatione. Qui tamen in tam graui vulnere, non ob erepta ciuitatis gubernacula, sed Reip. tantum causa dolebat. Iam enim pridem virum illum minime ambitiosum gubernare tædebat, etiam cum licebat: & ad instar fici, dulcedinem suam, id est domesticam tranquillitatem retinere malebat, quam imperium adipisci. Cæterùm cum ab Scipione Regulo Ioyosano, qui exercitum ob vindicandam patris iniuriam comparauerat, Tolosa premeretur: à nonnullis ciuibus viriliter eijcitur Sangelasius, dum vulgus ignauum, & nihil vltra verba ausurum ad sui auxiliũ frustra appellat. Sangelasio expulso Ioyosanus in vrbem recipitur, Bertrandoque libera Ciuitatis administratione restituta, cuncta ita paccata redduntur, vt qui rerum magis diffiderẽt, Tolosam

hoc in quieto ſtatu permanſurã augurarentur. Verùm ſerena hæc rerum tranquillitas, coniurationum procellas in Rep. maximas concitauit. Ex quibus Tornerianam omniũ periculoſiſſimam paucis deſcribere ſtatui, quoniam in ea compeſcenda & reprimenda, Bertrandi virtus & prudentia præcipue illuxit. Annó itaq; 1590. coniuratio facta eſt à ciuibus quibuſdã, religionis & pietatis nomine eam prætexentibus. In Gallia quippe rerum nouatores, vel boni publici, vel religionis nomen induentes, prauum animum ſimulatione recti ſemper tegunt. Princeps autem huius coniurationis ignoratur. Simile enim veri non eſt Tornerium Senatus tantum Aduocatum, nec opibus nec autoritate potentem, tantæ conſpirationis ducem fuiſſe: neque eius auſpicijs milites prouinciales, à quibus & ipſi primarij togæ viri temporum licentia deſpiciebantur, ad arma conuolaſſe credibile eſt. Si coniuratio valuiſſet, eius principem haberemus: ſed infælices ſucceſſus autores non reperiunt. Detecta autem coniuratio fuit à Galilio plebeio homine coniurationis conſcio, qui cum à coniuratoribus conſtitutum audiuiſſet Senatores delendos VII. Id. Septemb. hora matutina, qua frequens Senatus in Curia eſſe conſueuerat: de vita Aſſeſatij Senatoris ampliſſimi & integerrimi metuens, cum quo vetus erat conſuetudo, tale periculum ei haud occultum habuit. Quæ cum Bertrando Aſſeſatius de nocte enuntiaſſet, Capitolinis ad ſe vocatis, & Petro Caumello Aduocato Regio, ſtatuit ille per totam vrbem vigilias habendas, præſidiaque in curia ponenda eſſe, vt ſequenti die ſummoq; mane Senatus cogeretur, quo frequente aliquid ſalutare Reip. tutò decerni poſſet. Poſtridie Senatu vocato, quum ad eum ordinem hęc retuliſſet Bertrandus, decretum eſt eadem præſidia in vrbe retinenda, Galiliumq; in carcerem conijciendum, vt conſpirationis autores, indiciaq; ſceleris pateface-

ret. Qui cum impunitatis ſpe allectus, Berneſium, alioſq; accuſaſſet: nominaturũ eum cæteros cõiurationis ſocios, boni ſperabant: ſontes autem timebant. Interim portarum vrbis cuſtodia Senatoribus probis, ciuibuſque probatis committitur, vt eis curæ eſſet, ne alienus homo quiſquam intromitteretur. Fama tunc erat quamplurimos milites ad ſpem prædæ vndique adſcitos remiſſos eſſe, qui per varias portas vel litium perſequendarum, vel aliorum negotiorum nomine, Toloſam ingredi auebant. Coniuratione itaque prodita, dum Berneſio dubitanti, negantique vincula inijciuntur, tormentaque proponuntur: reliqui coniuratores ſibi prætimentes iam animo cadebant, cum Tornerius ſimili oratione, eos ad agrediendum proiecta erexit. Si diutius, inquit, moramur extrema ſupplicia nobis certa ſunt. Eô itaque fortunæ noſtræ redeũt, vt pulchrius in armis mori ſuccurrat, & vt nobis fortiter potius (licet victis) quam vinctis turpiter, cadendum ſit: neque ſalutis via hoc modo deſperata. Eos enim qui de fuga cogitare tantum nos cogitant, coniurationemque ſimilem aquæ in olla ebullienti credunt, quæ cum detegitur feruorem amittit, inopinata aggreſſione terrebimus. Aſpirabit ſine dubio conſilijs noſtris fortuna, ni eam ignauia noſtra contempſerit: aut niſi lictores qui nos vinciant, carnificeſque qui nos ad patibulum trahant, expectare malimus. Hac oratione maximè commoti coniuratores, vt hominum fert natura, dubiam ſpem certo excidio antepoſuerunt: & die Dominica v. Id. Septẽb. circa horam quartam pomeridianam, Tornerius ſatellitibus ſtipatus, Papuſſium & Reſſeguerium Senatores integerrimos, ciueſque optimos ex D. Franciſci Fano exeuntes prehendit: quos (magna voce exclamãs, ſe libertatis & religionis vindicem) in inſulam Toniſiam duxit, quæ ſeditionũ & motuum Toloſanorum, ſicut Lemnos inſula, fulminum & fulgurum

officina nuncupari iure poterat. Vnde & Tonisiani nomen tunc in vrbe, seditiosi erat synonimum. Quæ cum Petro Caumello Aduocato regio nuntiata essent, imminenti vrbis Senatorumque periculo permotus, Bertrandum adit, cuncta narrat, orationeque vehementi animũ eius naturâ remissum, ad vltionem ita incendit: vt cum ipsa toga domestica, qua erat amictus, è domo exierit, populumq; ad publicam libertatem, & Senatus salutem protegendam concitare tentauerit. Dum autem Ioannes Bertrandus, Petrusque Caumellus plebem stimulant, affines eorum quamplurimi, & Senatus studiosi subsidio veniunt. Quorum aduentu, Palatio ab ipsis occupato, & in turre Tanusia, Castriq; Narbonensis moletrinis præsidijs collocatis, quæ insulam Tonisiam hac ex parte interclusam tenerent, populum denuò ad arma excitant: Purpuraque induta Magistratus insigni, cum tercentorum hominum manu, insulam Tonisiam versus, salutari expeditoq; consilio proficiscuntur. Quô simul ac aduenerunt, Templum D. Mariæ Dealbatæ, quod est quasi arx, & castellum insulæ, occupant. Si fanum tenuisset Tornerius, magno in periculo Tolosana ciuitas versabatur, plebe coniuratorum studijs fauente, innata inuidia, odioque inopum erga potentes: vel quod è religione ita putaret esse, à factiosis quibusdam corrupta, qui ambitionem suam religionis nomine plebi adorandam prębebãt, non minus impie, quam Arelius pictor meretrices suas Dearum nomine, populo colendas dedisse traditur. Quibus à Bertrando cognitis, ne Cultellarij per fluuium Garumnam Tonisianis suppetias ferrent, Candellium & Flamandum Cultellariorum duces ad se venire iussit: quibus in Templum Dealbatæ conclusis patibulum & crucem denunciat, si Cultellarij, contra Senatum vim susciperent. His autem remedijs in hoc subitaneo morbo, saluti publicæ subueniendum putauit: ne tamen pe-

riculosas curationes & ancipites adhibere videretur, tentandum prius animum Tornerij, conspiratorumque duxit, an Senatores liberos dimittere, Senatusque dicto audientes esse vellent. Neque enim Magistratus, ciues tabe affectos statim diuidunt & præcidũt: sed tantum, vt Plato vult, quum insanabiles, & his inquinati vlceribus sunt, quæ Plinius desperãtia vocat, & medici ϑηριώματα, ϗ χειρώνεια ἕλκη. Sed quũ Tornerius mandata Bertrandi detrectasset, ille non amplius cunctandum ratus, Capitolinis imperat, vt è Capitolio tormenta quædam bellica ad oppugnandam insulam deduci curarent. Qui dum in ea exequenda mandata summam diligentiam conferrent, Aquensis Archiepiscopus qui à Cardinale Caietano Sixti quinti Summi Pontificis legato, ad Senatum missus erat, Dealbatam venit, Basilio ex Franciscanis Capuccenis sodali, nonnullisque Sacerdotibus è Societate Iesu comitatus; qui composita ad id oratione Bertrandum à proposito dimouere conatus est. Sed ipse desperatis morbis extrema remedia adhibenda dixit, & quos legum Magistratusque veneratio continere non valuerat, armorum vi & seueritate comprimendos. Hoc ab ipsis Magistratus nomen & officium postulare, vt qui tutores Reip. essent, deteriorem eius conditionem fieri nõ paterentur. Rogauit demum eos vt domum se reciperent, ibique pro Ciuitatis salute assiduè vota facerent. Dum autem hæc ita colloquerentur, subuenêre Odetus à Sancto Ioanne, vnus è Sex-primis Senatus, & Antonius Chalabrius Villæ-longæ Abbas, Mareschalli Ioyosani ex sorore nepos, alijque quamplurimi cum hominum armatorum turba. Cumq; his copijs Senatoriæ partes confirmatæ fuissent, jactis prius quibusdam tormentarijs globis, insulam oppugnare iussit Bertrandus. Qua quidem expugnata parum cruenta victoria, coniuratorum nonnulli viribus confisi, fluuium Garumnam tranantes: reliqui vero

ō

lyntribus & nauiculis ſalutem ſibi pepererũt. Plebeculæ autem Toniſianę ſupplici ad pedes jacenti venia data, liberatis Reſſeguerio & Papuſio, relictoq; præſidio ad inſulæ direptionem prohibendam, Bertrandus, Senatoreſq; fanum D. Mariæ Dealbatæ petierunt, & ſupplicationem Deo ob conſeruatam Remp. conſtituerũt. Moris erat ſecundum Edictorum principalium præſcripta, vt qui Codicillis Senatorijs frui vellent, frequente Senatu iurarent, ſe dignitatem illam venali ſuffragio non emiſſe. Cum itaque Gabriel Veſianus vir ornatiſſimus, candidatus Senatui ſe offerret, & cœtu ampliſſimo iudicante probatus eſſet: reliquum erat vt de more iuraret. Quod quidem ille ſe facturum denegauit, ingenuè profeſſus Codicillos Senatorios ſe emiſſe. Cumq; hoc durum nonnullis videretur. Bertrandus palam teſtatus eſt tantum abeſſe, vt Veſianum damnaret: vt potius candorem animi ſui ſummopere laudandum exiſtimaret. Neque enim honeſtum, perjurio homines in Senatum ſibi viam quærere Iuſtitiæ fundamentũ fidem eſſe. Qua autem fide poterat is videri, qui ſciens fallenſq; in ipſo Iuſtitiæ templo peieraret. Dolendum quidem venales Regni poteſtates eſſe; hocque certiſſimum ruituræ Galliæ ſignum. Sed principibus ſic placere, quos legibus ſolutos nemo ignorabat. Pudendum autem Senatui fore, ſi perjuria non ſolum toleraret: ſed publica etiam autoritate iuberet. Quamobrem iuriſiurandi illius formulam, vel potius periurij licentiam tollendam, penitus cenſebat. Cui ſententiæ omnes ad vnum aſſenſi ſunt, iuſiurandumq; illud abrogatum. Hæc cum domi gererentur, Antonius Scipio Regulus Ioyoſanus Guiſianarum partium in Occitania princeps, ſecundis quibuſdam prælijs aduerſus Henricum Mommorenſem vſus, tantam nomini ſuo peperit gloriam, vt nonnulla Galliæ Narbonenſis Oppida ei vltrò ſeſe dederint. Inter quæ Carcaſſo florentiſſi-

mum apud Tectosages Oppidum. Cuius deditionis autor fuit Philippus Rufus, qui Magistratu in agro Carcassonensi quem Iudicem maiorem Occitani vocant, fungebatur; vir apud suos magnæ autoritatis, & ob nomen paternum non mediocris gratiæ. Ad defectionem eum impulit libertas Franciuium à Mommorense arce munitissima oppressa, & Francisci Sabaterij Laborgadæi atrociores in eum minæ,& seuerius imperium. Scipio itaque Ioyosanus in Oppidum à Philippo Rufo accersitus, vt plebis animos sibi conciliaret, arcem diripit, & Laborgadeum Senatus regij principem, & Giuronium fisci patronum captiuos retinet. Ambo Scipioni inuisi: Laborgadeus quod post necem Guisianorũ fratrum in fide Regis permanens, beneficiorum à Ioyosana familia acceptorum immemor, ad Henricum Mommorensem transijsset,& eius autoritate fretus omnia in Occitania miscens, Senatum è Senatoribus quibusdam qui vrbe excesserant,& nouis extra ordinem allectis constituisset. Giuronius quod quum cliens, & quasi dedititius Ioyosanæ familiæ fuisset, ingrata oratione non in causam, sed in personam inuectus, frequenti Senatu multa in Ioyosanum acerbe & aspere dixisset. Giuroniũ itaque ceruice frangi iussit. Laborgadeum vero eodem mortis genere affici cupiebat. Quia tamen Senator magni nominis,& primæ sententiæ esset,in eius caput nihil injuriosum & hostile,præter custodiam ausus est afferre, priusquam Ioannis Bertrandi hac de re compertam voluntatem haberet. Maxima itaque qua potuit celeritate, vnum ex suis, cum litteris & mandatis ad Bertrandum mittit: rogans, vt quæ ipse de Laborgadeo statuerat, à Senatu probari curaret. Sed hæc duriora atrocioráq; visa sunt Bertrando, quam ciuitas legibus stabilita, & confirmata pati posset. Quamobrem hanc Ioyosani sæuitiam damnans, rescripsit ei subito, & cum aliqua obiurgationis specie. Con-

ſideraret attentius quæ gereret: neminem in caput Senatoris animaduertere poſſe præter Senatum: Si aliquid priuato imperio in Laborgadeum ſtatuiſſet, Senatum mirum in modum ipſi iratum fore: Nec exiſtimaret honeſtum eſſe tanta ſeueritate in regios homines ſæuire, & maxime in Senatorē clariſſimum, cui quidem vitio hoc verti non poterat, quod vt ſe à laqueis inimicorum eriperet Toloſa ceſſiſſet, & ſe totum Momorenſi commendaſſet; humanitatem Duci non minus expetendā, quam rei militaris ſcientiam. Quæ quum intellexiſſet Ioyoſanus ſententiam mutauit, & Laborgadeo ſe pecunia redimere permiſit. Qua quidem in re non mediocre lenitatis & magnitudinis animi ſpecimen Bertrandus præbuit. Qui licet cum Laborgadeo maximas ſimultates, atque etiam apertas inimicitias exercuiſſet: pro illius tamen ſalute tanto ſtudio erga Ioyoſanum, & frequenti Senatu agere non deſtitit, quanto amicus pro amiciſſimo agere potuerit. Cæterùm quum virtute & prudentia Ioannis Bertrandi res vrbanæ cōmodiorem in ſtatum perueniſſent, ſors turbulentis animis nouandarum rerum materiam præbuit. Antonio enim Scipione Regulo Ioyoſano Occitaniæ Prorege xv. Kal. Nou. ad Villamurium Oppidum quod ipſe oppugnabat ſubmerſo, & rebus omnibus in exercitu perditis, de Duce nouo partium eligendo varia ciuium ſententia fuit, nonnulliq; è Proceribus Prouinciæ iam inter ſe de Præfectura contendebant. Cum Bertrandus huic ingruenti malo occurrendum ratus, Senatum cogit, & Franciſcum Cardinalem Ioyoſanū Scipionis fratrem Proregem eligendum eſſe proponit. Quibuſdam hoc durum videbatur & periculoſum: Verebātur enim ne Eccleſiaſtici & non militaris viri, Nobilitas, legioneſq; imperium recuſarent. Quum tamen Cardinales Stroſſam & Armeniacum cum militari imperio Occitanæ prouinciæ & ciuitati Toloſanæ præfuiſſe

Bertrandus dixisset, & sola nominis Ioyosani autoritate, suo quæque in officio contineri posse: Cardinalis Prorex Occitaniæ Senatus decreto factus est; mandatumq; illi vt prouideret, ne quid detrimenti Prouincia & ciuitas caperet. Cum tamen paucis ab hinc diebus prouinciam ille deposuisset, Senatus Nobilitate postulante Henricũ à Ioyosa Cardinalis fratrem in Cœnobio Capuccenorum Tolos. inter sodales tunc commorantem, Occitaniæ Proregem fecit. Sed ne hac in re Christiani nominis religio vlla ex parte læderetur, Sacræ Theologiæ & Vniuersitatis Tolosanæ collegium coactum est: quod nihil contra Christianæ religionis leges fieri pronuntiauit, dummodo hæc autore Summo Pontifice agerentur. Bertrandus itaq; Senatus nomine, epistolam elegantem & tersam ad Pontificem Maximum Clementem viij scripsit, vt quæ à Senatu acta gestaque erant ab eius Beatitudine comprobarentur.

Summo Pontifici Clementi viij. Ecclesiæ Catholicæ Patri Sanctiss. Senatus Tolosanus

S. D.

ETSI non dubitabamus, Beatissime pater, quin & litteris multorum, & fama denique ipsa de morte Clarissimi Ducis à Ioyosa, huius Occitanæ prouinciæ Præfecti tibi esset allatum: tamen existimauimus à nobis quoq; nuntium esse perferendum, quo significaremus, eam dolore nos quantum maximum capere potuimus affecisse: Intelligeresq; eius viri eximias excellentésq; virtutes, omnes probos, & pios viros semper fecisse

maximi. Ex eo die quum in tam repẽtino casu, omnes huius vrbis Ordines nullũ tempus intermitterẽt de salute ciuium, eorumq; omnium qui in hac Prouincia nobiscum Ecclesiã Catholicam sartam tectam esse cupiunt, cogitãdi & agendi, ne in varijs voluntatibus militem sine imperatore, hostis ad suas partes traduceret: aut quorundam circa Oppidanorum animi à nobis defficerent, aut illos vis aliqua externa adoriretur. Nullam moram interposuimus, quin Cardinali Ioyosano, Tolosano Archiepiscopo munus hoc tribueremus. Qui quum non multo post illud deposuisset, virum aliquem egregiè fortem, & sapientem in demortui locum creari placebat, qui huius tam afflictæ, & tantum non prostratæ prouinciæ rebus succurreret. Vnum esse dicebant ex Ioyosana familia Henricum Cardinalis & ipsius Ducis fratrem, nuper in Franciscanum Sodalitium allectum, pium quidem illum, & probitate innocentiáq; præstantem: sed in quo sit præterea eximia belli scientia, multis antea præclaris ab eo rebus gestis parta, à quo solo opem auxiliumq; prouinciales, ciuesq; nostri expectare possent: moræ periculum, Imperatorum penuriam commemorantes: si cunctaretur, à singulis factiones peruenturas: in pace consuetudini, in bello necessitati esse seruiendum. Nobilitas, quæ hic ob eas causas frequens conuenerat, eius imperia æquo animo passuram pollicebatur, neque vlli alij concedere in animum inducebat. Quæ cum ille recusaret, neq; conuenire ista vllo modo suscepto iam à se vitæ proposito ostenderet: adfuere pij multi sacrarum litterarum & Theologicæ facultatis professores, qui illum in tanto periculi metu & rerum discrimine, ad defendendam armis aduersus Ecclesiæ Romanæ hostes Occitanam prouinciam non solum excitarunt, sed etiam impulerunt: apud te se eius rei consilijque autores fore. Quibus rebus perspectis & planè cognitis eam Pro-

uinciam ei administrandam armisq; tuendam facto ad hanc rem Senatusconsulto cõmisimus, existimantes te hoc ratum gratumq; habiturum, & quæ in eo censuimus, decreuimus libenter probaturum. Et si quid ad id facilius exequendum pertinet quod à te proficisci atque impetrari debeat, si nostras ad eius erga te preces adiungeremus facile concessurũ. Quod vt facias te etiam atq; etiam rogare voluimus. Datum Tolosæ in Parlamento 3. Non. Decemb. anno Dñi 1592.

Henrico Ioyosano Prorege facto, indutiæ cum Henrico Mommorantio regiarum partium principe in Occitania pactæ, Prouinciæ laxamentum aliquod calamitatis dedêre. Sed domi subito exarsit noua dissensionis occasio. Quum enim Regulus Ioyosanus post susceptam prouinciam in Curiam venisset absente Bertrando, à nonnullis è Senatu derisus, ludibriosis etiam verbis lacessitus est. Quorum quidem oratione Ioyosani fratres exulcerati, acceptam iniuriam eorum relegatione vlcisci statuunt. Quod tamen quum sine tumultu, Reiq; publicæ perturbatione fieri non posse iudicarent, Cardinalis monachorum concionibus plebem suam facere, Regulus autẽ cohortes in hybernis collocatas accersere diligenter curarunt: vt populari gratia, suisque copijs confirmati, quamcunq; experiri possent fortunam. Hęc quidem Bertrandũ magna affecerunt sollicitudine, quod animo cerneret, si Ioyosani in sententia permanerent, Ciuitatem ad vim atque ad arma descensuram. Cui rei vt præuerteret, eos priuatis admonitionibus ab hoc consilio reuocare tentauit. Initioq; orationis, non solum suum in Ioyosanam familiam summũ studium, summamq; voluntatem; sed etiam maxima Senatus in eos beneficia commemorat. Quod Proreges ipsi à Senatu appellati essent; quod rejecta Mommorense familia, Principatus prouinciæ ipsis esset conseruatus. Docebat etiam quæ Senatusconsulta, quoties, quamque honorifica in

eos facta essent. Quamobrem precabatur ne Senatus autoritatem imminuere conarentur, à quo tantam honoris & gloriæ amplificationem accepissent. Si è Senatorio ordine, quidam partibus suspecti essent, non ignorabāt de capite Senatoris Senatum tantum cognoscere posse: accusationem intentarent, Senatum eadem æquitate qua solebat ius cis redditurum: exemplum patris, & Scipionis fratris sequerētur, qui in pari causa, quæ per vim & seditionem fortasse assequi potuissent, per Senatum consequi maluerunt. Si in proposito permanerent, Senatum suo iure vsurum. Orabat denique vt respicerent, quam difficile esset Senatores expellere, quorum salutem neque Senatus negligere, neque ciuitas quod contra publicam libertatem hoc fieret, leui momento æstimare posset. Sed quum Ioyosani à sententia non dimouerentur, Capitolinos Bertrandus ad se vocat, quæ Ioyosani statuerint exponit, & eos ad publicam libertatem, Senatusq; autoritatem tuendam magnopere cohortatur. Qui quum omnem suam industriam Senatui Reique publicæ polliciti essent, & præsidijs per plateas vrbis dispositis cuncta ad arma decurrerent; Ioyosani fratres incertum rerum euentum timentes, Bertrandum rogant, vt motum omnem in vrbe paccaret: quæcunq; Senatus vellet, se facturos. Posteróque die Cardinalis in Curiam venit, vt Senatum abalienatū sibi reconciliaret: multaq, in eam rem dixit, quibus familiæ Ioyosanæ erga Senatum voluntatem testaretur maximam. Bertrandus autem de loco suo orationem Principi Senatus dignam, plenamq; grauitatis ex tempore habuit. Cuius inter præcipua capita, præterire nefas hęc duxi. Senatum viuam Regum imaginem: vt illis, sic & ipsi, manus oblongas dari. Cæteras Galliæ potestates, vt caduças quotidie interire: Senatum vero vt æternum corpus, nec cum ipsa regni machina periturum. Malè semper cum illis actum, qui autoritatem

eius

eius labefactare conati essent: patrumq; memoria & Proreges ipsos ex vinculis causam dixisse, & adhuc carnificinas sanguine eorum qui in Senatum quicquam hostile tentarāt, rubescentes spectari. Cuius orationis magnitudine, maximam in Senatu, & non paruam apud reliquos ciues virtutis & constantiæ gloriā est consequutus. Cæterùm nec oppressa Tornerij coniuratione, nec rebus ita constitutis, planè confirmatam Senatus autoritatem putauit, quandiu Stephani Durantij Principis Senatus mortis vindicta silentio & timore abolita remaneret. Proponendæ itaque Mercurialis morem iam à quibusdam annis intermissum, renouauit. Cuius caput præcipuum hoc erat, vt de Durantij nece quæstio decerneretur. Periculosa & intempestiua videbatur huius rei agitatio nonnullis, qui minime prauum, sed quidē paruum & parum fortem animum ad Remp. conferebant. Alij vero quasi prouidi ciues hac vne re quietem publicam perturbari, & ab eo bellicum cani dicebant. Nunquam tamen virtus eius contremuit: Sed constanti egregioq; animo, suam hac de re explicuit sententiam: in quam S. C. factum est. Quod tamen frustra sancitum: Edicto regio, rerum omnium Amnestia decreta, & promulgata. Quum autem hæc Tolosæ à Bertrando agerentur, Henricus iiij Galliarum & Nauarræ Rex, Lutetiā Parisiorū à Comite Brissacio, & Ciuitatis Curatoribus recipitur. Quo Tolosæ renuntiato, varijs agitari cœpit vrbs motibus, quum quisque ad sua desideria inclinaret animum. Qui enim nomen Regium oderāt, subeunda antequam ei pareretur, cuncta pericula clamabant: iam Hispanorum auxilia ditionemq; amplexabantur, & extrema quæque cogitatione voluebant. Alij vero qui regiarum partium fautores erant, hoc nuntio quasi è somno excitati, audacter proferunt, victori & Regi parendum: vltima tentanda non esse, nisi ad pacem veniamq; præteritorum obti-

nendam; magnum Ciuitati periculum impendêre, nisi ad Regis clementiam confugerent: habere Parisiensium exemplum: famæq; eorum conducere, vt quos ad deficiendum sequuti erant, eosdem ad nouam Regi fidem præstandam imitarentur. Clamabant denique non cunctandum: ne vt officio inter vltimos, ita & gratia reponerentur. Periculosa tamen erat tam subitanea illius negotij cõfectio, quum maxima pars populi in contrariã traheretur partem. Ideoq; Bertrandus qui nihil aliud in animo propositum habebat, quam ciuitatem Tolosanam tot seditionum fluctibus, partiumque ventis agitatam, leni concordiæ quietisq; aura spirante, ad regis potestatem, tanquam ad tutissimum portum perducere: longiorem ambitum, circuitumq; in huius rei tractatione, quam ardens animus postulare videretur, amplecti coactus est. Primum itaque tentandum duxit Ioyosani Reguli animum, cuius maxima & in prouincia, & in vrbe autoritas erat, & fluctuantes in tam ancipiti rerum voluntatumque conditione cogitationes eius, ad id vnum maximè direxit, vt ipse se à Senatu non seiungeret. Rebus igitur hoc modo paulò confirmatis, conuocauit Senatum, qui frequẽs conuenit propter expectationem tanti negotij, vnâq; cum Regulo Ioyosano decretum est, vt legati cum conditionibus ad Regem mitterentur, nomine Senatus, ipsius Reguli Ioyosani, & Ciuitatis Tolosanæ; in quibus præter cætera, hoc vnum erat caput: Senatum, Ciuitatemq; orare Regem, vt Henrico Ioyosano Præfectura Occitanæ prouinciæ confirmaretur. Quum vero Antonius Chalabrius Villælongæ Abbas, Petrus Raoüllius, & Franciscus Sallustius Senatus Aduocati, legati cum mandatis ad Regem profecti essent, diuersis denuò conquassata est vrbs motibus. Nonnullis omnes pacis conditiones respuendas: alijs vero vrbem Regi prot inus dedendam, nec ea quæ à legatis gesta erant expe-

ctanda censentibus. Regulus autem Ioyosanus, qui nullam sui rationem hac in deditione ab eis haberi satis intelligebat, sibi ipsi præcauere cœpit, Ciuitates præsidio sibi confirmare, & voluntates ciuium sollicitare. Bertrandus autem qui satis superq; nouerat, quam frangerentur Senatus opes, Regisq; negotia, eius disiunctione: in hoc vnum maximè incumbebat, vt animum eius diuersa cogitantem & molientem retineret. Iamq; cura sua naufragium euaserat Ciuitas, & propemodũ in vado salutis res esse videbatur, quum Bertrandus tot vigilijs curisque fatigatus, dyssenteria laborare cœpit, & octauo morbi die è vita excessit Cal. Nouemb. 1594. Cuius morte luctuosa suis, & acerba patriæ, Ciuitas in veteres seditionũ scopulos recidit: ijque casus eam sequuti sunt, vt non immerito boni omnes eius mortem, tanquam publicæ quietis interitum lugerẽt. Mortuus autem est anno ætatis suæ sexagesimo septimo, superstitibus relictis vxore charissima Maria à Castronouo Seruiesia, fœmina primaria, ex nobilioris Albiensis prouinciæ familijs orta, & ex ea sex liberis: quorum priuatis lachrymis, publicus dolor dedit se comitem.

INDEX IVRISCONSVLTORVM
quorum vitæ hoc in libro describuntur.

FINIS.

DE IVRISPERITIS,

LIBER PRIMVS.

LEGIMVS apud Spartianum, Seuerum Imperatorem quamplurimas ædes publicas ruinam minitantes & iniuriâ temporum labentes, tantâ cum vetustatis reuerentiâ instaurâsse, vt nusquam propè suum nomen ascripserit: seruatis tantùm vbique titulis conditorum. Hæc eadem ferè in Iustiniano antiquitatis obseruantia fuit. Cùm enim leges antiquas iam senio prægrauatas, Iurisconsultorúmque opera penè confusa & dissoluta refecit, & renouauit: licèt nomen suum præfulgere voluerit; veterum tamen Iuris autorum in primordijs Digestorum suorum inscribi nomina iussit, vt, inquit, manifestum esset ex quibus legislatoribus, quibúsque libris, & quot millibus hoc iustitiæ templum ædificatum est, factúmque vt iusserat. Nam exarata cernuntur in omnibus Pandectarum voluminibus eorum nomina. De quibus eodem quo ille ordine dicere institui, & breuiter: non enim vbertatem orationis ista desiderant, nec eam hîc cogito consectari.

SALVIVS IVLIANVS.

APVD antiquos autorum nomina qui cuidam ſcientiæ operam dederant, & de ea ſcripta poſteritati mandauerant, in catalogum redigebantur qui,index vocabatur:ſic indicem Iuriſconſultorum Iuſtinianus componi curauit, & Seneca mentionem facit indicis philoſophorum, Epiſt. 39. *Sume in manus* (inquit) *indicem Philoſophorum, hæc ipſa res expergiſci te coget, ſi videris quàm multi tibi laborauerint, concupiſces & ipſe ex illis vnus eſſe.* Et in his indicibus, librorum ab autoribus ſcriptorum numerus continebatur, vt ex indice Iuſtinianeo colligere liquet & ex Ciceronis verbis lib. 2. de Orat. *In Philoſophos veſtros* (inquit) *ſi quando incidi deceptus indicibus librorum quòd ſunt fere inſcripti de rebus notis*, &c. Fiebántq; è membranulis apud eumdem Ciceronem. Mirabitur autem fortaſſe quiſpiam, quòd Iuſtinianus in indice Saluium Iulianum primò ſcripſerit,Quintoque Mutio Scæuolæ, aliiſq; Iuriſconſultis illo antiquioribus præpoſuerit: cùm magis congruum videretur, vt hâc in re temporis ſeries obſeruaretur, quàm ſi confusè,& ſine vllâ antiquitatis ratione deſcriberentur Iuriſconſulti. Verùm hoc ideò factum puto,quòd Saluius Iulianus perpetuum compoſuerit Edictum. Imperator autem Iuſtinianus ad Edicti perpetui imitationem totum Pandectarum opus confecit. Idcircò æquitati conſentaneum ei viſum eſt, vt qui Digeſtorum quaſi prototypus erat, quémque ad imitandum ſibi maximè propoſuerat, is tanquam primus huius operis autor, primum locum occuparet in indice, in quo nomina Prudentum eorúmque libros, ex quibus Digeſta compoſita & concinnata

ſunt exarari voluit. Nec enim aſſentior ijs qui ſcripſêre, Pandectarum opifices, integros non habuiſſe libros Iuriſconſultorum: ſed ex fragmentis quibuſdam quæ in foro circumferebantur, ſingulis prænotatis, autoris nomine libríq; titulo, hoc opus confeciſſe, & prænotatum libri numerum autoríſq; nomen vt in his portiunculis inuenerant, retinuiſſe. Simile enim veri non eſt, hoc tam magnum opus Iuſtinianum, ſiue potius Tribonianum ex imperfectis centonibus conſuiſſe. Quin & ipſe Iuſtinianus contrarium teſtatur in orat. ad Senatum & pop. In præſenti autẽ (inquit) conſummatione maximus legum obtinentium congeſtus eſt numerus, ex libris raris & qui vix inueniri poterant, & quorum nec nomina ne eruditiſſimi quidem in legibus complures homines nouerãt. Quorum ſanè copiam nobis vberrimam dictus glorioſiſſimus Tribonianus præbuit multorum librorum, & qui vix numerari poſſunt ſuppeditatâ multitudine, quibus omnibus perfectè lectis congeſta ſunt hæc volumina, &c. Saluij autem Iuliani nomen apud antiquos maximæ commendationis fuit, illúdq; ipſi Impp. amplificis & honorificis verbis proſequuti ſunt. Iulianum enim Impp. fratres amicum, & clariſſimum appellârunt in l. 67. D. de Iure patrõ. & Iuſtinianus ipſe, Sapientiſſimum, in Nou. 74. de liber. quom. eos oport. vel natur. intel. Tantæ exiſtimationis virum, & diſertiſſimum Iuriſperitum, in l. non ſinè C. de bonis quæ lib. Iuris ſublimiſſimum teſtem, in l. pen. C. de condict. indeb. & ſummum autorem Iuris ſcientiæ in l. inter antiquam C. de vſufr. & habit. & optimum, in orat. ad Senat. Eum etiam νομικῆς φάος j. *iuriſprudentiæ lumen* in veteri quodam Epigrammate Græco nuncupatum legimus.

Τοῦτον Ἰουλιανὸν νομικῆς φάος εἴποι ἰδοῦσα
Ῥώμη, καὶ Βερόη πάντα θεὸς δύναται.

Vbi tamen corruptè καὶ Βερόη exaratum puto: legendúmque

Ρωμὴ Βήρυτος. Quamuis enim Beroës ciuitatis mentio fiat apud autores, quòd ibi prædicatum ſit à Paulo verbum Dei, vt in Act. Apoſtol. relatum eſt; nuſquam tamen hâc in vrbe doctrinam Iuris publicè, vel priuatim traditam legi. Berytos autem vrbs eſt à Pomponio Mela lib. 1. cap. xij. de ſitu orbis, in orâ primæ partis Syriæ collocata, in quâ celebre fuiſſe legalis ſcientiæ ac facultatis gymnaſium conſtat ex Nicephoro Calliſto lib. 14. cap. 52. Eccleſ. hiſtor. Theodoſij temporibus, atque etiam Diocletiani & Maximiani ex l. j. C. qui æt. ſe excuſ. Et Soſomenus Tripart. hiſtor. lib. j. cap. x. ait Tryphillum Ledrenſem Epiſcopum, virum eloquio & ſapientiâ, nec non Beryto legibus eruditum. Quamobrem arbitror legum nutricem appellari à Iuſtiniano in proœmio Digeſt. Et hâc in re ſimilem Romæ quam patriam legum idem vocat in Nou. conſt. x. Et Sidonius Apollinaris domiciliũ legum lib. j. epiſt. 6. Rectè autem in Epigrãmate Græco Ρωμὴ Βήρυτος tantùm ponuntur, quia prohibitum erat à Iuſtiniano in alijs vrbibus doctrinam Iuris publicè tradere. Sed vt ad Iulianum reuertamur non immeritò tot elogijs ornatus eſt, qui maximè nobilis gloriâque clarus ob iuris ciuilis cognitionem fuiſſe dicitur ab Ælio Spartiano, & Edictum perpetuum ſicuti diximus compoſuit; ſiue vt vult Iuſtinianus orat. 2. ad Senatum, Hadrianus, aſſumpto ad id optimo Iuliano. Et ad hunc ſenſum referẽda ſunt fortaſse, quæ ſcribit Nicephorus lib. iij. Eccleſ. hiſtor. cap. xxiiij Hadrianum leges ad Draconis & Solonis Athenienſium legiſlatorum imitationem promulgâſſe. Leges enim Romanas ex legibus Draconis, & Solonis deſumptas eſſe certiſſimum eſt. Hoc autem ei Hadrianus commiſit negotium, quaſi illa quæ iam antè ab Ofilio eâ de re prodita erant, non ſufficerent. Non enim ſparſa Prætorum edicta ſolùm compilauit, & in ordinem coëgit Saluius Iulianus (ne quis ex verbis Iuſtiniani in l. pen. C. de condict. indeb. hoc

colligat) vbi eum Prætorij Edicti perpetui ordinatorem appellat, sed etiam de suo addidit, quæ ibi deesse videbantur; quod ex l. qui duos, de coniung. cum emancip. lib. manifestò apparet. Ideóque Edicti perpetui conditor appellatur. In Const. 2. §. Sed quia. C. de veteri iure enucl. & ab Vlpiano Edicti conceptor in l. 1. D. commod. Hæc enim verba (*qui Edictum concepit*) de Iuliano explicanda sunt. Quædam etiam rejecit quæ necessaria non videbantur. Gellius enim meminit Prætorij Edicti, quo Prætor de Vestalis sacerdotis, & Flaminis Dialis iuramēto cauebat. *Flaminem*, inquit, *Dialem, & Sacerdotem Vestalem iurare non cogam.* Cuius tamen Capitis Edicti, nulla fit mentio à Iuliano in suâ compositione. Quædam porrò immutauit quæ verè concepta non videbantur: sicuti videre est in l. 1. D. commodati. Vbi olim Pacuuius Prætor sic conceperat Edictum de commodato (*Quod quis vtendum dederit iudicium dabo.*) Iulianus verò sic concepit (*quod quis commodâsse dicetur iudicium dabo.*) Et Vlpianus in Tit. de eo quod met. causâ, admonet aliter olim fuisse cōceptum Edictum Prætoris, antequàm Iulianus Hadriani præcepto illud ordinâsset. Nonnulla denique contra receptam Iurisconsultorum sententiam scripsit, vt testatur Callistratus in l. 1. D. de iure fisci, his verbis, *An bona quæ soluendo non sint, ipso iure ad fiscum pertineant quæsitum est. Labeo scribit etiam ea quæ soluendo non sint, ipso iure ad fiscum pertinère. Sed contra sententiam eius Edictum perpetuum scriptum est.* Ceterùm in hâc Edicti perpetui compilatione, si quid Iulianus dubitatione, vel animaduersione dignum inueniret, alios Iurisconsultos consulere non dubitauit. Quod colligere possumus ex l. 6. D. de legat. præst. contra tab. quæ Iuliani est ex lib. xxiij. Digestorum. Ex quâ constat Saluium Iurisconsultum Aristonem per Epistolam consuluisse (sic enim legendum esse in Aristone ostendemus) super hâc parte Edicti. *Quâ emancipatus acceptâ*

contra tabulas liberorum poſſeßione, liberis & parentibus legata præſtare iubetur. Reſpondétque Ariſto, hanc partem Edicti multas habere reprehẽſiones, vt ſæpe ſe animaduertiſſe teſtatur. Tantâ autem ingenij ſedulitate, hoc Edicti perpetui opus confectum eſt, vt in poſterum Impp. Romani vti eo, tanquam vero & æquiſſimo iure voluerint. Idcircò Diocletianus & Maximianus illud, vocant ius perpetuum in l. Præſes C. de Appellation. Quod quidem malè interpretatur Accurſius, Edictũ generale in l. vn. C. quando non pet. port. Generale enim Edictum dicitur de ſingularibus Magiſtratuum Edictis, quæ generaliter ad certos ſpectant: ſicut Edictum prouinciale Proconſulis de minoribus xxv. annis, Caius generale Edictum appellat in l. 53. D. de acquir. hæred. Fuit autem hoc Edictum perpetuum à Iuliano ordinatum, anno 15. Imperij Hadriani, autore Euſebio in lib. Chron. Præceptorẽ autem ſe in iure ciuili Iauolenum habuiſſe teſtatur ipſe in lege 5. D. de manum. vind. A quo non ſolùm ocioſâ illâ doctrinâ, & in ſcholarum vmbris deliteſcente inſtitutus, & imbutus eſt: ſed veram & puram quæ in ſolem, & lucem perducitur philoſophiam hauſit. Cuius præcepta, ita infixa in animo ſemper habuit: vt ad exemplum illius, in Præturâ, & in Conſulatu quoſdam ex ſeruis ſuis vindictâ liberauerit, & alijs quibuſdam Prætoribus eum conſulentibus, idem ſuaſerit. Meminerat enim Iauolenum præceptorem ſuum in Aphricâ, & Syriâ cum conſilium præberet, ſeruos ſuos manumiſiſſe: vt ipſe ſcribit in l. 5. D. de manum. vind. Litterarum etiam, & rerũ cognitionem ita ardenter appetijt: vt & honores aſſequutus, & ſenex in ore habuerit ſemper hæc verba, *καὶ τὸν πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχων προσμαθεῖν τι βουλοίμην*, *j. etſi pedem in tumulo haberem addiſcere aliquid vellem,* autore Pomponio in l. apud Iulianum, D. de fideic. libert. Quam ſententiam vel à Solone accepit, quem M. Tullius in libro de Senectute ait, in quibuſdam

versibus gloriari, se quotidie aliquid addiscentē fieri senem: vel illud vetus prouerbium imitatus est, quod vsurpauit Lucianus in sectis, ϗ τὸν ἕτερον πόδα φασὶν ἐν τῇ σορῷ ἔχων. Honores autem & Magistratus eos gessit, quos summi Iurisconsulti consequi solebant. Hadrianū enim in consilio eum habuisse cum Iulio Celso, Neratio prisco, aliisque Iurisconsultis, tradit Spartianus in Hadriano: Praeturámq; vrbanam exercuisse in Didio Iuliano: & Consulem bis fuisse, idem autor est. Iulianum quidem Antonio Pio imperante, anno ab Vrbe cōdita 901. Coss. fuisse cum Torquato tertiùm, apud Cassiodorum in Chron. vel cum Torquato secundū, in Fastis Graecis reperimus. Cuspinianus quaerendum putat, an ille sit hic Saluius Iulianus Iurisconsultus: Onuphrius in Fastis esse affirmat. Cuius sententiae libentissimè assentior. Nostrum siquidem Iulianum Diui Pij temporibus vixisse, indicant satis ipsius verba, quae ex lib. 44. Digestorum desumpta sunt in l. 17 D. de eo quod met. causa. vbi cùm de Antonini Pij rescripto ad Claudium Frontinum loquitur, vtitur eo verbo (*Imperator*) quod de Imperatore regnante, & adhuc viuente semper intelligi debere infra ostendemus. Docent etiam verba Vlpiani in l. 1. D. ad Senatusc. Tertull. *Et Iulianus rectè putat circa Tertullianum locum esse succedenti agnato.* Tertullianum enim S.C. sub D. Pio factum est. Quamobrem Saluium eum esse puto, ad quem D. Pius rescripsit in l. 1. C. vt in poss. legat. De secundo autem Iuliani Consulatu, nihil compertum habeo; quandoquidem Iulianum, quem Cassiodorus Consulem factum esse cum Pisone, M. Antonio Vero imperiū obtinente ait, 30. anno post Torquatum Consulem III. alium esse ab eo qui cum Torquato Consul factus est, series temporum nos docet. Eúmque potius cum Onuphrio existimarem, quem auunculum Didij Iuliani Imperatoris fuisse, scribit Spartianus. Ceterùm Saluius Iulianus Insuber Mediolanensis fuit,

Seueri nomẽ habuit, filiũq; genuit Saluiũ Iulianũ, teste Lampridio: cuius apud autores nulla extat mentio. Sed ex eo habuit Nepotem Petronium Didium Seuerum, qui pater fuit Didij Iuliani Imperatoris. Ex quibus constat Iulianũ Iurisconsultum, proauũ fuisse Iuliani Augusti, qui post Pertinacem imperauit autore Aelio Spartiano in Didij Iuliani vitâ, qui & ipse Iurisperitus fuit, vt Eusebius in Chron. & Eutropius lib. viij. Rerum Roman. scripsêre. Quapropter Sextum Aurelium Victorem maximè deprauatum esse constat hoc loco. *At Didius (an Saluius?) Iulianus fretus Prætorianis quos in societatem promissis magnificentioribus perpulerat, ex præfecturâ Vigilum ad insignia dominatus processit. Genus ei pernobile, iurisq; Vrbani præstans scientiâ; quippe qui primus Edictum quod variè, inconditéq; à Prætoribus promebatur, in ordinem composuerit.* Non enim existimãdum est Sextum Victorem ignorâsse non Didium Iulianum Imperatorem: sed Saluium Iulianũ eius proauum, Edictum Hadriani temporibus composuisse. Euidens quippe est, librariorum solam ignorantiam hoc tam portentosum mendum in Victore inflixisse; quem candori suo pristino restituemus, si illa verba (*An Saluius*) transposita, loco suo reddamus, post dictionem (*quippe*) quæ etiam corrupta est: & sic emendemus, *Qui pronepos Saluij.* Cùm enim his notis, *pr.np.* verbum (*pronepos*) scribatur, facilimè potuit exemplaribus vetustate exesis, pro his notis librariorum inscitiâ, (*quippe an Saluius*) exarari. quæ quidem verba subsequentes scriptores, cùm ex his nullum aptum sensum elicere possent, putauerunt separanda, & dictionem, *an Saluius*, in initio huius loci reponendam: nec tamen fœlicius, quàm alij fecêre. Saluius autem Iulianus noster sub D. Pio mortuus est, & miliario quinto viâ Lauicanâ sepultus, in monumento quod sibi & posteris suis construxit, vt colligere licet ex Lampridio, in Didij Iuliani vitâ. Sed antequàm diem vltimum obierit mul-

tos

tos de iure Ciuili scripsit libros quorum plerique in Indice Iustinianeo reperiuntur; & in primis.

Digestorum xcix.] nuncupatione Iurisconsultis familiari. Sic Marcellus, sic Celsus libros Digestorum composuêre, quos imitatus Iustinianus in Pandectarũ conscriptione, Digestorum nomine vsus est. Quod quidem itá vsurpatum, quoniam his in libris, Decisiones & disputationes iuris continerentur, & quasi digestæ essent, Orat. Iu stiani ad Senatum & pop. In his autem Digestorũ libris Iulianum puto quæ in Edicto perpetuo continebantur (quod quidem breui libello complexus erat, autore eodem Iustiniano) latissimè & fusè explicâsse. Quædam autem in his libris Scæuolam notâsse, deprehendimus ex l. si venditione D. de peric. & comm. rei vend. Labitus verò nullam legem ex lib. 4. Digestorũ depromptam affert. Verumtamen ea quæ à Pomponio in l. 7. D. de dolo malo ex lib. 4. Iuliani referuntur, ex lib. 4. DD. desumpta esse existimo, & quæ ab Vlpiano in l. 7. D. ex quib. causis maiores. Scripsit etiam Iulianus,

Ad Vrseium Ferocem, libb. quatuor.)

De ambiguitatibus, lib. vnum.]

Ad Minitiũ Natalem, libb. sex.] Minutium legit Politianus lib. 5. Epistol. & Alciatus in eâ Epistolâ, quam præposuit libris Prætermissorum, qui verba hæc accipit, quasi Minitio Iulianus libros dicauerit. Qui error quòd facilè appareat ex inscriptione legis. Cùm res. D. de act. empt. & ex l. Plautius. D. ad leg. falcid. & l. si proprietarius §. vlt. D. de damno inf. aliisque permultis admonitionem non magnoperè desiderat. Ex l. Minitius D. de rei vendicat. apparet, notas quasdam ad nonnulla scripta Minitij Iulianum edidisse, & ex inscriptione l. nec aduersus. D. depos. Etenim scripsisse de iure Minitium autor est Pomponius, in l. tenetur. §. si tibi. D. de act. empti. quod nos fusiùs ex alijs Pandectarum locis osten-

demus. Labitus denique nactus videtur Codicem, in quo, in l. ex empto. § denique, Vlpianus meminit libri x. Iuliani ad Minitium: cùm in alijs legatur, liber quintus. Verumtamen præter eos libros, quorum extant nomina in Indice Iustinianeo, scripsit tractatum de Dotali prædio: cuius meminit Iustinianus in l. non sinè, C. de bon. quæ lib. Item ad Edictum. Quod intelligitur ex inscriptione legis 1. D. de his qui not. infam.

ÆMILIVS PAPINIANVS.

AEMILIVS Papinianus, Papiniano Hostilio patre, & matre Eugenia Gracili natus est: quod ex hâc inscriptione, quæ Romæ extat, deprehenditur. *Aemilio Papiniano Præfecto Pætorio Iurisc. qui vixit annos xxxvj. dies x. menses tres, Papinia-' nus Hostilius, Eugenia Gracilis turbato ordine in senio heu parentes fece-' runt filio optimo.* Socinus in l. cùm auus, D. de condit. & demonstr. scripsit, temporibus Sixti Summi Pontificis vrnā argenteam Romæ repertam, cum aliâ quâdam de Papiniano inscriptione; quam, quòd subrustica ea mihi visa est, hîc transcribendam esse non putaui. Fuit autem Papinianus Cerbidij Scæuolæ præceptis, & institutis eruditus; tum multo rerum aulicarum vsu, morum integritate, Iuris Ciuilis scientiâ, maximam est gloriam consequutus. Argutum genus scribendi habuit, cum acumine sententiarū, & studio verborum venustatis. Itaque disertissimi nomen meruit, in l. fin. C. de instit. & substit. Neque illum puduit si quâ de re melius cogitâsset, mutare sententiam, quod ex l. qui. §. sed cùm C. de furt. & seruo corrupto, licet cognoscere. Non enim ita destinatis sententijs consecratus fuit, vt iudicio suo (quanquam erat

acerrimum) magis tribuerit, quâm ratio veritatis ferre posset. Quamobrem à Sabino facilè se vinci passus est, in contrariam sententiam eum vocante, in l. si vendito. D. de seru. export. Quod si in Papiniano viro excellentibus animi dotibus prædito, ingenio acutissimo, & disciplinâ iuris eruditissimo ferēdum est quòd quandoque sibi minimè constās, conueniénsq; fuerit; ne id quidem vitio verti nostris temporibus debet, in tam multiplici sinuosâque huius scientiæ tractatione, cùm & Imperatores ipsos, qui ius constituunt, suas leges emendare non pigeat, vt scribit Iustinianus Const. cxxij. & Cōstit. xxij Papinianum Diocletianus in l. vtero, C. de præd minor. prudentissimum virum appellat: Iustinianus in l. cùm acutissimi C. de fideicom. acutissimum, & merito ante alios excellentem: in §. sed quia, de fideic. hæred. restit. hominem excelsi ingenij: in Nou. 4. vt credit. agred. princ. deb. & in l. generaliter §. cùm autem, C. de instit. & substit. Magnum Papinianū: in Nou. cviij. de restit. & eâ quæ parit in xj. mense prudentissimū Nec immeritò tot elogijs ab Impp. ornatur: Iustinianus enim narrat ante sua tempora, qui ius ciuile docebant pro more institutóque maiorum, & propter nimiam Papiniani subtilitatē, non nisi tertio anno auditoribus suis eius scripta explicâsse: nec illa quidem omnia, sed octo tantùm libros, ex decemnouem eius Responsorum. Ideóq, tertij anni auditores Papinianistæ vocabantur: ac quò magis tanti viri nomen commendaretur, primi dies quibus illi eius scriptorū adyta penetrabant, festi atque solemnes celebrabantur. Quas institutas ceremonias Iustinianus, in præfatione suâ in Pandectas, continuādas persequendásq; in posterum voluit: cauítq; mutato eorum librorum ordine, quæ ab Antecessoribus iuris studiosis dabantur addiscenda. *Et maneat* (inquit) *Viri sublimißimi Præfectorij Papiniani per hoc in æternū memoria, hócq; termino, tertij anni doctrina concludatur.* Imperatores verò Theodosius &

Valentinianus in l. 1. de Responſ. prud. C. Theod. cùm animaduerterent Iuris Ciuilis populi Romani multiplicem cognitionem, diuerſáſq; & in omnes partes diffuſas diſputationes, quædam aliorum Iuriſconſultorum ſcripta probârunt, quædam improbârunt; Papiniani quicquid erat retinuerũt, & de diſcrepantibus eorum ſententijs in hæc verba ſanxerũt. *Vbi diuerſæ ſententiæ proferuntur potius numerus vincat autorum; vel ſi numerus æqualis ſit, eius partis præcedat autoritas, in quâ excellentis ingenij vir Papinianus emineat, qui vt ſingulos vincit, ita cedit duobus.* Ad eam tamen Conſtitutionem obiter adnotabimus, quod de Notis Pauli atque Vlpiani ſequitur, tranſpoſitum malè à librario quodam. Debent enim, meo iudicio, quod & ſenſus orationis deſiderat, poſt illa verba (*ita cedit duobus*) illa ſubſequi, *vbi autem pares ſententiæ recitantur, quarum par cenſetur autoritas, quod ſequi debeat eligat moderatio iudicantis.* Tum poſteà, *Notas Pauli, atque Vlpiani in Papiniani corpus factas, ſicut dudum ſtatutum eſt, præcipimus infirmari. Pauli quoque ſententias ſemper valere præcipimus.* Ordine enim orationis inuerſo, non ſolùm ordo rerum: ſed etiam ratio ipſa omnis plerumq; inuertitur. Ex his conſtat, primas ſemper apud doctos in iure Papinianum tenuiſſe. Vnde non miror D. Hieronymum ſagacis ingenij, variæq; doctrinæ virum, eum tanti feciſſe, vt ſub eius nomine vniuerſum ius Romanum comprehenderit, diuóque ipſum Paulo Apoſtolo conferre non dubitauerit, in Epitaphio Fabiolæ Æliæ. Multos autem Papinianũ diſcipulos habuiſſe, ſcribit Lampridius in Heliogabalo, Fabium videlicet Sabinum Sabini inſignis viri filium, Domitium Vlpianum, Ælium Gordianum Gordiani Imperatoris patrem, Iulium Paulum, Claudium Venatum, Pomponium, Alphenum, Africanum, Florentinum, Martianum, Celſum, Proculum, Modeſtinum. Ex quibus in præfecturâ Prætorianâ duos habuit aſſeſſores, Paulum, & Vlpianum: vnum ad memoriam, alterum ad libellos. Paulus enim

in l. lecta, D. de reb. cred. se Papiniano præfecto Prætorio assedisse scribit. Libellis etiam Papinianus præfuit, eiúsque libellos agentis meminit Tryphoninus in l. Rescriptum D. de distract. pign. Aduocatus etiam fisci fuit post Seuerum cui successit, vt autor est Ælius Spartianus in Antonino Caracallâ. Præfecturam autem Prætorianam Bassiani temporibus gessit, cuius iussu nefariè trucidatus est, qui ne voce quidem nutúve lædi debuerat. De cuius morte scripsit Spartianus in Bassiano. quæ quidem vt apertè, eiúsque causa innotescat, ipsissima
" eius verba referam. *Scio* (inquit) *de Papiniani nece multos ità in*
" *litteras retulisse vt cædis non adsciuerint caussam, alijs alia referentibus.*
" *Sed ego malui varietatem* (sic enim legendum, non, vt vulgò, ve-
" ritatem) *opinionum edere, quàm de tanti viri nece reticere. Papinianum*
" *amicißimum fuisse Imperatori Seuero, & vt aliqui loquuntur affinem,*
" *etiam per secundã vxorem memoriæ traditur: ad hoc præcipuè vtrumq;*
" *filium à Seuero commendatum, eúmq; cum Seuero professum sub Scæuolâ,*
" *& Seuero in aduocatione fisci succeßisse, atq; ob hoc concordiam fratrum*
" *fouisse, egisse quinetiam ne occideretur, cùm iam de insidijs eius Baßianus*
" *quereretur, atq; ideò vnà cum his qui fautores fuerant Getæ à militibus*
" *non solùm permittente, verùm etiam suadente Antonino occisum. Multi*
" *dicunt Baßianum occiso fratre illi mandâsse, vt & in Senatu pro se &*
" *apud Populum facinus dilueret, illum autem respondisse. Non tam facilè*
" *parricidium excusari posse, quàm fieri. Est etiam hæc fabella quòd dictare*
" *noluerit orationem, & constat eum quasi fautorem Getæ occisum esse.*
Ex quibus discere possumus, quâ integritate mentis, animíq; puritate vixerit Papinianus, qui rem iniquam imperanti principi parêre noluerit. Et è contra, quàm damnandus Neotericus ille Iurisconsultus, qui in libris suis de Republicâ Papinianum nostrum reprehendit, quòd hâc in re Imperatoris dicto audiens non fuerit. Meliúsque Pompeius Trogus apud Iustinum lib. xvj. Histor. à quo Papinianum tam pium responsum desumpsisse auguror, de parricidio ab Antipatro

in Thessalonicem matrē perpetrato, scripsit hæc aurea verba. ‘ *In parricidio, nulla satis iusta causa ad sceleris patrocinia prætexi potest.* ‘ Fertur autem Papinianus cùm raptus à militibus ad palatium traheretur occidendus, prædiuinâsse dicendo. Stultissimum fore qui in suum surrogaretur locum, nisi appetitā crudeliter præfecturam vindicaret. Securi autem percussus est à milite, cui Bassianus dixit, Gladio te exsequi oportuit meum iussum, autore Spartiano. Tractum eius cadauer per plateam fuit, sinè aliquâ humanitate. Filium Papinianum habuit, qui quæstoriā dignitatem consequutus est, quémq; idem Bassianus interfecit eodem Spartiano autore. Ceterùm libri quos Papinianus composuit, in Indice recensentur.

Quæstionum libri xxvij] In Codice Florentino Quæstionon βίβλια τριάκοντα ἑπτά. Iustinian⁹ in dicta Nou cviij. in §. nouimus, citat ex xix. libro Quæstionum, sapientissimum (sic enim loquitur) Papiniani dictum. Gratus autem hic fuit Quæstionū tractandarum modus alijs quoque Iurisconsultis, nempe Q. Mituo Scæuolæ, Callistrato, Paulo, Mætiano, Tertulliano. Quæstionis vocabulū Iractatúsq; videtur confundere Aphricanus in l. qui quadringenta. D. ad leg. Falcid Ex Paulo verò libro 1. Quæst. colligi videtur in omni Quæstione Tractatū præmitti, in l. Nesennius. D. de negot gest. Seneca lib. Controuers. tractationem appellat, & à Quæstione differre tradit. Sed Accursius in dictâ l. qui quadringēta, ex Isidoro differentiam esse cōmonstrat, qui definit Tractatū vnius rei multiplicem expositionem. qui locus refertur etiam ab eodem Accursio in l. fin. D. si pars hered. pet. Hanc tamen veriorem differentiam existimo, scilicet Quæstionem esse appetitionem cognitionis, ex Cicerone lib. 4. Academ. Tractatum verò explicationem, siue agitationē, vt loquitur Paulus lib. 1. § veteres D. de acquir. vel amitt. poss. eius rei quæ tractatur. Quod satis probatur ex Vlpiano lib. 31. ad Edictum in l. 59. D. pro

ſocio, & ex Afric.lib.4. Quæſt. in l.19.§. in propoſito D. ad Senatuſc. Velleian. l. qui bonâ fide §. ſi quis, D. de acquir. rerum dom. Hócque ipſa verborum Græcorum vis indicat. Tractatus enim apud Græcos dicitur διάληψις. quod verbum à διαλαμβάνω deſcendit, quod explico ſignificat. Sic enim apud Theophraſtũ ἐπὶ τὸ πᾶν διαλαβεῖν, ab interprete dicitur, *in vniuerſum explicare*; atque ita διάληψις, rectè vertitur, *explicatio eius rei quæ tractatur*. Quæſtio autẽ à Græcis appellatur πρόβλημα, quod à verbo προβάλλω deſcendit, quod dubito ſignificat. Sic enim Tuſanus hæc verba Nazanzeni προβεβλημένα διανοήματα, dubias cogitationes interpretatur. Vnde & πρόβλημα quod quæſtio appellatur, dicitur dubitatio apud Ciceronem, vel dubia propoſitio lib 7.Epiſt.ad Attic. *Et ſimul tu hoc διευκρινήσεις* πρόβλημα ſanè πολίτικον. Quod contra Manutiũ particulæ, Aut, vel, quæ ſequuntur, apertè demonſtrant: quæ tantùm ad dubium ſignificandum apponuntur. Neque enim vt plurimum certa & vera ſunt, quæ in his libris Quæſtionum referuntur: ſed potius veriſimilia. Hócque ſatis argumento eſſe poteſt, quod hoc verbo, *Conſtat*, his in libris Iuriſconſulti non vtantur Quod quidem ius certum Iuriſconſultorum demonſtrat, autore Cicerone in Orat.pro Flacco. *Retulit*, inquit, *ad Iuriſconſultos, conſtabat inter omnes*. Sed his verbis dubium deſignantibus, *poteſt dici*, vt Papinianus lib.27. Quæſt.in l. ſi ſtipulatus D. de vſur. & illis *facilius putabo*, vt Paulus in l.34. D. de negot. geſt. Denique dicendum eſt, in Quæſtione Tractatum ſæpè inſpici, teſte Paulo in l. 5 D. de præſc. verb. & ipſo Papiniano l 6. §. ſi ædes D. ſi ſeru. vend.

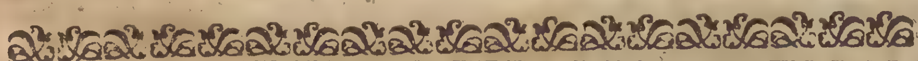
Reſponſorum libri xix.] in Florentinâ editione Reſponſon βίβλια δεκαέννεα. Reſponſionum corruptè legitur apud Politianum. Verum autem hunc numerum librorum eſſe apparet, ex §. Tertio verò anno, præfationis Iuſtiniani in Pandectas. Qui tanto in honore fuere, vt ante Iuſtiniani inſtitutum Iuris

Ciuilis constituendi, proponerentur in scholis legendi. Citatur ex his, locus quidam à Diocletiano in dictâ l. vtero: Alius in l. cùm acutissimi. Is siquidem locus est qui extat in l. cùm auus. D. de condit. & demonstrat. & in l. generaliter. §. cùm autem. de instit. & substit. Alius ab eodem Iustiniano in l. si testamentum C. eod. tit. ipsius Papiniani verbis (nisi me iudicium fallat meum) expressus. Sunt enim grauia, sonantia, & non vulgata. Est præterea ex ijsdem libris præclara sententia in l. si quando. §. illud. de inoff. testam. *Meritis magis filios ad paterna obsequia prouocandos, quàm pactionibus astringendos.* Quæ quidem Papinianum maximè redolet. Fuit enim pietatis patrum erga filios, & filiorum erga parentes pius æstimator. Sic in l. cùm auus, pro liberis coniecturâ pietatis respondit: & pro parentibus in l. 15. D. de inoff. testam. Meminit Iustinianus libri quinti Responsorum in §. Item qui de excusat. tut. in Instit. Liber xvj. totus de Reis capitalium criminum erat. Hunc autem Responsorũ morem à Papiniano, aliísque Iurisconsultis obseruatum, cùm quid cuique viro responderint, condemnat Crassus lib. 2. de Orat. apud Ciceronem. *Credo,* inquit, *vt putaremus in hominibus, non in re, consultationis, aut dubitationis caussam aliquam fuisse.* Ceterùm ex præfatione Iustiniani in Pandectas colligi potest, hæc Papiniani Responsa Paulianis multò difficiliora fuisse. quòd illa discipuli per semetipsos recitabant: hæc autem professores discipulis explicabãt. Sequuntur postea in Indice,

Definitionum libri duo.] qui Regulas iuris continebant.

De adulterijs libb. duob] Libri tantùm singularis mẽtio fit in Indice vulgato, cùm tamen primi, & secundi in plerisq; legum inscriptionibus exstent vestigia. Ad primum pertinet l. 28. etiã, de fundo dot. Ad secundum l. si penituit D. de diuort. Ad eum verò librum notas scripsit Mætianus, si Martiano credimus, in l. qui pupillam. D. ad leg. Iul. de adulter.

Ἀστυνομικὸς βίβλιον ἕν] Ἀστυνόμια Aedilitas ἀστυνόμικα νόμικα Aediliтiæ leges apud Aristotelem in politicis libris;& verè ἀστυνόμικα; propriè enim hæ leges ad curam Vrbis, viarúmque eius pertinebant. Vnde Vlpianus in Comment. in orat. Demosthenis contra Dimocratem eos patres appellat. Hique ἀστύνομοι Magistratus, functionis rationes reddebant autore Demosthene in dicta Orat. Quamobrẽ Plato lib. 6. de legib. de his Aedilibus loquens, hanc legem ponit δικαστὴν δὲ καὶ ἄρχοντα ἀνυπεύθυνον, οὐδένα δικάζειν καὶ ἄρχειν δεῖ πλὴν τῶν τὸ τέλος ἐπιτιθέντων οἷον βασιλέων. Cuiacius autem lib. XXII. Obseruat. cap. XXXI. rectè notat differentiam inter ἀστυνόμους, & ἀγορανόμους. quæ desumpta est ex Platone dicto lib. 6. de legib. vt hi rerum venalium curam; illi viarum & ædificiorum haberent. In Glossario autem Aedilis ἀγοράνομος est. Quid verò in hoc singulari libro contineretur, cognosci potest, ex l. I. de viâ publ. diuersum scilicet ab Aedilitio Edicto, quod interpretatum à Paulo, & Vlpiano inter Pandectarum titulos numeratur.

Q. MVTIVS SCÆVOLA.

Q. Mutius Scæuola ex Mutiâ familiâ fuit, Scæuolæq; cognomen hereditariũ ab Q. Mutio Scæuolâ, qui Porsennam interficere tentauerat, acceptum retinuit. Patrem P. Mutium Scæuolam habuit, vt colligitur ex fragmento Capitolino *Crassus .... Q. Mutius P. F.* & ex Pomponio in l. 2. D. de orig. iur. qui Consul fuit cum L. Calphurnio, anno ab Vrbe conditâ 620. quo anno Tiberius Gracchus seditione ortâ occisus est. Auum autem habuit P. Scæuolam qui Consul fuit anno 578. cum M. Lepido, vt Annales Cassiodori testantur; quem de Liguribus trium-

phâſſe apparet ex fragmẽto quodam Capitolino, quod Sigonius in Commentarijs Faſtorum explicat. Quintus verò Mutius noſter, fuit homo omnium diſciplinâ iuris erudititſſimus, ingenio prudentiáq; acutiſſimus, & oratione maximè limatus; ita vt à Craſſo Iuriſperitorum eloquentiſſimus, & eloquentium Iuriſperitiſſimus appellaretur lib. 1. de Orat. Quod tamen Elogium Cicero, tanquam Craſſo & Scæuolæ debitum, eis æqualiter tribuit in Bruto. Craſſum enim eloquentium Iuriſperitiſſimum: Scæuolam Iuriſperitorum eloquentiſſimum appellat. Quem ſeueriorem Craſſo in dicendo fuiſſe teſtatur. Hanc autem eloquentiæ facultatem, Q. Mutius domeſticâ conſuetudine acquiſijt, eodem Tullio autore: Iuris verò Ciuilis ſcientiam tanquam gentilem hereditatem à maioribus accepit. Multos ſiquidem Mutios iuriſperitiſſimos fuiſſe legimus. Ideóque Symmachus lib. III. Epiſt. Epiſt 23.
‘ Mauritiano ſcribit. *Tenet te eruditio Scæuolarũ, dum forenſes rabulas*
‘ *peruigil doctor inſtituis*. Et Antonius apud Ciceronẽ 2. de Orat.
‘ *Iſtam oſcitantem & dormitantem Scæuolarum, &c.* Id eſt Iuris Ciuilis ſcientiam. Et lib. 1. Patrimonium Scæuolarum. Ludum ſcruporum Q. Mutius Scæuola amâſſe videtur ex Quintiliano lib. II. cap. 2. quo ex ludo memoria eius maximè commendatur, cùm enim calculum prior promouiſſet, eſſetque victus; dum rus tendit, repetito totius certaminis ordine, quo dato errâſſet recordatus, redijt ad eum quî cum luſerat, íſque ita factum eſſe confeſſus eſt. Optimè etiam pilâ luſiſſe traditur, & ad hoc diuerticulum animum forenſibus miniſterijs fatigatum, transferre ſolebat autore Valerio lib. VIII. cap. 8. Tantâ autem nominis famâ floruit, vt omnes in Repub. maximos honores conſequutus ſit: Tribunus enim plebis fuit anno poſt Tribunatũ Craſſi. De cuius tamen Tribunatu nihil memoratu dignum inuenitur, niſi Craſſum eo in Roſtris ſedente Seruiliam legem ſuaſiſſe. Omnibus verò alijs in Ma-

gistratibus collega fuit L. Crassi. Vnde collega, & æqualis à Crasso appellatur lib. 1. de Orat. Præterquàm in Censurâ. Neminem enim vnquam Scæuolarum, Magistratum eum petijsse scribit Cicero in Bruto. Consules itaque simul fuere, anno ab Vrbe conditâ 658. & ab his lata est lex Mutia Licinia de regundis ciuibus, vt in suæ quisque ius ciuitatis redigeretur. Multi enim Italiæ populi cupiditate Ciuitatis Romanæ tenebantur, & Romano iure vti volebāt. Quæ quidem lex, quamuis eorum Consulatu, pacem domi forisque fuisse Iulius Obsequens testetur in libello de prodigijs, grauissimum bellum, quod post triennium exortum est, procreauit, autore Cicerone de Offic. & Asconio Pædiano in Orat. de Maiestate. Eorum etiam Consulatu multa prodigia accidisse, agnum videlicet bicipitem, puerum tribus manibus totidémque pedibus natum, aliáque multa Iulius Obsequens scriptis reliquit. Post Consulatum autem Asia prouincia ei obuenit; cuius administratio ita laudata, vt Senatus ijs qui ad eam regendam mitterentur, exemplum Scæuolæ decreto suo proponeret apud Valerium Maximum lib. 8. Pontificatum denique Maximum adeptus est, à quo sacerdotio denominatur. Quapropter quàm à vero aberrent, qui putant eumdem esse hunc Scæuolam P.M. cum Augure, dignoscitur ex Tullij verbis in Dialogo de Amicitia: vbi ait se à L. Mutio Scæuolâ Augure, à cuius senis latere non discedebat, ad Q. Mutium Scæuolam Pontificem Maximum contulisse. Et de Augure intelligenda sunt, quæ de L. Scæuola tradit Valerius lib. VIII. cap. XIII. Ea enim Auguri tribuit Cicero pro Cornelio Balbo. Idcirco à Valerio clarissimus legum vates appellatur, alludens ad nomen Auguris, qui & Vatem significat, ijsque nominibus promiscuè vtitur Cicero de Naturâ Deorum. Ceterùm inter oratores sui temporis præcipui nominis fuit: & inter varias & multiplices causas quas egit, celebris

eſt C. Coponij aduerſus L. Craſſum, quæ magno concurſu, magnáque omnium expectatione agitata eſt. Cuius quæſtio apud Ciceronem lib. 1. de Orat. hæc deſcribitur. Paterfamilias qui grauidam vxorem putabat, poſthumum inſtituit heredem: & ſi poſthumus mortuus fuerit antequam in ſuam tutelam veniret, M. Curium heredem eſſe voluit. Ex hâc conditione lis orta eſt, poſthumus ſiquidem nullus fuit; atq; ita Craſſus qui Curium defendebat, Curium ſubſtitutionis iure heredem eſſe dicebat. Hâc enim mente eum fuiſſe qui teſtamentum feciſſet ſuſtinebat, vt ſi filius non eſſet qui in tutelam veniret, M. Curius heres eſſet. Q. verò Scæuola qui pro Coponio defuncti agnato agebat, ex ſcripto teſtamentorum iura defendebat, negabátq; niſi poſthumus & natus, & antequam in ſuam tutelã veniſſet mortuus eſſet, heredẽ eum eſſe poſſe, qui eſſet ſecundum poſthumum, & natum, & mortuum heres inſtitutus, atque ita ad Coponium iure agnationis hereditatem pertinere; cùm is poſthumus nec natus, nec mortuus ſit. Quæ res nos docet, Scæuolam ius teſtamentorum calluiſſe, & illorũ quæ in l. LXXIII. D. de Reg. iur. traduntur ex libro ſingulari ὅρων, autorem fuiſſe. Strenuam itaq; & foro & Reipublicæ nauans operam, & inter Ciuitatis Principes conſtitutus, ad ſenectutem vſque vixit. In quâ tamen infirmiſſimâ valetudine fuit, autore Cicerone 4 ad Attic. ſiue vt idem loquitur pro C. Rabirio præpeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus. Nunquam tamen Rempublicam deſeruit, ſed cum Syllanis & Marianis partibus tota ciuitas diuideretur, Syllam acriter ac forti animo ſequutus eſt, ac tandem à Mario interfectus, cùm ad proſcriptionem fugiendam, aram Veſtæ amplexaretur. Cuius mortem his elegantiſſimis verbis proſequutus eſt D. Auguſtinus lib. III. de Ciuit. Dei, cap. 28. *Mutius Scæuola Pontifex Max. quoniam nihil apud Romanos templo Veſtæ ſanctius habetur, aram ipſam amplexus occiſus eſt,*

ignémq; illum qui perpetuâ curâ virginum semper ardebat, suo penè sanguine extinxit. Et cap. 29. *Marianis autem partibus quid sanctum cui parcerent fuit, quando Mutio, Ciui, Senatori, Pontifici aram ipsam vbi erant, vt aiunt, fata Romana miseris ambienti amplexibus, non pepercerunt?* Miror D. Augustinum inter tot Elogia, Iurisconsulti epitheton omisisse: cùm hâc in arte princeps fuerit, primúsq; ius ciuile constituerit autore Pomponio in l. 2. D. de orig. iur. generatim illud in libros decem & octo redigendo. Cautionem etiam inuenit quæ eius nomine Mutiana in Iure appellatur, primúsque cautionum formam introduxit. Vnde hæc cautio Remedium appellatur in l. Mutianæ. D. de condit. & demonstr. & in l. 79 ad cuius exemplū aliæ etiam cautiones quæ posteà introductę sunt Remedia vocantur: vt cautio illa vsusfructus à Senatu inuenta, Remedium dicitur in l. 2. D. de vsufr. earum rerum, ab Caio. Vnde illa verba l. si vsusfructus D. de iure dot. (*Quidam ergo remedij loco*) cautionis loco explicanda puto. Ratióq; nostra confirmabitur, si eam legem ex Pomponio lib. 8. ad Q. Mutium desumptam dixerimus. Cuius cautionis vtilitas consistit in conditionibus quæ in non faciendo sunt conceptæ, in d. l. Mutianæ D. de cond. & demonstr. Et quæ morte legatariorum finiuntur l. 73. D. eod. Balduinus existimat Q. Mutium aliam cautionem legi Miscellæ adjecisse. Hocque conijcit ex verbis Nou. 22. cap. 43. secundum Haloandri versionem & lectionem; qui προστιθέντος legit, & interpretatur (*apposuit.*) Quod si verum esset, sequeretur legem Miscellam antiquiorem Scæuolâ fuisse: vel latam Scæuolæ temporibus, quod tamen Cujacio displicet, qui leges Iuliam & Papiam, legem Miscellam arbitratur. Hoc ex lege 62. auguratur, quæ ex Clementis libris ad leges Iuliam & Papiam desumpta est; de lege tamen Miscellâ videtur loqui. Cùm verò leges Iuliam & Papiam, nouas leges vocari ab Vlpiano in l. vlt. D. de Reg. Caton. tradit libro 14.

Obſeruat.cap.4.deſtruit omninò ſententiam ſuam. Lex enim Miſcella à Iuſtiniano lex vetuſta, lex antiqua παλαιὸς νόμος nuncupatur, d. Nou. 22. Ideóq; & perperam Senatuſconſultum illud quod circa legem Iuliam Miſcellam factum eſſe traditur in l.3.C. de indictâ viduit. malè trahit ad Senatuſconſulta Caluiſianum & Pernicianum. Primum enim de Senatuſconſulto loquitur, l.3. non de Senatuſconſultis: Deinde Vlpianus qui Tit. XVI. horum Senatuſconſultorum mentionem facit, ea circa legem Miſcellā facta eſſe non ſcribit, nec circa leges Iuliam Papiámque Popæam. Dicemus itaque contra Balduinum, nullam Q. Mutium legi Miſcellæ cautionem adieciſſe. Sed illam Mutianam cautionem de quâ loquuti ſumus, à iuris autoribus ad conditiones etiā legis Iuliæ Miſcellæ productam fuiſſe. Quod ſatis colligitur ex verbis d. Nouellæ 22. cap. 43. Quamobrem in l. 2. C. de ind. viduit. & l. 3. cùm de cautione Mutiana Iuſtinianus ſcribit, non ait eam factam ſuper legem Miſcellam. Sed ſic loquitur. *Et lex l. Iulia Miſcella cedat cum Mutianâ cautione ſuper hoc introductâ*, j. ſuper conditiobus ad nuptias ſpectantibus. Quod apertiſſimè diſtinguit in l. 3. his verbis. *Etiam expreßim ſancimus legem Iuliam Miſcellam; & Senatuſconſultum, quod circa eam factum eſt, nec non Mutianam cautionem quæ ſuper talibus nuptijs introducta eſt.* Vbi dictio illa, (*introducta*) magnopere notanda eſt, cuius vis eſt, vt ſignificet generalem illam cautionem iam à Mutio inuentam, quæ ad alia negotia trahi ſolebat, ad tales nuptias, vel ad conditiones quæ circa has nuptias ſpectant applicatam eſſe à Prudentibus. Sciendum enim eſt, cautionem Mutianam locum habere in legatis & fideicommiſſis ſub conditione non faciendi relictis, in hereditatibus ſub eâdem conditione relictis, l. Mutianæ, l. is qui. D. de condit. & demonſt. in mortis causâ donationibus, & in his conditionibus legis Miſcellæ. Quæ quidem cautio tam vtilis reperta eſt, vt in his rebus in

quibus ipsa cautio Mutiana interponi non poterat, Imperatores introduxerint quamdam cautionem ad exemplum Mutianæ, quam velut Mutianam vocant, l. 72. D. de condit. & demonstr. Scripsit etiam Q. Mutius,

Libros ὅρων] vt ex indice Iustiniani apparet.

Libros Iuris Ciuilis decem & octo] quibus vt supra dixi ius Ciuile in artem redegit quod ad eius exemplum Cicero conceperat, vt ipse testatur. Ad hos libros pertinẽt ea quæ extant in l. penum D. de penu leg. in l. 19. D. de auro, & arg. leg. in l. Mutius D. pro socio. lib. 2. meminit Vlpianus in l. 27. D. de auro arg. leg. & quæcumq; ex Mutio in illo titulo adferuntur ex lib. 2 desumpta sunt. Ad quos libros scripsit Notas Pomponius, vt ex indice apparet: quas, lectionum libros ad Q. Mutium, nominauit. in quorum nono Sententias Mutij refert varias, vt colligitur ex l. scribit, D. de auro arg. leg. cuius extrema verba non indignam discussionem merentur. *Quod si*, inquit, *legâsset vxori aurum quod eius causâ paratum erit tunc rectißimè scribit Q. Mutius vt hæc scriptura habeat in se demonstrationem legati & argumentum. Ideoq; ipso iure alienata libra auri amplius quatuor pondo non remanebunt in obligatione nec erit vtendum distinctione quâ ex causâ alienauerit testator.* Iacobus Cujacius hæc verba corrupta existimat, sicque restituere tentat lib. 2. Obseruat. cap. 35. vt pro *demonstrationem legati & argumentũ* legamus *Diminutionem legati & augmentum.* Et sanè *Demonstrationem*, si hâc in lege legeremus contrarium sibi Pomponium faceremus, qui in l. nuper, D. de leg. III. sic scribit, *Labeo tamen scripsit etiam in futurum tempus collatum hunc sermonem, qui meus erit, pro demonstratione accipiendum: sed alio iure vtimur.* Hocque & Iulianus confirmat in l. Stichum, D. de legat. I. qui hoc verbum (*Erit*) non demonstrationem, sed conditionem in se continere scribit. nec enim hæc verba (*magis conditionem legato iniecisse, quàm demonstrare voluisse*) comparatiuè, vt Glossa existimat, intelligenda sunt;

licèt eam Bartolus & Paulus ſequantur, vt ſcilicet conditionem & demonſtrationem hæc ſcriptura *Stichum, qui meus erit cùm moriar*, contineat, ſed magis conditionem, quod ex l.19.§. hæc ſcriptura. D. de condit. & demonſtr. liquet. Iulianus ſiquidem hoc loquutionis genere vſus eſt; quia Proculeiani qui à Labeone deſcenderant hæc verba (*qui meus erit*) demonſtrãdi causâ concepta eſſe dicebãt, d. l. nuper. Ipſe verò qui Capitonis præceptis vt Sabinianus, adhærebat, vult oſtendere ex ipſis verbis patremfam. magis j. potius conditionem legato inieciſſe, quàm demonſtrare voluiſſe. quod ex ſequentibus legis verbis manifeſtum redditur, & ex Pomponio in d. l. nuper, Sabinianæ ſectę Iuriſconſulto, cùm ait, *Planè in mortis tempore collatum hunc ſermonem veſtem quæ mea erit, ſine dubio pro conditione accipiendum puto.* Rectè itaque *Demonſtrationis* dictio vt adulterina à Cujacio hâc in lege damnatur: cur autem dictionem illam *Argumentum* reſpuerit non video, minus cur legat *diminutionem legati & augmentum.* Dictio quidem (*diminutionem*) mentem Iuriſconſulti non turbat, ſed quomodo, ſcripturam illam augmentum in ſe habere Pomponius ex Mutio dixerit, ignoro, cùm ſequentia verba contrarium arguant. *Augmenti* itaque verbum hoc in loco reijciamus, reſtitutâ antiquâ & communi dictione, *argumentum*, ſicque ex coniecturâ legamus, *Vt hæc ſcriptura habeat in ſe demum detractionem legati. Et argumentum ex eo quòd ipſo iure, &c. Argumentum* j. ex verbis Mutij colligitur, vt alienatâ librâ auri ipſo iure amplius quatuor pondo non remaneant in obligatione, nec vtendum erit diſtinctione quæ in ſuperiori caſu expreſſa eſt. Non enim diminuere legatum dicitur vel diminutio legati, niſi à Marcello ſemel in l. ex aſſe, D. ad leg. falcid. ſed minuere legatum vel diminuere ex legato, vt ex dictâ lege apparet, l. ſi peculium, D. de pecul. leg. l. Lucius, D. de alim. legat. l. Neſennius §. ſi debitori, D. ad leg. falcid.
&

& in l. denique D. de pecul. leg. æs alienum diminuitur, legatum minuitur. Detrahi autem legatum dicitur passim à latinis Iuris autoribus pro minus esse in legato : vt ab Vlpiano in d. l. denique §. item si seruo : à Cajo in l. 78. D. ad leg. Falcid. & alibi : *Argumentum* autem hoc loco retinemus rectè, vsitata loquutione à Pomponio. Sic eodem verbo vsus est in l. si vsusfructus D. quando dies legat. vel fideic. & Africanus in l. 21. §. quod si stipulator D. de fideiuss. & in l. qui negotia §. nec huic simile D. mandati. Hocque magis moueor ad hanc lectionem probandam quòd magis vestigia communis, quàm Cujaciana retinet. Cæterùm præter ea quæ apud iuris conditores de Mutij præceptis leguntur, quædam ab alijs autoribus referuntur. Gellius libro 5. cap. XIX. tradit Iusiurandum quod in arrogando iuraretur à Q. Mutio Pontifice Maximo conceptum fuisse: & libro 7. cap. XV. hanc eius sententiam affert. Quod cui seruandum datum est, si is vsus est, siue quod vtendum acceperit ad aliam rem atque accepit vsus est, furti se obligauit. Qui locus nos admonet ex his libris Vlpianum in l. si vt certo §. commodatum. D. commod. à Q. Mutio deprompsisse sententiam eam de commodato, quam ipse veriorem esse scribit. Et Pomponius cum dubitaretur an vni mulieri relicto posset illa & cum marito habitare Q. Mutium primum admisisse dicit. Hunc Macrobius lib. 1. cap. 1. Saturnal. scribit se legisse dicere solitum non esse vsurpatam mulierem quæ cum Calend. Ianuarijs apud virum matrimonij causa esse cœpisset, ad diem quartum Calendas Ianuarias sequentes vsurpata esset, vbi quidam legendum putant, vsurpatum esset: ego ex Gellio lib. 3. cap. 2. vsurpatum isset. Q. etiam Mutij Scæuolæ mentionem facit Festus, in verbo Nefrendes. *Nefrendes*, inquit, *dictos asserit Prouintus* lego *Quintus Mutius Scæuola arietes, quòd dentibus frondere non possint.*

SABINVS.

Lures fuere Sabini Iuriſconſulti. Fuit Cellius Sabinus, cuius Pomponius meminit in l. 2. de orig. iur. Fuit Vitellius Sabinus, fuit Iuuentius Sabinus, ad quem reſcriptum D. Pij extat in l. 1. D. ad Senat. Sillan. Fuit Sabinus vir Conſularis, ad quem Lampridius ait Vlpianum libros ſcripſiſſe, eum intelligit quem bis Conſulem Imperāte Antonino Caracalla liber Cuſpiniani & Caſſiodorus produnt. Secundum Conſulatum, alij cum Venuſto: alij cum Annullio geſſiſſe aſſeuerant. Sed Onuphrius ad veritatem propiùs accedere putat eos, qui Annullinum ei in ſecundo Conſulatu collegam adijciunt. Id confirmat ex antiquo tubulo plumbeo in quo *Q. Aquilius Sabinus* II. & *S. Aur. Annullinus* leguntur. Cuius ſententiam probare puto legis 4. ſubſcriptionem C. de quæſt. quæ eſt pars reſcripti Imperatoris Antonini vbi ſic exaratum eſt: *PP. V. Calendas Apr. Sabino & Annullino Coſſ.* Hunc Imp. Heliogobalus iuſſit occidi vocato Centurione: ſed Centurio, inquit Lampridius, aure ſurdior imperari ſibi credidit, vt vrbe pelleretur: hocque fecit: Sic vitium Centurionis, Sabino ſaluti fuit. Habuit filium, Fabiũ Sabinum, Catonem ſui temporis dictum, qui eodem Lampridio autore cum Vlpiano, Paulo, alijſq; eius ætatis Iuriſconſultis, Alexandrum Seuerum ex bono principe, meliorem fecit. Sed dubitat Politianus paterne, an filius de Iure ſcripſerit. Hi tamen alij ſunt ab hoc Sabino, de quo in præſentiarum ſermo eſt, & cuius Indice Iuſtinianeo fit mentio in Maſſurius enim Sabinus vocatur. Quapropter facilè crediderim allucinatum fuiſſe Lampridium, cùm retulit Vlpianum ad

Sabinum Consularem Fabij patrem libros scripsisse, cùm ad Sabinum Massurium scripserit: quod ex §. 1. de hæred. instit. in Instit. & ex l. cum in libris C. de hæred. instit. comprobatur. Et verò etiam in inscriptione l. 1. de legat. fit mentio libri VIII. Vlpiani ad Massuriũ Sabinum, & lex falsus creditor in §. qui alienum D. de furt. si cum his quæ à Gellio tradita sunt lib. x. cap. vlt. coniungatur, videtur non mediocriter fulcire hanc sententiã: quandoquidem quæ Gellius ex libro Massurij Sabini de Iure Ciuili 2. verba protulit, ea ibi ab Vlpiano lib. 41. ad Sabinum conscripta feruntur. Quibus in locis admonendus lector est, animaduersiones quasdam & notas Vlpianũ in illis libris ad Sabini scripta edidisse, quemadmodum suprà de Iuliani libris ad Minitium diximus: tantúmque verba hæc *Vlpianus lib. 41. ad Sabinum* valere, quantùm illa (*Ex Sabino.*) Assentior & Labito, existimanti Sabinum, cuius fit mentio in l. quæsitum §. sed & si de fundo instr. in l. qui penum de penu leg. in l. tutorem §. denique de his quib. vt indign. Massurium Sabinum esse: quem ex plebe natum ob virtutem & Iuris Ciuilis cognitionem eximiam, in Equestrem ordinem relatum fuisse credendum est, iam grandem natu, & annorum ferè quinquaginta autore Pomponio l. 2. de orig. iur. Ei enim amplæ facultates non fuere: sed plurimùm à suis auditoribus sustentatus est, eodem teste. Quamobrem eum probitate & sapientia insignem facit Athenæus lib 14. his verbis Μασσούριος ἄπαντα ἄριστος καὶ σοφὸς καὶ οὐδενὸς δεύτερος: j. *Massurius omnino bonus & sapiens, & nulli secundus.* Et merito nulli secundus dicitur. Primas enim inter Iurisconsultos eum tenuisse, videntur demonstrare hæc verba Gellij lib. XIII. cap. 2. *Atque in rerum quidem diffusionibus, comperendinationibus & alijs quibusdam legitimis in rebus ex ipsa lege Iulia, & Sabini Massurij, & ex quorumdam aliorum Iurisperitorum commentarijs commoniti, & adminiculati sumus.* Sabinum enim solum, tamquam præstantiorem,

nomine proprio designat: alios verò, veluti Deos minorum gentium, silentio prætermittit. Sicut Arrianus lib. 4. in Epictetum, legibus naturæ potius parendum esse ait, quàm Massurij i. iuris ciuilis, quasi in Massurio totum ius ciuile resideret. Quem locum imitatus videtur D. Hieronymus de Papiniano loquens. *Aliæ*, inquit, *sunt Cæsaris leges, aliæ Christi: aliud Paulus noster, aliud Papinianus præcipit.* Eò videtur spectare Persius Satyra 5.

Vindicta postquam meus à Prætore recessi
Cur mihi non liceat iussit quodcumque voluntas,
Excepto si quid Masuri rubrica vetauit.

Vbi obiter adnotabo in manuscripto quem penes me habeo, exaratum esse, *Massura rubrica vetauit.* Nec certè malè: cum Massurius duplici *ß* scribitur apud Græcos, & Latinos autores. Ceterùm lectioni Græcorum poëtarum operam dedisse manifestò apparet ex l. 1. D. de contrah. empt. vbi Homeri verbus ab eo citati referuntur, linguæ tamen Græcæ perfectam cognitionem non habuisse, atque in eo à Paulo reprehensum quòd versus Homeri qui permutationem significare videbantur, pro emptione afferret. Augurem quidem Massurium fuisse, vel de iure Augurij scripsisse apparet ex Plinio lib. x. cap. 7. Nullum autem magistratum eum gessisse quidam putant: nec Pomponius vllius mentionem facit in d. l. 2. Est tamen antiquus nummus, qui Sabini cuiusdam Triumuiri meminit: sic enim inscribitur. *Sabinus Turpilianus* III. VIR. Quem Massurium asseuerare ausim. Massurius siquidem Sabinus, Tyberij Cæsaris temporibus floruit, vt ex Pomponio constat: ipséque Massurius Tyberij meminit lib. XI. Memorabilium, vt relatum est apud Gellium. Hic autem Triumuir Tyberij sæculo vixit. Turpillianus enim collega, Consul fuit anno vrbis conditæ DCCCXIII. cum Pæto, vt liber Cuspiniani & Cassiodorus testantur, XXIII. annis tantum post mortem

Tyberij Cæſaris. Cæterùm Maſſurius Sabinus cùm in Equeſtrem ordinem relatus fuit, impetrauit à Cæſare Tyberio, vt populo reſponderet, iam grandis natu & ferè annorum quinquaginta: hocq; ex antiquo Romanorum more, apud quos ſenectutis non inertis gratum honeſtumq; munus erat, conſulentibus reſpondere, autore Cicerone lib. 1. de legib. Vnde apud eumdem lib. 1. de Orat. Craſſus interpretationem iuris, non ſolùm ad vſum forenſem, ſed etiam ad decus, ſenectutem comparaſſe ait. Quò induci debet illud Ouidij lib. 9. Metam.

Iura ſenes norint.

Atque id munus, vel domi exercebant, vel trauerſo foro deambulantes. Fuiſſe enim id inſigne, Cicero ſcribit lib. III. de Orat. eum qui id ageret, facere ciuibus omnibus conſilij ſui copiam: Ad illos verò plerique Iuris Ciuilis diſcendi ſtudio ventitabant. Quãquam enim ſe ad docendum non darent, tamen, vt ait idem Tullius in Bruto, conſulentibus reſpondendo, ſtudioſos audiendi docebant: quod & Athenis olim factitatum exiſtimo, indéque Romam allatum. Quamobrem Demoſthenes in Orat. in Euergum, ait Iuriſconſultos quos adierat, ei dixiſſe, an ſibi de iure reſponderi, vel conſilium dari vellet. Hoc autem munere reſpondendi, nulla publica autoritate: ſed priuata ſtudiorum ſuorum fiducia fungebantur. Conſulebatur aliquando vnus ſolus: aliquando pleriq; ſimul. Quare rectè apud Alphenum legitur in l. 17. D. ſi ſeruit. vind. *Annio conſilium omnes Iuriſperiti dederunt*. Aliquando cùm vnum conueniſſent, eiuſque reſponſo vel conſilio non contenti, propter idem negotium alios prudentes conſulebant, vt colligitur ex l. 16. D. de inſt. vel inſtrum. quæ eiuſdem Alpheni eſt. Aliquãdo etiam ipſi quid de re, de qua conſilium petebant iudicarent, enarrabant, vt patet ex l. vlt. D. de minor: Et qui conſulebantur plerumq; Iudicibus ipſis ſcri-

bant, aut testabantur qui illos consuluerant, autore Pomponio in d.l.2. D.de orig.iur. Hocq; obtinebat ante D. Augustũ, qui primus vt maior iuris autoritas haberetur, constituit vt ex autoritate eius responderent: & ex illo tempore, peti hoc pro benficio cœpit. Quod tamẽ postea ab Hadriano remissum est, cùm ab eo viri Prætorij peterent, vt sibi liceret respondere: rescripsit eis, hoc nõ peti, sed præstari solere: & ideo delectari se, si qui fiduciam sui haberet, populo ad respondendũ se præpararet, eodem Pomponio autore. Renouatũ deinde morem ab Augusto institutum, videtur innuere Iustinianus in instit. tit. de Iure natur.gent.in §.Responsa: additque, post id tempus sententias & opiniones eorum qui hoc beneficium obtinuissent, tantùm ponderis ac momenti habuisse, vt ab his recedere iudici non liceret. quod quidem Tribonianus, vt Theophilum taceam, de suo adiecit: Non enim credibile est rem tam notam & cognitione dignissimam, si fuisset, Pomponium hominem peritissimum Romanæ vetustatis, atque hic ex professo illam indagentem, reticere voluisse: aut certè, tantæ antiquitatis effigiem quibusdam aliorum monumentis expressam haberemus. Quin imò quamplurimùm sententias Iurisconsultorum ab ipsis Imperatoribus & iudicibus sequutas nõ fuisse constat: vt Pauli ab Antonino in lege Aemilius Larianus D. de minor. 25. ann. & à Prætore fideicommissario, in l. quæsitum §. penult. D. de legat. III. in qua mulieri tamquam aduocatus aderat. Adesse enim consueuerant Iurisconsulti aliquando vt aduocati, vel vt aduocatis rationes iuris suggererent l.moris D.de pœn. Nisi malimus dicere id, quod Tribonianus asserit, sub nouissimis Imperatoribus constitutum: atque ita Pomponij ætate non factum. Hoc tamen non silendum puto, cùm quis offerebat preces Imperatori, eum apponere solitum sententias Iurisconsultorum, qui pro eo sentiebant. Hoc colligitur ex l. 14. C. de

præd. & alijs reb. min. vbi Impp. Diocletianus & Maximianus rescribunt Phrominio. *Vtere viri prudentissimi Papiniani responso, cæterorúmq; quorum precibus fecisti mentionem, sententijs*: & ex l. XII. C. de legat. Imperatores etiam rescripta sua Iurisconsultorum sententijs fulciebant: sic Alexander in l. 4. C. de contrah. & committ. stipul. rescribit Sabinæ, *Secundum responsum Domitij Vlpiani Præfecti annonæ, Iurisconsulti, amici mei, ea quæ stipulata est cum moreretur, &c.* Et frequentissimè qui Iurisconsultos consulebant: principum rescripta in libello eis oblato apponebant, vt in l. 87. D. de legat. 2. is qui Paulum consuluit, Alexādri rescriptum ad Iulianum in libello posuit. Cæterùm Massurius Sabinus secundum Augusti institutum, Tiberij autoritate, populo respondit: & in iuris disciplina Capitonis sectam sequutus est: cuius erat summa, non recedere ab his quæ tradita erant: cùm Labeo plurima innouaret. Eius scripta apud posteros maximæ autoritatis fuere. In indice Iustinianeo recensentur tantùm.

Iuris Ciuilis libri tres.] Sic & in indice Græco, βίβλια τρία, Sparsa autem quædam in his libris fuisse de Operis libertorum, videri potest his verbis, ex Satyra 5. Persij depromptis.

Vindicta postquam meus à Prætore recessi,
Cur mihi non liceat, iussit quodcumq; voluntas,
Excepto si quid Masuri rubrica vetauit.

Gellius vero lib. 2. Iuris Ciuilis, quod iumentorum causa apparatum esset, quibus dominus vteretur, penori attribuisse Massurium Sabinum scribit. Ex III. lib. idem Gellius hæc verba transposuit lib. V. cap. XIII. In officijs apud maiores ita obseruatum est: primùm tutelæ deinde hospiti, deinde clienti, tum cognato, postea affini, de qua causa fœminæ viris potiores sunt habitæ, pupillarisque tutela mulieri prælata, etiā aduersus quem affuisset: eius filij tutores relicti in eadem causa pupillo aderant. Omnes officiorum gradus his verbis

expoſuit, cùm Cicero lib. 1. de Offic. Deorum tantùm patriæ, parentúmq; expreſſiſſet: reliquos verò his verbis, *deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur*, comprehendiſſet. Ad eos libros pertinere arbitror, quod Plinius ſcribit lib. 7. cap. 5. *Maſſurius*, inquit, *autor eſt, Lucium Papirium Prætorem ſecundo hærede leges agente bonorum poſſeßionem contra eum dediſſe, cùm mater partumſe* XIII. *menſibus diceret tuliſſe, quoniam nullum certum tempus pariendi ſtatutum videtur*. Scio Cujaciũ in Nou. Iuſtiniani 39. *decem menſibus* legere. ſed de ea re quid ſentiendum ſit, non eſt præſentis diſquiſitionis. Illa etiam quæ aſcripſit idem Gellius lib. XI. cap XVIII. ſunt, ex Maſſurio. *Manifeſtũ*, inquit, *furtum, vt ait Maſſurius quod deprehendit, dum fit faciendi finis eſt, cùm perlatum eſt, quò ferri cœperat.*

Scripſit præter hos libros indicis Iuſtinianei.

De indigenis cõmentarios] qui citantur à Gellio lib. III. cap. IX. *libros Faſtorum*] autore Raphaële Volaterrano lib. XIX. Anthropologiæ.

Libros Memorabilium] quorum meminit Paulus Iuriſc. in l. Maſſurius D. de verb. ſignif. Gellius librum primum Memorab. lib V. cap. VI & Nonius Marcellus in verbo *Strigoſus*. Maſſurij lib. 8. quem puto Memorabiliũ. tot enim libros: niſi Memorabilium ediidiſſe non legi. Quædã refert ex Maſſurio Macrobius lib. 1. cap. X Saturnal. de Angerrona, & Plinius lib. XVI. cap. XVIII autorem profert Maſſurium feciſſe paſtores qui rapuerunt Sabinas de ſpina faſces nuptiales. Compoſuit etiam librum.

De triumphis Romanorum] ex Plinij lib. XV. cap. XXIX. ex quo verba deſumpta certiſſimum eſt, quæ de Maſſurio ab eo traduntur cap. 30.

Libros ad Edictum Prætoris Vrbani] quorum quintus citatur à Paulo in l. ſuo victu D. de oper. libert. Et librum.

Aſſeſſoriorum] cuius meminit l. 5. §. hac lege D. de iniur.

Librum de furtis] vnde multa ſumpſiſſe Gellium & Macrobium notauit Bernardinus Rutilius. PRO-

PROCVLVS.

Icinius Proculus vir prauus & callidus, vrbanæ militiæ impiger autore Tacito præfectus prætorio fuit ſub Othone in eo bello quod ab Othone contra Vitellium geſtum: Honor quidem nomenque penes Titianum fuit fratrem Othonis. Ius veró ac poteſtas penes Proculum præfectum, qui tamen nec autoritate nec imperio proſpere, vel prudenter vſus eſt. Othonianum enim exercitum amiſit cum pugnare contra Vitellium infæliciter eum coegiſſet, abnuentibus Celſo & Paulino qui militem itinere feſſum, ſarcinis grauem ſubijcere hoſti imprudentiæ eſſe cenſebant. Titianus tamen & Proculus vbi conſilijs vincebantur ad ius imperij tranſibāt: profligato tandem ſuperatóque exercitu, Vitellij victoris poteſtati ſe ſubmiſit, quem tamen triſti mora ſqualidũ tenuit Vitellius: donec auditus neceſſarijs magis defenſionibus quàm honeſtis vteretur, teſte eodem Tacito lib. xviij. Annal. Quædam tamen pro Othone in Republica non inutiliter geſſit, poſt ſeditionem illam quàm prope vrbi excidio fuiſſe ſcribit idem Tacitus lib. xv. cum milites quibuſdam Tribunis & ſeueriſſimis Centurionũ obtruncatis palatium petijſſent vbi Otho ſplendidum & magnificum conuiuium primoribus fœminis viriſque celebrabat, milites vná Proculus cum Plotio Firmo alloquutus manipulatim eſt, ex ſuo quiſq; ingenio mitius, aut horridius: finis autem ſermonis in eo, quinque millia nummûm ſingulis militibus numerarentur. Nepos autem Proculus Sempronij cuiuſdam fuit, vt ipſe

testatur in l. 47. D. de legat. 2. *Sempronus*, inquit, *Proculo nepoti suo salutem*, quem consuluit, vtrum Titius centum & quinquaginta, an centum dumtaxat habiturus sit, cum binæ tabulæ testamenti eodem tempore exemplarij causa scriptæ, vt vulgo fit, eiusdem patrisfamilias proferuntur, & in alteris centum, in alteris quinquaginta aurei Titio legati sunt. Eum etiam consuluit Licinius Lucusta per epistolã, quæ extat lib. viij. Èpist. vt apparet ex l. 48. D. eod. Hyberi etiam cuiusdam familiaris fuit vt apparet ex l. xiij D. de Seruit. Vrban. præd. Cæterùm Neruæ Iurisconsulto Proculum successisse, atque authoritate antecessisse C. Cassium Longinum Pomponius refert. Plurimum enim ipse potuit in iure tractando: vnde non tenuis iurisconsultus appellatur à Diuis fratribus in l. Diui D. de iure Patron. Tenuit enim certam quandamq; propriam viam, in multis articulis tractandi atque explicandi Iuris Ciuilis. Atque eius tempore iurisprudentiæ scientia, in duas diuisa est familias. Qui enim Institutionem eius sequuti sunt, Proculeiani vocati, ad differentiam eorum qui Cassij sectatores erant, qui Cassianorum nomen obtinuerunt. Dissimilis enim diuersáque doctrina eorum fuit: Vnde Proculeianos diuersæ scholæ autores appellat Iustinianus tit. de Empt. & vendit. §. diuersæ scholæ, & tit. de mandato §. is qui exequitur in institut. Loci quidam eorum controuersiæ leguntur in l. si idem. §. fin. D. de Iurisd. omn. iud Proculus in communi actione plurium personarum singulas partes expectãdas esse dicebat, circa ius dicentis iurisdictionem: Cassius totam rem. Deinde in Tit. xj. fragmentorum Vlpiani eum Proculeiani dicebant esse puberem, qui xiiij annos impleuisset: Cassiani verò eum, qui habitu corporis pubes appareret, i: qui generare posset. Iustinianus in maribus Proculeianorum sententiam probauit in §. 1. quib. mod. tut. finitur in instit. Sic in l. 79. D. de petit. hæred. Si

post litem contestatam mancipia aut iumenta aut pecora deperierint damnari debere in specialibus petitionibus Proculo placet: Cassius contra sentit. Paulus tamen in prædonis persona Proculi sententiam laudat: in bonæ fidei possessoribus Cassij. Habemus etiam in l. 7. §. 7. cum quis D. de acquir. rerum domin. Proculi & Cassij controuersiam. Cum quis ex aliena materia speciem aliquam suo nomine fecerit. Proculus enim Neruam sequutus, putat hunc dominum esse qui fecerit: Cassius vero & Sabinus qui materiæ dominus fuerit. Sed Caius si species ad materiam reuerti possit, Cassij sententiam sequitur: si non possit reuerti, Neruæ & Proculi. Nota est item celebris illa dissentio inter Proculeianos, & Sabinianos siue Cassianos, cuius fit mentio in l. possideri. D. de acquir. vel amitt. possess. an duo vnius rei possessores insolidum esse possint. Sabino existimante posse: Proculo verò non consentiente, qui à Trebatio & Labeone cœptam controuersiam auxere. Sed Proculi sententia posteriori ætate recepta est, vt ex d. l. possideri constat: Sabini autem & Trebatij probatam sententiam Ciceronis temporibus apparet, ex Oratione eius pro Quintio *Proficiscenti*, inquit, *tibi in possessinem Prætor ipse Sex. Næui palam dicit, ita poßideto; vt tecum simul poßideat Quintius.* Denique non omittemus disceptationem illam quæ ample discribitur à Paulo in l. 1. D. de contrah. empt. Vtrum sine nummis venditio esse possit. Veluti si ego togam dedi, vt tunicam acciperem, Cassio & Sabino emptionem & venditionem esse existimantibus: Nerua vero & Proculo permutationẽ non emptionem. Cassius & Sabinus autoritate Homeri vtebantur ex Iliad. ζ & η desumpta. Proculus item & Nerua eodẽ autore vtuntur (licet hoc à Paulo traditum non sit in d. l. 1.) sed Tribonianus id testatur apud Iustinianum. Tit. de empt. & vendit. §. sed Proculi: vbi tamen notandũ, verba Seruij Virgilij interpretis in 3. Georg.

Apud maiores omne mercimonium in permutatione constabat quod & Caius Homerico confirmat exemplo, non de Caio Iurisc. qui Hadriani temporibus vixit intelligenda, vt quidam magni nominis vir arbitratur, eò fortasse deceptus, quod Seruius aliquando illius autoritate vtatur: Sed de Caio Cassio Cassianę & Sabinianæ sectæ parente, vt ex superioribus verbis Triboniani apud Iustinianum d. Tit. de empt. & vend. constat: qui Cassium huius sententiæ autorem profert. Sæpissimè enim & ab ipsis Iuris autoribus Cassius sub nomine Caij solo citatur, vt à Iauoleno in l. si quis. D. de condit. & demōstrat. & in l. si alieni. D. de Solut. quod ea earum legum inscriptiones satis docent. Veruntamen explosa à Paulo Cassianorum sententía. Proculi præualuit & meritò, inquit Iustinianus, d. tit. quod & ipse alijs Homericis versibus adiuuaretur, & validioribus rationibus argumentaretur. Ex quibus obiter animaduertendum puto quanto in precio Homeri opera à Proculo, & alijs Iuris autoribus habita fuerint, cum quæstionem iuris difficillimam Homericorum versuum auautoritate decidendam putarint: sic Martianus, siue potius Cassius (verba enium Cassij ea esse existimo) ex Homeri Odysseæ loco Sues gregatim pasci, & ideo pecorum appellatione contineri probat in l. legatis. §. pecoribus. D. de legat. iij. & olim Athenienses de Salamina contendentes testem Homeri locū adduxerunt autore Aristotele lib. 1. Rhetor. cap 95. Diodorus etiam scribit lib 6. Phocenses à Philomelo Homeri versuum authoritate adductos, ne Amphictionum publici Græciæ Concilij sententiæ starent. Sed vt ad Proculum nostrum reuertamur, in l. 14. D. de iure Codicil. refertur hæc quæstio. *An legata quæ postea quam instituti mortem obierint codicillis ascripta vel adempta sint à substitutis debeantur*. Et in quæstione huiusmodi controuersia Cassij & Proculi. Cassio respondente deberi; Proculo dissentiente, cuius opinio à

Scæuola confirmatur. Proculi enim maior autoritas quàm Caſſij & Sabini in iure interpretando fuit, & ſic verba Pomponij in d. l.2.de Orig. iur. explicanda ſunt. Ideóque in omnibus controuerſijs ſentētia Proculi præualuit, præterquam in quibuſdam quæ recenſentur à Iuſtiniano in l. quod certatum C. de poſth. hæred. inſtit. in l.fin. C. de vſufr. vſuuè & habit. in l. fin. de ſeruit. & aqua in l. cum quidam C. de impub. & alijs ſubſtit. in quibus Imperator exploſa Proculi ſententia Sabinianorum probat: atque ita diu in diuerſas ſciſſa ſectas iuris ſcientia remanſit. Poſteriores tamen Iuriſconſulti nullo ſectarum ſtudio tenebantur: aliquando enim Proculum ſequebantur: aliquando Caſſium & Sabinum: aliquando vero mediam viam tenentes, vtriuſque ſcholæ dogmata moderatione quadam temperabant. Cæterùm ex hoc noſtro Proculo originem ſumpſiſſe Claudium Proculum nepotem auguror qui ſub D. Hadriano Prætor fuit, & ad quem Hadriani reſcriptum extat in l. 1. D. de ventre in poſſeſſ. mitt. qui pater fuit Cornelij Proculi, cuius meminit Paulus in l. 24. D. de tut. & curat. dat. cui D. Marcus & Verus reſcripſere, qui Conſul fuit cum Munatio vt colligitur ex l. 27. D. de liber. cauſa, & Proconſul Aphricæ ſub D. Pio l. 1. D. de iure immu. & ad id tempus referendum eſt D. Pij reſcriptum, quod ab Vlpiano traditur in l. 7. D. qui ſatiſd. cog. qui etiam malè Cæcilius pro Æmilius dicitur in l. 1. D. de opt. legata: Æmilij ſiquidem nomen Corneliorum gentis fuit. Habuit filiam Proculam quæ ſub Commodo vixit, cuius quæſtio de fideicommiſſo aduerſus fratris ſui hæredes extat apud Papinianum, in l. 26. D. de probat. ad quam D. Marcus & Verus reſcripſere in l. xj. §. ſi in opere D. de legat. iij. Vlpij etiam Proculi mentio fit ab Vlpiano in l. 1 §. vſque adeo D. de tut. & rat. diſtrah. niſi malimus reponere Vlpium Marcellum: quod fartaſſe non inconcinnum.

Scriptorum autem quæ Proculus noster edidit in indice Iustinianeo recensentur tantum

Epistolarum lib. octo.

Scripsisse etiam notas in quosdam Labeonis libros indicat l. sed an vltro §. sed vt Celsus D. de negot. gest. & lex si ita expressum D. de condit. & demonst. ad eum Ferox scripsit, vt notatur ex l. xi. D. de aqua & aquæ pluu. arc.

ALPHENVS VARVS.

P. Alphenus Varus patria Cremonensis Acrone autore antiquo Horatij interprete, inter decem Seruij discipulos numeratur à Pomponio in l. 2. D. de Orig. iur. quem plurimùm autoritatis habuisse, Consulemque fuisse scribit. Casiodorus quidem in Chronicis Consulem eum cum C. Vinitio adijcit sub annum ab vrbe condita 754. Onuphrius vero sub annum 755. Malè enim apud Dionem legitur P. Alphinius. His Consulibus Velleius Paterculus scribit Tiberium Neronem Rhodo Romam magna omnium ordinum lætitia reuersum esse. Alius est is ab eo Alpheno Varo, cuius ment.o fit apud Tacitum lib. xviij qui temporibus Othonis Imperatoris præfectus Prætorio suffectus fuit in locum Sabini, & præfectus Castrorum creatus seditionem contra Valentem ortam compescuit. Sed facilè crederem eius filium fuisse. Noster autem Iurisc. P. Alphenum Varum patrem habuit, vt ex Dione colligere licet. Cremonæ sutrinam primum exercuit si Acroni credimus, qui de eo putat intellexisse Horatium lib. 1. Sermonum

Alpheus Vafer omni
Abiecto instrumento artis clausáq; taberna,
Sutor erat sapiens operis. Sic opibus omnis
Est opifex solus, sic Rex solus.

Sutrinam enim ingenui homines Romæ olim discebanr, vt notari potest ex l. 5. §. proponitur. D. ad leg Aquil. Atque ita Alphenus ex sutore Iurisconsultus celeberrimus factus est, ob vafritiem illam i: subtilitatem ad ius interpretandum aptam: vnde vafer ab Horatio superioribus versibus appellatur: non vt quidam putauere pro Varo, gentili nomine. Nam & alibi lib. 2. Sermonū Sat. 2. illud nomen vafri quasi Epitheton, iuri apposuit Horatius

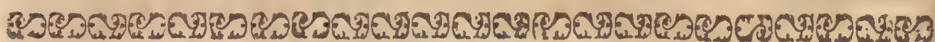
Nos expulit ille
Illam aut neqities aut vafri inscitia Iuris.

Ex Sutore autem Iurisconsultus euasit Alphenus, sicut Nicodorus apud Ælianum lib 2. qui cum pugil in iuuentute tantum esset, legislator in senectute Mantinensium præstantissimus fuit, & memoria patrum nostrorum Bernardus Malcius qui cum coriariam exercuisset ad legûm scientiam accessit autore Paulo Iouio. Iurisprudentiæ autem studia in Alphenorum familia ab hoc introducta per multos annos viguere. Fuit enim Alphenus Iurisconsultus sub Alexandro Imperatore, quem Papiniani discipulum Lampridius in Alexandro tradit. Noster autem Alphenus non solum iuris cognitionem adeptus est, sed Philosophiæ studijs summè eruditus fertur, cuius scientiæ floribus aspergere opera sua non dubitauit vt apparet ex l. 17. D. de iudic. Gelliusq; scribit lib. 6. cap. 5. eum rerum antiquarum non incuriosum fuisse. Reprehenditur tamen ab eodem Gellio, vt errans in veteribus verbis interpretandis, quod eadem affinitas illi visa est horum verborū puri, & puti, quæ sit noui, & nouitij, quodq; putum longa prima syllaba pronunciandum esse visus est,

quaſi à puro ductum inclinatumq; non à putando. Verùm hæc non faciunt, quin à Marcello in l. vt Alphenus. D. de verb. ſignific. & in l. qui concubinam. §. cum ita D. de leg. 3. nominetur tanquam autor locuples proprietatis verborum, & à Paulo Vari tantum nomine appoſito in l. ſumma. §. item Varus D. de aqua & aquæ pluuia arc. Hunc intelligit Varum Vlpianus in l. Idem Pomponius. §. de arbore. D. de rei vindic. & Iauolenus in l. ſi quis D. qui teſtā. fac. poſſunt. Ceterùm fuit ſæpè conſultus Alphenus de legibus quas cenſores dicunt in locandis vectigalibus vt l. in lege locati l. Cæſar vel cenſet de publican. & hæ ſunt quas Cenſorias appellat ipſe in l. 203. D. de verbo ſignif. Reliquit autem.

Digeſtorum lib. quadraginta] qui in indice Iuſtinianeo recenſentur. Libri trigeſimi meminit Gellius loco ſupra citato. Hos libros Paulus Iuriſc. in Epitomen redegiſſe videtur, ex inſcriptione legis qui inſulam, & l. in naue Sauphelli. D. locat. l. duo D. de præſcript. verb. l. cum multi D. ſi pars hæred. pet. l. qui ſcapham l. qui fundum D. de euict. alijſq; nonnullis inſcriptionibus. Præterea idem Gellius ſcribit eum compoſuiſſe.

Collectaneorũ lib. quatuor] Intelligi etiam poteſt ex l. actione §. ita ſcriptum D. pro Soc. collegiſſe quædam è Seruij ſcriptis, è cuius ſchola ipſe emanauerat, & ex l. 77. D. de verbo ſignific.

ANTISTIVS LABEO.

ANTISTIVS labeo veterum Iuriſconſultorum princeps vt apparet cum ex Pomponio in l. 2. D. de orig. iur. tum ex Papiniano lib. 5. quæſt. qui cum aliquid Labeoni placuiſſe vult demonſtrare, veteribus placuiſſe dicit tanquam

quam ſi tota Iuriſconſultorum antiquitas in eius verba iuraret ſolum. Huc pertinet Petronij Arbitri verſus

Atque eſto quicquid Seruius & Labeo.

Neratiam vxorem habuit, cui teſtamēto nominatim legauit veſtem, mundum muliebrem omnem, ornamentaq; muliebria omnia, vt eſt apud Paulum in l. pediculis D. de auro argento mundo. filius autem Labeonis Antiſtij fuit Sulpitij auditoris qui bello Philippenſi pro libertate fortiter occubuit Appianus lib. 4. Λαβεὼν δ᾽, ἐπὶ σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος τοῦ κατ᾽ ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν περιωνύμου τοῦ πιστοτάτου τῶν οἰκετῶν τῆς δεξιᾶς λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν, ὡς ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν ἐπιστρεφομένῳ ξίφος ἔδωκε; καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε. Et qui coniurationis in Cæſarem factæ particeps fuit, autore Plutarcho in Bruto: nec eſt quod dubitet Bernardinus Rutilius, an is ſit Labeo pater, qui Seruij auditor dicitur à Pomponio, cum eum patrem noſtri Labeonis ex ipſius Pomponij verbis liquido conſtet. Antiſtius itaque filius paterna in republica veſtigia ſequutus, ius ciuile tractandum ſuſcepit, & antiquæ libertatis amator fuit. Agitabat inquit Atteius Capito in epiſtola quadam quæ extat apud Gellium lib. xiij cap. xij, hominem libertas quædam nimia & vecors, vſque eò vt Auguſto iam principe & rempublicam obtinente ratum tamen penſumq; nihil haberet, niſi quod iuſtum ſanctumq; eſſe in Romanis antiquitatibus legiſſet. Huius libertatis exemplum dat Gellius. *Ac deinde,* inquit, *narrat quid idem Labeo per Viatorem à Tribunis plebis vocatus reſponderit, cum à muliere,* inquit, *quadam Tribuni plebis aduerſum eum aditi, Gellianum ad eum miſiſſent, vt veniret & mulieri reſponderet, iuſsit eum qui miſſus erat redire, & Tribunis dicere ius eos non habere neque ſe, neque alium quenquam in cauſa vocandi, cum moribus maiorum Tribuni plebis prehenſionem haberēt, vocationem non haberent.* Alia eius libertatis apparent veſtigia, apud Suetonium in Auguſto cap. liij. *Antiſtius Labeo,* inquit, *Senatus lectione cum Triumuiratum legeret,* ſiue vt quidam legunt, *vir virum legeret M.*

Lepidum hostem olim eius, de Octauio loquitur, *& tunc exulantem legit, interrogatusq; ab eo an essent alij digniores, suum quemq; iudicium habere respondit.* Cumque ob hanc rem infensum Octauij sibi animum reddidisset, liberè dixit: nihil se commisisse, si hominem quem Octauius Pontificem esse pateretur in Senatum ipse asciuisset. Libertatem tamen illam detrimentum nunquam Labeoni attulisse idem Suetonius testatur. Quod quidem (si coniectura affirmare aliquid licet) verum non puto. Ei enim consulatum abstulit, quod ex Cornelio Tacito lib. 2. Annalium sic scribente constat. *Et Capito Atteius de quo memoraui principem in ciuitate locum studijs adsequutus ciuilibus, sed auo Centurione Syllano, patre Prætorio Consulatum ei accelerauerat Augustus, Vt Labeonem Antistium ijsdem artibus præcellentem dignatione eius Magistratus anteiret.* Hanc tamen libertatem incorruptam, vt vocat idem Tacitus, quæ pro dignitate laudari debuerat, (si aliquid puri incorruptique adulatio innata, corruptique temporum mores in animo reliquissent) à principum assentatoribus damnatam legimus. Eam enim Atteius Capito qui hac re iuris diuini & humani scientiam bonasq, domi artes quibus excellebat dehonestauit, autore eodem Tacito, vecordiam appellat lib. xiij citato Gellij: & Suetonius eum sequutus dicto cap. liiij contumaciam: Horatius vero lib. 1. Sermonum Satyra iij Satyrica procacitate, insaniam nominat. Constare igitur debet, Consulatus honorem non adeptum Labeonem, ob incorruptam libertatem, quæ in eius animo vigebat. Quamuis Pomponius in l. 2. D. de orig. iur. oblatum esse ab Augusto ei Consulatum, quo suffectus fieret, scripserit, quod tamen ab alijs autoribus relatum non est. Sed hoc sententiam nostram non destruit. Ominosum quippe fuit in locum mortui vocari: & in Censura eam rem religioni fuisse tradit Liuius lib. 5. Pomponius etiam testatur Labeonem hunc Consulatum recusasse. Prætor itaque, Labeo no-

ſter tantum fuit. Vnde apud Plinium lib. 35. Natur. hiſt. cap. 4. legendum puto, *Paruis gloriabatur tabellis extinctus nuper in longa ſenectute Antiſtius Labeo Prætorius*, non vt in vulgaribus Codicibus *Ateius Labeo*. Ei tamen quod præturam intra ſtetit, commendatio ex iniuria oriebatur, & vt Gregorius Nazianzenus de Cæſario à Iuliano iniurioſè tractato ſcribit, magis ignominiâ quàm ſplendore clarior fuit. Capitoni vero quod Conſulatum adeptus eſt, odium ex inuidia autore Tacito. Cæterùm quamuis intra præturam ſteterit, Proconſulatu tamen prouinciæ Narbonenſis functus eſt, vt eſt apud Plinium dicto loco. Itaque ætas hæc duo pacis decora tulit ſimul: Sed Capitonis obſequium dominantibus magis probatum, Tacito teſte ad ſumma dignitatum faſtigia eum euexit: Labeo libertatis illius incorruptæ amator, ſtudiorum potius, quam honorum ambiendorũ cura tenebatur. Totum enim ita diuiſerat annum, vt Romæ ſex menſes cum ſtudioſis eſſet, & ſex menſibus ſecederet, conſcribendiſque libris operam daret, vt relatum eſt apud Pomponium dicta l. 2. Romæ enim, viri tantum magnæ autoritatis ſeceſſibus vtebantur. Quamobrem rectè apud Vlpianum legitur in l. 21. §. ſi arbiter D. de recept. arb. Arbitri qui in eo loco qui ſit circa vrbem, adeſſe litigatores iuſſerit, valere iuſſum: ſi eius autoritatis ſit arbiter vt in ſeceſſibus ſoleat agere. Et cum Capito in veteribus iuris præceptis conſtans remaneret: Labeo, vt inquit idem Pomponius, ingenij qualitate & fiducia doctrinæ fretus, vt qui, & præ cæteris operis, ſapientiæ operam dederat, plurima innouare inſtituit: ſic enim apud Pomponium legere magis æquum puto, quam quorundã lectionem ſequi, qui ſic ſcribunt: *qui & cæteris operis ſapientiæ operam dederat*: illam autem penitus reijcio quæ ab alijs traditur, *qui & præ cæteris ſapientiæ operam dederat*. Non enim dictio *Operis* delenda, qua Pomponius vtitur ad demonſtrandum vniuer-

ſum corpus iuris ſiue Ciuilis, ſiue Pontificij, ſiue publici, ſiue priuati, vt ſuperioribus verbis dictæ legis de L. Aelio Tuberone Pomponius expreſſit, qui complures ab eo traditur vtriuſque operis libros reliquiſſe j: publici, & priuati iuris, & Offilius, qui omnem partem operis fundarent, j: corporis IurisCiuilis, vt nunc vocamus. Diſtinguimus enim vulgo vniuerſum ius in Corpus Ciuile, & Corpus Canonicum ſiuePontificium. loquēdi genere non omnino barbaro ſic ζωματοποία legum dicitur Nouel. Leonis prima. Corpus enim ſumitur pro opere ſcripto, apud Ciceronem Epiſt. 2. ad Q. Fratrem, & σῶμα dicta Nouella, & hoc modo Corpus Homeri ſcribitur ab Vlpiano in l. 52. §. 2. D. de legat. 3. Eadem ratione Cicero epiſt. lib. 2. ad Attic dixit, *Hoc totum corpus curabo vt habeas*. Significat itaque Pomponius præ cæteris operis partibus Labeonem ſapientiæ operam dediſſe j: Iuri Ciuili. Quod hoc in loco ſapientiæ nomen propriè deſignat, ſicut & apud veteres Romanos: ſic Atilium appellatum ſapientem teſtatur Tullius in Dialogo de Amicitia, quod prudens in Iure Ciuili: & Sempronium vocatum σόφον ſcribit idem Pomponius, quod maximæ in Iure Ciuili ſcientiæ fuerit, & Iuſtinianus tit. de Codic. in inſtit. Iuriſperitos ſapientes appellat. Quamuis hoc nomen quibuſdam nimis arrogans viſum ſit, qui eos iuris ſtudioſos modeſtiori denominatione vocarunt, Suetonius in Nerone cap. 32. *Deinde*, inquit, *Vt ingratorum in principem teſtamenta ad fiſcum pertinerent, ac ne impune eſſet ſtudioſis iuris qui ſcripſiſſent vel dictitaſſent &c.* Et Paulus in l. 1. D. de offic. adſeſſ. & in l. Diuus. D. de extraord. cognit. Pythagoram imitati qui ſuperbum nomen σόφου, & ſapientis reijciens, φιλόσοφος & ſtudioſus ſapientiæ nominari tantum voluit: omnibus deinceps ſapientiæ profeſſoribus nomen id ſibi vendicantibus. Labeonem autem ex diſciplinis, Iuris Ciuilis ſcientiam principali ſtudio exercuiſſe nos

docet Gellius lib. xiij. cap. x. Cæterarum verò artium expers non fuit. In Grammaticam enim ſeſe atque Dialecticam litteraſq; antiquiores & altiores penetrauit: Latinarum vocum origines rationeſque percallens, qua præcipuè ſcientia ad enodandos iuris laqueos vtebatur Grammaticæ quidem præcepta normaſque eum tenuiſſe ſatis apertè demonſtrant quæ apud autores de eo leguntur, & præcipuè apud Feſtum qui Antiſtitij Labeonis autoritatem affert vt probet penatis poſſe dici ſingulariter. A Proculo tamen Iuriſc. notatus eſt, quod dixiſſet vſuariũ ædium eas habitantem poſſe Inquilinum quoque recipere, quod non belle Inquilinus dicatur, qui cum eo habitat, ſed qui ſolus in ædibus conductitijs, apud Vlpianum l. 2. & 4. D. de vſu & habitat. Cognitionem etiam iuris augurij eum conſequutum fuiſſe teſtatur D. Auguſtinus lib. 4. de Ciuit. Dei. *Cum præſertim Labeo*, inquit de victimis Deorum loquens, *quem huiuſmodi rerum peritiſſimum prædicant, numina bona à numinibus malis, iſta etiam curſus diuerſitate diſtinguat, vt malos Deos propitiari cædibus, & triſtibus ſupplicationibus aſſerat: bonos autem obſequijs lætis atque iucundis, qualia ſunt vt ipſe ait, ludi, conuiuia, lectiſternia.* Qui locus ad ſcientiam eximiam iuris auguralis, quæ in Labeone reſidebat oſtendendam locupletiſſimus eſt. Cæterùm legitur Q. Labeo de xij. tab. quædam edidiſſe, apud Gellium lib. vij. cap. vv. & lib. xx. cap. 1. Noct. Attic. Meminit & Perſius Satyra 1. Labeonis cuiuſdã poëtæ: de Cornelio Labeone locus eſt apud Macrobium. Noſter verò Antiſtius quadraginta volumina reliquit, ex quibus plurima inter manus verſabantur temporibus Pomponij, vt ipſe teſtatur dicta lege 2. quæ omnia maximè à Trebatio Iuriſc. hauſit. Ab eo enim inſtitutum eſſe, licet Ofilium & Tuberonem etiã audierit, ſcribit idem Pomponius. Cuius Trebatij in Iure Ciuili ſingularis memoria, & ſumma ſcientia laudatur à Cicerone lib vij. epiſt. ad Familiares. In indice

autem Iustinianeo librorum Labeonis hi recensentur.

Πιθανῶν lib. viij] j: probabilium siue vt Politianus vertit verisimiliũ. Hos libros fuisse in Epitomen redactos à Paulo, constat ex inscriptionibus l. fin. D. si seruit. vend. l. si vehenda. D. ad leg. Rhod. de jactu l. fin. de pignor. aliarumque quas hic annotare non libet. Traduntur etiam Labeonis.

Posteriorum lib. x.] in indice Græco βιβλιαδικα, de quibus Gellius lib. xiij. cap. x. scribit eos post mortem Labeonis editos fuisse. Ideóque posteriores inscribi. Sed licet libri tantum decem in indice recenseantur, plures tamen scripsisse constat. Eorum enim librorum tres continuos 38. videlicet 39. & 40. plenos esse id genus rerum ad enarrandam, & illustrandam linguam conducentium Gellius tradit. Ex 37. citat locum quendam Vlpianus in l. si quis §. Labeo D. de Dolo. Alium ex 38. Paulus in l. sacrilegij ad leg. Iul. pecul. in quo Labeo peculatus definitionẽ dat. Hos vero Labeonis libros fuisse in Epitomen constrictos à Iauoleno, apparet ex inscriptione legis cum colono D. quib. mod. pig. vel hypoth. solu. l. si pater de vulgari l. qui concubinam l. qui quatuor D de legat. iij. & in l. lx. D. de acquir. vel omitt. hæred. in qua sententiam Labeonis reprehendit. Contrariæ enim scholæ erat.

Præter tamen hos libros indicis Iustinianei meminit Gellius in dicto cap. librorum ad edictum Labeonis, in quibus lepide & argute multa reperta inueniuntur, sicuti hoc est quod in 4. ad Edictum libro scriptum legimus, *Soror*, inquit, *appellata est quod quasi seorsum nascitur separaturq́ ab ea domo, in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur.* Ex eisdem libris credo erant, & illa quæ idem Gellius lib. 4. cap. 2. ait Labeonem sensisse cum quæreretur, an is seruus cui dens deesset redhiberi posset. *Labeo*, inquit, *in causa redhibendi esse negauit. Nam & magna inquit pars dente aliquo carent, neque eo magis pleriq́ homines*

morbosi sunt, & absurdum admodum est dicere non sanos dici homines quoniam cum infantibus non simul dentes gignuntur. Labeonis librum 2. citat Vlpianus in l. 1. D. de seruo fugit. vbi fugitiui appellatione, ex fugitiua natum non contineri scribit. Non enim vt Accursius putat hæc verba Vlpiani, *Labeo lib 2. ad Edictum scribit*, referenda sunt ad ea quæ sequuntur. Desumpta etiam ex libris ad Edictum existimo ea quæ ex Labeone Vlpianus affert. in l. 1. de D. Aedil. Edicto. Labeonis librorum Prætoris vrbani idem Vlpianus mentionem facit in l. Labeo. D. de verb. signif. Eiusdem libri xxxj. Prætoris peregrini in l. si quis. §. hæc de dolo actio D. de dolo: librorum Epistolarum eiusdem, Pomponius in l. rerum mixtura §. Labeo D de vsucap. Extat etiam Antistij Labeonis apud Festum de mortis causa stipulatione locus non contemnendus. *Mortis causa*, inquit, *stipulatio existimatur fieri vt ait Antistius Labeo quæ ita fit vt morte promissoris confirmetur aut vt quidam dixerunt cuius stipulationis non fuit causa*. Memorat idem Festus commentariorum Iuris Pontificij Labeonis in dictione, sistere, vbi 15. ibrum citat, & in dictione, spurcum, vbi x. profert. Ex quo illa esse arbitror quæ de virgine capienda Gellius lib. 1. cap. xij tradit Labeonem scripsisse. Iauolenus in l. cum ex filio D. de vulgari scribit auum quendam qui ex filio duos nepotes habebat alterum in potestate alterum non, vellétq; vtriq; substituere, cum filio quem non habebat in potestate non posset, testamentum ex consilio Labeonis Offilij Casselli Trebatij fecit. Moris enim erat olim quum quis conderet testamentum Iurisperitos vocare: vnde in l. codicillis 89. §. Lucius Titius. D. de legat. 2. sic scriptum est, *Lucius Titius hoc meum testamentum scripsi sine vllo Iurisperito.* Citatur etiam Labeo ab Vlpiano id l. sed est quæsitum D. de liber. & posth. Nihil enim immutandum censeo contra viri doctissimi Iacobi Cujacij sententiam qui pro *Labeo & Cassius scribunt*, legendum

putat, *Iauolenus & Cassius scribunt.* Ratio enim illa quam affert quod Cassius & Jauolenus supra citentur ἀντιστρεφῶς oppugnatur. Si enim nomen Iauoleni supra positum esset frustra repeteretur. Præterea Iurisconsulti solent, isque mos Vlpiano peculiarior, cum nomen alicuius autoris repetunt, quem paulo ante nominauere, dictionem, *idem* semper adijcere vt in l. x. D. de vsuf. & habit. in l. xv. in l. ædiles. D. de Aedil. Edicto in l. ix. D. pro socio, & in multis alijs quas recensere superuacaneum esset. Nec lectionem vulgarem condemnat id quod obijci potest: Labeonem scilicet & Cassium diuersæ sectæ autores esse, atque ita absurdum eadem sentire videri. Iurisconsultos enim Cassianos & Proculeianos, quamuis contrariæ scholę, in quibusdam conuenire passim in Pandectis legimus. Sic Cassius, & Pegasus idem responderunt in l. xij D. de vsufr. & quemad. quis vt: Sic Celsus & Sabinus in l. xix. D. si seruit. vend. Sic ijdem Labeo & Cassius in l. xij D. de vsu & habit. Sicuti è contra quamuis eiusdem scholæ sint, tamen inter se semper non consentiunt: sic in l. x. D. de negot. gest. Proculus & Labeo diuersæ sententiæ sunt, & Celsus Labeonis sententiam deridet. Cæterùm his quæ ad libros Labeonis pertinebant expositis, prætereundum non reor locum illum singularem Iustiniani tit. de Codic. qui alibi nec in nostris, alienisue autoribus inuenitur de codicillorum origine & vsu, qui à Labeone omnem autoritatem desumpsere. Quamuis enim Lucio Lentulo mortuo, qui primus codicillos introduxit: quibus ab Augusto petijt per fideicommissum, vt faceret aliquid, dicitur Augustus conuocasse sapientes viros, interq; eos Trebatium quoque, cuius tunc maxima autoritas erat, & quæsijsse an posset recipi, nec absonans à iuris ratione codicillorum vsus esset: Et Trebatium suasisse Augusto, quod diceret vtilissimum & necessarium esse, hoc ciuibus esse propter magnas

&

&longas peregrinationes quæ apud veteres fuissent: vbi si quis testamentum facere non posset tamen codicillos posset. Augusti tamen nec Trebatij autoritas tanti fuit apud Romanos, vt contra ius vetus morem introductum reciperent. Sed post hæc tempora cum Labeo noster qui à Trebatio institutus fuit codicillos fecisset: nemini jam dubiũ fuit, quin codicilli iure optimo admitterentur: tantæ autoritatis apud Romanos & ponderis Labeonis sapientia fuit.

NERATIVS PRISCVS.

NEratium Pegasi sectatorẽ fuisse scribit Pomponius in fine l. 2. D. de Orig. iur. & Traianum Imperatorem huius consilio vsum Papinianus ait in ea facti specie, in qua pater qui filium coactus emancipauerat, eo mortuo bonorum possessionem petebat l. fin. Si à parente quis fuer. manum. quem ita charum acceptumq; habuit, tantumq; de summo eius ingenio, & spe amplissimæ dignitatis iudicauit, vt in successione Imperij Hadriano anteponere eũ in animo habuisse, frequens fuerit opinio autore Spartiano in Hadriano. Prisco enim aliquando Traianum dixisse testatur hæc verba, *Commendo tibi prouincias si quid fatale contigerit.* Verùm postquam Hadrianus Imperio potitus est, nullus eum inuidentiæ ventus siue potius maleuolentiæ, qui principum animos parum fortes conquassare plerumq; solet, non dicam cõmouit: sed ne quidem agitauit: tantum valet ingenuitatis & candoris in animo altissime defixas habere radices. Neratiũ enim Priscum in consilio cum iudicaret semper habuit, autore eodem Spartiano: & sub Hadriano Consulem fuisse factum colligere possumus ex eo quod Collegam Annium Verum

habuerit. Sic enim corrigenda ſunt verba legis is qui ſeruum D. ad leg. Corn. de ſicar. *Quod Neratio Priſco & Annio Vero Coſs.* Qui ſiquidem Neratius Verus, aut Annius Priſcus fuerint non memini adhuc me inueniſſe: facileq; fuit hunc errorem nominum commutatione impingere. Hæc autem ad tertium Annij Veri Conſulatum referri debent. Hunc enim ter Conſulem fuiſſe teſtatur Dion Nicæus. Cum primum Conſulatum cum Syluano ſub Veſpaſiano, & cum Augure ſub Hadriano ſecundum geſſiſſe ſcribat Caſſiodorus in Chronicis. Sed in quem annum ſuggeri debeat huius Conſulatus, non facilis cognitionis: ſub Hadriano tamen referri debere ſatis apparet. Fratrem autem Neratium Marcellum habuit; cui, de Iure Ciuili conſultus per Epiſtolam reſpondit, vt eſt apud Vlpianum in l. quæſitum §. deinde D. de fundo inſtr. quemque clariſſimum vocat Plinius lib. i j epiſtol. Eum Haloander Conſulem cum Iubentio Celſo ij Conſule, imperante Hadriano comparat: Marcellum & Celſum habent Faſti Græci: Celſum vero & Marcellinum Caſſiodori Chronicon. Veruntamen Marcellum illum qui Conſul profertur cum Iuuentio Celſo ij, fuiſſe vnum ex ſuffectis eo anno Cõſulibus, probat vetus illa inſcriptio quam prodidit Onuphrius lib. 2. Faſtorum, de qua infra ſumus dicturi. Ille fortaſſe eſt Marcellus, quem Hadrianus quamuis amiciſſimum vt ait Spartianus, compulit ad mortem ſibi conſciſcendam, & ad quem Hadrianum Imperatorem reſcripſiſſe Vlpianus lib. 21. ad Sabinum ſcribit. Extat præclara eius ſententia in l. ij D. de iur. & facti ignor. *Ius finitum & eſſe poſſe & debere.* quem imitatus Iuſtinianus in Prœmio Digeſtorum ſcripſit hanc ſolam iuris ſcientiam finitam eſſe. Scripſit autem Neratius Priſcus quamplurima iuris volumina quorum hæc in indice Iuſtinianeo reperiuntur.

Membranarum lib. iij] j: Reſponſorum in Membranis ſcri-

ptorum. Moris enim erat olim apud Iuriſconſultos, vt chartis & membranis reſponſa ſua apponerent, ſicut Principes conſtitutiones ſuas Codicibus. Hoc autem puto obſeruatũ, quod Iuriſperitis jam prouecta ætate viſus debilior eſſet. Tradit ſiquidem Plinius lib. 7. cap. 21. quibus viſus infirmior erat, membranarum vſum familiarem fuiſſe: alijs vero ceræ. In libro 2. & 3. de Seruitutibus tractauit, vt colligitur ex l. item ſic D. de ſeruit. ruſt. præd.

Reſponſorum lib. ij.] Citatur liber ſecundus ab Vlpiano in l. Inde Neratius D. de vſufr. accr. Ex his reſponſis vnum extare atbitror in l. Neratius D. de regul. iur. *Neratius*, inquit Paulus, *conſultus an quod beneficium dare ſe quaſi viuenti Cæſar reſcripſerat, iam defuncto dediſſe ſe exiſtimaretur. Reſpondit, non videri ſibi Principem quod ei quem viuere exiſtimabat conceßiſſet, defuncto conceßiſſe: quem tamen modum eſſe beneficij ſui vellet ipſius æſtimationem eſſe.* Ex quibus verbis colligere poſſumus Beneficiorum originem, à Romanis Imperatoribus ortam. Sic apud Pomponium in l. 2. de orig. iur. Poteſtas de iure reſpondẽdi à principibus peti pro beneficio cœpit, & apud Vlpianum in l. 4. D. de his qui not. infam. cum de miniſterio deſignatoris loquitur, ſcriptum eſt, *Et ſane locus iſte hodie non pro modico beneficio datur.* Beneficia autem huiuſmodi in peculiarem librum referebantur, qui liber Beneficiorum dicebatur Hygenus libro de limitibus, Lampridius in Alexandro Seuero. Recenſentur etiam.

Regularum lib. xvij.] Præter eos libros Neratij quorum ſunt in indice Iuſtinianeo conſcripta nomina edidit.

Epiſtolarum libros] Quorum quartus citatur in d. §. deniq;. Meminit etiam Vlpianus in l. ſed addes §. 1. D. locati epiſtolæ Neratij ad Ariſtonem.

Collegiſſe autem quædam ex Plautio inditio eſt lex ergo D. de ſeruit. ruſtic. præd.

Librum de nuptijs] Composuisse refert Gellius lib. 4. cap. 4. Noct. Attic. Multis denique in locis incerto librorum numero citatur à legum conditoribus.

IABOLENVS PRISCVS.

TEmporibus Hadriani Trajaniq; Imperatoris floruit Iabolenus Priscus vt ex Plinij epistolis colligere licet. Tempora etiam Antonini Pij attigisse videtur ex Capitolino, qui eius consilio Pium scribit, cum quid de iure sanciret vsum fuisse. Pomponius in l. 2. D. orig. iur. ait eum Cellio Sabino successisse, quod ego in iuris disciplina explicanda intelligendum arbitror, ad quam cognoscendam, percipiendamq; Iulianus Iurisconsultus se huius præceptis institutisq; , vt diximus, fuisse instructum professus est in l. an manumittere D. de manum. vind. in qua Iabolenus cum consilium præberet, seruos suos manumisit. Qua ex lege Iabolenum Magistratũ in Africa, & Syria gessisse constat. cum tantum ij qui Magistratum gererent, Consilium præbere possent. Vlpianus lib. iij de omnibus Tribunalibus in l. mandata D. de offic. eius cui mand. est iurisd. vocat, *Consilium exercere.* Accursius hæc verba interpretatus est autoritatem manumittendi præstare, quod legisset Iabolenum cum consiliũ præberet manumisisse : nec quidem malè Vlpiani mentem explicat. Vlpianus enim ipse in l. vnica D. de offic. Cons. dicit Officium Consulis esse, præbere Consilium manumittere volentibus. Quod quidem συνέδριον vocatur à Theophilo cui præerat Romæ Prætor, & in prouincijs Proconsul vel Præses : siue vt Theophilus generali nomine loquitur

ἀρχῶν. Eratque Romæ conſilium illud quinque Senatorum, & quinque Equitum Romanorum, in prouincijs viginti recuperatorum ciuium Romanorum, autore Vlpiano in fragmentis tit. 1. Ex his itaque colligere poſſumus Iabolenum Proconſulem Syriæ & Africæ fuiſſe. Præſes enim eſſe non potuit cum in notitia Prouinciarum Imperij Romani Aphrica ſub Proconſule ponatur. Cæterum cum Magiſtratu perfunctus erat in Conſilijs ipſe adhibebatur. Sic enim de eo Plinius ſcribit lib. 6. epiſt. *Intereſt tamen officijs adhibetur conſilijs*, j: adſeſſor fuit. Adſeſſores enim Conſiliarij appellantur à Paulo lib. 1 ſentent. in l. 5 D. de offic. adſeſſ. & in l. conſiliarijs C. eod. & apud Heliodorum lib. x. Gymnoſophiſtæ *σωυέδροι καὶ συμβȣ́λοι aſſeſſores & conſiliarij*, ſimul nominantur. Et in l. 1. C. de adſeſſor. conſiliorum participes, quæ verba me mouent, vt legem 1. C. ſi rector prouinciæ, ſic reſtituam, *quod ita late patere volumus, vt non ſolum circa adminiſtrantes, ſed circa etiam adminiſtrantium filios nepotes ac propinquos & participes conſiliorum domeſticoſq; locum habeat.* Quæ vulgo ſic legitur *participes*, j: *conſiliarios.* Vnde *παρέδρον* eſſe apud Latinos Iuriſconſultum Procopius ſcribit lib. 1. de bello parthico. Quod Iuriſconſultorum propriè munus fuit l. 1. D. de offic. adſeſſ. Ideò Celſus filius patrem in Conſilio Conſulis fuiſſe ſcribit in l. pater meus D. de legat. 2. Conſilijs autem Iabolenum adſediſſe conſtat non ſolum Magiſtratuum, ſed etiam Principum: vt Antonini Pij in conſilium admiſſum eum fuiſſe ſupra diximus. Iuriſperitos enim in conſilium principum aſſumptos, præter alios docet Papinianus in l. 3. D. de excuſat. tut. Cæterum Iabolenus amiciſſimum habuit Peſcennium Paulum ſplendidum Equitem romanum & eruditum vt tradit Plinius lib. 6. epiſtolarum. Ex cuius verbis dubiæ ſanitatis hominem Iabolenum diſcere poſſumus. Cum enim Peſcennius verſus recitaret, & ita cœpiſſet, Priſce iubes ! Ad hoc Iabo-

lenus Priſcus qui Paulo Peſcennio vt amiciſſimus aderat: Ego verò non iubeo. Hic, riſus, ioci, eò maiores quo vir grauioris profeſſionis deſipuerat. De iure tamen ciuili publicè reſpondit, ſcripſitq; plures libros. Ex quibus in indice Iuſtinianeo hi reperiuntur.

Ex Caßio x v.] Politianus legit ex Caſſio v. ſed refellũt eum inſcriptiones multarũ legum quæ ſexti, ſeptimi, octaui, noni, decimi, vndecimi, duodecimi, decimitertij, decimi-quarti, decimi-quinti mentionẽ faciunt. Satis erit vnius legis inſcriptionẽ ex vnoquoq; illorũ indicare. Ex ſexto lex adoptio D. de adoptiõ. ex ſeptimo l. cum ſeruo D. de contrah. empt. Ex octauo l. ſi quis. D. de negot. geſt. Ex nono l. ſi is D. de interrogat. act. Ex decimo l. certo generi D. de ſeruit. ruſtic. præd. Ex XI. l. non ex omnibus D. de acquir. poſſ. Ex XIII. & XV. l. moribus l. ſoluendo D. de verb. ſignific. In his libris multa Caſſij dogmata Iabolenum libenti animo collegiſſe crediderim, quod eius ſectæ ſe adiunxerat.

Ad Plautium. lib. v.] Siue ex Plautio vt in permultis inſcriptionibus legum legitur.

In nonnullis indicibus & recentioribus reponuntur.

Epiſtolon βίβλια δεκατέσσαρα] Ex quibus quamplurimæ leges deſumptæ ſunt.

Præter tamen hos libros indicis Iuſtinianei, ſcripſiſſe eum conſtat.

Epitomen in libros poſteriorum Labeonis] ſiue potius notas. Contrariæ enim ſectæ à Labeone fuit. atque ideò lib. 9. Labeonem reprehendit in l. 44. D. de iniur. & fam. lib.

P. IVVENTIVS CELSVS.

P. Iuuentus Celsus hic Iuriscon sultus appellatur, non Iubentius, vt male legitur in indice Iustinianeo Haloandri, sicut in Pandect. Florentinis exaratum est in l. 20. §. Præter. D. de petit hæred. Iuuentia autem familia Romæ etiam stante Rep. consularis fuit ex Tusculano antiquissimo municipio orta teste Cicerone pro Cn. Plancio, ex qua hic Iuuentius qui Hadriani in consilio fuit autore Spartiano si cum Cuspiniano Iuuentium Celsum non Julium Celsum legamus. Fuere autem duo Celsi iuris scientia commendati pater, & filius. Patrem Pomponius in l.2. de orig. iur. scribit Pegaso successisse, eumque in Consilio Ducennij Consulis fuisse, testatur Celsus filius in l. Celsus pater D. de legat. 2. In quo consilio cum eiusmodi factum proponeretur, Oralicius Catullus filia ex asse hærede instituta liberto ducenta legarat petieratque ab eo vt ea concubinæ ipsius daret. Cum libertus viuo testatore decessisset & quod ei relictum erat apud filiam remansisset quærebatur, an id fideicommissum apud hæredem remanere deberet vel concubinæ cui relictũ est redderetur: putauit cogi debere filiam fideicommissum concubinæ reddere, atque itum est in sententiam suam. Celsus autem filius de quo nunc loquimur bis Consul fuit. De primo eius Consulatu nihil asseuerare ausim: eumque suffectum augurarer: cum in Fastis primum Iuuentij Celsi Consulatum nullum legamus. Celsus siquidem ille, quem Cassiodorus Consulem ponit cum Crispino anno vrb. cond. 863. post Trajanũ septimum & Africanũ, alius est ab hoc Iuuentio Celso: quod ex Mapheorum tabulæ loco, quem Onu-

phrius scriptis suis inseruit iudicari potest. In qua ita exaratum est. *L. publico Celso* II. *Clodio Crispino Coss. Id. April.* Nusquam enim Celsus noster L. Publilius nominatur. Deinde Iuuentij Consulatum primum quærimus: hic autem Celsi secundus refertur. Qui ne quidem de secundo Iuuentij Consulatu intelligi potest: cum in eo non Crispinum, sed Q. Iulium Balbum collegam habuerit, vt ex antiqua inscriptione quæ in ænea tabula Venetijs apud Aquileiensem Patriarcham obseruatur, probare licet

Imp. Cæsar. Diui Traiani Parthici F. Diui
Neruæ. Nepos. Traianus Hadrianus Aug.
Pont. Max. Trib. potest xij. Cos. III. PP.
Ad xij. Cal. Mart.
P. Iuuentio Celso II. Q. Iulio Balbo Cos.
Ad viij. Cal. Ian.
Marcello & Gallo Cos.

Atque ita non malè is Celsus, qui cum Marcellino apud Cassiodorum refertur pro Marcello, Iuuentius noster erit. Hæc autem inscriptio confirmatur Senatus-consulto Hadriani Imperatoris temporibus facto, & ab Vlpiano in l. item veniunt D. de petit. hæred. relato, quod à Petro Pythæo viro doctissimo lib. ij cap. xv. aduersariorum est emendatũ.

Pridie Id. Mart. quod L. Iulius Balbus, & P. Iuuentius Celsus T. Aufidius Oenus Seuerianus Coss. verba fecerunt. De ijs quæ Imp. Cæs. Traiani. Parthici F. Diui Neruæ N. Hadrianus August. P. M. PP. V. Non. Mart. quæ proximæ fuerunt libello complexus esset. quid fieri P. D. E. R. I. C.

Malè autem hic (*Oenus Seuerianus*) quamuis ex Pandectis Florentinis

rentinis legit vir eruditus: ſicut etiam malè ſcriptum reperitur in quibuſdã Codicibus, *Onerius Seuerianus*. Nec enim in Faſtis, nec alibi, *Oenus* vel *Onerius Seuerianus* Conſul legitur. Sed reponendum *Arrius Seuerianus* ſecundum Haloandri editionem. Sic enim in Faſtis Onuphrij conſularibus legitur: qui cum Iuuentio Conſul ſuffectus fuit, & ſecundum conſulatum ordinarium cum Sentio Augurino geſſit. Diocletianus autem & Maximinianus Impp. alius Senatusconſulti mentionem faciunt hoc Iuuentio Celſo iterum Conſule, ſic enim legendũ eſt, non, item, quod & ab Antonio Auguſtino adnotatum eſt in libris emendat. quo legis Vectibulici poteſtas ad prouincias porrigebatut. Huic tamen collegam non Q. Iulium Balbum, ſed Neratium Marcellum vnum ex ſuffectis dant Impp. Alios autem Magiſtratus Iuuentius Celſus conſequutus eſt, præter Conſulatum. Prætor enim fuit, vt ſcribit Plinius epiſt.lib. VI. & in prætura cum Licinio Nepote iurgio contendit, neque contumelijs temperauit,: quod in Senatu Licinius dixerat, petendum à Coſſ. vt referrent ſub exemplo legis ambitus de lege Repetundarũ, an placeret in futurum ad eam legem adijci, vt ſicut accuſatoribus inquirendi, teſtibuſq; denunciandi poteſtas ex ea lege eſſet: ita reis quoque fieret. Ita autem hæc rixa contentioq; inflammata eſt, vt Celſus Nepoti ex libello reſponderit: Nepos vero Celſo ex pugillaribus. Filium habuit Iuuentiũ Celſum, qui ſub Antonino Promagiſter fuit, vt ex veteri marmore apud Alberinos Romæ reperto quod refertur à Bernardino Rutilio, & à Briſſonio ex Parrhaſij Cateneique ſcriptis lib. iij Select. antiqu. cap. 7. quod & tranſcribere hoc in loco non pigebit emendatius quam ab illis tradatur.

Cum eius ante hos dies coniugem & filium amiſerim, & oppreſſus neceſſitate corpora eorum fictili Sarcophago

commendauerim donec quietis locus quem emeram ædificaretur via Flaminia inter Miliar. II. & iij euntibus ab vrbe parte læua monumenti Fla. Thymeles filiæ M. Sini Origi. Rogo Domine permittas mihi in eodem loco in marmoreo Sarcophago quem mihi modô comparaui ea corpora colligere vt quando etiam ego esse desiero pariter cum eis ponar.

Sepulchrum fieri placet.

Iuuentius Celsus Promagister subscripsi III. Non. Nouemb. Antio Pollione & Opiminio Coss. Ordinarijs Seuero & Sabiniano Coss.

Ex quo colligere possumus, officium Promagistri in libellis imperatori oblatis subscribendis constitisse: cui muneri sæpissimè ab Impp Iurisconsulti præficiebantur, vt Papinianus in l. Rescriptum D. de distract. pig. qui libellos agens appellatur, & Aurelius Arcadius magister libellorum in inscript. legis 1. D. de offic. præf. præt. Miror tamen virum clarissimum Barnabam Brissonium loco supracitato tradidisse, Imperatores ipsos nō semper his libellis subscripsisse, sed subscribendi curam alijs mandasse, cum nullum huius rei autorem habeat. Quinimo contrarium verum est, Impetores scilicet ipsos subscribere solitos libellis, & cum illis Promagistros: neque aliter subscriptiones principum legis habebant vigorem, & sic interpretanda est lex 1. D. de constit. princ. Qui quidem mos (quod à nemine adhuc animaduersum legitur) desumptus sine dubio est à Cæsare Iulio qui subscriptos libellos manu sua, ab amplissimis viris quos volebat, obsignari etiam iubebat. teste Cicerone lib. xvj. epist. ad Attic. in ea quæ ad Plancum est *Adiuimus*, inquit, *Cæsarem verba fecimus pro Butrotijs liberalißmum decretum abstulimus, quod est obsignatum ab amplißmis viris.* Quod olim apud nos Gallos ob-

ſeruatum fuit, vt decreta regum & ſubſcriptiones libellorum manu etiam procerum quorundam obſignarentur, vt ex Annalibus conſtat. & hæc ſubſcriptio libellis appoſita annotatio appellatur in l. 1. C. de precib. imperat. offer. Multa vero quæ ad Iuris Ciuilis cognitionem pertinent à patre didicit, eiuſque præceptis inſtitutus eſt. Se enim à patre accepiſſe fatetur ipſe, quod ſeruo communi legatum ſit, ſi alter dominorum omitteret alteri non accreſcere in l. xx. D. de legat. ij. Eius extat dictum apud Iuſtinianum in l. fin. C. qui teſtam. fac. poſſ. Nullum eſſe qui penitus non exaudiat, ſi quis ſupra cerebrum illius loquatur. De Celſo autem filio intelligit Paulus in l. ſi ſeruum § ſequitur D. de verb. oblig. cum ait, Celſum adoleſcentem ſcripſiſſe eum qui moram fecerit in ſoluendo ſticho quem promiſerat, poſſe emendare eam moram poſtea offerendo. In qua memoranda eius extat ſententia, quam in hominum mentibus qui iuris diſciplinæ nauant operam impreſſam eſſe cuperem. Cum de bono & æquo quæritur, in eo genere plerunque ſub autoritate iuris ſcientiæ perniciosé errari. A Flauio Reſpecto Prætore conſultus fuit de facto, cum hæc quæſtio eſſet. Minor xxv. annis annum forté xxiiij agens iudicium tutelæ hæredi tutoris dictauerat, & maior factus pro hærede ſententiam acceperat an in integrum reſtitui poſſit; & ſuaſit Celſus Flauio non facilè hunc in integrum reſtitui niſi probaretur calliditate aduerſarij id actum, vt maiore eo facto liberaretur. A Plotiana etiam conſultus fuit, vt apparet ex l. Plotiana D. de iure Codic. Familiaritate etiam coniunctus fuit cum Domitio Labeone vt conſtat ex duabus epiſtolis ſibi inuicem reſſcriptis quæ extant in l. 28 D. qui teſtam. fac. poſſ. ex qua colliget ſatis lector Iacobum Cujacium hæc verba legis Mixtura D. de vſurpat. (*Labeo libris Epiſtolarum ait*) ſic fruſtra emendare conatum (*Iabolenus libris Epiſtolarum ait*) quamuis hac

ratione moueatur, quod nulla apud autores Labeonis Antiſtij Epiſtolarum mentio fiat. Non enim verba legis Mixtura de Antiſtio Labeone interpretanda ſunt. Domitium autem Labeonem Epiſtolas ſcripſiſſe de iure, more aliorum Iuriſconſultorum apparet ex dicta lege 28. Cæterum fuit quidam Iuuentius Celſus Iuriſconſultus, quem Cicero in Bruto ait nec indoctum fuiſſe, & magna Iuris Ciuilis intelligentia, ex quibus non perperam concludemus Iuris Ciuilis ſcientiam in Iuuentiorum familia quaſi hæreditariam fuiſſe. Fuit etiam Celſus qui, cum quibuſdam contra Domitianum coniurauerat, ſaluus nec opinato conſeruatus eſt, quod luculenter Dio deſcribit: quem patrem Celſum Iuriſconſultum & ratio temporis, & aliæ conjecturæ cogunt augurari. Noſter autem Celſus compoſuit complures libros, quorum in ndic e Iuſtinianeo memorantur.

Digeſtorum lib. xxxix] In quorum ſeptimo ad Epiſtolam Cornelij Fœlicis quædam ſcripſit, vt apparet ex Vlpiano lib. 31. ad Edictum in l. ſi id D. pro Socio. Reliquit præter hos.

Inſtitutionum xx.

Epiſtolarum lib. xiij.

Quæſtionum lib. xix.] Citatur enim liber xix. in l. xix. D. de auro & arg. leg. quæ etiam meminit.

Commentariorum lib. vj.

SEXTVS POMPONIVS.

Extus Pomponius inter ſplendidiſſimi Papiniani diſcipulos & Alexandri Seueri Imperatoris familiares & ſocios à Lampridio nominatur, à quo legum peritiſſimus appellatur. Quamuis Cujacius de fide autoris dubitet. Ego quidem de fide Codicis potius dubitarem cum in eo

qui in Bibliotheca Regia ſeruatur Pomponius non numeretur à Lampridio. Nihil tamen obſtat quo minus eum rectè à Lampridio inter Alexādri Seueri familiares nominari credamus. Certum enim eſt eum poſt Iulianum vixiſſe, qui ad Antoninum Pium vſque peruenit, quod ex l. 2. D. de orig. iur. rectè concluditur. vbi Pomponius Iulianum vltimum ex iuris autoribus memorat: hac autem in lege eorum tantum qui iam è vita exceſſerant mentionem facere voluit, viuentium nomine omiſſo, vt autores alij facere ſolent, verecunda quadam modeſtia impulſi. Hoc conijcitur etiam ex verbis ipſius Pomponij lib. vij. epiſtolarum in l. apud Iulianum D. de fideicom. libert. qui cum refert ſententiā Iuliani, non ait; quàm ab illo audiui, ſed ſic loquitur, *quam dixiſſe fertur Iulianus.* quæ ſatis denotant eam ab alijs accepiſſe, & eo mortuo illa verba ſcripſiſſe. Quamuis enim Pomponius Iuliani extrema tempora attigerit, non tamen inepte dicemus epiſtolā illam imperante Alexandro Seuero eum ſcripſiſſe. Pomponium ſiquidem ex temporū ſupputatione Torquato iij & Iuliano Iuriſconſulto Coſs. aut anno ſequenti natum conſtabit: quamuis ſeptuageſimus octauus ætatis ſuæ annus ſub 4. Imperij Alexandri annum inciderit. Ex quibus liquidò apparet verba Vlpiani in l. 64 §. ſi ſeruo D. pro ſocio corrupta eſſe. *Et ait Iulianus Sextum Pomponium referre Sabinum reſpondentem non communicari, & poſſe hanc ſententiam defendi Iulianus ait.* Sicque reſtituenda.. *Et ait Sextus Pomponius Iulianum referre Sabinum reſpondentem non communicari &c.* Quos honores in republica geſſerit ſcriptum non reperi. Eum quidem & ad ſenectutem extremam litterarum ſtudia produxiſſe certum eſt, ex dicta lege apud Iulianum. vbi ipſe ſcribit. *Ego diſcendi cupiditate quàm ſolam viuendi rationem optimam in octauum ſeptuageſimum annum ætatis duxi, memor ſum eius ſententiæ quàm dixiſſe fertur Iulianus,* καὶ τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχων προσμαθεῖν τι βουλοίμην. Et phi-

losophiæ stoicæ præceptionibus imbutum fuisse declarant verba legis rerum mixtura D. de vsurpat. & vsucap. quæ Senecæ doctrinam sapiunt libri 2. Natural. quæst. cap. 2. Is est qui Magistratuum & Iurisconsultorum successionem, & quasi Iuris Ciuilis prosapiam eleganti & breui stylo deduxit. Tantæque in Iure Ciuili autoritatis fuit vt ab multis Iureconsultis, tanquam autor sapientissimus nominetur, & præsertim ab Vlpiano pleri sq; in locis, cuius tamen, vt breuitati consulamus legem 32. si quis à filio D. de legat. 1. notabimus, quoniam purgatione non contemnenda illius legis hæc verba egent, *quod ita verum esse tam Sextus quàm Pomponius putat si repetitio legatorum ad eum modum concepta sit* Quæ sic emendãda puto, *quod ita verum esse tantum Sextus Pomponius putat &c.* vt Sextus Pomponius non diuersi sint Iurisconsulti. Quis enim Sextum Iurisconsultum vnquam nouit: quippe eum cuius fit mentio in l. 1.D. ad Senatusc. Claud. rectè Antonius Augustinus hunc Sextum Pomponium esse conijcit; & Græci non Sextum sed Σέρβιον legunt. Facilè autem ex librariorum ignorantia hic error nasci potuit. dictio enim, tantum, eodem modo quo, tam, scribitur nisi linea superiecta Quod & series orationis, sensusque legis factum satis ostendunt Nam cum Sabinus scripsisset (hæc enim sunt verba Sabini.) Si quis à filio pupillo hærede instituto cum is in tutelam suam venisset pecuniam legauerit, & à substituto hærede legata repetierat impubere filio mortuo secundum hæredem legatum non debere. Vlpianus scribit Sextum Pomponium hoc verum tantum putare, si repetitio legatorũ ad eum modũ concepta sit veluti. Quæ à filio meo legaui, quæque eum dare iussi, si mihi hæres esset, id hæres meus ijsdem diebus dato, & non aliter. Pomponius enim ad Sabinum libros edidit vt infra dicemus. Cæterum Sextus Pomponius à Iunio Diophanto per epistolam consultus est, quæ

extat in l. vlt. D. de minor. Labeonisque sectam minime probauit, vt ex lib. 35. ad Edict. colligitur. Reliquit autem eximia doctrinæ suæ monumenta non perpauca hæc in indice Iustinianeo recensentur.

Ad Q. Mutium lectionum lib. xxxix.] Et index Græcus habet βίβλια τεσσαράκοντα ἐννέα. Politianus tamen legit vnde quadraginta. Ad hos libros referenda est l. quod autem D. de seruit. vrb. præd. cuius inscriptio est eiusmodi, *Pomponius lib. xxv. ad Quintum* & lex Q. Mutius D. de Act. empt. Ex his libris illud est quod refert Vlpianus in l. Iurisgentium §. adeo D. de pact. Pomponium sensisse, posse in partem recedi ab emptione quasi repetita partis emptione, & in l. sicut §. apud D. si seruit. vendic. ex xij libro, non licere agere vt quis possit fumum non grauem agere in suo. Ex his etiam libris desumptas puto l. 1. & 2. D. de annuis legat. quamuis in vulgatis Codicibus Vlpiano tribuantur, cum in meo manuscripto exemplari Pomponij sint, stilumq; ipsius maximè redoleant. Labitus quidem ad Pomponium ex lib. 5. ad Sabinum primam refert, ad Vlpianum vero secundam.

Ad Sabinium lib. xxxv.

Epistolarum lib. xx.

Variarum lectionum lib. xv.] Martianus tamen in l. 2. D. quibus in caus. pig. vel hypoth. meminit lib. 40. variarū lectionum Pomponij, quam ideo mendosam puto legendumque *lib. quartodecimo*, vt libri tertij decimi mentio fit in l. 5. quæ est eiusdem Martiani, & ex quo lex 7. desumpta est. In decimo enim tertio, & decimoquarto libro Pomponius de iure hypothecæ & pignoris tractauit. Quædā autem in his libris ad Edictum notata fuisse indicat inscriptio legis in prædijs D. ex quibus causis pign. vel hypoth. contrah. quæ est huiusmodi, Pomponius *libro xiij. ad Edictum ex varijs lectionibus*, qui libri aliquando *Ad edictum* tantum vocantur, vt in l. xiij. D. de pignor.

Ad Plautium lib. vij.

Fideicommissorum lib. v.

Senatusconsultorum lib. v.

Regularum lib. singul.] In indice Græco scriptũ est βιβλια. ἕν. ad hunc librum Marcellũ notas scripsisse, apparet ex inscriptione l. furiosus D. de acquir. hæred. vbi ita scriptum est *Marcellus libro singulari Regularum Pomponij.*

Εγχειειδίȣ *lib. ij*] Scripsisse etiam alium librum singularem Enchiridij, arguitur ex inscriptione legis 2. D. de orig. iur. & l. 2. D. de iustit. & iure.

Præter tamen eos libros qui in indice Iustinianeo Pomponio tribuuntur, scripsit.

Librum singularem de tacitis fideicommissis.] Ex quo desumpta est l. pupillus D. de verb. signific.

Libros ad Edictum] quorum sextus citatur ab Vlpiano in l. iurisgentium §. adeo D. de pact. septuagesimus nonus in l. 1. §. Pomponius D. de Carbon. Edicto, & fortasse libri lx. & lxxxiiij qui citantur ab Vlpiano in l. quod in hærede §. 1. D. de tributor. act. & in l. 1. D. si quid in fraud. patron. non annotato loco, ad hos referri possunt. Ea quidem quæ de Pomponio afferuntur ab Vlpiano in l. 1. D. ne quis eum qui in ius voc. ex libris quos ad Edictum scripsit, desumpta sunt. Meminit idem Vlpianus lib. viij Pomponij de stipulationibus in l. hoc Senatusc. §. fin D. de vsufr. earum rerum quæ vsu.

ABVRNIVS VALENS.

Iauoleno Prisco successisse Aburnium Valentem, Pomponius ait in dicta l. 2. D. de orig. iur. quem Antoninũ Pium in cõsilio habuisse Capitolinus refert. Fasti meminerunt Caij Valentis qui Consul fuit anno vrb. conditæ

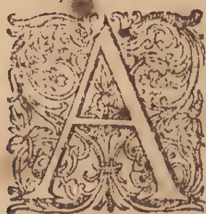
octin-

octingentesimo & quinquagesimo vt scribit Eutropius lib.8 cum C. Antistio, sub quibus Domitianum Imperatorem occisum, tradit Dion in Domitiano. Cuspinianus Cassiodori in commentarijs nostrum esse putat, eiusque familiaritate vsum Antoninum Pium, hoc Capitolini citato loco, vt auguror, inductus. Eum tamen alium fuisse ab hoc nostro arbitror. Cajus enim Valens Imperium Antonini non attigit, cum eum nonaginta annos habentem in Consulatu mortuũ esse scribat Dion in Domitiano, eodẽ anno quo Domitianus occisus est. Noster autem Valens quinquaginta post Domitianum annis consuluit Pio Imperatori. Quamobrem dicendum est, hunc potius esse ad quem scribit Plinius lib.4. epist. qui Traiani temporibus vixit, eumque sic alloquitur. *Mihi autem familiare est, omnes cogitationes meas tecum communicare, ijsdemq; te præceptis, vel exemplis monere, quibus ipse me moneo: quæ ratio huius Epistolæ fuit.* Quæ oratio hominis est senis, adolescentem in causis forensibus non multum versatum adhortantis. Nec credendum Bernardino Rutilio qui Aburnium Valentem duos esse putat; minusque cum Valentem à Capitolino Saluium dici existimat. Non enim apud Capitolinum hæc dictio *Saluius* ad Valentem, sed ad Saluium Iulianum referenda est, quem ad Diui Pij tempora peruenisse, eiusque consilio assedisse, certissimum est ex his quæ supra diximus in Iuliano. Libri eius recensentur in indice.

Fideicommissorum lib. septem] Ad quos referenda sunt, quæ apud Aburnium Valentem relata inuenisse scribit Paulus in l.78.§. cum vir D. de legat. iij. Hunc etiam Actionum libros composuisse putat Labitus, ex inscriptione l. fin. D. vt in possess. legatorũ eatur: quæ tamen in vulgaribus Codicibus tribuitur Iauoleno. Huius deniq; Valentis meminit Paulus in l.debitor §. seruo alieno D. de legat. 2. & in lege si hæres D. de fideicom. libert.

VOLVSIVS MÆTIANVS.

ANgelus Politianus epiſtolarum lib. 5. ad Iacobum Modeſtum, ſcribit Voluſium Antonini Pij præceptorem fuiſſe. Capitolinus quidem autor eſt, cùm quid Antoninus Pius de iure ſanciret, habuiſſe hunc Mætianum in Conſilio atque ab eo M. Antoninũ Philoſophum ius ciuile didiciſſe. Cuius, & L. Aelij Commodi Veri præclarũ extat reſcriptum apud Vlpianum in l. Diui D. de iure patron. cuius hæc ſunt verba. *Sed & Voluſius Mætianus amicus noſter & Iuris Ciuilis præter veterem & bene fundatam peritiam anxie diligens, religione reſcripti noſtri ductus eſt nepotem, neque verbis neque ſententia legis aut Edicti Prætoris, ex perſona vel nota patris ſui excludi à bonis auiti aut liberti.* Ex quo reſcripto qualis, quantuſque vir fuerit Voluſius exiſtimari poteſt, licet nulla extarent doctrinæ eius monumenta. Extat aliud DD. fratrum ad Mætianum reſcriptum in l. 27. D. de liber. cauſa, ſi Fradrinei Codicis lectionem ſequamur. Quæ quidem ſi vera eſt, vt veram puto, eum Conſulẽ fuiſſe, ſaltem ſuffectum, colligere poſſumus ex ipſius reſcripti verbis. Cæterum Caſſianæ ſectæ fuit, quod ex ſcriptis ipſius conſtat: & Iulianum, qui Caſſianus fuit, ſuum ipſe appellat in l. xxx. D. ad leg. falcid. Ab Antonio autem Auguſtino Aelius Lampridius falſi crimine damnatur, quod Mætianum inter Alexandri Seueri Conſiliarios recenſeat, quem Antonini Pij & Marci temporibus vixiſſe diximus. Verum, ſimile veri non eſt Lampridiũ qui locupletiſſimos huius rei autores affert Acholium & Maximum, tam ignoranter hac in re lapſum fuiſſe. Exiſtimo itaque dictionem *Mætianus* apud Lampridium corruptam eſſe legendumq; *Metius*, vt intelli-

gatur de Metio Iuriſconſulto illo qui autor eſt l. 5. D. de iure fiſci. Marcum enim Metium ſub Alexandro floruiſſe, & Conſulem cum P. Turpilio Dextro fuiſſe, teſtatur vetus inſcriptio relata ab Onuphrio lib.2. Faſtorum. Nonnullos autem de iure libros ſcripſit. Quorum in indice Iuſtinianeo hi referuntur.

Fideicommiſſorum lib. xvj.] Citatur ab Vlpiano liber tertius quæſtionum de fideicommiſſis in l. ſi dominus D. de vſufr. & à Iauoleno liber quæſtionum in l. Pannonius D. de adquir. hæred. qui alius à libris fideicommiſſorum eſt. In eodem indice deſcribuntur eiuſdem Mætiani.

Publicorum lib. xiiij.] Præter hos ſcripſit etiam.

Ad leg. Rhodiam lib j.] Quem librum vulgares indices non habent, eumque Politianus ipſe prætermiſit. Ex eo deſumpta eſt l. ἀξίωσις D. ad leg. Rhod. de iactu. Notandum tamen Mætianum non tantum de iactu, in ſuo libro tractare, ſicut tractatur in hoc tit. Pandectarum. Iactus enim tantum eſt caput legis Rhodiæ. Mætianus autem hoc in libro ſuo, vniuerſam legem Rhodiam interpretatur, ac proinde omnia naualia commercia explicat. Lex ſiquidem Rhodia autore Iſidoro lib. v. cap. xvij. eſt naualium commerciorum, & Antoninus Imperator non tantum de iactu, ſed de rebus nauticis legem Rhodiam præſcriptã tradit. Et Cicero teſtatur lib.2.de inuent. legem apud Rhodios eſſe, vt ſi qua roſtrata in portu nauis deprehenſa ſit publicetur. Non mirum autem ſi de rebus nauticis tractare volẽs Mætianus, ad Rhodiã legem ſcripſerit. Nam ab Imperatore Antonino, domina maris appellatur. Ἐγὼ μὲν, inquit, τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης, i: *Ego quidem mundi dominus: hæc vero lex maris.* Et vt Conſtantinus Harmenopulus ſcribit lib. 2. epit. cap. xj. *τὰ ναυτικὰ πάντα καὶ ὅσα κατὰ θαλάσσαν κραίνεται Ροδίῳ τέμνεται νόμῳ,* i: *Omnia Nautica & maritima negotia, Rhodia definiuntur lege.*

Scripſit etiam Mætianus librum de Aſſe & partibus eius qui adhuc extat. Libri eius à Paulo Iuriſc. maxime probati ſunt.

IVLIVS MAVRITIANVS.

Lexandro Seuero Mauritianum fuiſſe in conſilio, Lampridius ait. Eius etiam mentionem facit Vlpianus, tit. xvij de cœlibe orto & ſolit. patre. Eius libri in indice Iuſtiniani ſcribũtur.

Ad leges lib. ſex.

Labitus refert legem iij de Edendo ad ſecundum librum Mauritiani de Pœnis, qui tamen vulgo tribuitur Modeſtino.

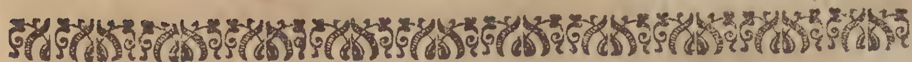
Notas in Iulianum] ſcripſit, vt conſtat ex l. iuriſgentium D. de pact. l. ſed & ſi quid §. quid ergo D. de vſufr. eaſque in libros Digeſtorum Iuliani factas puto.

TERENTIVS CLEMENS.

Aſſiodorus Clemẽtis mentionem facit, Conſulemque ponit cum Tertullo Seuero Imperante, quibus Conſulibus oratio Seueri in Senatu recitata eſt anno ab vrbe cond. 944. Idib. Iunijs, qua prohibiti ſunt tutores & curatores prædia ruſtica, vel ſuburbana diſtrahere, autore Vlpiano in l. 1. D. de reb. eorum qui ſub tut. Citatur à Pomponio in l. Labeo D. de ſtatulib. Pacuuius, ſiue Pactumeius Clemens Iuriſconſultus referens quandam Conſtitutionem Antonini Imperatoris: qui quidem an noſter ſit, cogitandum relinquo. Terentius autem Iuliani ſectator fuit, vt apparet ex lege 6. D. de vulg. & pupill. & ex l. 31. D. qui & à quib. manum.

AFRICANVS.

GRauis & ſubtilis fuit in ſcribendo Africanus, nec fere lex vlla eſt ex eius libris deprompta in Pandectis, quæ non difficilis ſit, & perobſcura. Scribit autem Lampridius in Alexandro eum Papiniani diſcipulum fuiſſe, eiuſque conſilio Alexandrum Imperatorem vſum. Quapropter alium exiſtimo ab Africano illo quem cum Criſpino, Cos. primum & ſecundum cum Trajano vj Caſſiodori Chronicon habet, ſed eum Africanum eſſe quem ſubſcriptio leg. 13. C. de pact. & Damaſus in vita ſancti Fabiani cum Maximino Imperatore Cos. produnt: hocque ex ſeriè temporum ſatis cõſtat. Neque me in aliam ſententiam adducũt Cujacij verba in Tractatu j. ad Africanũ, qui Sextum Cæcilium Africanum cui conſulenti Iulianus reſpondiſſe fertur in l. 3. D. de lib. agnoſc. noſtrũ eſſe putat, quod in l. cum ſeruus D. de legat. j. ita ſcriptum ſit, *Africanus libro xx. Epiſtolarum apud Iulianum quærit.* Nam Africanus ille cui conſulenti Iulianus reſpondit, is exiſtimãdus eſt quem Conſulem ſuprà cum Trajano diximus. Nec quidem video cur Africanus qui à Lampridio cõmemoratur, alius à noſtro exiſtimari debeat: vel cur, vt quidam ſcribunt, allucinatum Lampridium in commemorando eo inter Papiniani diſcipulos dicamus. Cum hac in re tantum autorem erraſſe veriſimile non ſit, qui ſub Conſtantini Imperio vixerit, & Acholium Maximumque Marium huius rei autores locupletes habeat: Quinimo hæc legis cum ſeruus verba. *Africanus libro xx. Epiſtolarum apud Iulianum quærit*, non eum putauerim habere ſenſum, vt Iulianum Africanus conſuluerit. Abhorrent enim ab hac explicatione, ipſius

legis quæ sequuntur verba, *putatq; sumptum præstandum.* Quibus satis significatur, non esse cur de ea facti specie Africanus Iulianum per Epistolam consuluisse videatur, de qua ipse haud cunctanter sententiam exponit suam. Sed magis, vt Africanus hoc in libro quæstionem à Iuliano agitatam retulerit, & in eius discussione iudicium adhibuerit suum. Quæstiones enim Iulianum tractasse nos docet lex 1 D. de tutel. & rat. distrah. & Paulus in l. 45. D. de act. empt. sententiam nostram confirmat, cum ait Africanum referre Iulianum agitasse quæstionem de præstatione serui, quam mouet idem Africanus in d. l. cum seruus, & in l. si seruus D. de pignorat. act. quæ ex Africani libro 8. Quæstionum desumpta est. Ex qua, & ex l. 19. D. ad Senatusc. Velleian. quæ ex Africani lib. 4. Quæstionum est, colligitur hos libros quæstionum, ad Iuliani scripta maximè spectasse. Atque ex his non hariolabimur si dixerimus, hæc verba dictæ legis cum seruus *libro xx. Epistolarum* mendosa esse, reponendumq; *libro ix. Quæstionum.* Nec enim alius ex Epistolarum libris locus in Pandectis inuenitur, cum tamen Africani librorum multa & frequens mentio fiat: nec in ipso indice Iustinianeo alij, præter Quæstiones, libri recensentur. Præterea satis manifestum est, ex libris quæstionum Africani hæc verba l. cum seruus desumpta esse, si illis prima verba l. 48. D. de act. empti coniungamus: quæ ex libris quæstionum Africani, nec tyro quidem dubitabit esse. In his enim quæstionum libris, de seruo legato Africanum tractasse apparet ex l. xx. D. de manum. testam. Hæc dicere volui non vt aliquid veteris amici, atque in eadem vrbe nati & alti, laudi & existimationi, quæ semper à me nec obscuro nec vario sermone prædicabitur, quicquam detractum velim: sed vt quid de ea re sentiam, apud studiosorum animos testatum relinquerem. Cæterum Iulij Africani oratoris meminit Quintilianus lib.

10. quem in cura verborum parum modicum tradit, & D. Hyeronimus in Catal. autorum Ecclesiast. Iulianum Africanum inter eos autores nominat. Cuius quinque de temporibus volumina extitisse suis temporibus scribit, eumq; sub Imperatore M. Aurelio Antonino qui Macrino successerat, legationem pro instauratione vrbis Eumaus, quæ postea Nicopolis vocata est, suscepisse testatur. Recensentur autem Africani in indice Iustinianeo.

Quæstionũ lib. ix.] De quibus supra diximus. Illud tantum addam, tractasse libro quinto de lege falcidia, ex quo desumpta est l. qui quadringenta D. ad leg. falcid. Eumque nonnulli in computatione §. qui ducenta, maxime errasse calumniati sunt. quem tamen fortissime tuetur Alciatus lib. 6. Paradox. cap. 6.

VLPIVS MARCELLVS.

Ntonino Pio Marcellum familiarem fuisse certũ est. Ideoq; lex Antoninus D. de fideic. libert. non Martiano sed Marcello ascribenda est. quod satis innuunt verba illa *Antoninus Augustus noster*. Nam Martianum sub Alexandro Seuero non sub Antonino Lampridius ponit. Marcelli filius fuit, qui sub Domitiano adhuc iuuenis apud Centumuiros eloquentiæ fama vigebat, & rei militaris non imperitus erat autore Statio Papinio Syluarum lib. 4. his versibus ad eum scriptis:

Cessat centeni moderatrix iudicis hasta.
Qua tibi sublimi jam nunc celeberrima fama,
Eminet, & iuuenes facundia præterit annos,

Et postea adijcit,

--- Nec enim tibi sola potentis.

Eloquij virtus, sunt membra accommoda bellis, &c.

Hunc hominem modestum, & frugi, Dion Niceus appella in commodo, & Zonaras ἀδωρότατον, & ἄνδρα ἐγκρατῶς τε ζῶντα, στρατιωτικῶς. Cuius abstinentiæ maximum exemplum tradit Ne enim pane satiaretur non recentem, sed ante multos die coctum, & vt ipse loquitur πολυημερόντε καὶ παλαιότατον edebat Dignitates autem amplissimas consequutus est. Legatu enim Cæsaris fuit, & Præfectus Prætorio Pannoniæ inferio ris: virtutiq; & honori, hoc honore fungens, votum sacraui vt apparet ex hoc vetusto Titulo. *Virtuti & Honori L. Vlpiu Marcellus leg. Aug. præf. pr. Panno. inf. VS.* Hocque credo fecisse quod Marcellus gentilis suus, ædes Virtuti, & Honori sacrā uerat autore Valerio lib. I. cap. I. Præturam etiam exercuit in qua teste Suida vigilantiam suam maximè ostentare stu duit. Vt enim totam noctem lucubrasse videretur: eaq; d causa nec alius quisquam familiarium suorum dormiret duodenos codicillos, quales è tilia confici solebant, quoli bet penè vespere conscribebat, & mandabat, vt alij alijs ho ris aliquibus afferrētur, vt quasi peruigil admirationi esset Tantæ autem doctrinæ & autoritatis in iure fuit, vt Vlpiani sententiam suam huius autoritate roborasse Iustinianus re ferat in l. penult. C. de condict. indeb. Cassianorum parte sequutus est, quod cum ex doctrinæ suæ monumentis appa ret: tum quod Iulianum, qui Cassianus fuit, suum appelle in l. 85. D. de Condit. A Scauro per epistolam consultu fuit in l. x. D. de Seruit. vrban. præd. Scriptorum auten Marcelli in indice Iustinianeo hæc extant.

Digestorum lib. xxxv.]Vel vt in alijs Codicibus xxxI. ve vt in indice Græco βίβλια τριάκοντα. In quibus omnibus ve erratū est, vel in inscriptione legis 2. D. de capt. & postlim reuers. quæ ex libro xxxix. Digestorū decerpta est. Septim autem

autem horum DD. libro, Marcellus multa videtur ſcripſiſſe de donationibus inter virum & vxorem factis, ex l. 5. §. vlt. ex l. 7. & ex l. Sulpitius D. de donat. inter virum & vxor. Quam tamen vltimam falsò quidam ex libro 7. Martiani Digeſtorum putant.

Ad leges lib. vj.

Reſponſorum lib. vnus.

Multa etiam ſcripſit Marcellus quæ non ſunt in indice Iuſtiniani comprehenſa. Libros de Officio Conſulis, quorum quintus citatur in l. 1. §. fin. D. ne de ſtatu defunct. poſt quinquen. Quædam etiam ad librum ſingularem Pomponij notaſſe videtur ex inſcriptione leg. furioſus D. de acquir. hæred. Notas étiam ſcripſiſſe in libros Digeſtorum Iuliani, eumque ſæpiſſime reprehēdiſſe apparet ex l. 1. & ex inſcript. l. xj. D. quod met. cauſa geſt. Et ad eas notas pertinere puto, ea quæ traduntur ab Vlpiano lib. xvij. ad Edict. In l. xij. §. Iulianus D. de vſufr. vbi diuerſam eorum ſententiam recenſet Vlpianus: Iuliano Condictionem furtiuam ſoli proprietario cōpetere: Marcello vero fructuario, dicētibus. Quamobrem alij Iuriſconſulti, cum quid veriſſimū in iure oſtendere volunt, Iulianum hoc dicere, & Marcellum conſentire ſcribunt in l. ſi ſeruus §. ſed cum is qui ſeruum D. ad leg. Aquil. l. 2. in fine D. de noxal. act.

CERVIDIVS SCÆVOLA.

HVius conſilia M. Antoninum Philoſophum ſæpe adiuuerunt. Habuit ſecum, inquit Capitolinus, præfectos quorum & autoritate & periculo ſemper iura dictauit, vſus eſt Scæuola præcipue iuriſperito. Modeſtinus eum appellat iuris coryphæum in l. ſcire §. quod & maxime D. de

excusat. tut. Paulus in l.qui plures liberos §.fin. D.de vulg. & Theodosius in suo Codice Tit. de test. & codic. prudentissimum omnium iurisconsultorum, Triphoninus nostrum Scæuolam in l.xij. D. de distract. pign. & Paulus in l.57. D. de iure dot. Seueri Imperatoris præceptorem fuisse eum tradit Angelus Politianus Epistol.lib 5. Hunc autem Q. Ceruidium Scęuolam ex gente Q. Mutij veteris iurisconsulti fuisse Cuiacius putat in l.si aliena D. de vsurpat.& vsucap: hoc cognomine Scæuolæ, ni fallor, hallucinatus. Non enim ex cognomine gens, sed ex nomine dignoscitur. Quum autem hic Ceruidij non Mutij nomen habeat, diuersæ genti sine dubio ascribendus est: nec magis Quinti Mutij gentilis esse potest. Quanuis enim non ignorem multos diuersæ etiam gentis, gentiles esse vocatos: Hoc tamen fiebat quod simili nomine appellarentur. Sicut Cicero lib.1. Tuscul. scribit se gentilem Seruij Tullij Regis quod vterque Tullij nomine vteretur. quod quidem in hoc Ceruidio dici non potest, qui Mutij nomen non habuit. Apud Festum gentilis dicitur is qui simili nomine appellatur. Cæterum hunc Ceruidium non Seruidium, cõtra Haloandri & Alciati opinionem Antonius Augustinus recte putat libro singulari ad Modestinum. In Græco enim exemplari Κέρβιδιος scribitur. Proculeianus autem fuit, vt patet ex l. quidam referunt D. de iure codic. Hic est Scæuola qui tractatum de posthumis nepotibus instituendis, cuius pars extat in l. Gallus D. de lib. & posth. breuiter, & concise more suo conscripsit. Et quanquam secundum ea quæ proponerentur respondere & cauere soleret: rem tamẽ non tam ad verba, quam ad eam quæ ex verbis intelligi poterat æquitatẽ, deflectebat. Et præ cæteris iureconsultis intra terminos iuris Ciuilis se continuit, vt omnes questiones præter eas quæ iuris erant contempserit. Alciatus autem lib. 4. cap. 1. parergon putat eum irrideri

à

à Claudio. Cum enim quidam rogatus esset vt Titiæ hęreditatem restitueret, acceptis ab ea centum nummis, eaque decessisset antequam daret centum: & quæsitum esset, an hæres eius offerendo centum, fideicõmissum consequi posset. Scæuola respondet, hæredem conditioni parere non posse. Claudius autem qui notas in Scæuolam scripsit *Magno* inquit *ingenio respondit Scæuola de iure aperto, cum posset dubitari an in proposito conditio esset* l. à testatore D. de condit. & demonstrat. Scæuolæ denique in indice Iustinianeo hi libri numerantur.

Quæstionum lib. xx.] quæstionum variarum vocat Martianus in l. 1. D. quæ res pign. vel hypoth. Ad has quæstiones pertinere videntur ea, de quibus Paulus in l. quædam de liber. & posth. ait Scæuolam in disputando disseruisse. ad eum referenda sunt, quæ Vlpianus in l. 10. Scæuolam scripsisse tradit: quamuis Q. Mutium Scæuolam idem dixisse Cicero de finibus testetur.

Responsorum lib. vj.

Regularum lib. iiij.

Quæstionum publice tractatarum] liber scilicet singularis, vt in indice scriptum est Græco βίβλιον ἕν. Ex hoc autem libro accepisse Vlpianum conijci potest ea quæ ipse scripsit in l. mulier qui duobus D. ad Trebell. Scæuolam retulisse de quadam facti specie, de qua Marcus Imperator in auditorio iudicauerat.

De quæstione familiæ lib. singularis] ad hunc librum pertinere existimo, quæ de Scæuola tradit Vlpianus in l. iij. §. eleganter D. ad Senatusc. Syllan.

Digestorum libri quadraginta] Horum librorum Scæuolæ, in quibus quædam etiam ad Iulianum notauit, mentio fit in l. si pactum 53. D. de pact. cuius legis inscriptio hæc est *Scæuola apud Iulianum lib. xxxij. Digestorum notat*. Et in l. si venditione D. de peric. & commodo rei vend. libro 7. Digest.

Iuliani sententiam notat: & ad hos libros referenda sunt hęc Martiani verba. *Et Scæuola notat* in l. filius familias 114. D. de legat. 1. Ad Marcellum etiam in his notas scripsisse constat ex l. xj. D. de donat. inter virum & vxor. Quædam etiam ad Sabinum notasse non male colligi potest ex Paulo in l. xviij. D. de negot. gest. Variauit aliquando Scæuola in l. 23. D. de acquir. rerū dominio: quod Cuiacius lib. 4. Obseruat. cap. 1. animaduertit.

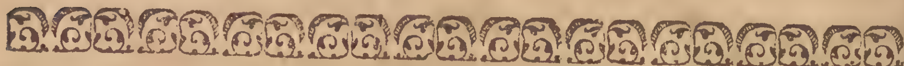

FLORENTINVS.

Lorentinum cum Vlpiano, Paulo, & cæteris Papiniani discipulis, qui à Lampridio nominantur, Alexander Seuerus in Consilio habuit. Nominantur autem tantum huius in in indice Iustinianeo.

Institutionum libri xij.

TITVS CAIVS.

Visse hunc iuris autorem Grammaticis familiarem, plerisque ignotum non est, & maxime Seruio, vt ex illius verbis ad hos Vergilij versus apparet.

Non ego te vidi Damonis pessime caprum.
Excipere insidijs multum latrante lycisca.

Homericæ tamen lectioni eum deditum male colligit Iacobus Cuiacius ex his verbis Seruij Virgilij interpretis 3. Georg. *apud maiores omne mercimonium in permutatione constabat, quod & Caius homerico confirmat.* Non enim hæc de Tito Caio intelligenda esse, sed de Caio Cassio supra docuimus in Proculo. Vixisse autem hunc Caium Hadriani Imperatoris tem-

poribus, ſcriptis ipſe ſuis teſtatus eſt in l.vtrum D. de reb. dub. quam haud dubie, & ex Pandectis Florentinis, & alijs impreſſis Codicibus Caij eſſe conſtat: ſuaque ætate reperta eſt mulier, quæ vno fætu quinque liberos enixa eſt *Et noſtra* inquit *quidem ætate Serapia Alexandrina mulier ad D. Hadrianum perducta eſt cum quinque liberis, quos vno fætu enixa eſt.* Quibus ex verbis apparet, Caium hæc ſcripſiſſe Hadriano iam mortuo, & inter Diuos illos fictitios relato, & conſecrato. Sed an is ſit Aelius ille Hadrianus ex conſobrina Traiani natus, xij Romanorum Imperator:an vero Antoninus Pius, Hadriani nomine à Caio hic intelligatur,queri poteſt.Sæpe enim Hadrianus in iure pro Antonino Pio ſumi uidetur vt in l. ſi de vi D. de iudic. quod Calliſtratus Hadrianum ſcripſiſſe ait *Si de vi & poſſeßione quæratur, prius cognoſcendum de vi quam de proprietate rei.* Martianus ad Pij reſcriptum refert in l.qui cætu D.ad leg. Iul.de vi publ. Papinianus quoque in l.deducta §. nummis D. ad Trebell. & in l.acceptis D. ad leg. falcid.ſcribit Hadrianum reſcripſiſſe *Eum qui centum nummis acceptis hæreditatem reſtituere rogatus eſt,totam pecuniam iure falcidiæ percipere videri.* Id ipſum conſtituiſſe Pium Imperatorem Mætianus ait in l.in quartam D. ad leg. falcid. Huic ſimile eſt quod à Cuiacio colligitur in Titulo de Senatuſc. Tertulliano ex l. inter fideiuſſores D. de fideiuſſ. ſi coniungatur lex ſi teſtamento eodem tit. Sed mihi iſta quæſtio non faciles explicatus habere videtur Nam & duo eſſe diuerſorum Imperatorum reſcripta illa quorum Calliſtratus & Martianus meminerunt aſſeuerari poteſt:licet vtrumq; τῷ κοινῷ τῶν θεσπιῶν ſcriptum legatur. Quod quidem Antonium Auguſtinum lib.4. cap. xvj. adeo hærere fecit, vt de ea re diſſerere maluerit,quam iudicium proferre ſuum. Fierique potuit in ſimili ſpecie, eadem Pium Imperatorem conſtituiſſe, quæ antea Ælius Hadrianus conſtituerat. Et quanquam non ſim neſ-

cius, Antoninum Pium Hadriano mortuo prænomina Imperatoris Cæsaris Hadriani filij, Traiani Parthici nepotis, atque omnes Imperij titulos, & insignia suscepisse: nunquam tamen aliena nomina Imperatoribus tribuuntur, nisi ab eis qui sub eorum imperio vixere. Hoc vt mea fert opinio, vel ignorasse videtur Tribonianus, vel neglexisse in §.1. de Senatusc. Tertul. in instit. cum Senatusconsultum Tertullianum Hadriani temporibus factum esse asseruit. Tertullum autem & Sacerdotem sub Antonino pio Coss. fuisse inficiari nemo potest. Cæterum Antonius Vacca in proœm. DD. §. in his, ait se quandoque suspicatum, hunc Caium vel Christianum fuisse, vel Christianis qui tunc erant iudicium adiunxisse suum. Eaque de causa *suum* à Iustiniano appellatum in §. quas ex omnibus in proœmio instit. & in §. lex Cornelia de publ. iudic. Caij quidem cuiusdam fit mentio à Nicephoro Calixto lib. 4. Eccles. hist. cap. xij. quem Christianum fuisse, & pro religione nonnulla scripta edidisse ab eo docemur. Alium tamen ab hoc nostro puto: eumque potius augurarer esse quem sub Zepherino Romanæ vrbis Episcopo, Antonino Seueri filio imperante, disputationem aduersus Proculum Montani sectatorem celeberrimam habuisse scribit D. Hyeronimus in Catal. script. Eccles. Neque autem existimandum est, Caium à Iustiniano siue Triboniano *nostrum* appellari, quod Christianus fuerit. vt Vacca arbitratur: sed quod præcipue illius scriptis fuerit delectatus in institutionum compositione. quod ex his Triboniani verbis satis liquet *Quas ex omnibus antiquorum institutionum & præcipue ex Caij nostri tam institutionum, quam Rerum quotidianarum alijsque multis commentarijs compositas &c.* quod etiam de Pomponio dici potest in l. cum seruus D. de stipulat. seruorum. Atque hoc certè non animaduerterunt homines quidem nimine mali, sed parum in his rebus versati, quarum arbitrati sunt se tenere

ſcientiam:cum Caium Iuſtiniani familiarem dixerũt, quod *noſtrũ* ipſe appellarit, Nec reprehenſione minus dignus Bernardinus Rutilius ab ingenijs ſagacibus exiſtimabitur, cum locum ſupra citatum Iuſtiniani deprauatum ſcribit, & vitio exemplarium nomen, Caij, in dictionem *noſtri* corruptum. Multos autem Caius de iure Ciuili libros ſcripſit. quorum hi in indice Iuſtinianeo leguntur.

Ad Edictum prouinciale lib. xxxij.

Ad leges lib. xv.

Ad Edictum Vrbicum qui haberi potuerunt lib. xij] Politianus corrupte legit *Ad edictum publicum libri xv.* Plures enim ad Edictum Caius libros ſcripſit, ſed Iuſtiniani temporibus duodecim tantum extabant. quamuis in indice Græco exaratum ſit τάμονα ἐυρέθεντα βίβλια δέκα. Edicti autem Vrbici tractationem non abs re diſtinxiſſe videtur Caius, ab Edictis Prouincialibus. Prouincialia ſiquidem Edicta erant, quæ à Proconſulibus in Prouincijs Conſularibus, aut à Prætoribus in Prætorijs. Huius Edicti explicationem per Titulos fuiſſe diſtributam, ex multis legum inſcriptionibus conſtat. Erat in eo Titulus *de Publicanis* l. veteres D. de act. empti l. hoc Edicto D. de public. & vectig. l. ſi liber xiij. D. ad exhibendum. Cuius tamen inſcriptio non eſt ad Edictum Vrbicum, ſed hoc modo concepta eſt, *Caius libro vj. ad Edictum Prætoris Vrbani*. quæ quidem demonſtrat, his in libris Edicta Prætorum Vrbanorum explicari. Titulus etiam erat *de aqua pluuia arcenda* l. ſi venditor D. de aqua pluuia arc. Titulus *de damno infecto.* l. in noxalibus D. de noxal. act. l. eorum D. de damno infecto: Titulus *de re iudicata* ex inſcriptione quam Labitus probat l. infra dies D. de oper. noui enũciat. Titulus *qui neque ſequantur, neque ducantur* l. bonorum D. de verb. ſignific. Titulus *de Teſtamentis* l. illa inſtitutio D. de hæred. inſtituend. l. ſemper D. de Regul. iur. Hi autem libri aliquando

à Iureconsultis denominantur *Ad Edictum prætoris vrbani* vt apparet ex inscriptione leg.si liber xviij. D.ad exhib. & dictæ l.illa institutio.

Aureorum siue rerum quotidianarum lib. vij.] Ex his libris plurima decerpsit Iustinianus, vel Tribonianus in componendis institutionum libris. Et in ijs continebantur actarum rerum plures species, quasi expressæ notæ hominum vitæ quotidianæ. Quod ex l.maleficijs de act.& obligat. conijcere licet. Dicuntur autem libri aureorum, vel rerum quotidianarum, non vt apud Plutarchum in vita Alexandri Dialia, sed vt Lucretius lib.iij.dixit Dicta aurea, & Alpheus Auitus libros excellentium, qui à Prisciano citantur: & apud Constantinum Harmenopulum lib.1. legimus posteriores Imperatores χρυσοβούλους λόγους composuisse. Cæterum in indice Græco scriptum est tantum, ἀυρεῶν βίβλια ἑπ̀τα.

Institutionum lib.iij.] Extat apud Boetium lib.3. in Top. Ciceronis lib.1. institutionum Caij locus sane luculentus. Et earum Epitome ab Aniano Alarici consiliario composita sub Caij ipsius nomine legitur.

Dodecadelti lib. vj.] In indice Græco δώδεκα δέλτου βίβλια ϛ́ j:duodecim tabularum libri sex. sic apud Theophilum lex xij.Tabularum δωδεκάδελτος νόμος dicitur.

Libri singulares.

Ponuntur hic quatuor libri singulares Caij, de casibus enucleatis, regularum, dotalium, de formula hypothecaria. Quanquam plures illum edidisse argumento est, quod ex lib. singulari Caij ad orationem Antonini excerpta est l. si quis D. de ritu nupt. ex libro singulari eiusdem de assignatione liberorum l. senatus consulto eod. tit. quodq; in proœmio Digestorum inter quatuor Caij libros singulares, qui in sex illis libris qui à voce magistri edocebantur ante Iustiniani institutum, primus de veteri rei vxoriæ actione, Secundus

de Tutelis, tertius & quartus de Testamētis & legatis commemorabantur. præterea inscriptio l.si quis D.ad Tertullianum est ex libro singulari Caij ad Senatusconsultum Orphicianum, & l. in suspenso ex libro singulari ad Tertullianum.

De casibus] Enucleatis, vt supra dictum est. Quales autem essent illi casus, conijci fortasse potest ex l. Neratius D. de condict.indeb.

Regularum.

Dotalium.

De formula hypothecaria] vel hypothecariæ: sic liber hypothecariæ in proœmio DD.§. vobis autem.

Scripsit etiam Caius notas ad libros Digestorū Iuliani, ex quibus deprōpta est. l.si pactus D. de pact. quorū mentio fit in l.si in venditione D. de peric. & commodo rei vend. & apud Marcellū in l.sed interim D.de donat.inter virū & vxorē. Citantur etiā Cōmentarij Caij à Iauoleno in l. si quis D. de condit.& demonstr. Sed libenter crediderim Iauolenū in dicta lege & in l. si alieni D. de solut.de Caio Cassio cuius mentio fit in l.2.de orig.iur.intellexisse. Quod ex inscriptione conijcitur quæ ex libro 2. ex Cassio Iauoleni desumpta est, & ex lib xj. & maxime ex l. si hæreditas D.de statu liber. Quem enim alibi Caium tantum vocat, hac in lege C. Cassium nominat.

VENVLEIVS SATVRNINVS.

Q.Claudius Venuleius Saturninus vocatur ab Antonio Augustino, ita vt diuersorum Iurisconsultorū nomina vni soli tribuerit. Q. enim Saturninus, & Claudius Venuleius Saturninus diuersi sunt Iurisconsulti. In chronicis autem Cassiodori Saturninus

quidam cum Gallo anno ab vrbe condita 951.ponitur, Septimio Seuero imperante. Sed an noster sit, non facile est asseuerare. Nostrum quidem Venuleium recte dicemus, quem Lāpridius inter illos iurisperitos ponit quorū cōsilio Alexāder Seuerus vsus est, quique ex schola emanarunt Æmilij Papiniani. Ideoque non perperam iudicabimus, ad eum, Alexandum Imp. scripsisse, ex inscriptione legis 1.C. quib. non obijc. longi temp. præscript. quæ sic se habet *Imp. Alexander A. Venuleio*, & Impp. Seuerum & Antoninum ex l.x.C. ex quib. causis infam. irrog. Cæterum græcis litteris eum impense operam dedisse colligi potest ex l.xvj. D. de pænis.

DOMITIVS VLPIANVS,

Domitio Vlpiano origo fuit ex Phænice splendidissima Tyriorum colonia, vt ipse scribit in l. 1. D. de censibus. Sic enim non *Phænicia*, vt vulgo, legendum recte putat Turnebus lib.ix. Aduersar. cap.xv. Vixit temporibus Seueri, & Antonini Bassiani. atque ad hoc tempus referenda sunt verba ipsius in l.74. D. de legat. 2. *Licet Imperator noster cum patre scripserit.* Quæ enim ibi rescripsisse patrem dicit, in l. si titio lxj.§. Iulianus Seuerum rescripsisse testatur. Et de ijsdem Antonino & Seuero intelligi debent eiusdem verba l. 1. §. deportatos D. de legat. iij. *Quia ei quoque Epistola D. Seueri & Imperatoris nostri ius deportandi datum est:* vtrumque nominat in l. minor D. de minor. viginti quinq; ann. Quæ quidem Vlpianum scripsisse Antonino Bassiano solo imperante ex eo clare liquet, quod Seuero Diui nomen apposuerit, quod Imperatoribus non dabatur, nisi post illorum obitum cum inter Deos referebantur, diuina solemnitate quam Herodianus

deſcribit libro iij. Sub Alexandro tamen Seuero Vlpianus magno in honore fuit, & ab eo ſummas dignitates conſequutus eſt. Illum enim Alexander pro tutore habuit, primum repugnante matre: deinde gratias agente, quem ſæpe à militum ira obiectu purpuræ ſummæ defendit, vt teſtatur Ælius Spartianus in Alexandro Seuero. quamobrem parentum ſuum eum vocat Alexander in l. 4. C. de locato. Non autem abſq; cauſa ab Vlpiano milites purpuræ Imperatoriæ obiectu abſtinuiſſe dictum eſt. Tanto enim honore à militibus habebatur purpura, vt ab ijs adoraretur l. 1. C. de priuileg. ſchol. & Procopius lib. 2. de bello Vandal. ſic ſcribit *Gilimer & Belliſarius iuſſi ab his qui Imperatoriam purpuram ſuſtinebant, Iuſtinianum ſupplices adorauerunt.* Quare adorãdam noſtram purpuram vocat Zeno in l. 4. C. de conſul. lib. xij. ideo autem à militum ira Vlpianus obiectu purpuræ ſummæ ab Alexandro defenſus traditur, quod attingere hanc purpuram milites non auderent: ſed tantum qui eminentis poteſtatis erant l. 1. C. de apparit. præf. vrb. Alexandri etiam conſiliarius fuit: atque id eſt, quod Caſſiodorus in Chronicis ſcribit Vlpianum aſſeſſorem inſigniſſimum ab Alexandro creatum eſſe Aniano & Maximino Conſulibus, & Eutropius lib. iij. ſimpliciter Aſſeſſorem. Aſſeſſores ſiquidem Cõſiliarij appellãtur in l. penult. D. de offic. aſſeſſ. Nec eſt quod referamus ad adſeſſuram, quam ſub Papiniano præf. præt. geſſit, cum Papinianus ad Alexandri tempora non peruenerit. Quinimo Caſſiodorus Adſeſſorem inſigniſſimum Vlpianum creatum eſſe dicit, ad differentiam aliarum adſeſſurarum quas geſſerat, vt Papiniani, vel prætoris in l. viij. D. de manumiſſ. vindicta, & in l. 9. D. quod met. cauſa geſt. erit. inſigniſſimi enim Adſeſſoris nomen meretur, qui Conſilio Principis adſidet: quod omnium conſiliorum eſt inſigne. Neque huius cõſilijs in rerum adminiſtratione vti, Alexan-

dro parum laudis fuit: quem maximum Imperatorem quod Vlpiani admonitionibus in republica regenda detulerit, ſcribit Ælius Lampridius. Vlpiani prudentiæ, & in rebus politicis experientiæ nõ paruum exemplum datur ab eodem Lampridio. Cum enim Alexander conſtituiſſet apud ſe omnibus officijs, genus veſtium proprium dare, & omnibus dignitatibus, vt à veſtitu dignoſcerẽtur, & omnibus ſeruis, vt in populo poſſent agnoſci, ne quis ſeditioſus eſſet, ſimul ne ſerui ingenuis miſcerẽtur. Hoc Vlpiano diſplicuit dicente plurimarum rixarum fore, ſi faciles homines eſſent ad iniuriam. Atque eius conſilio ſatis eſſe ſtatuit, vt Equites Romani à Senatoribus Claui qualitate diſcernerentur. Quod prudentiſſime ſtatutum. Sic Seneca lib. 1. de clementia cap. 24. *Indicta eſt aliquando à Senatu ſententia, vt ſeruos à liberis cultus diſtingueret: deinde apparuit quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri numerare nos cæpiſſẽt.* Quod deſumptũ ex Platone 6. de legibus. ἐπειδὴ δύσκολον· inquit ἐστὶ τὸ θρέμμα ἄνθρωπος, καὶ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν διόρισιν τὸ δοῦλόν τε ἔργῳ διορίζεσθαι, καὶ ἐλεύθερον, καὶ δεσπότην οὐδαμῶς εὔχρηστον ἐθέλειν εἶναί τε, καὶ γίγνεσθαι: quodque apud Athenienſes vſitatum erat, vt colligitur ex Xenophonte lib. περὶ τῆς τῶν ἀθηναίων πολιτείας. Sed vt ad Vlpianũ redeamus, fuit etiam ſacrorum ſcriniorum magiſter, autore Sexto Rufo & eodem Lampridio: Præfectus item Annonæ vt teſtatur Alexander in l. 4. C. de contrah. & cõmit. ſtipulat. Fuit denique Præfectus prætorio: qua in præfectura Alexander cuncta ei permiſit quæ ad adminiſtrationem Imperij pertinebant, & multa quæ non recte à Sardanapalo facta erant, Vlpianus emendauit autore Dione Nicæo in Alexandro. Præfecturam autem ab Heliogobalo accepit, eique ſublatam Alexãder reddidit, vt prodit Sextus Aurelius Victor lib. de Cæſaribus. Eius auditorij mentio fit ab Africano in l. Titius D. de act. empti, & apud eum cum Præfectus prætorio eſſet quæſitum

eſt, *Si impetraſſet creditor à Cæſare vt pignus poßideret idque euictum eſſet, an habeat pignoratitiam contrariam* l. 24. D. de pignorat. act. Flauianum autem & Chreſtum interfecit, vt in præfectura eis ſuccederet. Ipſe tamen non multo poſt à prætorianis qui de nocte eum inuaſerant interfectus eſt, quanquam accurrerat in Palatium, & ad ipſum Imperatorem matremque eius confugerat. Sed cum adhuc Vlpianus mortuus non eſſet, populus Romanus diſſenſione orta cum prætorianis, trium dierum ſpacio dimicauit magno ciuitatis periculo. Cum enim milites populo inferiores, infælicique prælio ſe vſos viderent, faces vndique ad incendendam vrbem intulerunt: quare perterritus populus, pacem cum ijs inijt. Neſcio autem cur à Calepino Vlpianus dicatur Galliarum præfecturam habuiſſe cum interfectus eſt: nec tamen mirum ſi in hoc errauerit, cum Hadriani temporibus floruiſſe, & illius ſcrinijs præfuiſſe dicat. Cæterum his rebus ita confectis, Epagathus cuius præſertim ſcelere Vlpianus occiſus fuerat, in Ægyptũ tanquam præfectus eius prouinciæ miſſus fuit: ne forte ſi de eo Romæ ſupplicium fuiſſet, ſeditio aliqua cõcitaretur: atq; ita in Cretam reductus condemnatus eſt, vt ſcriptum reliquit Dio qui eius vixit temporibus. Et hoc Alexandri iuſſu factum eſt, vt Vlpiani mortem vlciſceretur, quem magnopere gratum iucundumque habuit. Cuius amoris præter ea quæ recenſuimus, apud autores extant nonnulla veſtigia. Eum enim Alexander ipſe amicum ſuum vocat in dicta l. 4. C. de contrah. ſtipul. quamuis ratione præfecturæ ab imp. ſic nominatum putem. hæc enim erat formula Impp. ad præfectum vrbi ſcribentium: ſic in l. 1. D. de appellat. Diui fratres Iunium Ruſticum præfectum vrbi, amicum noſtrum vocant. Sed vt ad Vlpianum reuertamur, eum etiam nominat Alexãder parentem ſuum in l. 4. de locato. Refertur præterea à Lampridio, cum Alexander inter ſuos conuiuaretur, aut Vl-

pianum, aut doctos homines adhibuisse, vt haberet fabulas litteratas quibus se recreari dicebat, & pasci. Eum siquidem assiduas quæstiones nonnunquam in vijs, ambulationibus, balneis, librariorum tabernis proponere solitum fuisse tradit Atheneus lib. 1. Deipnosoph. quare vocatur ab eodem ὀνοματοθήρης]: *Verborum obseruator.*] Et quidem illud insigne, quod neminem Alexander solum intra palatium præter Præfectum Vlpianum vidit, eodem Lampridio autore. Vlpianus itaque inter proceres, & principes apud Alexandrum fuit: vnde Modestinus Vlpiani coæuus, eum κράτιστον appellat lib. 2. excusat. κράτιστος Οὐλπιανὸς ταῦτα λέγει]: *princeps Vlpianus hæc dicit.* sicut Homerus scripsit ἀγαθὸν Διομήδην lib. 14. & lib. x. ἀγαθὸν Μενέλαον. Et in epistolis Hyppocratis, in ea Artaxerxis ad Hystanem præfectum Hellesponti, & in ea Hystanis ad Hyppocratem legimus ἀρίστους τῶν Περσέων, pro principibus Persarum. Sic etiam Imperatores ab ipsis Iurisconsultis appellabantur, vt à Papiniano Seuerus & Antoninus in l. Iurisperitos D. de excusat. tut. *Optimi & Maximi Principes* & in l. 8 D. de vacat. mun. & à Tryphonino in l. 39. D. de poen. eodem modo quo nos dicimus, *Tres-haut & tres-puissant Prince.* aliquando separatur *Optimi* nomen à *Maximo* vt apud Pomponium in l. 2. D. de orig. iur. dicitur *Hadrianus optimus Princeps* & Modestinus in l. vlt. D. de accusat. sic scribit *Obseruandum optimi Principes nostri generaliter rescripserunt.* & Papinianus in l. 67. §. si omissa D. de legat. 2. de Seuero *quam sententiam optimus quoque Imperator noster Seuerus sequutus est.* Aliquando etiam separatur *Maximi* nomen ab *Optimo* vt apud Papinianum in l. 17. D. de quæst. *D. Marcus ac postea Maximus princeps iudicantes.* Inde apud Latinos nomen *Optimas* tractum est, pro eo qui in republica primas obtinet: & apud veteres scriptores Gallicos dictionem illam *homme de bien* pro Nobilibus & proceribus regni vsurpatam legimus: vt ad dignitatem explicandam, non ad illum

animihabitum, hoc verbum hic accipiendum ſit, Romanos imitati qui Nobiles, bonos appellabant, eoſq; plebi opponebant, vt videre eſt apud Ciceronem pro Sextio *C. Gracchus frumentariam legem ferebat, res erat iucunda plebi, repugnabant boni* & alibi. Quod & ſentijt vulgaris interpres, qui hæc verba κράτιστος Ουλπιανος. *Nobiliſsimus Vlpianus* interpretatus eſt. Et ipſe Antonius Auguſtinus in Modeſtini latina interpretatione κράτιστος vertit *Optimus*, vim huiuſce dictionis hoc in loco attente conſiderans. Non mirum autem eſt quod Modeſtinus Vlpianum hoc honorificentiſſimo titulo ornauerit. Tãto enim in precio ab eo Vlpianus habitus eſt, vt Proconſul Modeſtinus de vltima Dalmatia, eum conſuluerit. l. ſi quis vxori §. ſi quis aſſumi D. de furt. Cæterum multa inueniemus in Vlpiano laude digna: quædam tantum vituperanda. Quis enim in eo non dãnabit Flauiani & Chreſti necem, & inueteratum in Chriſtianos odium. Lactantius enim lib. 5 de inſtit. cap. xj. ſcribit, ſeptem reſcripta principum collegiſſe eum in libris de Officio proconſulis, vt doceret quibus poenis affici oporteret, eos qui ſe cultores Dei profiterentur. Quod quidem admirationem non mediocrem nonnullis mouere poteſt, cum Alexandro Imperatori nemo amicior eo fuerit: Alexandrum vero non ſolum Chriſtiani nominis non inſectatorem fuiſſe: ſed etiam Chriſtum ipſum in larario ſuo, inter Deos habuiſſe, & coluiſſe legimus apud Lãpridium in eius vita: eiuſq; matrẽ Mammæam doctrinæ, ſapientiæque Origenis Chriſtiani doctoris maxime ſtudioſam fuiſſe apud Euſebium lib. vj. cap. xvj. Eccleſ. Hiſtor. ideoque veriſimile non videtur, Vlpianum tam infenſo erga Chriſtianos animo fuiſſe, quibus Alexandrum fauere ſciebat, aut ſi fuerit tam aperte declaraſſe: cum aulici commutare vultum & ſermonem, ad ſenſum & voluntatem principis ſoleant. Verum admirationis nulla cauſa ſupererit, ſi

hos libros de officio proconſulis, ante Imperium Alexandri, ſub Heliogobalo ab Vlpiano ſcriptos ſciuerimus ex l. obſeruare D. de offic. proconſ. ex l. ſolet D. eod. ex l. 6. D. de legat. permultiſque alijs: Quamuis Genebrardus in Chronologia contrarium ſentire videatur. præterea non eſt quod credamus Alexandrum à Chriſtianorum perſequutione omnino abſtinuiſſe, vt quidam cenſent: licet forte ea crudelitate, qua alij principes aduerſus eos non ſæuierit. Sic enim ſcriptum eſt in Martyrologio Romano. *Sancta Martina Virgo Romæ ſub Alexandro Imperatore diuerſis tormentorum generibus cruciata, tandem gladio martyrij palmã adepta eſt* & 6. Non. Martij *Item Romæ plurimorum ſanctorum Martyrum, qui ſub Alexandro Imperatore, & Vlpiano Præfecto diu cruciati, ad extremum capitali ſententia damnati ſunt.* Nec enim hac in re conſtantem rationem Imperatores habuere. Sub eodem enim Principe & Chriſtiani laudabantur, & lædebantur. Sic Hadrianum Lampridius in Alexãdro ſcribit cogitaſſe Chriſto templum facere, eumq; inter Deos recipere, templaq; in omnibus ciuitatibus ſine ſimulachris ob eam cauſam iuſſiſſe fieri. Eum tamen in loco paſſionis Chriſti, ſimulachrum Iouis conſecraſſe: Bethleemq; Adonis templo prophanaſſe teſtatur Paulinus Epiſt. 2. ad Seuerum. Cæterum tanta fuit Vlpiani in iure Ciuili experientia, vt ab Eutropio iuris conditor appellatus ſit, & à Iuſtiniano in nouel. 97. prudentiſſimus, in l. fin. C. de inſtit. & ſubſtit. Diſertiſſimus, & in l. vn. §. ne autem C. de cad. toll. ſummi ingenij vir. Fuit porro Vlpianus quidam miles temporibus Gordiani, vt apparet ex inſcriptione l. vij. C. de vſufr. & habitat: fuit & Vlpianus Rhetor: ſed alij à noſtro. Vlpiani Baſilicam Romæ nominari ſcribit Bernardinus Rutilius. Multa de iure ſcripſit, in indice Iuſtinianeo eius libri numerantur.

Ad Edictum lib. lxxxiij.] Quorum fit mentio à Iuſtiniano in

in l.maximum vicium C.de lib. præter. de Edicto prætorio intelligi debent, vt apparet ex l. 1. D.de constit.pecun.ex l.si duo & alijs: ideoque in l.1. D. si quis ius dic. non obtemp. poenam ex hoc Edicto post annum non dari recte dicitur, quia prætoris est: sic in l.24. D.de in ius voc. Inscriptionem autem l. 5. D. si pars hæred. pet.quæ sic se habet *Vlpianus lib. 5.ad Edictum* mendosam esse existimo, reponendumque lib. 15. Hoc enim in libro continebantur omnes actiones, quæ ad hæreditatis petitionē à prætore proponebantur, vt apparet ex legibus quæ sumptę sunt ex dicto libro Vlpiani in tit. si pars hæred. pet. & tit. de poss. hæred. petit. Tribonianus enim in sua pandectarum compositione, ordinem Vlpiani sequutus est. Hos autem ad Edictum libros, ante libros ad Sabinum editos fuisse cognoscitur; ex l.cum hic status §. si quis sponsam D.de donat.inter virum & vxor. iuncta cum l. quæsitum D.de sponsal.

Ad Sabinum lib. lj.] De Massurio Sabino hoc intelligendum, quemadmodum docuimus supra cum de Sabino ageremus. In his libris quædam erant, quæ effugiebant legis Miscellæ obseruationem, vt scribit Iustinianus in l.3.C.de ind. viduit. His autem libris totum fere ius complexus est. Eos enim ad Sabini libros iuris ciuilis scriptos puto.

Ad leges lib.xx.] Ex quorum xiiij. desumptam credo l.31. D.de legib. Eaque ex parte in qua lex Iulia & Poppæa enarrabantur, quæ multa capita continebant. Ad quas etiam Terentius Clemens libros scripsit viginti. Sic enim in veteri indice Græco legitur Τερέντιυ Κλήμεντος *ad leges* βίβλια εἴκοσι Ex quorum quinto, & xviij. desumptæ sunt l.operis D.de oper. seru. & l. si mihi D. de legat. 2. Hos autem libros ad legem Iuliam & Papiam, imperante Commodo ab Vlpiano scriptos quidam putant ex l.45. D.de ritu nupt. quæ ex lib.iij.ad leg. Iuliam & Papiam desumpta est: hæc verba *Vt rescripto Im-*

peratoris nostri & Diui patris eius continetur sic interpretantes, moti l.x. D.de in ius voc.& l.iij.§. is plane D.de suis & legit. hæred. Verum hæc l.45. ad Impp. Seuerum, & Antoninum eius filium referenda est. Quæ res nobis causam præbebit obiter notandi legem Verum D.de minor.xxv.ann. mendosam esse hoc loco *Cæterum ex delicto in seruitutem facto, domino aduersus eum post libertatem actio nō competit, & hoc rescripto Diui Seueri continetur.* expungendamque dictionem. *Diui* tanquam adulterinam. Hoc enim rescriptum est Alexandri Seueri, quod refertur. in l.1. C. de noxal. act. Alexandrum autem Seuerum ab Vlpiano Diuum appellari posse non putandum, cum Vlpiano Alexander superuixerit.

Disputationum lib.x] Hos libros Politianus prætermisit, ad quos pertinere existimo duas illas quæstiones, quas se inuenisse apud Vlpianum Iustinianus ait in l. si quis duobus C. de impub. & alijs substit. & illa quoque de quibus idem Iustinianus in l. si plures C.de cōdit.insert. Harum disputationum fit mentio in inscript. legis in bonæ fidei D. de pecul. publicas fuisse disputationes ad perennem scientiam & memoriam agnoscitur ex l.Diuo Marco C.de quæst.

Omnium tribunalium lib. x.] in quibusdam Codicibus legitur *protribunalion* βίβλια δέκα Ex libro x. nulla lex desumpta est: Tribunalia Magistratuum erant. Quæ autē appellantur *Omnia Tribunalia* ab Vlpiano, *Vniuersa fora* dicuntur à Valentiniano & Martiano in nouel. quam scribunt Storacio præf. præt. nondum edita, & à Seneca *omnia fora* lib. iij. de benef. cap.vij. Non omittemus autem, verba quædam l.si per errorem D.de iurisd.omnium iud.quæ ex lib.2. omnium Tribunalium desumpta est, vulgo corrupte legi: quibus quidem restitutis verus legis sensus elicietur. Huius itaque verba sic leguntur *Si per errorem alius pro alio Prætor fuerit aditus, nihil valebit quod actum est. nec enim ferendus est qui dicat eos consensisse in præsi-*

dem. Deprauatio satis apparet. Quomodo enim, si alius pro alio Prætor fuerit aditus, videlicet peregrinus pro Vrbano, in Præsidem consentire potuerunt. Iacobus Cuiacius vir excelsi ingenij & iudicij, pro *in præsidem* legit *in præsentem*. j: in Prætorem quem adierunt: vt non præsidem, sed prætorem aditum fuisse velit, his primis legis verbis motus *Si per errorem alius pro alio prætor fuerit aditus*. Sed hanc Cuiacij coniecturam (vt verum dicam) non probo: videturque mihi membro sano remedium adhibuisse: vlcerato autem non item. Dictionem enim illam (*in præsidem*) retinendam summopere affirmo, sed principium huius legis paululum corruptum non dubito. sicque sanandum *Si per errorem alius pro prætore fuerit aditus*, reiecta illa dictione (*alio*) quæ ab inepto quodam Glossatore notata est, & addita ex l. 2. D. de iudi. vbi Vlpianus eadem referens his verbis vtitur, *aut si putauerunt alium esse prætorem pro alio*, &c. quæ quidem postea transcriptorum inscitia in textum redacta est. Eam autem expungendam satis ostendunt quæ sequuntur *Nec enim ferendus est, qui dicat consensisse eos in præsidem*. quæ manifestò declarant Presidem pro Prætore aditum esse. Et recte quidem hac in lege Vlpianus loquitur de Præside pro Prætore adito: licet dicta l. 2. de iudic. de prætore pro alio prætore adito tantum intelligenda sit: quod hæc l. desumpta est ex libro 2. de omnibus tribunalibus, in quibus libris Vlpianus tractat de de iurisdictione omnium iudicum, tam Vrbanorum quam Prouincialium. Lex vero 2. de iudicijs descerpta est ex libro iij. ad Edictum Vlpiani, quo in libro de Prætoris iurisdictione & edicto tantum scribit.

Πανδέκτου lib. x.

Regularium lib. vij.

Fideicommissorum lib. vj.] Duobus primis libris, de fideicommissis singularũ rerum tractauit l. 1. D. ad Senat. Trebell.

Opinionum lib. vj.] Ex quinto desumpta est lex 25. D. de adopt. cui contraria videtur constitutio Gordiani in l. 5. C. ne de statu defunct. in quarum legum conciliatione nihil rectum Glossa adducit. Ego Thalelæi explicationem veram puto. Patrem ideo apud Vlpianum mouere quæstionem non posse, quia pater passus est filiam testamento hæredes scribere, & sic emancipationem approbarat, & aduersus factum suum venire non poterat.

De Adulterijs lib. v.

De Appellationibus lib. iiij.

De Officio Consulis lib. iij.

Institutionum lib. duo.] Hos libros citat Seuerinus Boetius lib. 2. in Top. Ciceronis, ex quibus illa esse Ioannes Tillius putat, quæ nuper eius beneficio in vulgus ex corpore Vlpiani sunt emissa.

Responsorum lib. ij] Ad hos libros pertinebat responsum Vlpiani, secundum quod Sabinæ rescripsit Alexander Imperator in l. 4. C. de contrah. & committ. stipul.

Ad Edictum Aedilium Curulium.] Hos libros & sequentes, qui in indice Iustinianeo reperiũtur, prætermisit Politianus.

Regularium liber singularis.

De Censibus lib. vj.

De Officio Pro consulis lib. x.] In his libris facile crediderim enucleasse Vlpianũ, tres illas difficiles & perobscuras quæstiones, quas commemorat Iustinianus in l. sanximus §. fin. C. de Senatusc. Trebell. Libri sexti meminit lex 1. C. de communi seruo manum. In his autẽ libris, septem rescripta Principum quibus doceret qua pœna afficerentur Dei veri cultores Vlpianum collegisse supra docuimus ex Lactantio lib. 5. de instit. cap. xj. Hos autem libros expunctos ex albo cæterarum legum fuisse à Christianis Imperatoribus existimat Baronius Soranus in commentario Martirologij: quos ego

ab ipſo Iuſtiniano, ſiue potius Triboniano, cum reliquis Iuriſconſultorum libris ſuppreſſos arbitror. Ex libro tamen tertio hæc de Chriſtianis referuntur in l. iij. D. de Decurion. *Eos qui Iudaicam ſuperſtitionem ſequuntur, Diui Seuerus & Antoninus honores adipiſci permiſerunt: ſed & neceßitatem eis impoſuerunt, quæ ſuperſtitionem eorum non læderent.* vbi Alciatus corrupte exaratum putat *DD. Seuerus & Antoninus* reponitque lib. iij. Diſpunct. cap. viij. *DD. Verus & Antoninus.* Hos enim exiſtimat per reſcriptum, Chriſtianorum dogma confirmaſſe, & æquales alijs in honoribus adipiſcendis conſtituiſſe, propter beneficium receptum à Chriſtianis militibus in bello Marcommannico. Quod tamen falſum, cum ex Iulio Capitolino in Marci Antonini vita Verus obijſſet, antequam M. Antoninus Marcomannos debellaret. atque ita appareat Marcum Antoninum ſolum, hoc edictum conſtituiſſe. Quod & confirmat Epiſtola quæ extat apud Iuſtinum in fine ſecundæ Apologiæ, quæ à M. Aurelio Antonino ſolo ad Senatum ſcripta eſt, de beneficio à Chriſtianis recepto in hoc bello Sic Tertullianus in Apolog. cap. 5. *Si litteræ* inquit *Mari Aurelij grauißimi Imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam ſitim Chriſtianorum forte militum imbre diſcuſſam teſtantur &c.* Recte itaque legitur in dicta. l. 3. *DD. Seueru: & Antoninus* j: Septimius Seuerus & Antoninus Baſſianus filius, qui ſimul imperarunt autore Spartiano in Seuero. De his enim loquitur Tertullianus lib. ad Scapulam *Nam & Proculum Chriſtianum qui Torpacion cognominabatur, Euhodeæ procuratorẽ qui eum per oleum aliquando curauerat requiſiuit, & in palatio ſuo habuit vſque ad mortem eius; quem & Antoninus optime nouerat lacte Chriſtiano educatus. Sed & clarißimas fœminas & clarißimos viros Seuerus ſciens huius ſectæ eſſe, non modo nõ læſit: verum & teſtimonio & populo furenti in os palam reſtitit.* Quod autem Tertullianus ait, *Antoninus lacte Chriſtiano educatus*, ſic intelligendum eſt: quia cum infans eſſet,

collusorem Christianũ habuit, vt testatur Spartianus in eius vita *Septennis*, inquit, *puer* de Antonino loquens *cum collusorem puerum ob Iudaicam religionem grauius verberatum audijsset, neque patrem pueri, vel autores verberum diu respexit*. Adnotabimus etiam obiter Vlpianum libro supra dicto scripsisse, Imperatores Christianis non solum honores adipiscendi libertatem dedisse, sed etiam necessitatem imposuisse. Respuebant enim Christiani Romanos honores, neque sibi licitum gerere putabant. Vnde Tertulianus Apolog. cap. 45. *Ecce Pythagoras apud Thurios, Zeroon apud Priennenses Tyrãnidem affectant: Christianus vero nec Aedilitatem.* Hac de re etiam ample differit lib. de idolatria. *Hinc proxime disputatio oborta est: an seruus dei, alicuius dignitatis, aut potestatis administrationem capiat*, &c. Quod quidem agitatum apud Christianos puto, ob eam necessitatem honores adipiscendi, ab Imperatoribus ipsis impositam.

De sponsalibus.
De officio praefecti vrbi.
De officio praefecti Vigilum.
De officio Curatoris reipublicae.
De officio Praetoris Tutelaris.
De officio Quaestoris.

Praeter autem eos libros qui in indice Iustinianeo reperiuntur, in Papinianĩ corpus eum scripsisse Theodosius testis est locuples in l. 1. C. de respons. prud. Cod. Theod. Ex quibus deprompsit Tribonianus versiculum *Vlpianus notat* l. liberto D. de negot. gest. & quae Vlpiano tribuuntur in l. curatores D. de administr. rerum ad ciuit. pertin. & in l. seruum de pignor. Notas etiam ad Aristonem scripsisse colligitur ex l. Aristo de iure Codicill. Item ad Marcellum ex l. tutor de administr. tut. praeterea compilasse non pauca ad Minitij libros indicat inscriptio legis vinaria D. de verb. signific.

TERTVLLIANVS.

Ertullianus siue vt alij Tertyllianus, maximus iuris interpres fuit: ideoque hunc Iustinianus vocat interpretem iuris antiqui in l. vlt. de curat. fur. eiusque citat librum singularem de Castrensi peculio. Cæterum errore labi mihi videtur Riuallius, cum putat hūc esse, quo referente Senatusconsultum Tertullianum factum est. Nec vero Tertullianus ille dictus est, sed Tertullus: nec à Tertulliano substantiuo nomine, Tertullianum adiectiuum deduci potest. Adde quod Senatusconsultum Tertullianum factum est imperante Antonino Pio, Tertullo & Sacerdote Coss. Hic autem mentionem facit autore Vlpiano in l. cum quidam §. suum hæredem D. de acquir. hæred. Pomponij Iuriscōsulti, quem ad eiusdem Senatusconsulti explicationem pertinentia quædam decreuisse idem Vlpianus scribit in l ij. §. sed & si quis D. ad Tertull. qui etiam meminit huius Tertulliani in l. siue ingenua § tractari D. ad Senatusc. Tertull. Bernardus autem Rutilius, Ioānes Fricardus, cæteriquæ magni nominis viri, hunc Tertullianum esse existimant Q. Septimium Florentem Tertullianum Ecclesiasticum autorem, cuius adhuc multa extant opera. Quæ quidem opinio omnes fere iam litteratorum animos oppleuit: tantum valet apud eos eruditissimorum hominum autoritas. Quam tamen si veritas ipsa cōuellat, rogabo lectorem ne repugnet: sed eam animis libentibus remittat. Ratio enim eorum præcipua, quamque nulla vi labefactari posse credunt, coniectura tantum leui nititur ex verbis Eusebij lib. 2. cap. 2. Ecclesiast. Histor. desumpta: quæ sic se habent. *Hæc Tertullianus vir & legum & in-*

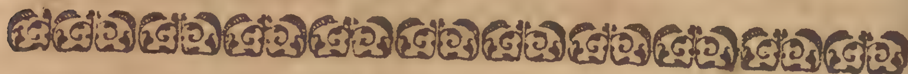
stitutionum Romanarum peritissimus, & inter nostros scriptores admodum clarus. Quis autem ex ijs concludet Tertullianum Christianum autorem, eum esse Iurisconsultum cuius fit mentio in pandectis: nemo me hercule Dialecticus. Sicuti nec dicere possumus (nisi verba nostra omnium irrisione ludi cupiamus) Sextum Pompeium de quo Tullius in Bruto, eum esse Iurisconsultum quem citat Pomponius in l. & hoc Titus Cæsar D. de hæred. Instit. quod illum Sextum Pompeium, præstantissimum ingenium ad summam iuris Ciuilis sciētiam habere Cicero scripserit. Nec Iulianum qui Pertinacem occidit, cuius meminit Eusebius in Chronicis eum esse existimamus, quem tanquam iuris & perpetui edicti autorem Pandectæ nostræ habent: licet de eo Eusebius sic scripserit *Pertinax occiditur Iuliani iurisperiti scelere.* Porro rationibus quibusdam non omnino contemnendis moueor, vt credā Tertullianum Christianum diuersum esse ab hoc nostro Iurisconsulto. Et in primis quidem quod ab Vlpiano tantum citetur, eumque sententiæ suæ sępissime assertorem habeat. Simileque veri non est, Vlpianū qui tanto odio Christianos prosequutus est, Christiani scriptoris autoritate opinionem suam confirmare voluisse. Deinde D. Hyeronimus in Catal. aut. Ecclesiast. Tertulliani Christiani scripta commemorans, nullum de libris Quæstionum neque de Castrensi peculio sermonem habuit: quos tamen Iurisconsultum nostrum scripsisse certum est. Denique Christianum sub Septimio Seuero floruisse satis apparet ex Cassiodori Chronico, vbi 16. anno Imperij Seueri Pompeiano & Auito coss. sic scriptum est: *His coss. Tertullianus Affer Christianorum scriptor celeberrimus habetur*, & ex libro 1. contra Marcionem, qui quidem eum 15. anno Imperij Septimij librum illum scripsisse nos docet, & sub Claudio Apologeticum. Originem enim & progressum religionis Christianæ ad

ad ſua tempora deſcribens omnes Imperatores à Tiberio, cuius tempore nomen Chriſtianum in ſeculum introiuit, ad Verum vſque recenſet. Quamobrem ſi Tertullianus noſter, Chriſtianus autor ſit, eum ſub Vero libros quæſtionum, & de Caſtrenſi peculio compoſuiſſe dicendum eſt: ſcilicet antequam Chriſto nomen daret. Quod & ipſimet verum aſſerunt. Tertullianum autem noſtrum Pomponij Iuriſconſulti mentionem facere ſupra diximus in l. cum quidam §. ſuum hæredem D. de acquir. hæred. qui inter Papiniani diſcipulos numeratur à Lampridio in Alexandri Seueri vita. Quo igitur pacto fieri poteſt, Tertullianum noſtrum ſub Vero Iuris Ciuilis ſcientiam profeſſum fuiſſe, & Papiniani diſcipuli autoritate ſententiam ſuam confirmaſſe. Papinianus enim ſub Caracalla 36. ætatis anno interfectus fuit: atque ita ex ſerie temporum conſtat, Papinianum extremis Veri temporibus 10. aut 12. annum tantum attigiſſe. Qua quidem ætate eum iuris ſcientiam publice profeſſum, diſcipuloſque habuiſſe nemo eſt qui dicere audeat. Exiſtimarem quidem libentiſſime, Chriſtianum cum noſtro Iuriſconſulto affinitate coniunctum fuiſſe, eiuſque mentionem illum facere in lib. de præſcript. aduerſus hæret. cum ait, *Meus quidem propinquus ex eodem poeta, inter cætera ſtili ocia Pinacem Cebetis explicuit.* Quamuis Renatus Laurentius, quis ille fuerit, inuenire ſe non potuiſſe afferat in Commentar. Propinquum enim illum, Tertulliani nomen habuiſſe ex eo conijcere poſſumus, quod alio nomine eum nõ deſignauerit: ſatiſque notum putauerit hac appellatione. Nec enim ſi aliud nomen habuiſſet, illud omiſiſſet. Præterea autorem illum ex his verbis (*Inter cætera ſtili otia*) grauiores artes & ſcientias, iuriſprudentiam ſilicet, profeſſum fuiſſe manifeſto apparet. Deinde iuniorem Tertulliano Chriſtiano, ex ipſis verbis colligimus: quod maxime ad Tertullianum Iuriſconſultum referri poteſt: cuius in

indice hi libri reperiuntur.

Quæstionem libr. tres.] Citatur Tertullianus lib. 4. quæstionum in dicto §. suum hæredem: nec male vt puto. In indice enim Græco legitur, *Quæstionum βίβλια ὄκτω.*

De castrensi peculio lib. vnus.

PAPIRIVS IVSTVS.

PApirij Iusti memorantur tantum constitutionum libri xx in indice Iustinianeo, in quibus Antonini, & Veri Imperatorum fratrum constitutiones putauerim eum compilasse. Huius rei coniecturam capio ex l. Imperatores D. de seruit. rusticorum præd. l. Imperatores D. de seruitut. Vrban. præd. l. Imperatores de rebus autoritate iudicum possid. l. Imperatores D. de contrah. empt. l Imperatores D. de Curat. bon. dando l. Imperatores de appellat l. Imperatores de pact. l. Imperatores D de re iud. l. Imperatores de Decurion. l. Imperatores de administr. rerum ad ciuit. pertin. l. Imperatores de pollicit. & ex l. 3. D. ad leg. Iul. de annona.

IVLIVS PAVLVS.

PAtauinum fuisse Iulium Paulum Bartachinus scribit, testimonioque esse statuã supra ostium ædium Magistratus patauini positam. Credidi eum Tyrium fuisse: ideoque ab Vlpiano & Mammæa Alexandri vxore tantopere dilectum, vt semper socius Vlpiani fuerit: quem quidem cum Mammæa Tyrium fuisse supra dixi, aut ex Tyriorũ colonia.

Hocque confirmatur, quod in ſyntaxi latinarum vocum, aliorum conſilio vſus ſit. *Nomen* inquit *penus mihi traditum eſt omnibus generibus dici* in l.nam quod D.de penu legata: Et proprietatem verborum latinorum ignorauerit in l. xvij, cum *ſeruitutes, corpora* appellat: veriſimileque non eſt, latinum hominem & doctum, dictionum latinarum vim non calluiſſe. Iuuat coniecturam noſtram, quod Græcas artes in explananda iuris ciuilis ſcientia attulerit in l. 9. D. de ſupellect. leg. & in l.xij.D.de ſtatu hom. Hypocratis autoritate ſententiam confirmarit ſuam, & dictiones latinas per verba Græca explicuerit in l.7.§.hæc vox D.de edendo. Quæ res fortaſſe impulit Othomanum in verbo *Alienationis*, vt Paulum hominem Græcum exiſtimauerit: cuius tamen rei nullum argumentum affert. Addi poteſt & illud quod Suidas ſcribit, Paulum Tyrium quendam oratorem Hadriani temporibus fuiſſe, qui cum legationem Romæ egiſſet ſub Hadriano, Metropolim Tyrum effecit: eumque patrem noſtri Pauli fuiſſe augurarer: & fortaſſe, vxore eius in ea legatione Patauij enixa, Patauini ſuum eſſe Paulum Iuriſconſultum ideo contenderunt. Vnde recte apud Cuiacium lib.21.cap.26. Obſeruat. nonnulla Pauli in l.25. D.de probat ex lib.3. deſumpta obſeruantur, quæ Græcum hominem ſapiunt: vt cum prudentem & attentum patremfamilias, vocat *Studioſum*, cum cautionem *Confeßionem* vocat, vt Greci ὁμολόγιαν. Male autem cum nō Pauli, ſed Triboniani arguit, quod Græcum hominem ſapiant. Nam & verbo *Confeßionis*, pro cautione vſus eſt etiam Marcellus in l. 20. D. de Donation. Nec eo nomine Cuiacij ſententia confirmatur, quod hæc verba legantur *Et vir ſimplicitate gaudens, aut deſidiæ deditus*: quibus manifeſto deſcriptam eſſe conditionem monachi tradit. Hæc enim verba ad monachorum referri ſtatum non debent: ſed ad Chriſtianos, quibus maxime infenſus Paulus fuit, quos *deſidia deditos* appellat ille, iniurioſo

mus *Qui nouas*, inquit, *& Vsu & ratione incognitas Religiones inducunt: ex quibus animi homiuum moueantur: honestiores deportentur, humiliores capite puniātur.* Cæterum meminit Gellius Iulij Pauli poetæ lib.5. cap.5. noct. Attic. sed alius est ab hoc nostro Iurisconsulto, cuius libri, qui in indice Iustinianeo reperiuntur, hi sunt.

Ad edictum lib. octoginta.] Prætoris scilicet. libro 1. tractauit de iurisdictione, & officio Magistratuum: quod & notauit Cuiacius lib.24. cap.6. Obseruat.

Quæstionū lib. xxxiij.] Iustinianus in l. cum in antiquioribus C. de iure deliber. scribit se in his quæstionum libris, regulam hanc ad ius deliberandi pertinentē inuenisse. *Filios familias paternam hæreditatem transmittere* & alia quædam adiecta quæ in eiusmodi personis præcipua essent. Libro 1. existit quæstio illa de cautione agitata in auditorio Papiniani Præf. præt. inter eum, & Vlpianum, quem tamen cum reprehendit non nominat: sed vtitur eo verbo *Quidam dicebat*, & libro 32. ad Edictum in l.3. D. mand. Sabini & Cassij sententiam improbans, scribit *Quidam negauerunt* stilo Iurisconsultis non exotico: sic Iulianus in l.21. D. de reb. cred. de Proculeianis ait *quidam existimauerunt*, & Scæuola in l.14. D. de iure codic. & Callistratus in l.82. D. de condit. & demonstr. Quo loquendi genere vsus est Aristoteles in Platone reprehendendo, & Seneca in Aristotele, verbo *aliquis* lib. iij. de ira cap. iij. Sicut in Euangelio, quorum dicta vel facta damnantur, nomina supprimuntur: sed vtitur scriptura sacra verbo *Quidam*, vel alio simili. Cæterum Paulus non solum in Vlpiani sententia damnanda hoc verbo vtitur: sed etiam cum eam probat, & laudat, vt in l.8. quemadm. vsuf. cau. his verbis *Quidam*, hoc de Vlpiano, *& Martianus hæredi*, &c. Quod ab eo factū ideo credo, aut vt in coętaneo & socio citādo, omnē vel maligni animi vel adulatorij notā vitaret: vel forte Græ-

corũ more, vt & ipſum Græcũ diximus, qui de his quos maxime colebãt verba faciẽtes, verbo αὐτὸς vel alio vtebãtur: vt apud Theophraſtũ in Charact. καὶ τοὺς ἀπαντῶν τε ἐπιστῆναι κελεύσαι ἕως ἂν αὐτὸς παρέλθῃ, & apud Ariſtophanem in nebul.

Στ'; φέρε τίς γὰρ οὗτος ὁ ἐπὶ τῆς κρεμάθρας

ἀνὴρ Μα. αὐτός

& ibi Scholiaſtes. Inde illud Pythagoreorum αὐτὸς ἔφα. Refertur autem quæſtio propoſita Paulo Iuriſc. à Nymphidio in l. 81. D. de condit. & demonſtr. quæ ex lib. 21. quæſt. deſumpta eſt. Iuſtinianus etiam refert ſententiam quam Paulum in ſuis quæſtionibus ſcripſiſſe tradit. *Infantem non poſſe ingratum à matre ſua vocari, niſi hoc fecerit odio mariti ſui, ex quo infans progenitus eſt*: quam tamen iniquam iudicauit.

Reſponſorum lib. xxxiij.] Horum librorum meminit Iuſtinianus in præfatione digeſtorum §. ſed quia. Ex quibus in veterum ſcholis, vix decem & octo recitabãtur. Extat vnum ex reſponſis Pauli in l. etſi C. de nupt. Ex his etiam libris legem 22. D. ad leg falcid. deſumptam exiſtimo.

Fideicommiſſorum lib. iij] Meminit libri tertij Iuſtinianus in l 1. C. de comm. ſeruo manumiſſo, in quo mentio facta erat cuiuſdam Conſtitutionis Seueri & Antonini; qua *cogebatur ſocius vendere partem ſocio ſerui communis, quatenus libertas ſeruo imponeretur: quanquam ex bonis ſocij morientis nihil conſequeretur, precio conſtituto arbitrio Prætoris.* Atque hoc tertio libro Paulum de fideicommiſſarijs libertatibus tractaſſe opinor & Senatuſcõſultum Rubrianum interpretatum fuiſſe ex l. 33. D. de fideicom. libert. ideoque legem 5. eiuſdem tituli mendoſam eſſe puto *Senatus Hadriani temporibus cenſuit*, legendumque, *Senatus Traiani temporibus*. Hæc enim verba de Senatuſc. Rubriano intelligenda ſunt, quod Traiani temporibus Rubrio Gallo, & Cælio Hiſpone Coſſ. factum eſt l. 26. D. de fideic. libert qui quidem Coſſ. ſuffecti fuere: quorum etiam meminit Plinius.

Breuis Edicti lib. xxiij.] Libro octauo quæ ad Tutelarum materiam pertinebant tractauit. Vocantur autem hi libri aliquando *Breuium*. Quamobrem conijcio breuia Edicta hic collegisse Paulum, j:que e re nata, & vt negotia nascebantur, Prætores proponebant: qualia erant Edicta euocatoria, quorum fit mentio ab Vlpiano in l. impuberibus §. vlt. D. de suspect. tut. & l. nonnunquam D. de iudic. Imperatorum etiam breues cõstitutiones *Breuia* vocabantur, Zonaras in Concil. Carthag. βρέβιον ἡ ἐπιτόμη λέγεται, καὶ σύντομος γραφή. vnde in Nou. cv. de Cõsulibus cap. 2. βρεβιάτορες breuium proscriptores Imperatoriorum. Sic postea Summi Pontifices Breue appellarunt Apostolicum, Diploma ceu rescriptum in paruis negotijs concessum. Quod nomen eos ab hac veteri Edictorum breuium denominatione desumpsisse puto. Alio tamen modo sumitur Breuis in l. 1. de excusat. artif. lib. xij. Cod. silicet pro notitia & quasi indice, & pro rationibus priuatorum in Synopsi Basil. lib. 7. tit. 18. cap. 14. τὰ τοῦ ἀντιδίκου σου βρέβια. vt in l. vlt. C. de conuen. fisci deb. pro chartula debitorum. Ne igitur existimes hos libros ad Edictum perpetuum à Iuliano compositum, referendos esse: licet Iustinianus in Orat. ad Senatum §. si vero, illud, breuem libellum appellet.

Ad Plautium lib. decem & octo.] alias Questionum ad Plautium.

Ad Sabinum lib sexdecim.]

Ad leges lib. decem.] aliàs, ad leges Iuliam & Papiam.

Regularum lib septem.

Sententiarum siue factorum lib. sex.

Sententiarum receptarum lib. quinque.

Ad Vitellium Sabinum lib. quatuor.

Ad Neratium lib. quatuor.

Fidei commissorum lib. tres.

Decretorum lib. tres.] Decreta huiusmodi & imperiales sen-

tentiæ

tentiæ in cognitionibus prolatæ, pro eadem re ſunt accipienda. Quanquam enim Iuſtinianus in quibuſdam legum inſcriptionibus tantum meminerit *Decretorum*, vt in lege Æmilius D. de minor. in l. fin. C. quod cum eo. in l. quædam C. famil. erciſc. In alijs autem, *Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarũ* tantũ, vt in l. quærebatur de verb. ſignif. In alijs tamen inſcriptionibus vtrumque coniunxit, vt in l. fin. D. ad Trebell. in l. fin. de hæred. inſtit. Ex quibus conſtat Paulum, in ſex libros totam huiuſmodi tractationem cõcluſiſſe. Sed in Indice Iuſtinianeo trium dumtaxat librorum mentio facta eſt, quod his ſolis Iuſtinianus vſus ſit. Præter autem hos ſex libros, Paulus librum ſingularem de cognitionibus edidit: ex quo decerpta eſt l. municeps D. de verborum ſignif. & l. 101. D. de regul. iur. quem imperante Caracalla compoſuit. Leguntur etiam in indice.

De adulterijs lib. iij.
Manualium lib. iij.
Inſtitutionum lib. iij.
De officio Proconſulis lib. ij.
Ad legem Iuliam lib. ij.
Ad legem Aeliam Sentiam lib. iij.
De iure fiſci lib. ij.
Ad Edictum Aedilium Curulium lib. ij.

Libr. ſingulares.

Regularum iterum.
Regularum tertio.
De pœnis militum.
De pœnis omnium legum.
De vſuris.
De gradibus & adfinibus.
De iure Codicillorum.
De excuſationibus tutelarum.

Ad Senatusconsultũ Tertullianũ.] Iustinianus in l. in lege xij. tabularum C.de legat. hæred. refert Iulium Paulum in libri huius principio docuisse, impiam fuisse differentiam post xij tabulas introductam in successione inter mares & fœminas, quantum ad adoptionis ius pertinebat. Ex his autem quæ supra diximus cum de Tertulliano scriberemus satis liquet, non posse hoc Senatusconsultum, ad Consulatum Tertulli, & Clementis referri. Nam isti Coss. facti sunt Septimio Seuero imperante, vt ex Fastis apparet.

Ad S.C. Orphitianum.] Quo liberi ad matrum intestatarum bona admittuntur, factum Orphito & Rufo Coss.

Ad regulam Catonianam.]

Ad Senatusconsultum Syllanianum & Claudianum.

Ad Senatusc. Velleianum.

Ad S.C. Libonianum.

De Officio Præfecti Vrbi.

De Officio Prætoris Tutelaris.

De Officio Assessorum.] Hunc librum scripsit, cum Assessor Papiniani erat cum Vlpiano.

De extraordinarijs criminibus.

Ad Hypothecariam formulam.

Ad Municipalem.

De publicijs Iudicijs.

De inofficioso testamento.

De Centumuiralibus Iudicijs] apud Labitum, & Antonium Augustinum legitur *De septemuiralibus Iudicijs*. Causas autem de quibus cognoscebant Centumuiri, enumerat Tullius lib. 1. de Orat. Quemadmodum autem ea quæ Prætores decernebant, Edicta dicebantur: sic quæ Centumuiri, iudicia. Hæc autem Centumuiralia iudicia, longo tempore post oppressam Repub. remansisse constat ex Quintiliani, Plinijque Secundi libris, & viguisse etiam D. Hieronymi

temporibus ex Apologetico ſuo ad Domitionem intelligi poteſt, & magnitudinem autoritatemque Centumuiralis iudicij Iuſtinianus ipſe prædicat in l. xij C. de petit. hæred. Præcipuæ autem cauſæ, de quibus temporibus Iuriſconſultorum Centumuiri cognoſcebant, hæ erant: de inofficioſo, ſcilicet, teſtamento, & de petitione hæreditatis. Vnde Tribonianus titulo *De inoficioſo teſtamento*, ſubiecit titulum *De petitione hæreditatis*, in Pandectarum compilatione, & Scæuola in l. 13. D. de inoffic. teſtam. Centumuirale iudicium, pro querela inofficioſi teſtamenti poſuit: & Paulus, pro petitione hæreditatis in l. petitor D. de liberat. leg. Ideoque lectio Labiti, & Antonij Auguſtini, licet ex Pandectis Florentinis decerpta, à me probari non poteſt: ſed liberè vulgarem Indicis ſcripturam ſequor. In quot autem Conſilia & Tribunalia diuiderentur Centumuiri, & de forma iudiciorum vide Cujacium lib. 10. cap. 20. obſeruat.

De iure ſingulari.

De ſecundis tabulis.

Ad Orationem D. Seueri.

Ad Orationem D. Marci & Commodi.

Ad legem Velleiam.

Ad legem Cinciam.] De donis & muneribus, de qua Cicero lib. 2. de Orat. Eam ideo latam Liuius Dec. 4. lib 4 refert, quia vectigalis jam, & ſtipendiaria plebs eſſe Senatui cœperat. Corrupte itaque legitur in inſcriptione l. 29. D. de leg. *Paulus libro ſingul. ad l. Cinniam* pro *Cinciam*. Quanquam non ſim neſcius à Velleio memoriæ proditum, L. Cinnam legem agitaſſe: hæc autem à Cincio Trib. pleb. lata eſt, cuius inter cæteros meminit Tacitus lib. xiij Annal. quæ ab eodem vocatur *Senatuſconſultum* eodem modo, quo lex Aelia Sentia, de qua in §. eadem lege, qui & à quib. cauſis apud Iuſtin. *Senatuſconſultū* dicitur ab Vlpiano in lege 1. D. de Offic. Coſs.

his verbis, *Cum & ipse sit qui ex S.C. consilij causam examinat*, j: ex Aelia Sentia: nihil enim hic immutandum censeo.

Ad legem falcidiam.

De tacito fideicommisso.

De portionibus quæ liberis damnatorum conceduntur.

De iuris & facti ignorantia.

De adulterijs.

De instructo & instrumento μονόβιβλον] Aliter *De instrumenti significatione*, ex inscriptione legis seruus D. de legat. 3. & l. Rhedæ D. de suppell. legat. Differt autem instructum, ab instrumẽto in l. quæsitum §. sed etsi fundus de fundo instr.

De appellationibus.

De adsignatione libertorum.

De iure libellorum.

De testamentis.

De iure Patronatus.

De iure Pacronatus quod ex lege Iulia, & Papia venit.

De actionibus.

De intercessionibus fœminarum.] Quemadmodum Paulus *de Centumuiralibus iudicijs*, & postea separatim *de inofficioso testamento* scripsit: Sic etiam *de Senatusconsulto Velleiano* Pauli librum supra recensuimus: Nunc *de intercessionibus fœminarum* libellũ eius proferimus. Quiquidem, idem ferè cum libro de Senatusc. Velleiano est. Velleianum enim, S. C. *de intercessionibus*, appellatur in l. 9. & 10. C. ad Senatusc. Vellei, & à Martiano in l. qui exceptionem D. de condic. indeb.

De operibus libertorum.

De varijs lectionibus.] Vim & significationem verborum iuris, hoc in loco explicat.

De donationibus inter virum & uxorem.

De legibus.

De legitimis hæreditatibus.

De libertatibus dandis.

De Senatusconsultis.

Scripsit Paulus alios libros, qui in indice Iustinianeo non continentur.

Epitomen Alpheni Digestorum.] quam pluribus verbis prosequutus est. Ex eius quinque libris multæ leges descriptæ sunt, l. qui per certum commu. præd. l. si grandes de vsufr. l. lumen l. cum debere de seruit. vrban. præd. l. cum multi D. si pars hæred. pet. l. à quo de rei vindic. l. quicquid de act. empti. l. seruus cuiusdam de condict. indeb. & aliæ quædam. Scripsit etiam.

Notas ad Iulianum] quod intellitur ex l. si Prætor D. de iud. ex l. Prætor de collat. bon. ex l. Marcellus D. de donat. causa mort. ex l. si pater de manum. vind.

Notas in libros quæstionum Papiniani] ex l. 16. D. de public. in rem actione, ex l. 18. D. de seruitut. ex l. 1. D. de offic. eius cui mand. est iurisd. quæ ex lib. 1. quæstionum Papiniani desumpta est, vt ex inscriptione apparet, in cuius legis fine sic scriptum est, *Paulus notat, imo imperium, &c.* notat, scilicet in hunc librum primum. Hæc enim verba Papiniani non sunt, sed à Triboniano adiecta. Scripsit etiam.

Notas ad libros responsorum Papiniani] ex inscriptione legis non priores D. quæ in fraud. cred.

Librum singul. ad Senatusc. Iulianum] ex inscriptione legis fin. D. de ritu nupt.

Epitomen librorum Labeonis πιθανῶν.] Ad quam Epitomen referendam puto. l. si cui ædes D. de legat. 3.

De articulis liberalis causæ] ex inscriptione l. si in obscura D. de liberali causa.

Librum singularem ad leg. Fusiam Caniniam] ex inscriptione leg. Potestatis D. de verb. signific. & illum, quem paulo ante dixi.

Librum singularem de cognitionibus] Scripsit etiam.
Librum de conceptione formularum] & *librum de dotis repetitione.*

CLAVDIVS TRIPHONIVS.

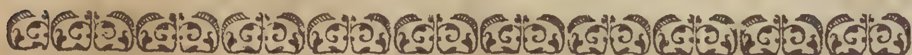

Laudius Triphonius, siue Triphoninus, Papiniani discipulus fuit, & cum Paulo, Vlpiano, alijsq; Iurisperitis quorum fit mentio à Lampridio, Alexandro Seuero Imperatori à Consilijs fuit, eique maximè familiaris, ac socius. Vnde inscriptionem legis 1. C. de in ius voc. mendosam colligo *Imperator Alexander A. Trophinio* scribendumque, *Triphonio.* Hoc subgerente in l. fin. de iure fisci Paulus se respondisse de quadam quæstione scribit. Et ipse Triphoninus, se in auditorio dixisse tradit, in quæstione quam tractat: solam illam dotalem esse partem fundi quæ in dote data est in l. 78. D. de iure dot. Quod quidem auditorium intelligendũ est Papiniani, de quo fit mentio in l. lecta D. de reb cred. nõ Principis, cuius meminit l. minor D. de minor. xxv. ann. Colligi etiam potest sub Antonino eum Syriæ præfuisse ex l. 1. C. de iud. Cum enim Triphoninus Antoninum Imperatorem consuluisset, an legatum factum à Cornelia Saluia, vniuersitati Iudæorum, qui in Antiochensium ciuitate cõstituti erant, quæ Syriæ caput erat autore Tacito lib. 18. valeret: rescribit ei Antoninus legatum illud peti non posse. Eum etiam ab Impp. Seuero & Antonino cognitum fuisse testatur l. 5. C. de negot. gest. quos ipse optimos apellat in l. l. 39. D. de pœń. Qua ex lege eum Ciceronianæ lectionis non incuriosum fuisse colligi potest. Proculeianæ autem fuit sectæ, quod apertè demonstrat l. 29. D. Rerum amot. Hic autem Triphoninus Claudij tantum nomine in

plerisque Pandectarũ locis nominatur in l. Lucius §. Titius §. filiam, in l. hæredibus. §. fin. in l. matrem D. ad Trebel. in l. cum venderet D. de seru. export. in l. Lucius. §. Damæ D. de legat. 2. in l. cum quis decedens §. nuptura l. pater filium. §. quindecim l. vxorem. §. Scæuola D. de legat. 3. l. Claudius D. de fideic. libert. Quam, quod corrupte ea legeretur, primum emendare tentauit Alciatus lib. 2. dispunct. cap. xiij Tum postea Antonius Augustinus lib. 1. cap. 4. Emendationum. Scripsit autem.

Disputationum libros xxj.] Quibus in libris maximè de dotibus, aut quæ ad eas spectabãt tractabatur. Scripsit autẽ.

Notas ad Scæuolæ libros.] Quem suum appellat, vt indicãt inscriptiones legum supra nominatarum, & maximè ad libros Digestorum, vt colligitur ex l. qui negotiationem D. de administr. & peric. tut.

CALLISTRATVS.

Allistratum Iurisperitum Lampridius quoque numerat inter illos præclaros viros, quos Alexandro Seuero à consilijs fuisse diximus, quamuis hac de re à quibusdam notatus fuerit, & malè: quid enim impedit quò minus Alexandro assidere potuerit, cum sub Septimio Seuero, & Antonino filio eum floruisse constet: quod his imperantibus libros cognitionum scripserit, vt apparet ex l. 3. D. de offic. procurat. Cæs. quæ ex libro 6. desumpta est. *Idque Imperatores nostri Seuerus & Antoninus ad libellum Hermiæ rescripserunt*. Hoc enim verbo vti Iurisconsultos, cum de Imperatore regnante loquuntur, supra diximus. Sic & Iulianus in l. 8. D. de offic. præs. *Sæpe audiui Cæsarem nostrum dicentem*, & Pli-

nius lib. 6. epist. *Euocatus in consilium à Cæsare nostro*. Apparet etiam sub primis Imperatoribus non vixisse Callistratum, ex lib. 2. quem composuit ad Edictum Monit. l. 1. D. de interrogat. quo loci sua ætate interrogatorias actiones, iam in desuetudinem abijsse testatur: quas sub Iuliano & Papiniano in vsu fuisse adhuc certum est. Solus autem Callistratus putauit deportatum, iugum seruitutis subire: hac in re à reliquorum Iurisconsultorum sententia discrepans. Quod quidem Cujacius lib. iij cap. x. obseruat. notat, Græcos inter ἐναντιοφανῆ posuisse. Ceterùm plures Callistratos apud autores inuenio: fuit Callistratus quidam Platonis auditor, de quo Gellius lib. iij cap. xij noct. Attic. scribit. Fuit & alius Callistratus, ad quem Martialis scripsit quædã Epigrammata, qui temporibus Trajani vixit, à quo forte Callistratus noster originem sumpsit. Scripsit autem.

De cognitionibus lib. sex] dissimili argumento fuere hi libri, à libris decretorum Pauli. His enim continẽtur causæ quarum cognitio à Principibus, litteris vel rescriptis, Magistratibus specialiter est de mandata, vt ex legum capitibus quæ ex his desumpta sunt, colligi facilimè potest.

Edicti Monitorij lib. sex.] Alias ad Edictum monitorium autore Labito. In Græco indice *Edicton monitorion*. Erant ni fallor Edicta Monitoria similia his, de quibus in l. 2. §. eodem tempore D. de orig. iur. sic dicta quod his monebantur Ciues, quod ius de quaque re Magistratus dicturus esset: vnde Edicto admonere in l. Diui fratres de Religios. & sumpt. funerum: ad hoc allusit Seneca, cum *fulmina monitoria* dixit lib. 2. Natur. quæst.

De iure fisci lib. quatuor.] In inscriptione l. 1. D. de bon. damnat. Florentiæ scriptum esse, *De iure fisci & populi*, tradit Antonius Augustinus lib. 1. cap. 4. Emendat. & apud Paulum lib. 5. sentent. inscriptio tit. xij sic est posita, *De iure fisci*

&

& populi. Non tamen hæc coniunguntur, vt fiſcus & populus, idem ſint: licet fiſcus, ab Aeſchyne *τὸ δημόσιον* appelletur: res enim fiſcales, propriæ & priuatæ principis ſunt. l. 2. §. hoc interdictum. D. ne quid in loco publ. interd. quam ob rem libenter exiſtimarem, quod *Ius populi* hic appellatur: id eſſe, quod *Ius Aerarij* alibi dicitur. Sic enim Aerarium & fiſcus differunt, vt ex his duabus familijs, quæ ad ductus aquæ parabantur intelligimus. Quarum altera publica, id eſt, populi: altera Cæſaris, vocabatur. *Cōmoda publicæ familiæ,* inquit Iulius Frontinus. lib. 2. de aquæ ductibus, *ex ærario dantur: Cæſaris vero familia, ex fiſco accipit commoda,* & ex Plinio in Panegyrico ad Traianum: *At fortaſſe non eadem ſeueritate, fiſcum qua ærarium cohibes? Imo tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo, quam de publico credis.* Vnde Spartianus in Hadriano, fiſcum priuatum, & ærarium publicum dicit. Male igitur Harmenopulus. lib. 1. Epit. Bona populi Romani, publica, & fiſcalia propriè dici exiſtimat, his verbis, *ταῦτα δὲ τὰ ἀφωελεθέντα τῷ Ρωμαικῷ πάντι δήμῳ ἐλέγοντο κυρίως καὶ κατὰ ἀκκελβεῖαν φισκάλια ἤτοι δημόσια.* Erat enim vir tantum pragmaticus, hiſtoriȩ, & politioris doctrinæ ignarus. Hoc tamen *Populi* verbum, hoc in loco de Imperio explicandum eſt. Populi enim poteſtas, tunc temporis ad principem lege Regia omnis tranſlata erat. Sic cum Suetonius Tranquillus in Tiberio. cap. 49. Vononem Regem Parthorum, in fidem *Populi Romani,* Antiochiā receptum dicit: *Imperij Romani,* explicandum eſt. Et apud Capitolinum in Maximinis in hac acclamatione, *Hoſtes populi Romani Dij perſequuntor* (id eſt) *Imperij Romani.* Cȩterum Lampridius ſcribit, Alexandrum Seuerum, leges de iure fiſci, & populi, moderatas, & infinitas ſanxiſſe. Quapropter libenter exiſtimarem, eo imperante Calliſtratum hos quatuor libros compoſuiſſe. Veriſimile enim eſt Calliſtratum, de his, de quibus Imperator ſtatuerat, ſcribere voluiſſe: quod & con-

firmat.l.1. D.de iure fisci, in qua constitutionẽ Seueri refert *Imperator*, inquit, *noster Seuerus Augustus constituit*, quæ verba de Alexandro intelligi debere, locus Lampridij satis indicat.

ARRIVS MENANDER.

Vius Menandri meminit Macer. lib. 1. de veteranorum & militũ successione, & in l.diuus de pæn. vbi Mænandrum scripsisse refert (credo in libris de re militari) militem qui artem ludicram fecerit vel in seruitutem se venire passus sit, capite puniendum. De hoc Menandro intellexit Vlpianus in l.verum. §. ex hoc facto D.de minor. Ex quo Consiliarium principis Alexandri Seueri eum fuisse colligimus, & à tutelæ onere hac ratione excusatum: licet Lampridius eius nullam mentionem faciat. Verba enim Vlpiani hoc satis clare demonstrant, *Susceptā* inquit, *tutelam non alij solent deponere, quam qui trans mare Reipub. causa absunt, vel hi, qui circa Principem sunt occupati, vt in Consiliarij Arrij Menandri persona est indultum.* Alius autem est hic Menander ab eo cuius fit mentio, in l.postliminij D.de capt. & postlim.reuers. Idque constat ex M.Tullij orat.pro Cornelio Balbo. *Nec enim sine causa*, inquit, *de Cn. Publio Menandro libertino homine, quem apud maiores legati nostri in Græciam proficiscentes interpretem secum habere voluerunt, ad populum latum est, vt is Publius si domum reuertißet, & inde Romam redijsset, nec minus ciuis esset.* Quod ego non adnotassem, nisi Stephanus Forcatulus, vir quidem doctus, contra sensisset. Sed hoc more institutoq; meo dictum sit, qui animum ad scribẽdum appuli, non alios reprehendendi ambitione: sed veri inuestigandi ratione. Composuit autem

De re militari. lib. quatuor]

AELIVS MARTIANVS.

MArtianum eum esse putat Angelus Politianus lib. 5 epistol. quem Princeps Iulianus iussit occidi. Sub Antonino quidem non paruæ autoritatis fuit, à quo consultum de patria potestate inuenimus in §. sed, & maior Tit. de adopt. apud Iustin. quem Magnum ipse appellat in l. 16. D. de publican. eiusque rescriptum affert. Hunc etiam Lampridius inter illos Iurisperitos numerat, quorũ Alexandrum Seuerum consilio vsum supra retulimus. Martianus quidem, se in auditorio publico, Marcelli scripta probasse scribit in l. 1. §. fin. D. ne de statu defũct. quod de auditorio Alexandri principis intelligendum est. Quapropter legem 4. C. ne de statu defunct. quę est Alexandri ad hunc Martianum rescriptam esse, non incongrue dicere possumus: legem etiã vn. de reis postul. lib. 10. cod. ad hunc Martianũ ab Alexandro Imp. rescriptam esse apparet ex l. 7. D. de muner. & hono. quæ ex Martiano. lib. 2. publicorũ desumpta est in qua Martianus eandem rem scriptis tradidit, quam ab Alexandro per rescriptum acceperat in d. l. vn. Vbi obiter ad notabimus ex illarum duarũ legem collatione, reũ innocentiã suam purgasse non intelligi, nisi post sententiã. Ex dicta autem lege 4. C. ne de statu defunct. illud colligere licet: Martianum, fratrem habuisse qui seruum hæredem manumissum scripsit. Vlpianum autem sequutus est in l. à decurionibus D. de vacat. & excusat. munerum. Quemadmodum & illum Vlpianus reprehendentem Iulianum, quod Iulianus putaret, ex his conuentionibus, quæ in nomen proprium contractus non transeunt, in factum actionem à Prætore dandam: Martianus autem, ciuilem incerti, id est, præ-

ſcriptis verbis. Idem aliquando Papinianum & Paulum eximios Iuriſconſultos opinionum diſſenſione diſcrepantes, adhibita diſtinctione conciliare tentauit, vt Iuſtinianus refert in l. cum in adoptiuis. C. de adoption. qui etiam meminit in l. adoptiuus eod. Tit. Martiani diſtinctionis, in ea quæſtione: *An liceat filio adoptiuo qui præteritus à patre naturali fuerat, vti aduerſus eius teſtamentum querela inofficioſi teſtamenti.* Alius autem eſt Martianus noſter ab eo, cuius mentio fit à Calliſtrato in l. 13. D. de eo quòd met. ca. libros autem Indicis Iuſtinianei, qui Martiano tribuuntur, hoſce habe lector.

Inſtitutionum lib. xvj.] Ex his libris depromptum eſſe §. pecoribus. l. legatis de legat. 3. oſtendit Iuſtinianus in §. 1. de lege aquil. Homeriq; verſus duos ex lib. 13. Odyſs. deſũptos, retuliſſe Martianum in his libris teſtatur. Virgilium etiam autorem habet. lib. 3. ex quo deſumpta eſt. l. 6. D. de rerum diuiſ. Quapropter legem 7. ſequentem eiuſdem Martiani eſſe puto: quamuis in vulgaribus Codicibus, & apud Labitum tribuatur Vlpiano, ex lib. 25. ad edict. Verba enim Vlpiani, lib. 25. ad edictum, aliter quam hæc concepta ſunt, quæ referuntur, in l. 6. D. de relig. & ſumpt. fun. Nec enim veriſimile eſt Martianum, Cænotaphium locum religioſum putaſſe, contra DD. fratrum conſtitutionem: quam virum Iuriſperitiſſimũ ignoraſſe credendum non eſt. Quamobrem hęc faciunt, vt hęc verba, *magis placet*, corrupta ſine dubio exiſtimem. Iuriſconſulti enim his dictionibus vtuntur ad receptiorem ſententiam denotãdam, vt in Pandectis paſſim colligere licet. Hęc autem non fuit receptior: cum DD. fratrũ conſtitutione contra ſancitum ſit. Interpres Gręcus hoc ſentijt lib. enim 46. capit. 3 Baſil. pro *magis placet*, dicit, *magis placuit*, ſcilicet antiquitus. Hæc tamen locũ omnino non ſanãt. Quid enim illud *magis*, ſibi velit, non intelligo. Legendũ itaque eſt *maioribus placet*. Non enim difficilis eſt, dictionis

Maioribus in aliam corruptela. Majoribus autem placuisse Cœnotaphium locum religiosum esse, probat Virgilij testitestimonio. Librum autem Virgilij non citat Martianus, sed ex 3. Æneidos desumpsisse eum jam admonuit Budæus in Annot. in Pandectas

Libabat cineri Andromache, manesque vocabat,
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem,
Et geminas causam lachrymis sacrauerat aras.

Quod & non ignorauit Græcus interpres loco supra citato. Martianus autem hoc in loco, Seruij interpretationem sequutus est, qui tumulum inanem Virgilij, Cenotaphium esse dicit. Cæterùm non vno tenore orationis hos libros institutionum scripsit, sed per capita eos diuisit: quod satis constat ex l. qui liberos D. de ritu nup. vbi in inscriptione eius legis, caput quinquagesimum tertium libri xvj affertur, quod erat de lege Iulia. Liber quartus ad res criminales spectabat. In his autem libris compendium totius iuris conclusum esse existimo. Nam à legis definitione orsus videtur ex l. 2. D. de legibus, quæ ex initio libri 1. desumpta est, vbi Demosthenis & Chrysippi varias legis deffinitiones affert. Quo in loco obiter animaduertendum, hæc verba Demosthenis legem definientis δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων à Papiniano lib. 1. deffinitionum interpretari *Virorum prudentum consultum*. Ex quibus liquido apparet, in epistolis Hyppocratis in illa Artaxerxis ad Pætum, mendum his verbis inhærere οὐ φέρω γνώμην οὐκ ἔτι ἔχω μετ' ἀνδρῶν χρονίμων βουλεύσασθαι & sic legendum μετ' ἀνδρῶν φρονίμων.

Regularum lib. quinque.

De appellationibus lib. duos.

De publicis iudicijs lib. duos.] In inscriptione l. 7. D. de muner. legitur Martianus lib. 2. publicorũ: à D. Chrisostomo tract. decæco à natiuit. vocãtur τὰ κοινὰ δικαστήρια, in concilio Tole-

tano cap.iij & concilio Cartaginensi cap. 9. publica iudici dicuntur, iurisdictiones Magistratus sæcularis, & opponuntur Ecclesiasticis cognitionibus Can. inolita. Can placuit xi. quæst. i.

Lib. singulares.

De delatoribus quem scripsit sub Alexandro l. 15. D. ad Sillani.

Ad Senatum Turpillianum.

Ad hypothecariam formulam] fuisse librum singularem constat ex inscript. legis grege D. de pignor.

Edidit etiam Martianus præter eos libros qui in indice Iustinianeo nominantur, Notas in Æmilij Papiani scripta, autore Iustiniano in i. constit. de veteri iure enucleando: Quæ tamen ante Iustiniani tempora nullam vim obtinebāt, propter honorem nomenque Papiniani. Eas tamen in Pandectis conficiendis componendisque non omnino respuendas esse censuit. Libros etiam Digestorum, quorum septimi ipse meminit. Collegisse etiā videtur in vnum Constitutiones Seueri ex l. i. C. de communi seruo manumisso. Eum denique scripsisse notas in Iulianum conijcio ex l. iurisgentium D. de pact.

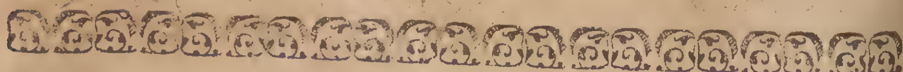
IVLIVS AQVILA.

Vsebius lib. 6. Ecclesiasticæ historiæ cap. 3. Aquilam quendam commemorat, qui tempore Seueri Imperatoris Præses Ægypti Alexandriæque fuit, quem cap. 5. Tyrannicum iudicē appellat. Inhumanis enim cruciatibus ferreisque tormentis Christianos omnes afficiebat, & inter immaniora crudelitatis signa nū-

meratur illud, quod Potamienam honestissimā fœminarum & martyrum crudelibus supplicijs lacerauit. Nescio tamen an ille noster Iurisconsultus fuerit. Quod quidem non admodum à veritate absonum est. Iulium enim Aquilam post Trajani tempora vixisse colligitur ex eius lib. I. responsorum, in quo rescriptum Hadriani Imperatoris ad Britasium Pollionem Legatum Lugdunensem recensetur, in l. vlt. D. de suspect. tut. quod etiam à Modestino refertur, in l. ἐὰν δέ τις de excusat. tut. vbi corrupte *Britasius Pollio*, in omnibus exemplaribus exaratum est, cum *Vitrasius* reponendum sit, vt illud rescriptū Hadriani ad Vitrasium Pollionem, qui Consul bis fuit sub DD. fratribus cum Pudente 27. anno post mortem Hadriani, & secundum sub Antonino Philosopho cum Apro, autore Capitolino in Marco. Nullam enim Britasij mentionem fieri apud autores legi. Iulius itaq; Aquila post Vitrasij Pollionis tempora vixit. Quamobrem illum non multum errare putarem, qui eum Consulem fuisse anno vrbis conditæ 953. siue vt Onuphrius vult 951. existimauerit. In Fastis enim Gallus & Saturninus hoc anno Coss. numerantur. Iulium autem Aquilam, Gallum vocari apparet satis ex indice Græco, vbi sic scriptum est Γαλλος Ακυλα, ideoque non malè Antonius Augustinus lib. I. cap. 4. emendat. reprehendit Angelum Politianū quod Epistola vltima lib. XI. pro Aquila Gallo, Aquilium Gallum eum appellatum scripserit. Cæterum Tacitus lib. xij Annal. Iulij Aquilæ equitis Romani meminit, quem alium esse ab hoc nostro Iurisconsulto, series temporis demonstrat. Sed fortè non incongruè hunc, ab illo Equite originem duxisse quis dixerit. Composuit autem Aquila tantum.

Responsum lib. vnum.

HERENNIVS MODESTINVS.

Erennium Modestinum Gordianus Imperator in l. ad exhibendum C. ad exhib. appellat, non contemnendæ autoritatis Iurisconsultum, quem Cos. quidam cum Probo numerant, vt autor est Labitus sub Alexandro Seuero Imperatore anno vrbis conditæ 980. Sed cum Modestum non Modestinũ Consulem illum nominari in Fastis videam, & in antiquo illo Epigrámate cuius apud Onuphrium mentio est, à sententia illa facilè dissentio. Eum quidem certum est Alexandri Consiliarium fuisse autore Lampridio. Quamobrem de Alexandro Seuero interpretãda sunt Modestini verba in l ἐὰν δύο §. ἀφίενται D. de excusat. tut. καὶ τοῦτο ἐξ ἐπιστολῆς Σεβήρου βασιλέως δείκνυται, ne quis de L. Septimio Seuero eum loqui putet, quod superiora eiusdem legis verba ad Septimium referantur, καὶ τοῦτο οὕτως νενομοθέτηται ὑπὸ τῶν θειοτάτων Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου. Libros enim excusationũ sub Seuero Alexandro constat eum scripsisse, mortuis iam Seuero & Antonino filio: quod θειοτάτων verbũ, manifestum reddit. Septimius tamen & Antoninus Modestino cuidam rescribunt, Chilone & Libone Coss. Qui quidem, si noster est, fratrẽ habuit, qui simul cum eo patri successit. l. 1. C. si certum pet. Vt autem nostrum Iurisconsultum esse existimem, eò maximè moueor: quod eum iuris ignarũ non fuisse declarant Imperatores. Modestinũ etiam Maximini iunioris præceptorem fuisse colligi potest ex Capitolino in Maximinis, Gordianique tempora attigisse ex d. l. ad exhibendum. Hæc enim verba *merito tibi non contemnendæ autoritatis Iurisconsulto Modestino responsum est*, sic interpretanda

tanda ſit, vt ſententiam & reſponſum Modeſtini Sabinianus miles appoſuerit ijs in precibus, quas obtulit Gordiano. Moris enim erat olim, vt qui preces Imperatori offerrent, ſententias Iuriſconſultorum qui iam è vita exceſſerant, vel quos conſuluerant apponerent, vt colligitur ex l. 14. C. de præd. & alijs reb. min. vbi Diocletianus & Maximianus ſic reſcribũt Phrominio *Vtere viri prudentiſsimi Papiniani reſponſo, cæterorumq; quorum precibus feciſti mentionem, ſententijs*: & in l. 4. C. de contrah. & commit. ſtipulat. *ſecundum*, inquit Alexander Sabinæ, *reſponſum Domitij Vlpiani præfecti annonæ Iuriſconſulti amici mei, ea quæ ſtipulata eſt cum moreretur, &c.* Quamuis autem Conſulatus Modeſtini nulla certa extet memoria, Proconſulem tamen Dalmatiæ eum fuiſſe certũ eſt, & ex Dalmatia Vlpianum conſuluiſſe, vt ipſe Vlpianus ſcribit in l. ſi quis vxori §. ſi quis aſinum D. de furt. qua in lege Vlpianus, eum *ſtudioſum ſuum* appellat. Non ſolum autem Modeſtinus iuris ſcientiam exercuit: ſed Pœſeos etiam amator fuit. Hocque Periochæ Virgiliano operi adiectæ teſtantur. Cæterum Caſſianum eum non fuiſſe, probat l. 35. D. de fideicom. libert. Iuſtinianus autẽ in indice, libros Herennij Modeſtini hos poſuit.

Reſponſorum lib. vndeuiginti.

Πανδεκτῶν *lib. duodecim.*

Regularum lib. decem.

Differentiarum lib. nouem] ſcilicet quæ ad ius ciuile pertinẽt.

Excuſationum lib. ſex.] Quos Græce ſe ſcripſiſſe Modeſtinus teſtatur in l. j. de excuſat. tut. quæ ex libro j. deſumpta eſt. Qua in re ait ſe vtiliſſimum opus confeciſſe. Hos Ignatio Dextro dicauit.

De pœnis lib. quatuor] Ex lib 1. deſumpta eſt l. ſi ſiue D. de in ius vocando. Cuius verba (*vel ſupradictam pœnam id eſt*) adiecta, & interpoſita eſſe à Triboniano auguror. Cum enim in l. ſuperiori, quæ eſt Vlpiani, ſic ſcriptum eſſet, *in eum qui*

aduersus ea fecerit, quinquaginta aureorum iudicium datur. Et Tribonianus caput Modestini consequenter inserendo, in quo pœnæ quinquaginta aureorum mentio fit: vt eandam hanc cum superiore ostenderet, sic posuit: *vel supradictam pœnam, id est quinquaginta aureos dat.*

Lib. singulares.

De præscriptionibus.

De inofficioso testamento] Scripsit hoc in libro, tempora inofficiosi querelæ à morte testatoris currere, cui tamen sententiæ Iustinianus Vlpiani dogma prætulit: qui ab adita hæreditate, currere tradit.

De manumißionibus.

De legatis & fideicommißis.

De testamentis.

Περὶ εὑρηματικῶν] ibi consilia, cautionésque, contra iuris subtilitatem proponit.

De enucleatis casibus.

De differentia dotis.

De ritu nuptiarum.

Fit etiam mentio librorum vj. xj. xiij. & xv. ex Cassio Modestini, in inscriptionibus legis censere l. littus l. moribus l. soluendo D. de verb. signif. libri xxxv. eiusdem ad Q. Mutium, in inscriptione l. homo liber D. de acquir. rerum domin.

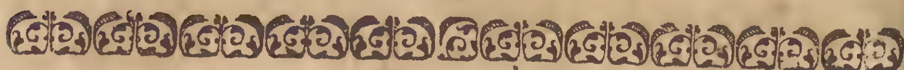
TARANTINVS PATERNVS.

Ngelus Politianus epistol. libro 5. *Tarruntius Paternus* legit. Cujacius vero in l. venatoribus C. de excusat. mun. sic in indice Iustinianeo legendum ait, *Titus Aruntenus Paternus.* Ego

Tarruntenum malo. Eſt enim hic, ni fallor Tarruntenus Paternus, qui Præfectus Prætorio, ſub Cõmodo Antonino fuit. Cuius conſilio Spartianus, & Lampridius ſcribunt, negotium datum Claudio Pompeiano propinquo, interficiendi Commodi. Qui ingreſſus ad Cõmodum in hæc verba prorumpens, *Hinc tibi pugionem Senatus mittit*, detexit facinus: quo detecto Pompeianus ipſe, multique alij interfecti ſunt. Paternum vero & huius cædis autorem, & quantum videbatur paratæ necis Commodi conſcium, & interuentorem, ne coniuratio latius puniretur, per lati claui honorem à Præfecturæ adminiſtratione ſubmouit Commodus. Verum poſt paucos dies eum inſimulauit coniurationis, cum diceret ob hoc promiſſam Iuliani filio filiam Paterni, vt in Iulianum transferretur Imperium. Quare & Paternum, & Iulianum, & Vitruuium ſecundo Paterni familiariſſimum, qui epiſtolas Imperatorias curarat, interfecit. Hæc Lampridius. Vegetius autem lib. 1. cap. viij Paternum appellat diligentiſſimũ rei militaris, & redegiſſe eum refert in libros, quæ Auguſti, Traiani, Hadrianique Conſtitutionibus cauta erant. Quapropter quæ de diſciplina Auguſti ſcripta leguntur in l. 12. D de re milit. Paterni, non Macri ſunt. Licet lex ex Macro deſumpta ſit. Cæterum Pontius Diaconus, qui paſſionem D. Cypriani litteris mandauit, Paterni Proconſulis Cartaginenſis meminit, qui D. Cyprianum ob Chriſtianæ religionis profeſſionem exilio mulctauit. Verum vt eum noſtrum Paternum eſſe exiſtimem, hæc prohibent. Primò, quia ſub Gallieno & Valeriano vixit: deinde quia Paſſius Paternus nuncupatur, vt patet ex D. Auguſtino Homilia de ſancto Cypriano martyre. Eundem potius eſſe puto cum illo, quem Coſ. anno vrbis conditæ 1019. ſecundum, Faſti ponunt, & Caſſiodori Chronicon. Reliquit autem Tarruntenus.

De re militari lib. quatuor.

ÆMILIVS MACER.

MEminit Paterni Iuriſconſulti Macer in l. officium D. de re milit. Vlpiani in l. ſciendum D. qui ſatiſd. cog. & Pauli in l. 1. D. de veter. & mil. ſucceſ. Quamobrem eum ſub Alexandri Imperio floruiſſe exiſtimo. Nam cum in l. 61. D. de acquir. hæred. quæ ex lib. 1. de off. deprompta eſt D. Seueri conſtitutionem affert, de Septimio Seuero intelligendum eſt illud. Sed hoc liquido conſtat ex l. 1. D. ſi pend. appellat. his verbis *Imperator noſter Alexander Pletorio militi ita reſcripſit*. Neſcio autem an is ſit, qui Ornithogoniam ſcripſit, cuius meminit Marcellus in verbo *Picumnus*. Non autem *Theogoniam* vt perperam ſcriptũ eſt apud Petrum Crinitum lib. iij de Poëtis latinis: quam tribuit Æmilio Macro Veronenſi, qui vixit his temporibus qubus Meſſalla Coruinus, & Aſinius Pollio, eloquentia floruerunt. Scripſit autem.

De re militari lib. duos.
De publicis iudicijs lib. duos.
De appellationibus lib. duos.

Εικοστῶν βίβλια δύο) Sic ſcriptum eſſe Florentiæ Antonius Auguſtinus affirmat in d. cap. 4. In Haloandrina editione ſcriptum eſt *εικοστῶν ſiue ad legem viceſimam hæreditatam libri duo*. Ex quorum ſecundo eſt lex nulli D. de tranſact. *Nulli procuratorum Principis, inconſulto Principe tranſigere licet*, de Viceſima hæreditatum ſcilicet, atque hac de re ſolum, legem hanc verba facere ex inſcriptione conſtat. Quamuis hoc ex generali axiomate deſumptum ſit, quod refertur ab Vlpiano lib. xvj. ad Edict. in l. 1. D. de offic. procurat. Cæſar. vel

rat. quo cautū est procuratorem Cæsaris nihil agere posse, nec venditionis, vel transactionis, nec donationis causa, nisi consentiente Cæsare. Primus autem qui de lege vicesima scripsit, fuit Aulus Cassellius autore Pomponio l. 2. D.de orig.iur.cum primum lege Iulia augendi ærarij causa extraneis hæredibus irrogata est, teste Dione lib. 55. Quod vt cito crescere, & augeri posset, multa contra veteris iuris regulas Impp. introduxerunt: ad id probandum vno tantum testimonio contenti erimus. Iure veteri mutus, & surdus testari non poterant: statuerunt tamen Principes, si à Principe impetrauerint, testari posse in l. 7. D. qui testam. fac. possunt, quæ desumpta est ex Æmilio Macro lib. 2. ad legem vicesimam hæred. Hoc autem eis indultum satis apparet, vt hæredum numerus maior esset, atque ita vectigal vicesimæ augeretur. Quamobrem emendata est hæc lex à Nerua, à Trajano, & à M. Philosopho: tum demum penitus sublata à Gratiano, secundum Alciati sententiam, & Antoninij Goueani in l. 68. D. ad leg. falcid. quam tamen Iacobus Cujacius improbat, crimineq; falsi Alciatum hac in re accusat. Hoc tamen legis Iuliæ de vicesima caput, ante Iustinianum sublatum esse certum est: quod & Iustinianus ipse videtur declarare in l. 3. C. de Edicto D. Hadr. toll. Præter autem libros qui in indice Iustinianeo leguntur, scripsit libros Annalium, quorum 16. citat Priscianus lib. x. cap. 1.

AVRELIVS ARCADVS CHARISIVS.

POST Herenni Modestini tempora vixisse videtur ex l. munerum §. mixta munera D. de muner. & honor. in qua sic ipse scribit, *Mixta*

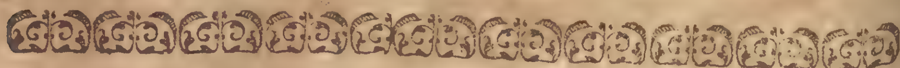
munera. sunt δέσκαπωτίαι εἰκαταρωτίαι, vt Herennius Modestinus & notando & disputando, bene & optima ratione decreuit. Labitus eum Titulo Magistri libellorum insigniuit ex l. vn. D. de offic. præf. præt. in quibusdam tamen Codicibus nulla eius rei mentio fit. Eum quidem Christianũ fuisse scribit Cujacius lib. vij Obseruat. cap. 2. Ad eum rescribunt Carus & Numerianus ex inscript. legis 4. C. de calumniator. & Præses Syriæ sub Diocletiano fuit, quod colligere licet ex inscript. l. 9. C. de quæst. vbi tamen vulgati Codices malè *Charissimum* pro *Charisio* habent. Tradit autem Iustinianus in indice.

Lib. singulares.

De testibus.

De officio præfecti Prætorio] Ex hoc libro desumpta est l. vn. D. de offic. præf. præt. vbi animaduertendum, cum Charisius ait: *Ad vicem magistri Equitum, præfectos Prætorio antiquitus esse institutos, à quibusdam scriptoribus traditum est*, de Pomponio eum intellexisse, qui l. 2. D. de orig. iur. de Magistro Equitum loquens sic scribit. *Quod officium ferè tale erat, quale hodie Præfectorum Prætorio.* Multa autem de officio Præfecti Prætorio multi dixerunt: quare ab his supersedebo: locum tantum insignem in Aurelij Victoris historia Augusta esse indicabo, qui ostendit Præfectum Prætorio qualem in iure habemus, à Tiberio fuisse institutum. Scripsit etiam,

De muneribus & ciuilibus.

LICINIVS RVFINVS.

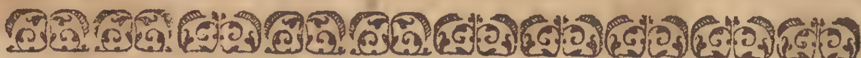

IVnium Rufinum patrem habuit, quem Proconsulem Macedoniæ fuisse colligimus ex Callistrato in l. iij D. de testib. Nostrum Licinium Rufinum

Alexandri Seueri temporibus claruisse, ex hoc manifesto apparet: quod Paulum Iurisconsultum per Epistolam cõsuluerit, quæ extat in l. Licinius Rufinus D. quib. ad libert. proclam. licet. Rufini meminit Vlpianus in l. Imperatores D. de offic. præf. vig. qui præfectus vigilum fuit. Consulatum etiam exercuit cum Laterano, sub Septimio Seuero, & Antonino filio anno vrb. conditæ 950. autore Damaso in vita sancti Victoris Papæ. Quibus Consulibus, Albinus Cæsar prælio victus est, & occisus. Nonnullæq; constitutiones in Codicem relatæ sunt à Iustiniano l. vlt. C. de alend. liber. l. vn. & si contra matr. volunt. tut. da l. 1. C. soluto matrim. quem. aliæque quamplurimæ quæ Codicem percurrenti cuique obuiæ esse poterunt. Hoc quidem notaui, plures eorum consulatu, Seueri & Antonini constitutiones factas, quam sub alijs Coss. Quod ideo euenisse puto, quia sub Cos. Iurisperito, Principes in iure reddendo frequentius se exercebant. Porro à Seuero & Antonino Rufinus, dispensator appellatur, in l. 1. C. si aduers. fisc. rest. idest, thesaurorum principalium administrationem gerens. Vbi Probus in minore ætate constitutus, se ab eo circumuentum querebatur: fortasse is est, qui Cuspius Rufinus vocatur à Modestino in l. 2. D. qui petant. tut. ad quem D. Seueri Epistola refertur. Composuit autem.

Regularum lib. duodecim] vt in indice Florentino scriptum est, lex tamen 34. D. de re iudic. desumpta est ex libro 13.

Collationem legum Mosaïcarum] quo libro legum Dei cum legibus Romanis collationem fecit: quem librum debemus Petro Pythoeo viro doctissimo: atque ita ex eo apparet, Licinium Ruffinum Christianum fuisse.

P. FVRIVS ANTINVS.

HVNC nominat Politianus Anthium, vel Publium Furium Anthiani patrem. Riuallius lib 5. Hiſtoriarũ iuris P. Furium Anthianum patrem. Fuit autem Furius Antias Poëta inſignis, cuius meminit Macrobius, & cuius Nonius Marcellus, alijque Grammatici, autoritate frequenter vtuntur. Sed cum ante Virgilium vixerit, alium eſſe ab hoc noſtro Iuriſconſulto, ſeries temporum cogitare nos cogit, quem ſub Papiniano clarum fuiſſe certum eſt. Hoc quidem non dubium, vtrumque Antiatem nuncupari debere, vel Antianum; idq; ſine aſpirationis nota, quod ex Antio vrbe quæ Volſcorum caput fuit oriundi eſſent, cuius meminit Horatius lib. 1. Carminum. Huius autem opera in indice Iuſtinianeo habemus.

Partis Edicti lib. quinque] in inſcriptione l. 29. D. de liber. cauſa ſcriptum eſt lib. 1. ad Edictum: quæ tamen in codicibus Fradrini, Arriano tribuitur: lib. vero 48. Baſil. tit. 8. Africano.

MAXIMVS.

EST hic Cornelius Maximus, cuius auditorem Trebatium Pomponius fuiſſe ſcribit in l. 2. D. de orig. iur. Trebatius enim ſe ab eo ſapere didiciſſe profitebatur, vt tradit Cicero lib. 7. Epiſt. famil. ad Trebatium *Nam Cornelio*, inquit, *nihil audeo dicere, cuius tu periculo ſtultus es, quando te ab eo ſapere didiciſſe profiteris.* Huius idem meminit in alia

alia eiusdem libri Epistola. *Hoc quemadmodũ vos scribere soletis in vestris libris, idem Q. Cornelio videbatur.* Huius Maximi fit mentio in l. 4. D. de inoffic. testam. Quamuis Iacobus Cujacius inscriptionem huius legis mutandam putet lib. ij cap. xxij obseruat. reponatque ex Pandectis Florentinis. *Cajus lib. singulari ad legem Gliciam.* Quod tamen (si viri autoritas improbare sinit) probare non possum. Concedamus enim legem Gliciam latam fuisse: Nihilominus tamen non video, cur lege Glicia introductam inofficiosi testamenti actionem asserat. Nullum siquidem huius rei autorem habet. Putat itaque Cujacius hunc Iurisconsultũ qui μονόβιβλον ad legem Falcidiam scripsit, Rutilium Maximum vocari, ex quo nobis superesse l. si hæres D. de legat. lib. j, eumque ex nouis Iurisconsultis, arbitratur. Verum inscriptiones duarum legum si hæres quæ sub tit. de legat. lib. 1. continentur, nec in vulgatis nec in Haloandrinæ editionis codicibus, Maximo tribuuntur: sed vna Caio, altera Iuliano. Nusquam etiam Rutilium, Maximum in Pandectarum voluminibus, vel alibi uocari legi. Antonius etiam Goueanus nactus videtur Codicem, in quo inscriptio l. 68. D. ad legem falc. erat Maximi ad leg. falcid. Quam tamen ipse tanquam mendosam restituit, tribuitque Æmilio Macro. Cornelius igitur est hic Maximus qui in indice Iustinianeo recensetur. Sic enim eum vocat Pomponius d. l. 2. D. de orig. iur. qui de eadem re cõsultus qua Seruius Sulpicius, responsum Seruiano contrarium dedit, vt testatur Alphenus in l. xvj D. de instr. vel instr. legato. Composuit itaque.

Ad legem falcidiam lib. vnum] verisimile enim est statim atque lex falcidia lata est, celebriores Iurisconsultos eius explicationem suscepisse. Hanc autem à Falcidio Tribuno pleb. sub Augusto adhuc Triumuiro latam esse, certum & vulgatum est. Cuius legis plura fuere capita, vt colligere licet ex l. 1. D. ad leg. falcid.

HERMOGENIANVS.

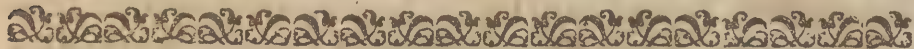

Ermogenianus quasi à Mercurio genitus: ita Alciatus equos Hermogianos in l.1. de grege Dominico. Hunc Hermogenianum quibusdam placet, illũ esse Hermogenem. quem Lampridius in Consilio adfuisse Alexandro Seuero scribit: qua in sententia est Budæus lib. 5. de Asse,& Cujacius lib.2. cap 27. obseruat. Existimarem etiam Hermogenẽ nostrum esse eum, qui iudex de diuidenda hæreditate fuit inter Carmeliam Piam,eiusque cohæredem: à quo tamen Cornelia appellauit,quod ipse non tantum res, sed etiã libertos diuisisset, vt scribit Paulus in l.Carmelia vlt. D. de iure patron. Hermogenes vero quidam fuit temporibus Seueri, qui actionem habuit contra Asclepiadem, vt apparet ex l. quamuis C. si cert.pet. quod Asclepiades eius pecuniam suo nomine crediderat: stipulando tamen ius obligationis sibi quæsiuerat. Quique opinionem Stoicorum sequutus,materiam semper fuisse sustinebat: aduersus quem Tertullianus librum scripsit,eumque hæreticum turbulentum appellat.Quem tamen Hermogenem,alium à nostro reor,licet nostrũ Christianum fuisse asseuerare ausim ex ipsius verbis in l. vitricus D. de donat. int. virum & vxor. *Diuortij*, inquit, *causa donationes inter virum & vxorem concessæ sunt,sæpe enim euenit vt propter sacerdotiũ, vel propter sterilitatem.* Veteres enim Christianos qui vxorem habentes ad sacerdotiũ vocabantur, ab vxoribus diuortisse certissimum est. Vnde vxores Episcoporum viuentium, viduas appellare moris erat. Composuit autem.

Επιτομῶν iuris lib. vj] in indice Græco ἐπιτομῶν βίβλια ϛ. Quibus in libris ordinem Edicti perpetui se profitetur suquutum Hermogenianus in l. 2.D.de statu hom. & his pro-

ximos, atque coniunctos applicasse titulos. Horum autem sententiam non refellã, qui hos libros, Saluij Iuliani Epitomas tradiderunt. Hæc enim iam damnata est à Iac. Cujacio

Fideicommissorum etiam libros scripsisse constat, ex inscriptione l. nam quid D. ad Trebell. nisi Cujacium quis sequi malit, qui mendosam esse illam inscriptionem existimat lib. 2. cap. 57. obseruat.

ÆLIVS GALLVS.

IN indice Florentino huius Iurisconsulti nomen deest. Haloander tamen in eorum ordinem ex quorum libris Pandectæ prodierunt, collocauit. quod in ipso Codice Florentino legis 57 D. de verb. signific. inscriptio sit eiusmodi *Aelius Gallus libro j de Verborum quæ ad ius pertinent significatione.* Cæterum Ælium Gallum ex Romanorum gente Ælia fuisse existimo: quis tamen fuerit non audeo iudicare. Fuit Ælius quidam Gallus ex equestri ordine, vt testatur Plinius lib. 6. cap. 28. Natur. histor. qui primus in Arabiam arma Romana intulit, oppidáque Egram, Annestum, Escam, Magusum, pleraque alia diruit. In Arabiã autem ab Augusto missus fuit, eo consilio scilicet vt huius Prouinciæ populos, vel sibi volentes conciliaret, vel subigeret inuitos. Veruntamen à Sylæo Nabatæorum legato, qui se ducem itineris promiserat deceptus est: & per deuia flexuosaq; loca, per stagna & per saxa ductus, magna exercitus clade & incommodo, vt ample describit Strabo lib. 16. Geographicorũ. Nihilominus tamen multas vrbes subegit, multosq; hostiũ exercitus profligauit: & nisi Sylæus eum prodidisset, vniuersam Arabiã fœlicẽ Romano subegisset Imperio, vt idem testatur lib. 17. Præfectus autem

Ægypti fuit, & cũ Strabone stricto amicitię vinculo deuinctus, eodem autore lib. 2. Galli eiusdem meminit Virgilius Egloga vlt. Pollionis filij, autore Claudio Donato: Quem tamen non Ælium Gallum, sed Cornelium Gallum autores tradidere, & præcipuè Ammianus Marcellinus: de quo tamen ille etiã dubitare videtur. *Is est*, inquit, *si rectè existimo, Gallus poëta quem flens quodammodo in postrema Bucolicon parte Virgilius decantat.* Huic Cornelio Gallo primum Ægyptus Prouincia commissa, vt scribit Eusebius in Chronicis, & Strabo lib. 17. Geograph. Ex quo Strabonis loco libenter colligerem, Ælium Gallũ tertiũ Ægypti præfectum fuisse. Primùm enim præfectum numerat Cornelium Gallum: subijcit deinde Præfectum Petronium: Postremo Ælium Gallum collocat. Composuit autem.

De verborum quæ ad ius pertinent significatione lib. xij] Ad hos vero libros referenda arbitror, quæ Caius scribit in l videamus D. de vsur. Ælium Gallum sensisse: quodque Vlpianus ait in l frugem §. Iulianus D. de verb. signific. Gallum frumentũ definiuisse, quod arista in se contineat. Ad illos quoq; libros putauerim pertinere quæ apud Gellium lib. xvj cap. 5. Noct. Attic. scripta sunt ex Gallo lib. 2. de verb. signific. quæ ad ius Ciuile pertinent. Quo in loco, & apud Macrobium lib. 6. cap. 8. Saturnal. vbi quid sit *Vestibulum* quæritur, pro *Cæcilio Gallo*, *Aelio Gallo* legendum est. Meminit etiam Ælij Galli Festus in verbo *postliminium*, eiusque librum primum significationum quæ ad ius pertinent citat, & in verbo *Tribunitia* librũ xij signific. verb. Eiusq; verba idem Festus hæc refert, *Sacrum est, quodcumq; modo & instituto ciuitatis consecratum sit, siue ædes, siue ara, siue signum, siue locus, siue pecunia, siue quid aliud quod Dijs dedicatum & consecratum sit.*

Finis Jurisconsultorum qui in indice Iustinianeo reperiuntur.

LIBER SECVNDVS.

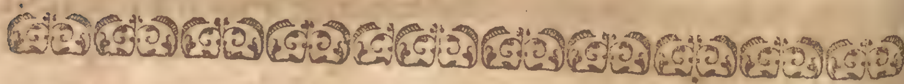
SVNT in ijsdem Pandectarum libris, ex aliorum Iurisconsultorũ præclaris scriptis, multa conclusa & compræhensa quasi oracula illorũ sapientiæ eximię, & quasi incomparandæ eruditionis. Quorum nomina si hic adijcerem, quidq; de his compererim explicarem, gratam me rem iuris studiosis iudicaui facturum: Debere præterea hoc me tantis ingenijs putaui.

IVNIVS GRACCHANVS.

IVnius Gracchanus Caij Gracchi temporibus fuit, à cuius amicitia Gracchanum appellatũ Plinius ait lib.32.cap.2. vbi transcripta sunt quædam eius verba. *Quod ad Equestrem*, inquit, *ordinem attinet antea trossulos, nunc equites vocant. Ideò quia non intelligant, Trossulos nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari* Quæ ex libris de potestatibus quos composuit desumpta sunt, quorum septimus citatur ab Vlpiano in l vn. D. de offic. quæstor. illudq; plebiscitũ quod extat apud Festum in verbo, *publica pondera*, quod ex Iunio desumpsisse se testatut, ex Iunio Gracchano

de poteſtatibus deſumptum exiſtimo: ipſaque Plebiſciti verba ſatis demonſtrant, *Publica pondera*, inquit Feſtus *quibus Populus Rom. ſolet ex ea cauſa in*, hic quædam verba expuncta ſunt, ſed reponendum puto *libris de poteſtatibus dicta ſic ait, quod duo Siluij P. & M. Tribuni Pl. rogarint his verbis, ex ponderibus publicis quibus hac tempeſtate populus oetier ſolet, vt ei coæquetur ſedolo M. Quadrantal. vinei. Octoginto pondo ſiet congius vinei decem, &c.* Quod quidem miror, Ioſephum Scaligerum virum eruditiſſimum, qui hoc monumentum antiquitatis corruptum reſtituit, & caſtigauit, non adnotaſſe. Hunc autem Gracchanum, hiſtoricum appellari in indice Pliniano Geleni reperio. Eius etiam meminit Varro lib. 4. de lingua lat. Eumq; Iunij nomine intelligendum exiſtimo apud Feſtum, & apud Macrobium. Compoſuit autem, vt diximus.

De poteſtatibus lib. vij.]

CATO.

HVNC Catonem, Catonis Portiæ familiæ Principis filiũ natu majorem eſſe exiſtimo, quem Prætorem deſignatum, viuo patre mortuum ſcribit Plutarchus in Catone Maiore: non Vticenſem, vt ex Bolonino putat Dionyſius Gothophredus in l. 4. D. de verb. obligat. Hacque in re ſequutum M. Catonis patris ſui exemplum, ſatis conſtat ex Pomponio in l. 2. D de orig. iur. cuius etiam libros extitiſſe ſuis temporibus ſcribit, his verbis: *Deinde M. Cato Princeps Portiæ familiæ, cuius & libri extant. ſed plurimi filij eius, ex quibus cæteri oriuntur.* Non enim Budæi mentem probo, qui hoc in loco ſic legit, *ſed plurimi libri eius.* Cum hoc modo

autoris ſententia omnino conturbetur. Ex his tamen Pomponij verbis colligere poſſumus, M. Catonem poſt mortem filij, opus quod fortaſſe filius imperfectum reliquerat, compleuiſſe. Vxorem autem Cato noſter habuit Pauli filiam, autore Plutarcho. Narraturque ab eo, cum de patre quereretur, quod Salonij clientis filiæ nubere vellet, M. Portium patrem ei dixiſſe: ſe non eius odio hoc facere, ſed quod plures filios ciueſque ipſi ſimiles, patriæ relinquere cuperet. Cæterum Portius Cato funus in Prætura defuncti filij tenuiſſimo, vt valuit (nam pauper erat) ſumptu fecit, teſte Floro Epit. Decad. lib 48. Regulæ autem Catonianæ, hunc autorem fuiſſe crediderim, cuius Titulus extat in Pandectarum voluminibus contextus. Quæ quidem Catoniana ſententia dicitur à Martiano in l. 86. D. de condit. & demonſtrat. Compoſuit autem.

De iuris diſciplina libros] quos egregios fuiſſe teſtatur Gellius lib. xiij cap. xviij Noctium Atticarum.

Commentariorum iuris lib. xv.] Citatur à Paulo liber xv. Catonis in l. iiij §. Cato D. de verb. oblig. quem fuiſſe arbitror vnum ex libris Commentariorum Iuris Ciuilis, qui Catoni tribuuntur à Feſto in verbo *Mundus*.

TVBERO.

Q. Ælius Tubero Stoicus, fuit temporibus Luculli vt refet Plutarchus in Lucullo, ex gente Ælia de qua Valerius libro iiij cap. iiij L. Paulum auum, P. Africanum auunculum habuit autore Valerio eodem loco, & lib. 7. cap. 5. quem Cicero in libro de Iure Ciuili in artem redigendo apud Gellium lib. 1. cap. xxij, ſcientia iuris majoribus ſuis

non defuisse dicit, doctrina etiam superfuisse: & in Bruto, nullo enim in oratorum numero fuisse testatur, sed vita seuerum, & congruentem cum ea disciplina quàm colebat, paulò etiam duriori. Qui quidem in Triumuiratu iudicauit, contra P. Africani auunculi sui testimonium, vacationem Augures quo minus iudicijs operam darent, non habere. Sed vt vita, sic oratione durus, incultus, horridus: quæ res effecit, vt honoribus maiorum suorum respondere non potuerit. Quamobrem miror Pomponium in l. 2. de orig. iur. scripsisse Tuberonem Consulem fuisse. *Ab his*, inquit, *profecti sunt Publius Rutilius Rufus, qui Romæ Consul, & Asiæ Proconsul fuit Paulus Virginius, & Q. Tabero ille Stoicus Panætij auditor, qui & ipse Consul fuit.* Quomodo enim Consul fuerit non video, si majorum honoribus, qui Consules tantum fuere, respondere non potuit. Addam adhuc quod nec in Fastis, nec apud autores Historiæ Romanæ, Consulatus vllus Q. Ælij Tuberonis legatur. Pomponium autem hæc, contra veritatẽ historiæ non scripsisse iudicabunt satis, qui librariorum in transcribendis, vel exarandis libris ignauiam notauerint. Quod hoc in loco accidisse certissimum est. Pomponium itaque ab omni erroris suspitione liberabimus, si verba illius librariorum ignorantia transposita, loco suo restituamus. Hoc modo, *Ab his profecti sunt P. Rutilius Rufus qui Romæ Consul, & Asiæ Proconsul fuit, P. alius Virginius.* (Sic enim legendum esse non *Paulus*, in Rutilio demonstrabo) *qui & ipse Consul* P. enim Virgil. ex Fastis Cuspiani Consulẽ fuisse constat. Cæterum Tubero fortis ciuis, & constans fuit: quod indicat Gracchi in eum oratio, & in Gracchum Tuberonis. Cuius tamen constantia seuera nimis, populo Romano odiosa fuit. Cum enim Q. Maximus epulum Africani patrui sui nomine, Populo Rom. daret: rogatus est à Maximo Q. Tubero, vt Tricliniũ sterneret, cum esset eiusdem Africani soceri filius:

&

& ille homo eruditissimus, ac Stoicus, strauit pelliculis hœdinis lectulos punicanos, & exposuit vasa Samia, quasi esset Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honestaretur. Huius igitur in morte Africani celebranda, grauiter tulit Populus Romanus peruersam sapientiam. itaq; homo integerrimus, ciuis optimus, quum esset L. Pauli nepos, Publijq; Africani soceri filius his hœdinis pelliculis prætura deiectus est, teste Cicerone in orat. pro Muræna. Coæuus autem P. Rutilij cuius vitam j: describemus, fuit Tubero: ambos enim adolescentes induxit loquentes cum Africano Tullius in libris de Republ. vt ipse testatur epist. 4. lib. 4. ad Atticum. Tuberonis verò autoritas magni ponderis apud Celsum fuit, sed non quidem tanti, vt non prætulerit Tuberonis sententiæ opinionem Seruij, cùm de suppellectile quæreretur in l. 7. D. de Suppell. legata. Hunc, autorem peculij definitionis quidam existimant: Sed hac de re nihil certi affirmare possum, cum Tubero tantum, sine prænomine vocetur ab Vlpiano, & Celso. Hic quidem est cui Tullius Hecatonem Rhodium Panætij auditorem, libros de Officio scripsisse tradit. Denique de eo quædam non contemnenda notat Baptista Egnatius Racemationum libro cap. 9. Cæterùm nonnullos de iure reliquit libros, scilicet

De iure venditionis.] Refert enim Iauolenus huius Tuberonis sententiam in lege fundi D. de contrah. empt. existimantis. *Si cum in lege fundi vendendi, Lapidicinæ quæ vbiq; essent exceptæ fuerint, licet post multum temporis lapidicinæ in eo fundo repertæ sint, eas tamen venditoris esse.* Vlpianus aliam refert in l. si venditor. §. præterea D. de action. empti. Ex quibus colligo, Tuberonem de iure venditionis aliquid scripsisse. Alios eum promulgasse non inuenio libros. Nam Q. ille Tubero, quem iuris publici & priuati complures libros reliquisse

ſcribit Pomponius in l. 2. D. de orig. iur. alius eſt ab hoc noſtro Tuberone Panætij auditore, & Stoico. Illum quidem doctiſſimum fuiſſe tradit Pomponius, & ſermone antiquo libros affectaſſe ſcribere: ideoq; libros eius parum gratos habitos. Cauſis etiam agendis operam dediſſe, à quibus ad ius ciuile eum tranſijſſe ſcribit, maximè poſtquam Q. Ligarium accuſauit, nec obtinuit apud Cajum Cæſarem, Cicerone Ligarium defendente, cuius extat oratio. Hoc autem nomine Ligarium accuſaſſe tradit idem Pomponius, quod Q. Ligarius cùm Africæ oram teneret, infirmum Tuberonem adplicare nō permiſit, nec aquam haurire. Quibus verbis non mihi videtur apertè Pomponius, patrem Tuberonem, à filio diſtinguere. Vterq; enim erat in his nauibus, quas ait paſſum non eſſe Ligarium, Vticam appellere: Pater L. Tubero in Africam veniebat, quam ſorte obtinere debebat, Tuberonem ſecum ducens: cum C. Cæſar Pompeij inſequēdi, qui Italia exceſſerat, vt ſe cum tranſmarinis auxilijs coniungeret, conſilium omiſiſſet, atque in Hiſpaniam proficiſci conſtituiſſet. Nec vero eam fuiſſe crediderim cauſam, Tuberoni apud Cæſarem Ligarium accuſandi, quam Pomnius affert: neque Tuberonem à Ligario adplicare impeditum. Namq; ipſe Cæſar, Tuberonem Vticam nauibus portu, & oppido, non à Ligario, ſed à Varo prohibitum fuiſſe ſcribit lib. I. de bello ciuili, vt ne filium quidem potuerit in terram exponere ægrotantem. Et Quintilianus lib. xj cap. I. qui Tuberonis orationem legerat, ſummam accuſationis hanc fuiſſe ait, quod Ligarius poſtquam bellū ciuile exarſit, non à partibus receſſiſſet, ſed perſeueraſſet: neque pro Cn. Pompeio, inter quem (inquit) & Cæſarem, dignitatis fuerat contentio, cùm ſaluam vterque vellet: ſed pro Iuba, atq; Afris inimiciſſimis populo Romano, ſtetiſſet.

SEXTVS ÆLIVS.

GENS Ælia (inquit Festus) appellatur, quæ ex multis familijs conficitur. Sexti autem prænomen ab ordine nascendi inductum est, datumq; Ælio: quem maximum Oratorem, maximumq; Iureconsultũ fuisse testatur Tullius in Bruto: *Numeroq; eodem*, inquit, *fuit Sextus Aelius, iuris quidem ciuilis omnium peritißimus, sed etiam ad dicendum paratus*: & propter eximiam Iuris Ciuilis scientiam cordatum hominem ab Ennio appellatũ fuisse scribit idem libro 1. de Oratore.

Egregiè cordatus homo, catus Aelius Sextus.

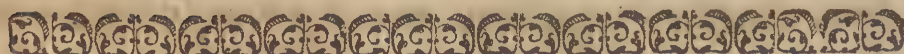
& hoc est, quod Pomponius scribit in l. 2. D. de orig. iuris Ennium Sextum Ælium laudasse. Fuit autem Sextus Ælius P.F. & P.N. Sic enim Tabulæ Capitolinæ habent, & gener P. Pauli, vt est apud Plinium libro 33. cap. ij. Consul fuit cum T. Quintio Flaminio anno à vrbe condita DLV. vt tradit Cassiodorus, eiusque Consulatus meminit Plutarchus in Flaminio. Fratrem habuit P. Ælium Pætum, qui Consul fuit anno ab vrbe condita DLviij cum Cn. Cornelio Lentulo, vt est apud Eutropium, & Cassiodorum. Ideoque non malè à Pomponio scriptum est, *& duo Aelij etiam Consules fuerunt*. Ex his tamen Publium, maiorem natu fuisse existimo; primùm quòd prior in Fastis ponatur: Deinde quòd Censorem eum, priusquam S. Ælius Consul fuerit, Tabulæ Capitolinæ probent cum Scipione Africano, à quibus lustrum conditum est. Sextus etiam Censor fuit cum Cn. Lentulo Cethego, auctore Liuio Decad. 4. lib. 5. Tanta autem integritate, & continentia semper vixit, vt Æliorũ familiæ hære-

ditariam paupertatem conſeruarit: ita vt eum nihil aliud habuiſſe argenti ad ſupremũ vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus ſocer ei ob virtutem, deuicto Rege Perſeo donauerat, teſtetur Plinius lib. 33. cap. xj. & cùm legati Ætolorum, in Conſulatu prandentem in fictilibus eum adijſſent, miſſa ab his vaſa argentea, non accepiſſe. Multos autem de Iure Ciuili libros ſcripſit,

Aelianum Ius.] ſic enim appellabatur liber ille, quem populo dedit: quo actiones alias, quam quæ à Cn. Flauio, vel à Papirio propoſitæ erant, compoſuit, teſte Pomponio l. 2. §. poſtea cum D. de orig. iur.

Tripartita.] Sic inſcriptus fuit liber ille. quoniam lege xij tabularum præpoſita, iungitur interpretatio: deinde ſubtexitur legis actio autore Pomponio d. l. 2. D. de orig. iur. Ideoque *interpretem antiquum xij tabul.* Tullius lib. 2. de legib. eum vocat, & Iuſtinianus in l. 1. C. de communi ſeruo manu. *iuris antiqui conditorem*, licet quid *leſſum* in xij tabulis ſignificaret, non ſatis ſe intellexiſſe profeſſum. Hic autem liber, veluti cunabula iuris continebat. d. l. 2. de origine iur. Ælij Sexti verba ſæpè pro verbis xij tab. accipiuntur.

Commentaria] quorum meminit Cicero lib. 1. de orat. *Et in P. Mutij*, inquit, *fratris ſui libris & S. Aelij commentarijs, ſcriptum protuliſſe*, & Paulus in l. poſtquam 43. D. de petitione hæred. licet Iacobus Labitus in indice, pro *Aelius* legat *Lælius*. Eius autoritate vtitur etiam Celſus lib. viij Digeſtorum.

PVBLIVS MVTIVS.

P. Mutius P. Mutij Scæuolæ filius fuit, paterque Q. Mutij Scæuolæ, cuius vitam suprà descripsimus, vt ex Pomponio, & ex Fastis apparet. Fratrem habuit L. Crassum autore Cicerone lib. 1. de Orat. qui Mutianus dictus est, apud Pomponium l. 2. D. de orig. iur. Consul autem fuit cum L. Calphurnio anno ab vrbe condita 621. vt testatur Cassiodorus in Chronicis: cuius Consulatu seditio perniciossima Tiberij Gracchi orta est: legimusque apud Plutarchum in Gracchorum vita, Tyberium Gracchum cùm legem Agrariam promulgare vellet, Crassum Pontificem Maximum, Mutiumq; Iurisconsultum Consulem principes in Republ. ciues in consilium adhibuisse. Quamobrem eum Consulem esse existimo, quem Plutarchus Nasicæ ab eo petenti vt Tyrannũ Gracchum tolleret, respondisse scribit. *Nullam se vim illaturum, neque ciuem Romanum indicta causa necaturum.* Cæterum Pomponius d. l. 2. D. de orig. iur. Pontificem Maximum fuisse P. Mutium tradit. Cùm autem Pontifices Maximi res omnes singulorũ annorum litteris mandarent, hæc consuetudo in eius Pontificatu abrogata est vt apud Ciceronem lib. 2. de Orat. videre liquet, qui libro 1. testatur Crassum fratrem solitum ei persæpe dicere illum in iure ciuili satis illi arti facere non posse, nisi dicendi copiam assumpsisset. Obijt autem Mutius morbo pediculari, si his credimus qui Plutarchum in Sylla de hoc nostro Iurisconsulto loqui putant. Quod quidem non omnino à veritate alienum. Eum enim vocat Plutarchus νομοδείκτην in vita

Gracchorum. Nec quidem parui nominis Iuriſconſultus P. Mutius fuit: teſtatur ſiquidem Pomponius d. l. 2. eum cum Bruto & Manilio ius Ciuile fundaſſe, qui Principes ciuitatis ea tempeſtate fuere, inter quos agitatã fuiſſe quæſtionem illam (an partus ad vſufructuarium pertineat) infra in Bruto dicemus. Reliquit autem

Libros xiiij.] ſiue vt loquitur Pomponius, *libellos*: qui tamẽ, decem tantùm libros eum reliquiſſe tradit. Sed Paulus Iuriſconſultus in l. Mutius D. pro Socio ex libro xiiij. Mutij hæc tranſcripſit. *Non poſſe ſocietatem coiri, vt aliam damni, aliam lucri partem ſocius ferat.* Qua etiam ex lege Seruium Sulpitium notas in hos Mutij libros ſcripſiſſe colligimus. Pomponius etiam refert eum in hac ſententia fuiſſe, *quem ſemel populus iuſsiſſet dedi ex ciuitate, expuliſſe videri: ſicut faceret cum aqua & igni interdiceret.*

BRVTVS.

QVIS hic Brutus fuerit difficilis cognitionis eſt: aliũ enim eſſe à Bruto, cuius vitam Plutarchus eleganter & copioſe deſcripſit, ſeries temporum ſatis apertè indicat; Aliumq; etiam ab eius patre puto: quamuis illum Ciceronis verba Iuriſconſultum fuiſſe aſſerere videantur: *L. autem,* inquit, *Lucullum etiam acutum, patremq; tuum, Brute, iuris quoque & publici & priuati ſanè peritum, &c.* Hacque ratione maximè moueor, quòd patrem Bruti Cæſaris interfectoris, filio diſſimillimũ fuiſſe teſtatur Plutarchus, j: nec magni animi, nec magni ingenij. Quamobrem verba illa Ciceronis non ita interpretanda ſunt; vt eum de patre Bruti Catonis generi intellexiſſe exiſtime-

mus : quamuis eo verbo (*Patrem tuum*) Brutum alloquens, vſus ſit. Ampla enim eſt Patris ſignificatio, nec ſolum proximiorem genitorem : ſed etiam auum, abauum, proauum, atauum, ſub patris nomine contineri docet Valla, omniſque Grammaticorum ſchola fuit. Itaque Brutus noſter vnus ex majoribus Bruti, paterq; M. Bruti, quem moleſtum accuſatorem & vehementem vocat Tullius in Bruto. Quo ex loco colligere poſſumus, qua laude floruerit pater, & quas nomini Brutorum maculas inuſſerit filius. Sic enim loquitur Tullius. *Iiſdem temporibus*, inquit, *M. Brutus in quo magnum fuit Brute dedecus generi veſtro, qui cùm tanto nomine eſſet, patremq; optimũ virum habuiſſet, & iuriſperitiſſimum, accuſationem factitauerit vt Athenis Lycurgus. Is Magiſtratus non petiuit, ſed fuit accuſator vehemens & moleſtus, vt facile cerneres naturale quoddam ſtirpis bonum degenerauiſſe vitio deprauatæ voluntatis.* Bruto autem Iuriſconſulto vt genus illuſtre, ita & opulentæ poſſeſſiones fuere. Fundos enim tres habuit, Priuernatem videlicet, Albanum, & Tyburtem, & præter hos Balneas etiam : Quæ quidem omnia bona, gurgitem illum & helluonem Marcum filium deuoraſſe, vendidiſſeq; tradit Cicero. Et pugnam Craſſi oratoris quæ in cauſa Cn. Planci interuenit in M. Brutum, quem dignum contumelia iudicabat, deſcribit. Cùm enim Brutus lectores duos excitaſſet, & alteri de colonia Narbonenſi Craſſi orationem legendam dediſſet: Alteri de lege Seruilia, & cùm contraria inter ſeſe de Republ. capita contuliſſet, Craſſus facetiſſime tres patris Bruti de Iure Ciuili libellos, tribus legendos dedit ex libro primo. *Forte euenit vt in Priuernatem iſſemus.* Brute teſtificatur, inquit, pater ſe tibi Priuernatem fundum reliquiſſe. Deinde ex libro ſecundo *In Albano eramus ego & M. filius.* Sapiẽs, inquit, videlicet homo cum primis noſtræ ciuitatis, norat hunc gurgitem, metuebat ne cùm is nihil haberet, nihil eſſe ei relictum putaretur.

Tum ex libro tertio in quo finem dicendi fecit. *In Tyburti forte assedimus ego & M. filius.* Vbi sunt ij fundi Brute, quos tibi pater publicis cõmentarijs consignatos reliquit? Quod nisi puberem te, inquit, iam haberet, quartum librum composuisset, & se etiã in Balneis loquutum cum filio scriptum reliquisset. Atque ita hoc lepôre ijsque facetijs refutatus est à Crasso M. Brutus nimis vehemens, & quasi tragœdus orator. Cæterùm Brutus Iurisconsultus præturam exercuit, & intra eam se continuit, nunquam Consulatum adeptus. Ideóque Prætorius rectè nominatur à Pomponio d. l. 2. D. de orig. iur. Reliquit autem

De Iure Ciuili lib. tres] quod constat ex suprà citato loco Ciceronis. Quamobrem miror Pomponiũ in d. l. 2. septem libros Bruto tribuisse. Verissimile enim non est, Pomponiũ Ciceronis verba non legisse. Verũ hos duos auctores sic cõciliabimus; Brutum quidem libros tres tantum reliquisse: Plures tamen Bruto tributos, quod colligi potest ex Tullij verbis loco supra citato, *Tot enim*, inquit, *vt audiui Scæuolam dicere, sunt veri Bruti libri.* Ex quibus & Ciceronis ætate plures quàm tres, vulgò tributos colligere possumus. Qui error ad posteriora sæcula delapsus causam fortasse præbuit Pomponio vulgarem opinionem sequuto scribẽdi, Brutum septem libros reliquisse. Tot enim tunc temporis Bruti nomine proferri credendum est. Sed si hæc vera sint Pomponium ignorantiæ crimine, tacite insectari videmur: quasi quid hac de re eruditi viri senserint, ignorauerit ipse. Quod quidem facilè vt non admittatur, suadet auctoris perfecta eruditio. Deinde quis tam ineptus, vt existimet Pomponium vulgarem errorem, Ciceronis & Scæuolæ sententijs rejectis sequi maluisse: qui tam frequenter in d. l. 2. Ciceronis autoritate vtitur? Quamobrem dicendum puto Pomponij verba illa deprauata esse. *Ex his P. Mutius etiam decem libellos reliquit,*

quit, Brutus septem, Manilius tres, & extant volumina scripta Manilij monumenta. Illi duo Consulares fuerunt: Brutus Prætorius. & restituenda dictionis vnius transpositione hoc modo *Septem Manilius, Brutus tres.* Manilium enim hic ante Brutũ à Pomponio positum esse indicant hæc verba *Illi duo consulares fuerunt* quæ ad Mutium & Manilium referuntur, atque ita ad primò scriptos. Dictionem siquidem *Illi* ad vltimum nominatum referri non posse sciunt & ipsi Grammatices tyrunculi. Quod quidem eueniret, si Manilius post Brutũ scriptus esset, contra latinæ Syntaxeos regulas. Præterea Manilium plures quam tres libros composuisse satis constat ex ipso Pomponio, cum ait *Et extant volumina scripta Manilij* Dictio enim illa, *voluminum*, librorum copiam denotat. Scripsisse & Manilium libros actionum infra in Manilio dicemus. Cæterum doctrinæ Brutianæ quædam adhuc extant in pandectis nostris vestigia Paulus enim in l. possideri. D. de acquer. possess. & Vlpianus in l. si seruus §. si mulier D. ad leg. Aquil. Bruti has sententias afferunt prima quidem est. *Eum qui fundum longa possessione cæpit, & thesaurum cæpisse: quamuis nesciat in fundo esse.* Quam tamen non probat hac ratione: quia is qui nescit non possidet. Alia vero hæc est *si mulier pugno, vel equæ ictu percussa eiecerit, qui hoc fecit Aquilia teneri quasi rupto.* Idem Vlpianus in l. 68. D. de vsufr. veterem fuisse quæstionem ait, *an partus scilicet ancillæ ad fructuarium pertineret.* Quam quidem quæstionem agitatã fuisse inter principes ciuitatis P. Mutium Scæuolam, Manilium, & Brutum: illis ad fructuarium pertinere asserentibus: Bruto vero dissentiente scribit Tullius lib. 1. de finib. bonorum & mal. quod & colligitur ex Vlpiano in d. l. 68. Sed Bruti sententia obtinuit, fructuarium in eo locũ non habere. hac ratione, quod in fructu hominis homo esse non potest: quare autem homo in fructu esse non pos-

ſit, non tradit Vlpianus: ſed rationem Bruti deſumere poſſumus ex Caio in l.28.§.partus.D. de vſur. Cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparauerit. hanc enim rationem deſumpſiſſe Caium ex veteribus, ſcilicet ex Bruto, oſtendunt ſatis verba, *Abſurdum enim videbatur.*

MARCVS MANILIVS.

AEquitati conſentaneum eſt vt Brutum Manilius ſequatur, cùm à Paulo, Pomponio, & ab ipſo Tullio libro 1. de finibus bonorum & malorum coniungantur M. itaque Manilius legum cõſuetudiniſque eius qua priuati in Ciuitate vtebantur, & ad cauendum, & ad agendum, & ad reſpondendum peritus fuit. Ideoque veri Iuriſconſulti nomine à Cicerone libro 1. de Oratore decoratur, & libro tertio idem Cicero eum trauerſo ſolitum ambulare foro ſcribit: quod erat inſigne, Iuriſconſultos qui id facerent, ciuibus omnibus conſilij ſui copiam facere. Ad quos olim & ita ambulantes, & ſolio ſedentes domi ſic adibatur, vt non ſolum de Iure Ciuili ad eos: verum etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio, aut negotio referretur. Conſularem autem Manilium fuiſſe rectè ſcribit Pomponius d.l. 2. de orig. Iur. Conſul enim fuit cum L. Martio Cenſorino, autore Caſſiodoro in Chronicis, & Cenſorino cap. xiiij. qui corrupte apud Florum in Epitome Liuij xlix. M. Manlius dicitur. Horum Conſulatu ante triennium quàm Carthago deleretur, M. Cato perpetuus diruendæ eius

autor mortem obiit, vt ſcriptum eſt apud Velleium Paterculum. Obſideri enim oppugnarique cæpit Carthago L. Martio & M.Manilio Conſulibus, autore Floro lib. xlix. Epitom. Decad. Liuij. In qua oppugnatione, cum neglectos ab vna parte muros duo Tribuni temere cum cohortibus irrupiſſent; & ab oppidanis grauiter cæderentur à Scipione Africano expliciti ſunt, per quem & caſtellum Romanorum quod nocte oppugnabant, paucis Equitibus iuuantibus liberatum eſt. Ob quod egregium factũ Scipionem obſidionali corona à Manilio donatum ex Plinio colligo libro xxij. cap. 60. cum ait. *Aemilianum quoque Scipionẽ Varro autor eſt donatum obſidionali in Africa Manilio Conſule tribus cohortibus ſeruatis, totidemque ad eas ſeruandas eductis.* Africa enim Prouincia Coſſ. M. Manilio & L. Martio decreta eſt, illiſque Imperium ad bellum gerendum datum: M. Manilio quidem vt pedites duceret, L. vero Martio vt equitatui præeſſet, ſicut ſcribit Appianus in Lybico. Veruntamen exercitui ſolus Manilius poſtea imperauit, cum L. Martius Conſul Romam ad Comitia iiſſet, & ſolus exercitum aduerſus Aſdrubalem duxit. Sic enim explicanda puto hæc verba Flori in Epito. xlix. *Præterea cum ab irrita oppugnatione Carthaginis Cos. (alter enim Romam ad Comitia ierat) exercitum ducere aduerſus Aſdrubalem vellet.* Piſonem autem ſucceſſorem in Prouincia habuit, vt ſcribit Appianus. Plura de his quæ in Conſulatu & in Africa geſſerit apud autores reperiuntur. Hoc quidem Conſule legem de Repetundis latam eſſe à L. Piſone frugi Trib. pleb. apud Ciceronẽ in Bruto legimus. Cæterum Bartholomæus Marlianus Patritius Mediolanẽſis hunc M. Manilium filium putat eius Manilij, quem Liuius lib. 45. Legatum ad bellum Illyricum miſſum eſſe cõmemorat cum P. Aelio Ligo, C. Cicereio, aliiſque qui ab eo recenſentur. Qua autẽ ex familia ortus fuerit Manilius

difficile eſt iudicare. Hoc quidem affirmo, illum ex antiqua & illuſtri Manliorum familia originem non duxiſſe: quod tamen nonnulli exiſtimauere. Manliæ enim patritiæ gentis decreto nemo ex ea Marcus appellatur, quod M. Manlius Capitolij defenſor ob Tyrannidem affectatam dãnatus ſit, vt legitur apud Feſtum in verbo *Manliæ*. ſicut de Lucij prænomine in Claudiana gente ſcribit Suetonius in Tyberio. Hunc autem Manilium Marci prænomẽ habuiſſe ex his quæ diximus, ſatis apparet. Quiſquis tamen fuerit, vir magni iudicij, eximiæque doctrinæ, nec ſcientiæ politicæ rudis & ignarus traditur. Eum enim in libris de Republica diſſerentem & diſputantem, ſe introduxiſſe ſcribit Cicero lib. 4. Epiſtolarum ad Atticum. Iuris peritiſſimum quidem eum conſtat fuiſſe ex Pomponio d. l. 2. de orig. Iur. qui eum cum P. Mutio & Bruto Ius Ciuile fundaſſe ſcribit. Huius doctrinæ apud Paulum in l. poſſideri §. Neratius D. de acqu. poſſeſſ. extant hæ reliquiæ *Eum qui fundum longa poſſeſsione cæperit etiam theſaurum cæpiſſe, quãuis neſciat in fundo eſſe.* Quam tamen ſententiam à Paulo improbatam ſupra diximus in Bruto. Reliquit autem.

De Iure Ciuili lib. vij.] autore Pomponio: ſic enim legendum eſſe docuimus, qui inſcripti ſunt *Manilij monumenta*: quamuis hæc verba ſuſpecta aliquo modo mihi ſint, tanquam notata à Gloſſatore quodam, & poſtea in textum Pomponij relata.

Manilianas lege.] Compoſuit enim leges quaſdam de venalibus vendendis, quæ Manilianæ leges dictæ ſunt, vt cõſtat ex Cicerone libro 1. de Oratore *Nec quiſquam*, inquit, *eorum cui ſi iam ſit ſibi addiſcendum aliquid, non Teucrum Pacuuij malit, quam Manilianas venalium vendendorum leges addiſcere*, Varro lib 2. de Re ruſtica cap. 7. actiones vocat *Iiſdem*, inquit, *rebus dominum in emptionibus mutant? vt in Manilij actionibus ſunt præſcripta.*

P. RVTILIVS RVFVS.

P. Rutilius Rufus ex nobili Rutiliorum familia ortus, auunculus Cottæ fuit. Eũ enim auunculum suum Cotta appellat apud Ciceronem lib. 2. de Natura Deorum. Et patrem M. Rutilium habuit, autore eodem Tullio in Bruto. Eiusque adolescentiam ad opinionem & innocentiæ, & Iuris scientiæ P. Mutij commendauit domus, vt idem testatur libro 2. Officiorum. Eo adolescentulo in sylua sua facta cædes est, notique homines interfecti: cuius rei insimulabatur familia, hacque de re atroci magnaque quærendi potestatem Senatus dedit P. Scipioni, & D. Bruto Consulibus. Veruntamen Galba tãta grauitate, tantaque vi causam illam dixit, Rutilij rogatu, vt omnibus approbantibus familia liberata sit, vt se ex eo audiisse Smyrnæ scribit Cicero in Bruto. Doctus autem vir fuit, & græcis litteris eruditus, Panætij auditor, perfectus in Stoicis, quorum peracutum, & artis plenum orationis genus, sed tamen exile, nec satis populari assensioni accommodatum, imitatus est. Ideoque summi Oratoris non habuit laudem. Sunt enim eius orationes ieiunę: eum tamen laudandum putat Cicero in Bruto: quoniam per illum, ne hæc quidem in Ciuitate genera, hac oratoria laude caruerunt. Magnum autem munus de Iure respondendi in ciuitate sustinebat. Cuius responsorum apud autores Iuris, quædam adhuc vestigia ab iis laudata, & probata extant. Vlpianus enim libro xvij. ad Sabinum in l. habitatio D. de vsu & habitat. scribit Celsum lib. 19. Digestorum

eius reſponſum probare, qui cum quæreretur vtrum vnius anni habitatio legata ſit, an vſque ad vitam: donec viuat, habitationem competere reſpondit; & in l. qui penum §. ligna D. de penu leg. ligna & carbones, quæ non vendẽdi cauſa parata ſunt, penoris nomine contineri dixit; multiſque aliis in locis. Non ſolum autem Iuris Ciuilis intelligentia præſtitit, ſed rei militaris ſcientia. Tribunus enim militum fuit ſub Scipione, autore Appiano in Romana hiſtoria: armorumque tractandorum meditatio ab eo militibus eſt tradita, & nullius ante ſe Imperatoris exemplum ſequutus, ex ludo C. Aurelij Scauri doctoribus gladiatorum accerſitis; vitandi atque inferendi ictus, ſubtiliorem rationem legibus ingenerauit, virtutemque arti, & artem rurſus virtuti miſcuit: vt illa impetu huius fortior: hæc, illius ſcientia cautior fieret, vt ſcribit Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. & ita ſeuere rem bellicam adminiſtrauit, vt neceſſitudinis præruptis vinculis, vindictam vltionemque læſæ diſciplinæ militaris, cum ignominia etiam domus ſuæ exigere non dubitauerit. Eo enim bello quod in Sicilia cũ fugitiuis geſſit, Q. Fabium generum ſuum, quia negligẽtia Tauromitanam arcem amiſerat, prouincia iuſſit decedere, vt ex eodem libro cap. 2. colligere licet. Et Frontinus libro 2. ſcribit, eum in legione filium militem feciſſe, cum ſecundum leges in contubernio ſuo adhuc habere poſſet. Tribunoſque militum quos Conſul faciebat, ab eo *Rufulos* appellatos eſſe, ſcribũt Feſtus & Paulus li. de verb. ſignific. in verbo *Rufuli*: quod de eorum iure legem tulerit, qua eis cauebatur multis modis. Poſteaque mutata littera, *Rutuli* ſiue *Rutili* dicti ſunt. Dignitates autem quas in Republica Rutilius obtinuit, hæ ſunt: Quæſtura ſcilicet. Eum enim Q. Mutij Prætoris quæſtorem fuiſſe, ſcribit Aſconius Pædianus in 2. actione. Præturam etiam geſſit: &

cum prætor esset, eum primum edixisse scribit Vlpianus in l. 1. D. de bon. libert. se amplius non daturum patrono quam operarum & societatis actionem: videlicet si hoc pepigisset, vt nisi ei obsequium præstaret libertus, in societatem admitteretur patronus, cum antea soliti essent patroni, à libertis durissimas exigere. Legatus etiam C. Marij proconsulis fuit, vt ex Flori Epitome lxx. patet. Consulatum præterea gessit cum Cn. Mallio, vt est apud Valerium Maximum lib. 2. cap. 1. & ex antiquo lapide Puteolis reperto, quem Onuphrius affert, probatur. Ex quo deprehenditur erratum in Iulij Obsequentis libro, atque Cassiodori in prodendis Consulibus anni DCXLIX. quorum alter, P. Rutilium quidem scribit: sed C. Manilium corrupte subiũgit. Alter vero P. Atilium & Cornelium Manilium mendose Consules ponit. Post Consulatum, Asiam Procõsul prouinciam obtinuit, teste Pomponio d. l. 2. D. de orig. Iur. Quapropter miror Carolum Sigonium in suis commentariis, se quam Rutilius prouinciã habuerit fateri ignorare. Cæterum, quamuis Rutilius summos honorum gradus in Republica assequutus sit: multas tamen repulsas tulit, sicuti Tribunatus plebis, vt apparet ex his verbis Ciceronis in Orat. pro Plancio. *Sed quid ego Aedilitias repulsas colligo? quæ sæpe eiusmodi habitæ sunt, vt his qui præteriti essent, benigne à populo factum videretur. Tribunus militum L. Philippus summa nobilitate, & eloquentia; Quæstor Q. Cælius clarissimus ac fortissimus adolescens, Tribuni plebis: Rutilius Rufus, C. Cimbria, C. Cassius Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes Consules factos scimus esse.* Consulatus etiam repulsam tulit à M. Aemilio Scauro supratus, & quod durius videtur, in ipsa repulsa ab eodem M. Aemilio ambitus postulatus, quasi turpi largitione suffragia populi, ad adipiscendum Consulatum corrumpere tentasset. Vt autem instrueret Aemilius accusationem, domum Ru-

eius responsum probare, qui cum quæreretur vtrum vnius anni habitatio legata sit, an vsque ad vitam: donec viuat, habitationem competere respondit; & in l. qui penum §. ligna D. de penu leg. ligna & carbones, quæ non vendẽdi causa parata sunt, penoris nomine contineri dixit; multisque aliis in locis. Non solum autem Iuris Ciuilis intelligentia præstitit, sed rei militaris scientia. Tribunus enim militum fuit sub Scipione, autore Appiano in Romana historia: armorumque tractandorum meditatio ab eo militibus est tradita, & nullius ante se Imperatoris exemplum sequutus, ex ludo C. Aurelij Scauri doctoribus gladiatorum accersitis; vitandi atque inferendi ictus, subtiliorem rationem legibus ingenerauit, virtutemque arti, & artem rursus virtuti miscuit: vt illa impetu huius fortior: hæc, illius scientia cautior fieret, vt scribit Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. & ita seuere rem bellicam administrauit, vt necessitudinis præruptis vinculis, vindictam vltionemque læsæ disciplinæ militaris, cum ignominia etiam domus suæ exigere non dubitauerit. Eo enim bello quod in Sicilia cũ fugitiuis gessit, Q. Fabium generum suum, quia negligẽtia Tauromitanam arcem amiserat, prouincia iussit decedere, vt ex eodem libro cap. 2. colligere licet. Et Frontinus libro 2. scribit, eum in legione filium militem fecisse, cum secundum leges in contubernio suo adhuc habere posset. Tribunosque militum quos Consul faciebat, ab eo *Rufulos* appellatos esse, scribũt Festus & Paulus li. de verb. signific. in verbo *Rufuli*: quod de eorum iure legem tulerit, qua eis cauebatur multis modis. Posteaque mutata littera, *Rutuli* siue *Rutili* dicti sunt. Dignitates autem quas in Republica Rutilius obtinuit, hæ sunt: Quæstura scilicet. Eum enim Q. Mutij Prætoris quæstorem fuisse, scribit Asconius Pædianus in 2. actione. Præturam etiam gessit: &

cum prætor esset, eum primum edixisse scribit Vlpianus in l. 1. D. de bon. libert. se amplius non daturum patrono quam operarum & societatis actionem: videlicet si hoc pepigisset, vt nisi ei obsequium præstaret libertus, in societatem admitteretur patronus, cum antea soliti essent patroni, à libertis durissimas exigere. Legatus etiam C. Marij proconsulis fuit, vt ex Flori Epitome lxx. patet. Consulatum præterea gessit cum Cn. Mallio, vt est apud Valerium Maximum lib. 2. cap. 1. & ex antiquo lapide Puteolis reperto, quem Onuphrius affert, probatur. Ex quo deprehenditur erratum in Iulij Obsequentis libro, atque Cassiodori in prodendis Consulibus anni DCXLIX. quorum alter, P. Rutilium quidem scribit: sed C. Manilium corrupte subiũgit. Alter vero P. Atilium & Cornelium Manilium mendose Consules ponit. Post Consulatum, Asiam Procõsul prouinciam obtinuit, teste Pomponio d. l. 2. D. de orig. Iur. Quapropter miror Carolum Sigonium in suis commentariis, se quam Rutilius prouinciã habuerit fateri ignorare. Cæterum, quamuis Rutilius summos honorum gradus in Republica assequutus sit: multas tamen repulsas tulit, sicuti Tribunatus plebis, vt apparet ex his verbis Ciceronis in Orat. pro Plancio. *Sed quid ego Aedilitias repulsas colligo? quæ sæpe eiusmodi habitæ sunt, vt his qui præteriti essent, benigne à populo factum videretur. Tribunus militum L. Philippus summa nobilitate, & eloquentia; Quæstor Q. Cælius clarissimus ac fortissimus adolescens, Tribuni plebis: Rutilius Rufus, C. Cimbria, C. Cassius Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes Consules factos scimus esse.* Consulatus etiam repulsam tulit à M. Aemilio Scauro supratus, & quod durius videtur, in ipsa repulsa ab eodem M. Aemilio ambitus postulatus, quasi turpi largitione suffragia populi, ad adipiscendum Consulatum corrumpere tentasset. Vt autem instrueret Aemilius accusationem, domum Ru-

tilij venit, eius tabulas, Commentarios ſcilicet rerũ quotidianarum reperit, iudicibuſque quoddam caput oſtendit, in quo ſcriptæ inueniebantur hæ litteræ, A. F. P. R. eaſque ſic interpretabatur; quod id de quo accuſabatur *Actum eſſet fide P. Rutilij* atque ex eo colligebat, huius largitionis autorem fuiſſe Rutilium: Rutilius autem has explicabat *Ante factum, post relatum*. Caius vero Cãninius Eques Romanus qui Rutilio Rufo aderat patronus, exclamat! neutrum illis litteris declarari. Quid ergo, inquit Aemilius Scaurus, reſpondet Cannius, *Aemilius fecit, plectitur Rutilius*. i. Aemilius largitionibus corrupit ſuffragia: Rutilius vero eius criminis, cuius Scaurus ſons eſt, accuſatur. Hæc traduntur à Cicerone lib. 2. de Oratore. Rutilius quidem falsò hoc crimine à Scauro inſectatus eſt. Velleius enim Paterculus, eum non ſeculi ſui, ſed omnis æui optimum appellat. Tandem ſumma illa innocentia, & integritas, malicioſis accuſatorum calumniis oppreſſa, & obruta eſt. Sic enim Florus Epitome lxx. de eo loquitur. *P. Rutilius vir ſummæ innocentiæ, qui Legatus C. Marij Proconſulis, à publicanorum iniuriis Aſiam defenderat, inuiſus Equeſtri ordini, penes quem iudicia erant, Repetundarum damnatus, in exilium miſſus eſt.* Hunc autem legibus pulſum, Smyrnæos non ſolum tanquam exulem recepiſſe: ſed etiam ciuem ſibi addidiſſe, ſcribit Tacitus lib. 4. Annalium: tantum valet apud exteras etiam gentes, amor virtutis, quæ in aduerſa fortuna, in Rutilio maxime effulſit. Namque vt Valerius Maximus ſcribit libro 6. cap. 4. cum magis ordinum diſſenſione, quam nulla culpa ſua, reus factus eſſet; nec obſoletam veſtem induit, nec inſignia Senatoris depoſuit, nec ſupplices ad genua iudicum manus tetendit, nec dixit quicquam ſplendore præteritorum annorũ humilius: effecitque hoc alias, vt periculum huic, non impedimentum grauitatis eius eſſet,

ſet,ſed experimentum. Atque etiam cum ei reditum in patriam Syllana victoria præſtaret, in exilio, ne quid contra leges faceret, remanſit: Atq; id quod tunc reſpondit, conſtantiæ, grauitatiſque ſuæ maximum teſtimonium præbet. *Malo*, inquit, *Vt patria exilij mei erubeſcat, quam reditu mœreat*, vt ſcribit Seneca libro 6. de Beneficijs. Ita enim patriam dilexit, vt in illa Saturnini ſeditione pro ſalute communi, eum arma cœpiſſe tradat Cicero in Orat. pro C. Rabirio perduellionis reo. Non ſolum autẽ facta Rutilij: ſed etiam dicta laude digna cenſentur. Quorum hoc præclariſſimum refert Valerius dicto libro 6. Cum amici cuiuſdam iniuſtæ rogationi reſiſteret, atque is per ſummam indignationem dixiſſet: Quid ergo inquit, mihi opus eſt amicitia tua? Si quod rogo non facis, reſpondit, imò quid mihi tua: ſi propter te aliquid inhoneſtè facturus ſim? Fuit porrò Rutilius ruffi coloris. Rutilius enim apud Feſtũ, rufum, ſignificat: atque ideo, vt ab alijs Rutilijs diſcerneretur, à colore ſuo rufo; Rufi nomen indictum ei exiſtimo. Librorum autem ab eo editorum, hæc reſtant veſtigia.

Hiſtoria rerum Romanarum] auctore Athenæo libro 6. δειπνοσοφιστῶν cap. vlt. & Suida, in verbo *Rutilius*: Rerum ſuo tempore geſtarum.

De Vita ſua libri] incerti: numerus enim non legitur: compoſuit etiam orationes permultas, inter alias,

De modo ædificiorum] quæ poſtea ab Auguſto Senatui recitata eſt, & ab eo, populo Edicto propoſita.

C. AQVILIVS GALLVS.

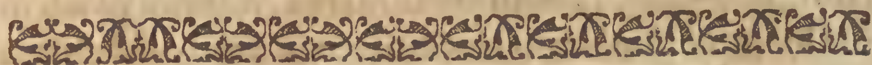

. Aquilius Gallus patrem habuit M. Aquilium Gallum, quem Consulem cum C. Mario fuisse tradit Cassiodorus in Chronicis, bellumque seruile in Sicilia concitatum confecisse Florus scribit epit. lxix. Auditor Mutij fuit, teste Pomponio in d. l. 2. & præceptor Seruij Sulpitij eodem autore, qui iuris discēdi causa Seruium Balbo Lucilio, & Gallo Aquilio operam dedisse scribit. Instructū autem maximè à Gallo Aquilio fuisse. Ex quo tamen, aut eum rei veritatem ignorasse, aut verba eius corrupta, necessariò iudicamus ex Cicerone in Dial. de claris Oratoribus, qui non iuris ciuilis discendi, sed dicendi. j. artis oratoriæ gratia, Seruium Gallo Aquilio, & Balbo Lucilio operam dedisse tradit. *Cumque dicendi causa*, inquit de Seruio loquēs *duobus peritissimis operē dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo. Galli hominis acuti, & exercitati promptam & paratam in agendo, & in respondendo celeritatem, subtilitate diligentiáq; superauit, Balbi docti, & eruditi hominis in vtraq; re, consideratam tarditatem vicit explendis conficiendisque rebus: sic & habet, quod vterque eorum habuit, & expleuit, quod vtriq; defuit.* Verùm hæc ignorasse Pomponium quis credet? Rectius itaque sentiemus, si superiora verba Pomponij, Typographorum inscitia transposita, suo loco reddantur, & his verbis coniungantur. *Seruius autem*, vt ita legendum sit, *Seruius autem qui cum in causis orandis primum locum, aut certè post M. Tullium obtineret, instructus à Balbo Lucilio: instructus autem maximè à Gallo Aquilio fuit Cercinæ. Itaque libri complures eius extant Cercinæ confecti: traditur ad consulendum Q. Mutium de re amici sui peruenisse, &c.*

Cæterùm, Gallus Aquilius tantæ fuit apud Romanos autoritatis, vt Cic. in Orat. pro Aulo Cœcinna, in illius laudem hæc verba populo Romano dicere non dubitauerit. *Non vereor de tali viro ne plus dicã, quàm vos aut sentiatis, aut cõmemorari velitis apud vos.* Ea etiam prudentia & doctrina in eo fuit, vt ex Iure Ciuili non scientia quædam, verum etiam bonitas nata videretur. Maximę denique integritatis Galli, & in iudicando religionis exemplum memorandum affert Valerius Maximus lib. 8. cap 2. *Caius*, inquit, *Visellius Varro graui morbo correptus, trecenta millia nummûm ab Octacilia Laterensi, cum qua commerciũ libidinis habuerat, expensa ferri sibi passus est, eo consilio, vt si discessisset* (mallem *decessisset*) *ab hæredibus eam summam peteret; quam, legati genus esse voluit, libidinosam liberalitatem debiti nomine colorando. Euasit deinde ex illa tempestate, aduersus vota Octaciliæ, quæ offensa, quod spem prædæ suæ morte non maturasset, ex amica obsequenti, subito districtam fœneratricem agere cœpit, nummos petendo: quos vt fronte inuerecunda, ita inani stipulatione captauerat. De qua re C. Aquilius, vir magnæ autoritatis, & scientia iuris excellens, iudex adductus, adhibitis in Consilium principibus Ciuitatis, prudentia & religione sua mulierem repulit. Quod si eadem formula & Varro damnari, & aduersaria absolui potuisset, eius quoque non dubito, quin turpem & inconcessum errorem libenter castigaturus fuerit, nunc priuatæ actionis calumniam ipse compescuit, adulterij crimen publicæ quæstioni iudicandum reliquit.* Iudex etiam fuit in causa P. Quintij, quem Cicero contra Q. Hortensium accusatorem defendebat. Ex cuius oratione maximam cum Aquilio, & Scapulis omnibus, fuisse necessitudinẽ colligimus P. enim Quintium Scapulum cum apud Aquilium Gallum cœnaret morte repentina obijsse autor est Plinius Natur. Histor lib. 7. cap. 53 Caij itaque Aquilij in cauendo, non in decipiendo prudentiam perspexisse populum Romanum facilè demonstrant formulæ illę quas de dolo malo composuit, quas

Tullius lib. 3 Officiorum vocat, *Euerriculum maliciarum omnium.* Multa autem alia in iure ciuili nequaquam suis temporibus explorate cognita, & percepta illustrauit, induxit, & explicauit. Cùm enim antea dubitaretur, an in venditione, ruta & cæsa continerentur: asseruit frustra in lege venditionis, de rutis & cæsis contineri, quia si non specialiter venierint, ad exhibendum de his agi possit, vt ex Mela refert Vlpianus lib. 32. ad Edictum in l. fundi. §. Si ruta D. de act. empti. Et cum nondum esset definitum, an de seruitute quæ oneris ferendi causa imposita erat actio competeret, vt & onera ferat, & ædificia reficiat ad eum modũ qui seruituti impositus est. Vlpianus in l. etsi forte §. etiam de seruitute. D. si seruit. vendicetur. ait Gallũ existimasse, non posse ita seruitutem imponi, vt quis facere aliquid cogeretur. Formulam etiam protulit, qua vt Scæuola scribit in l. Gallus D. de liber. & posth. hæredes institui possent posthumi, qui aliorum Iurisconsultorum opinione alieni dicebantur, quorum loquendi morem retinuisse videtur Paulus in l. pen. D. de legat j. quos tamen non omninò alienos ipse existimauit. Cuius formulæ meminit Africanus in l. si mater §. 1. D. de vulgari. Stipulationes etiam instituit ad liberandum accommodatas, quæ Aquilianæ vocitatæ sunt, quarumque solemnia verba expressit Florentinus in l. & vno D. de acceptilat. & Iustinianus in §. Genere Tit: quibus mod. toll. obligat. in institut. per quas, obligationes eæ tantum quæ ex verbis consistunt tolli possunt. Multa alia de iure cauit, respondítque, quæ luce tanti autoris egebant, quorum flosculi quidã agnoscuntur in l. talis scriptura D. de legat. 1. in l. pediculis §. 1. D de auro & argento leg. Cæterùm præturam exercuit Aquilius, in qua collegam habuit M. Tulliũ Ciceronem, vt ipse autor est in Top. atq; in hac Prætura quo tempore

apud Ciceronem de pecunijs repetundis quęrebatur, apud C. Aquilium, causam de ambitu dictam legimus in orat. pro Cluentio: quæ res etiam nos admonet, eos amicitia & familiaritate inuicem coniunctos fuisse, & familiarē suum Cicero eum vocat lib. 3. de Natura Deorū. Habuit autem domum pulcherrimam, consensu omnium qui ætate ea vixerunt, vt scribit P. Victor in libello de vrbis Romæ regionibus, & loc. ita vt ex ea clariorem, quàm ex Iuris Ciuilis scientia Aquilium euasisse Plinius lib. 17. cap. 1. dicere non dubitauerit. Præterea quidam existimant C. Aquilium Gallum, eum esse quo Tribuno plebis rogante Aquiliam legem latam Vlpianus scribit in l. 1. D. ad leg. Aquil. Sed quàm absonum hoc sit, manifestò apparet. Primū quod Iurisconsultus noster, Tribunus plebis nunquam fuerit: Deinde quod hanc legem ante Gallum Aquilium latā esse constet ex eo, quod Q. Mutius Scęuola eius mentionem faciat in L. Quintus Mutius, & Brutus in l. xxvij. §. si mulier D. ad leg. Aquil. quos quidem Gallo Aquilio antiquiores fuisse certissimum est, ex his quæ supra scripsimus. Equitem quidem Aquilium nostrum fuisse colligitur ex Plinio d. cap. 1. lib. 17. Gallum etiam filium summa virtute præditum habuit Aquilius, qui patre adhuc superstite vita functus est, vt testatur Tullius libro 4. Epistol. ad Seruium scribens.

CAIVS IVVENTIVS.

IS est fortasse Iuuentius, cuius meminit Vlpianus in l. plenum D. de vsu & habitat. quem Pomponius in l. 2. D. de orig. Iur. scribit inter Q. Mutij auditores præcipuæ fuisse autoritatis. Nescio an filius sit

M. illius Iuuentij, qui cum Tiberio Gracchio ij. Consul apud Obsequentem in libello de prodigiis, & apud Cassiodorum in Chronicis commemoratur Eum quidem esse puto, quem T. Iuuentium vocat Cicero in Bruto: qui nimis quidem in dicendo, & pene frigidus, sed & callidus & in capiendo aduersario versutus: preterea nec indoctus, & magna cum Iuris Ciuilis intelligentia ab eo describitur. Huius auditor fuit Seruius Sulpitius.

SERVIVS. SVLPITIVS.

Seruius Sulpitius Rufus Q. filius fuit, & Lemoniæ tribus. Lemonia enim vocatur à Cicerone Philipp. X vulgarumque est antiquos persępe à tribubus denominari. Neminem autem plus studij quam illum, & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse scribit Cicero in Bruto. In iisdem enim exercitationibus ineunte ętate ambo fuerunt, & postea Rhodum vnâ profecti sunt. Seruius quidem quo melior esset, & doctior: Qui tamen vt rediit, in secunda arte primus esse maluit, quam in prima secundus: Atque haud scio an par principibus esse potuisset: sed fortasse maluit (id quod est adeptus) longe omnium non eiusdem modo ætatis, sed eorum etiam qui fuissent in Iure Ciuili esse princeps. Quod certe nomen à multis ei tribuitur, & maxime à Quintiliano, qui eum antistitem Iuris appellat lib 11. cap. 1. institut. orator. Quamobrem eius autoritas, multa in iure noua introduxit. Paulus enim in L. Mutius D pro Socio. autorem facit Seruium in notis Mutij huius Regulę *Non posse ita socie-*

tatem contrahi, vt aliam damni, aliam lucri partem socius ferat. Eumque in libro quem composuit de dotibus scripsisse tradit Gellius lib. 4. cap. 3. *tum primum cautiones rei vxoriæ necessarias esse visas, cum Sp. Carbilius cui Ruga cognomentum fuit, vir nobilis diuortium cum vxore fecit, quia liberi ex ea corporis vitio non gignerentur.* Fuit etiam olim inter Q. Mutium & Seruiũ Sulpitium disceptatio non parua. Si duo inter se pacti sunt, vt ad vnum lucri duę partes pertineant, damni tertia: existimante Mutio, contra naturam esse huiusmodi pactionẽ: cuius sententiam præualuisse refert Iustinianus in §. de illa Tit. de Societ. Non ita tamen cum eo disceptabat de Iure, vt sibi primas partes deberi existimaret: neque in eam opinionem adduxerunt illum commendationes Ciceronis illustres, qui eum Iurisconsultorum principẽ vocat, Quintoque Scęuolę etiam anteponit, quod Iuris Ciuilis quidem magnum vsum & apud Scæuolam & apud multos fuisse fateatur, artem vero tantum in hoc vno affirmet. Nunquam tamen ad Q. Mutium consulendi causa accedere recusauit. Traditur enim à Pomponio in d. l. 2 de orig. iur. ad consulendum Q. Mutium de re amici sui Seruium aliquãdo peruenisse, cumque eum de Iure respondentem parum intellexisset & iterum Quintum interrogasset & à Quinto responsum esset, nec tamen percepisset, obiurgatum à Q. Mutio. Namque eum dixisse turpe esse patricio & nobili viro causas oranti, ius in quo versaretur ignorare. Eaque velut contumelia Seruius tractus, operam dedit Iuri Ciuili: atque ita dedit, vt non solum vrbanam orandi militiã, sed etiam respondendi, scribendi, cauendi plenam solicitudinis ac stomachi sequutus sit, ius Ciuile didicerit, & ita in eo laborauerit, vt vixerit ad aliorum arbitrium, non ad suum, autore Cicerone in Orat. pro Muræna. Neque tamen hanc perfectam Iuris Ciuilis cognitionem adeptus

fuiſſet, niſi attuliſſet artem eam, quæ Dialectica appellatur, omnium artium maximam, quaſi lucem ad ea quæ cõfuſe ab aliis, aut reſpondebantur, aut agebantur. Cæterum Seruius Sulpitius non tantũ omni præcellenti doctrina, ſed etiam honoribus ampliſſimis claruit. Quæſturam enim vnâ cum L. Muræna obtinuit. Prætor etiam renunciatus eſt: ſed prętura eius triſtis, & atrox: ex altera parte lachrimarum & ſqualloris, ex altera plena cathenarum, atque indicum, ſcriba in ea dãnatus, ordo totus alienus, Syllana gratificatio reprehenſa, multi viri fortes, & prope pars ciuitatis offenſa eſt, lites denique ſeuerè æſtimatæ. Poſt pręturam autem exemplum Ciceronis ſequutus, in Prouinciã ire noluit. Poſtremo Conſulatum cum L. Muręna L. Murenę filio petiit, in qua petitione cum ab eo victus eſſet, Muręnam Conſulem deſignatum, ambitus poſtulauit. Qui tamen à Cicerone Conſule defenſus hac pulcherrima oratione quæ extat, huius criminis omnibus ſententiis abſolutus eſt. In qua defenſione Quintilianus lib. ij. cap. j. Inſtit. orator. ſcribit duas Ciceroni obſtitiſſe perſonas, Marci Catonis, Seruiique Sulpitij. Sed Sulpitio decenter cum ipſe omnes conceſſiſſet virtutes, ſcientiam petendi Conſulatus ademiſſe. Conſulem tamen poſtea fuiſſe cum M. Marcello, M. Catone repulſam ferente, ſcribunt Florus in Epitome Liuiana CVIII. Dio, Plutarchus, Caſſiodorus, multique alij: huiuſque cõſulatu bellum Ciuile inter Cęſarem & Pompeium ortum eſt. Ideoque Valerium Maximum lib. 1. cap. 7. mendoſum eſſe puto: *Præcipue enim* inquit *admirationis etiam illa prodigia, quæ C. Volumnio & Seruio Sulpitio Coſſ. in Vrbe noſtra, inter initia motuſque bellorum acciderunt* reponendumque eſt *M. Marcello & Seruio Sulpitio Coſſ.* Quãuis autem naſcente hoc bello Ciuili Cæſaris partibus fauerit, eiuſque dignitatem in Senatu contra Collegam

Marcellum

defenderit, autore Suetonio Tranquillo in vita Cæſaris cap. xxix. & contentiones magnas inter Coſs. de ſucceſſore C. Cæſari mittendo fuiſſe ſcripſerit Florus dicta Epitome cviij. Eius tamen conſilia ad concordiam ſpectaſſe certum eſt, Senatumque accuratiſſimè meminiſſe collectis omnibus bellis ciuilibus, vt & illa timerent quæ meminiſſent & ſcirent, quum ſuperiores nullo tali exemplo antea in Repub. cognito tam crudeles fuiſſent, quicunque poſtea Rempublicam oppreſſiſſet armis, multo intollerabiliorem futurum teſtatur Cicero lib. 4. epiſt. ad familiares. Anno ante Conſulatum interrex fuit: quo interrege, Conſulem ſine Collega Cn. Pompeium ex Senatus ſententia creatum, Plutarchus ſcribit in Pompeij vita. Interfectò denique Cæſare, ad M. Antonium bello imminente ex Senatuſconſulto miſſus legatus eſt cum L. Philippo & L. Piſone. Quàm legationem licet graui valetudine premeretur, non recuſaſſe Tullius refert Philipp. ix. neque illum vim hyemis, non niuem, non longitudinem itineris, non aſperitatē viarum, nec morbum ingraueſcentem retardaſſe. Cum tamen iam ad congreſſum, colloquiumque perueniſſet, in ipſa meditatione obeundi ſui muneris mortuus eſt. Publius quidem Seruilius ſepulchrū illi publicè decernendum, honorem verò ſtatuæ tribuēdum non cenſebat legatis niſi occiſis: cui M. Tullius reſpondit, cenſuitque Seruio Sulpitio ſtatuam pedeſtrem æneā in Roſtris ex Senatus ſententia locandam, circumque eam, locum gladiatoribus ludiſque, liberos poſteroſque eius, quaque verſus pedes quinque habere, cauſamque in baſi inſcribendam, quod hic propter Rempublicā mortem obijſſet. Quod fecit populus Romanus: ſtatuam enim Seruij Sulpitij pro Roſtris poſuiſſe eum ſcribit Pomponius dicta lege 2. Hi ſunt itaque honoris gradus qui Sulpitium & viuum, & mortuum honeſtauere. Qua in re mirabilis eius virtus & indu-

ſtria apparet, qui cum Equitis Romani eſſet filius, ſumma tamen amplitudine à populo Romano dignus iudicatus eſt. Quamuis enim nobilis vocetur à Quintiliano dicto lib. 4. cap.1. & à Pomponio dicta l. 2. eius tamen nobilitas hominibus litteratis & hiſtoricis erat notior: Populo verò, & ſuffragantibus obſcurior. Pater enim fuit Equeſtri loco, auus nulla illuſtri laude celebratus. Miror itaque Pomponium Patritium eum vocaſſe, cum tantum Equeſtris ordinis fuerit. Patritij autem erant tantum vel Senatores, vel Senatorij, & Equites inter plebeios munerabãtur Tit 2. inſtitut. Sed vt hic nodus diſſoluatur, dicendum puto, Seruiliã gentem Patritiam ab initio fuiſſe: plebeiam autem progreſſu temporis factam. Ideoque Cicero pro Muræna Seruio Sulpitio dixit, ex annaliũ vetuſtate eruendam eſſe memoriam nobilitatis ſuæ, eamque hominibus hiſtoricis notiorem, populo verò obſcuriorem. Sulpitium denique in antiquum gentis ſuæ honorem redijſſe. Hoc enim antiquitus Romæ fiebat. Sicuti de gente Octauia Suetonius Tranquillus in Auguſto cap.2. ſcribit, *Ea gens*, inquit, *à Tarquinio Priſco rege inter minores gentes allecta in Senatũ, mox à Seruio Tullio in Patritias tranſducta, procedente tempore ad plebem ſe tranſtulit, ac magna vi per Diuũ Iulium in patritiatũ redijt*; in perſona ſcilicet patris Auguſti, cui Patritiatũ, veterem familiæ ſuæ dignitatem reſtituere fecit Iulius Cæſar, vt ex eodem autoris capite colligimus. Permultos etiam patritios in Plebeias tranſiſſe familias, vel voluntate, vel adoptione teſtãtur autores; quodé Patritijs exire vocat Cicero in orat. pro domo ſua. Nunquam autem Patritios, equites peditéſque fuiſſe, cum Gruchio in libro de Comitijs Romanorum exiſtimabo: quamuis hoc exemplo Seruij Sulpitij probare velit, locumq; Liuij ex lib. 3. Decad. 1. afferat de pedite Patritio vt ipſi videtur *Magiſtrum Equitum*, inquit Liuius, *dicit L. Tarquinium Patritiæ gentis, ſed qui cum ſtipen-*

dia pedibus propter paupertatem fecisset. Non animaduertit vir eruditus verba Liuij, sententiam suam impugnare. Tarquinium enim Liuius Patritiæ gentis esse dicit, sed non Patritium: rationem autem tacite videtur dare, quia stipendia pedibus propter paupertatem fecerat, atque ita in plebem transierat. Aliud enim est Patritium esse, aliud ex patritia gente. P. Clodius ex Claudia Patritia gente in Tribunatu erat: sed quis Patritium eum tunc fuisse, audebit asserere? Non solum autem stipendia pedibus facere plebeium erat, sed etiam Patritijs, & nobilioribus viris, militiæ munere fungi inter pedites, ignominię nota quędam erat, & pro pœna dabatur, vt apparet ex Valerio Maximo lib. 2. cap 2. *Nam C.* inquit, *Cotta P. Aurelium Pecuniolam, sanguine sibi iunctum, quem obsidioni Liparitanæ ad auspicia repetenda Messanam transiturus præfecerat, virgis cæsum militiæ munere inter pedites fungi coegit, quod eius ager incensus, & penè castra erant capta.* Seruius itaque Sulpitius Patritiam dignitatem in familia sua quasi intermortuam, virtute sua renouauit, vxoremq; habuit Posthumiã, quam C. Iulium Cæsarem corrupisse scribit Suetonius in eius vita cap. 5. filiumque ex ea Sulpitium, cuius sæpè meminit Cicero in epist. & Festus in verbo *Municipes*: quem quidem Magistratus gessisse ex eo conijcio, quod scribit idem Festus in verbo *sifus* legem Riualitiã latam esse rogante populum Seruio Sulpitio Seruij filio Rufo. Cæterùm multi ab eo tanquam ex officina Iurisprudentiæ profecerũt. Nominat enim Pomponius in l. 2. D. de orig. iur. Alphenum, Ofilium, Titium Cæsium, Aufidium Tucam, Aufidium Namusam, Flauium Priscum, C. Ateium Pacuuium, Labeonem Antistium Labeonis Antistij patrem, Cinnam, Publicium Gellium. Seruij quoque auditorum meminit Iauolenus in l. cum scriptum de dote præleg. & in l. quæsitum de fundo instr. Eum autem centum prope & octoginta libros reliquisse testatur

pomponius dicta l. 2. eosque compleuit scriptis & lucubrationibus auditorum Q. Mutij Scæuolæ. Scripsit tamen.

In Scæuolã notas] autore Paulo in lege Mutius D. pro socio: quas, reprehensa Scæuolæ capita vocat Gellius lib. 4. cap. 1. scripsit etiam.

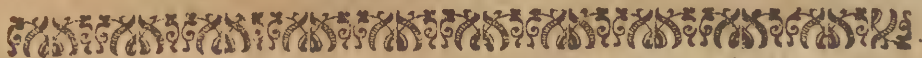
De dotibus librum singularem] autore eodem Gellio libro 4. cap. 4 & Neratio lib. 2. Membranarum in l. viij D. causa data causa, &c.

De testamentis libros duos] secundus enim citatur à Gellio lib. 6. cap xij. nisi eo in loco legere malis, *de detestandis sacris*, quemadmodũ legendũ putat Iosephus Scaliger in Annot. in Festũ.

Extat præterea præclarum Seruij responsum apud Paulum in l. Nam & Seruius D. de negot. gest. relatum ab Alpheno eius auditore lib. xxxvij Digest. de tribus Lusitanis, quorum vnus ea conditione missus, vt pecuniam pro tribus afferret, & nisi rediisset, vt duo pro eo quoque pecuniam darent, isque reuerti noluisset, & ob hanc causam illi pro tertio quoque pecuniam soluissent; æquum esse, Prętorem in eum reddere iudiciũ. Quare opinor vel Seruium libros responsorum scripsisse, vel responsa Seruij ab Alpheno collecta esse. quod etiam facile coniici potest ex §. item scriptum legis actione D. pro socio. sicut & ab Aufidio in l. cum duobus §. fin. D. pro socio, & ab Atteio. Fit etiam mentio frequens responsorum Seruij à Iuris autoribus, vt ab Põponio in l. 57. D. de legat. iij. & ab Vlpiano in l. 58. D. eod. dictio enim illa *rescriptũ est*, de responso Seruij interpretanda est ex l. 4. D. de auro & arg. leg. vt recte notauit Cuiacius lib. 12. obseruat. cap. 8.

Ad edictum lib. duos) quos ad Brutum scripsit, eosque perquambreuissimos fuisse testatur Pomponius dicta l. 2. D. de orig. Iur § ex his. Sic & Iulianum, librum ad Edictum breui libello complexum esse scribit Iustinianus in Orat. 1. ad Se-

natum. Ad hos autem referenda ſunt illa quæ ex Seruio lib. 1. ad Brutum recenſet Vlpianus lib. 28. ad Edict. in l. 5. D. de Inſtit. act. Complures etiam alios libros Seruius ſcripſit quos Cercinnæ confectos teſtatur idem Pomponius loco ſupracitato, quæ quidem eſt inſula Siciliæ proxima: ſed hos ad ius Ciuile non ſpectaſſe, certum ex his quæ diximus in Gallo Aquilio. Iuri enim Ciuili Seruius non dedit operam, niſi poſtquam ex Athenis, Rhodo & Cercinna Romam reuerſus eſt. Zaſius ſcribit librum à Seruio compoſitum *de claris Iuriſconſultis*. Feſtus teſtatur eum conſuluiſſe M. Varronem quæ ſignificatio verbi *fauiſſæ* in iure Cenſorio eſſet. Interpretationem ad xij tabulas edidit: quod ex l. 237. D. de verb. ſignif. colligitur, ſi cum eius inſcriptione conferatur: cōſtat etiā illud ex variis locis Feſti, apud quem legimus Seruium Sulpitium hæc verba xij tab. *pedem ſtruit*, interpretatum eſſe, *fugit*, ſic & illam legem *Sanatibus idem quod fortibus eſto iuris* & illam *Si vindiciam falſam tulit*.

C. AVLVS OFILIVS.

Vdiui quoſdam exiſtimantes in l. 2. D. de orig. Iur. in auditorū Seruij enumeratione *Alphenus, Varus, Caius, Aulus Ofilius*, dictionem *Caius* delendam eſſe, quod neſcirent quis eſſet hic Iuriſconſultus: tum etiā hac ratione moti, quia ſi Caius inter illos admitteretur, vndecim reperirentur, non decem vt vult Pomponius. Ridiculam tamen eorum opinionem ſemper putaui, donec prodiit in lucem Iacobi Cuiacij commentarius in dictam legem ſecundam, in quo idem ab eo probatū legi. Illius enim

viri autoritas, quæ plurimum apud me in Iuriſconſultorum interpretatione valet, vt attentius hæc conſiderarem fecit. Nihil tamen inueni, quod me ad reiiciendam hanc dictionem impelleret. Quinimo retinendam neceſſario iudicaui, expuncta tamen virgula illa, quæpoſt Caium ponitur: ita vt *Caius* non ſit hoc in loco Iuriſconſultus, ſed prænomen Auli Ofilij atque hoc modo legatur. *Caius Aulus Ofilius*. Sicque in Pandectis Gregorij Haloandri ſcriptum eſt. Licet enim *Aulus* prænomen ſæpiſſime ſit: aliquando tamen pro nomine familiæ vſurpatur, eodem modo quo Paulus; & vt legitur in Epitome lib. 10. Valerij Maximi per C. Titum Probum facta, multa quæ olim prenomina fuerunt, cognomina poſtea facta ſunt: ſicut in ipſo Tito Probo obſeruatur. Nam Titi nomen, quod alij pro prenomine habent, ipſi cognomen eſt. Seruij autem diſcipulus fuit Ofilius, & Cæſari familiaris, eũque in equeſtri ordine perſeueraſſe ſcribit Pomponius d. l. 2. D. de orig. inter diſcipulos Seruij plurimum autoritatis habuit: eodemque tempore quo Trebatius & Caſellius vixit: ſed Ofilius vtroque doctior fuit. Reliquit autem libros de Iure Ciuili plurimos qui omnem partem operis fundarent.

De legibus vicesimæ.] De quibus eum primum conſcripſiſſe teſtatur Pomponius d. l. 2. De viceſima autem hæreditatum, has leges interpretãdas ſupra in Æmilio Macro diximus, quę ad legata etiam refferri debent vt ex Dione patet lib. 55. τὴν εικοστὴν τῶν τε κλήρων, καὶ τῶν δωρέων ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι, &c.

De Iurisdictione.

Ad Edictum prætoris.] Ad quod primum eum diligenter ſcripſiſſe tradit Pomponius. nam ante eum Seruius duos perquam breuiſſimos libros ediderat. Apparet etiam Ofilium ad Edictum pretoris ſcripſiſſe ex Vlpiano in l. 1. D. ne quis eum qui in ius vocat. eſt.

Libros actionum] Ad quos referri debent quę ex l. in cauſę

§. Ofilius D. de minor. 25. annis in l. item si §. si obstiterit D. ad leg. Aquil. & in l. 1. §. quod si D. de exercit. act. citatur 15. & 16. in l. qui penum D. de penu leg.

Ad Atticum] familiarem scilicet illum Ciceronis, ad quem extant tot epistolę scriptę. Ad Atticum autem scripsisse colligitur ex l. quod nos D. de verb. signific. Ex qua intelligi potest verborum proprietati anxie eum studuisse. Ex quo genere sunt illa, quę de tugurij appellatione referuntur. in l. tugurij eod. tit.

Iuris partiti lib. 5.] Ex libro quinto desumpta est quę ex Ofilio Vlpianus tradit in l. lignum §. si lignum D. de legat. 3. de carbonum appellatione, cuius tamen nomen omissum est in l. carbonum D. de verb. signif. sed ab eodem Ofilio desumpta est. nam hę ambę leges, sunt Vlpiani ex libro vicesimo quinto ad Sabinum.

Sunt ex aliis eius scriptis in Pandectarum libris, dispersa quędam velut semina suę eruditionis, qua lucem attulit iis rebus, quę obscure & confuse ab aliis dicebantur in l. 2. §. si nauis ad Rhodiam legem de iactu in l. 1. §. sed etsi D. de aqua pluuia arcenda l. Iulianus D. de manumiss. testam. l. 1. §. apiscimur D. de acquir. vel omitt. hęred. in multis denique aliis Pandectarum capitibus, quæ enumerare nimis lõgum esset. Cęterum Marcus Tullius lib. 7. Epistolarum ait, Ofilium existimasse tabulas testamenti non esse eas, quas instituisset is qui factionem testamenti non habuerit.

AVFIDIVS NAMVSA.

AVfidius Namuſa inter decem Seruij diſcipulos numeratur à Pomponio in d. l. 2. D. De orig. iur. ex quibus eum octo ſolum edidiſſe libros cõſtat: quorũ omnes qui fuerunt libri, digeſti ſunt ab Aufidio Namuſa in centum quadraginta libros. Ideoque verba Vlpiani lib. 20. ad Sabinum in l. quæſitum D. de inſtrum. leg. *Et ita Seruium reſpondiſſe auditores eius referunt* explicanda ſunt, in his libris ſcilicet qui ab Aufidio Namuſa digeſti ſunt. Veriſimile enim eſt, Iuriſconſultos vocaſſe librum illum, in quo libri auditorum Seruij compilati erant *Auditores Seruij*: Sicut nos librum qui ex multis Grammaticis Latinis compoſitus eſt, *Auctores linguæ Latinæ* appellamus: Atq; ita interpretanda lex 6. D. de dote præleg. Namuſa autem noſter is eſt, cuius meminit Paulus in l. in ſumma §. apud Namuſam D. de aqua pluuia arc. atque is Aufidius quem citat Vlpianus in l. cum duobus §. fin. D. pro ſocio, cuique à Iauoleno tribuuntur libri regularum in l. apud Aufidium D. de opt. leg. namque Aufidium Tuccam nihil quicquam de Iure conſcripſiſſe facile aſſeuerauerim. Alius autem Aufidius fuit Antonini Imperatoris temporibus, ad quem Antoninus Priſco & Apollinari Coſſ. ſcripſit, vt apparet ex l. 2. C. de neceſſar. ſeru. Cæterum filiam Aufidiam habuit, quam in adoptionem dedit, cuiuſque cauſam Seruius Sulpitius orauit & defendit, cum patre adoptiuo mortuo, ipſa vt filia, ſe hæredem eius diceret: hocque ei negaretur, vt coniicio ex Feſto in verbo *emancipatus*.

CAIVS

CAIVS ATEIVS PACVVIVS.

Abeo in l. auus §. pater D. de iure dot. ait Ateium ſcripſiſſe, Seruium reſpondiſſe. *Si pater centum nomine dotis dari promiſit, item cum commodiſſimum erit, cum primum ſine turpitudine & infamia dici poßit deberi.* Ex qua lege ſatis conſtat, Ateium illum fuiſſe noſtrum Seruij auditorem: quanquam non ſim neſcius, quoſdam *Anteium* legere. Qua in lege, ſi Cuiacio credimus ad tit. 6. Vlpiani, verbum *doti promiſit* Pacuuij Ateij non eſt, ſed Triboniani: cum Atteius ſcripſiſſet *doti dixit*. Inuſitata enim loquendi formula, hic & aliis locis Pandectarum, Tribonianus hoc verbum ita ſuppoſuit, vt in l. 31. §. 1. & l. 44. §. 1. D. ſoluto matrim. l. 31. in fine D. de nouat. cæteriſque legũ capitibus quæ Pandectas legenti cuique occurrent. Sed vt verum fatear, credibile non eſt, Tribonianum tot locis manum ſuam adhibuiſſe, & in vnius verbi expunctione tot in autoribus laboraſſe. Colligitur autem Pacuuium partem illam Edicti de commodato interpretatum eſſe, ex Vlpiano in l. 1. D. commod. qui hoc ſolummodo in huius Edicti interpretatione notandum cenſet, quod cum is qui Edictum conceperat *commodati* feciſſet mentionem Pacuuius *vtendi* fecit.

CINNA.

Innam à Seruio profecisse supra diximus ex Pomponio in dicta l. 2. D. de orig. iur. Quis autem fuerit, nō parui negotij est scire. Cassiodorus in Chronicis Cinnam Cōsulem cum L. Valerio commemorat anno ab vrbe condita 758. temporibus Octauiani Augusti Cæsaris. quem quidem Cinnam nostrum fuisse, si aliquid coniicere licet, dicere possumus. Seruij enim discipulos ea ætate vixisse certum est: huius Consulatu Augustus Cæsar pater patrię salutatus est, vt testatur Ouidius in Fastis. Cuspinianus hunc Cn. Cinnam eundem esse putat cum L. Cinna, de quo loquitur Seneca lib. 1. de Clementia, solumque in prænomine erratum. Hic autem Cn. Cinna magnus, sic enim à Dione appellatur, filius fuit Cinnę cuius meminit Appianus, quo prætore Cæsar interfectus est, quique apud populum Tyrannicidas laudauit, censuitque eos è Capitolio, tanquam patriæ liberatores, libertatisque vindices, maximis cum honoribus euocandos. Seneca enim tradit Cinnam, de quo scribimus, contra Augustum coniurasse. Quapropter verisimile est, eum hoc à patre odium contra Cæsaris partes, & familiam, quasi iure hæreditario accepisse. Cæterum Volaterrano non adhæreo, qui hunc, Cinnam non esse putat, sed legendum *Paternum* dicit; nec Zasio, qui *Porcinnā*, allucinati his verbis *Pater Cinna*, non animaduertentes, hanc vocem (*Pater*) separatam esse, à nomine *Cinna*, coniunctamque cum Antistio: scilicet vt *Labeo Antistius Labeonis Antistij pater* iunctim legatur, & *Cinna* separatim postea ponatur,

tanquam alter Seruij diſcipulus. Nã vt hic Antiſtius ab aliis diſcernatur, hoc nomine patris notatur: ſicut & deſignationis cauſa C. Antiſtius Vetus vocatur à Iulio Frontino lib. 2. de aquæduct. Alium autem à noſtro Iuriſconſulto exiſtimo Cinnam poetam, qui Smyrnã ſcripſit, cuius meminit Quintilianus lib. 4. Inſtitut. orator. & Catullus his verſibus.

Smyrna mei Cinnæ nonam poſt denique meſſem
Scripta fuit, nonamque edita poſt hyemem.

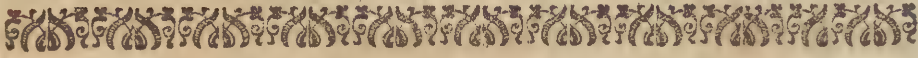
Et Priſcianus libro 6. cuius verſum profert

At ſcelus inceſto Cinyræ creſcebat in aluo.

Hac autem ratione maxime moueor, vt alium exiſtimem, quod noſter Auguſti ætate vixerit: Poetam vero, ante Auguſtum vixiſſe colligo, quod L. Craſſitius Paſides, ſiue Pãſa commentarium in eius Smyrnam ediderit, quem temporibus Auguſti vixiſſe apparet, & adhuc adoleſcentis. Iulij enim Antonij Triumuiri filij præceptor fuit, vt ſcribit Suetonius in libello de illuſtribus Grammaticis. Hanc autem differentiam notandam duxi: ne quis errore nominis deceptus, Iuriſconſultum pro poeta acciperet, exemplo plebis Romanæ, quæ in funere C. Cæſaris errore nominis decepta, C. Heluium Cinnam, quem poetam diximus, interfecit, quaſi eſſet Cinna Prętor quem patrem Iuriſconſulti noſtri docuimus, vt autor eſt Suetonius in Iulio. Scripſit autẽ de Iure Ciuili, & eius ſcripta memorat Iauolenus in l. quibus diebus §. 1. D. de condit. & demonſtrat. & Vlpianus in l. denique D. de ritu nupt. qui ait *Denique Cinna ſcribit eum qui abſens accepit vxorem, deinde rediens à cæna iuxta Tyberim periiſſet, ab vxore lugendum reſponſum eſt.* Quod reſponſum referendum eſt ad Seruium Sulpitiũ. Eius enim reſpõſa ab auditoribus ſuis tanquam Oracula, vt à Pythagoræis Pythagoræ verba pro lege & autoritate, proponebantur.

L. Bennius primus
Mag. pagi
Bennia primigenia
Magistra fecer.
Germanico Cæsare ij. *Coss.*
L. Seio Tuberone
Dies sacrificij xiiij. Cal. Mai.

Et ita restituenda *L. Aelio Tuberone.* Non mirum autem, si hoc Tuberoni populo ius reddenti contigerit, malique ominis augurium fuerit. Suetonius enim in Vitellio cap. 9. narrat, cum Viennę pro Tribunali iura redderet Vitellius, galinaceũ supra humerũ, ac deinde in capite eius astitisse: quod ei infœlix exitus & mortis suę augurium fuit. Quamuis apud Christianos columbę volatus, fœlix faustumque signum fuerit. Tradit enim Nicephorus Calixtus Ecclesiast. histor. lib. 5. cap. 26. Fabiano qui Romę in Ecclesia cum aliis ad creandum Pontificem conuenerat, columbam ad caput aduolasse, subitoque ab omnibus Episcopum nominatum, & in trono collocatum fuisse. Sed vt ad Tuberonem reuertar, nescio an is fuerit qui libros historiarum scripsit, quorum 14. affert Nonius Marcellus in verbo *luxuriabat*: Eum tamen L. Tuberonem potius existimarem. Huius autem Tuberonis meminit Vlpianus in l. 2. D. de vsu & habitat. & in l. stipulationes D. de verb. obligat. ex Celso lib. 38. Digest. refert Tuberonem existimasse, vbi quid fieri stipulemur, si non fuerit factum, pecuniam dari oportere: ideoque in hoc genere diuidi stipulationem.

C. TREBATIVS TESTA.

CAius Trebatius Q. Cornelij Maximi auditor fuit teste Pomponio. sic enim in d.l 2. de orig. iur. cum Goueano homine acris iudicij & ingenij legere malo, quam vt vulgo *qui idem Cornelij*. Fuit etiam M. Tullij Ciceronis maxime familiaris, vt ostendunt plures eius ad Trebatiũ scriptę epistolę, & liber Topicorum: tantaque innocentię & iustitię existimatione floruit, vt probiorem hominem, meliorem virum eo neminem fuisse prædicet Tullius Epist. 5. l. 7. in amicitiam Cęsaris, Ciceronis commendatione peruenit. quã vero accurata fuerit ea commendatio, qui scire voluerint, intelligent ex d. 5. epistola, & ita Cęsari coniunctus semper fuit, vt eum in expeditionibus sequutus sit, vt in Gallica: quamuis in Britanniam cum Cæsare profectus non sit, qui Tribunatus commoda dempto labore militiæ ei offerebat, vt eius colloquutione vti posset. Qua ex re colligere possumus Trebatij tenues fortunas fuisse: quod constat etiam ex Ciceronis verbis. *Balbus*, inquit Trebatium alloquens, *mihi confirmauit te diuitem futurum, id vtrum Romano more loquutus sit, bene nummatum te futurum, an quomodo Stoici dicunt, omnes esse diuites qui cælo & terra frui possunt* & in alia epistola hoc festiuo ioco *Treuiros vites censeo, audio capitales esse, mallem auro, argento, ære essent*. Treuiri enim Galliæ Belgicæ populi, vt scribit Cæsar de bello Gallico, quos capitales appellat, quod hostium frequentem numerum neci tradiderant, alludens ad Treuiros Romanorum Magistratus, qui capitalibus iudiciis præerant. Ait igitur vitandos esse treuiros illos, cum ca-

pitales sint, Trebatio imbelli militaremque animum non gerenti: malleque se hos Treuiros Belgicos, auro argento & ære esse, alludens semper ad Magistratus Romanos. Erant enim alij Magistratus Treuiri pecuniæ cudendę, qui ita inscribebantur IIIVIRI A.A. F. F. i. auro, argento flando feriendo, vt recte notat Petrus Bembus, quos Triumuiros Monetales vocat Pomponius l. 2. D. de orig. iur. post Cannensem cladem anno tertio belli Punici, rogatione Minutij Tribuni plebis creatos, teste Liuio lib. 6. Ait itaque Tullius Trebatium alloquens, hos Treuiros non capitales, sed monetales esse, qui illi nummos cudere iuberent, vt amplissimæ pecuniæ fieret dominus. Fuit autem in Iure Ciuili singularis eius memoria, summaque scientia ita vt Scæuolæ nomen meruerit. Sic enim Tullius eum vocat ad Atticum & Epistolarum ad familiares lib 7. multosque doctrinæ suæ sectatores habuit, siue vt loquitur idem Tullius lib. 7. Epist. 5. *Familiam duxit*. Sic enim recte Victorius legit. Quamobrē si quis ex eo natam Proculeianam sectam dixerit, non errabit. Labeo siquidem ab eo institutus est autore Pomponio dicta l. 2. de origine iuris, & multa in suis posteriorum libris à Trebatio accepisse videtur ex l. Labeo l. fundi partem D. de contrahen. empt. Veruntamen ab eo interdum dissentiebat, in l. 1. §. si dolum D. de peric. & commodo rei vend. in l. si vitem D. quod vi aut clam, in l. liber homo D. de acquir. rerum domin. quandoque addebat, vt in l. Iulianus §. hoc præterea D. de peric. & commodo rei vend. in l. fin. de cloacis. Quare cum veteres aliquid dicere in Pandectis legimus, hoc de Trebatio, & Labeone, frequentissime intelligendū est. Trebatius inter veteres Iurisconsultos à nouissimis numeratur. Vnde Ammianus Marcellinus lib. 38. de aduocatis loquens sic scribit *Hi vt altius iura callere videantur, Trebatium loquuntur*, Cæterū Iustinianus in §. 1. de iure codicil. in institut. refert

refert cum Augustus de codicillorum viribus dubitaret, qui antea in vsu non fuerant, conuocasset sapientes viros, inter quos Trebatium, cuius tunc maxima autoritas erat, an & alienus à iuris ratione vsus esset, recipique hoc possit: Trebatium suasisse Augusto, quod vtilissimum ac necessarium ciuibus esset, propter magnas & longas peregrinationes quæ apud veteres fuissent, vbi si quis testamentum facere nō posset, codicillos posset. Præterea huius diligentia, memoria interdicti à Prætore dati ab obliuione vindicata est, ne vis fieret dominis quo minus sua tollerent, auferrent: si modo damni infecti repromitterent: cum Tyberis abundasset, & multas multorum res in aliena ædificia retulisset l. hoc amplius §. de his D. de damno infecto. Exercuit etiam Trebatium quæstio illa, quam vulgarem Vlpianus vocat in l. vulgaria D. de furt. *An is qui ex aceruo frumenti modium sustulerit, totius rei furtum faciat: an vero eius tantum quod abstulit.* existimante Trebatio, totius rei furtum committi. Nam inquit, & qui aurem alicuius tetigit, totum videri eum tetigisse. Attamen Vlpianus putabat, in tantum eos furti teneri; quantum abstulerunt: cuius tamen sententię Vlpianus rationem non tradit. Sed puto hac in re distinctione vtendum: vel res cuius pars surripitur, illius naturę est vt eius surreptione partis, tota res vicietur, tunc certe Trebatij opinio Ofilium sequentis vera est: quia tota res inutilis est domino. Vnde qui lancem rasit, totius fur est, & furti tenetur ad id quod domini interest, apud Paulum in l. 22 §. qui lancęm D. de furt: Vel res cuius pars suscipitur illius conditionis est, vt parte surrepta, reliqua integra maneat & sana, & tunc opinio Vlpiani prævalet, vt in aceruo frumenti, si quis ex eo modium sustulerit eum enim intantum furti teneri actione, solummodo quantum abstulerit verum est, quo ex Vlpiani loco apparet Trebatium in his quæstionibus furtorum dissoluendis se exer-

cuisse, quod etiam ex Cicerone epist. lib. 7. colligere licet, qui scribit à Trebatio inter scyphos hanc controuersiam agitatam esse. *Posset ne hæres quod furtum antea factum esset, recte furti agere.* Tantam autem Trebatius in respondendo vanam ostentationem, inanemque gloriolam habebat, vt sæpissime quæ plerique ante eum dixerant, neminem præter eum sensisse audacter profiteretur, vt ex his verbis Ciceronis lib. 7. epist. ad familiares apparet. *Tamen id caput*, inquit ad Trebatium scribens, *vbi hæc controuersia est notaui, & descriptum tibi misi, vt scires id quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Aelium M. Manilium M. Brutum sensisse.* Quod multorum huiusce ætatis vicium est (vitium enim malo quam malitiam nominare) qui suo nomini ex aliorum laudibus, libare laudem volunt. Cæterum Labeo, Ofilius, Cascellius, Trebatius, quandoque eadem de re cõsilium prębuerunt in l. cum filio D de vulg. & in l. si mandauero §. si curator D. mand. quandoque Trebatius, Ofilius, & Labeo sine Cascellio in l. quid tamen D. de recept. arbit. quãdoque Ofilius, & Trebatius in l. si quis § si quis D. communi diuid. Fuit autem alius ab hoc nostro Trebatio, is cuius meminit Vlpianus in l. 5. D. de petit. hęred. cui D. Hadrianum rescripsisse tradit: hocque constat tum ex serie temporum, cum ex eorum cognomine, quod illi Sergianus erat: nostro vero Testa. Multa vero de Iure Ciuili scripsit opera. Pomponius enim in dicta l. 2. D. de orig. iur. scribit cõplures Trebatij sua ætate libros extitisse, sed minus quam aliorũ frequentatos esse. Certum quidem est eum scripsisse

De Religionibus lib. duos] qui citantur à Macrobio lib. 3. cap. 6. Saturn. & quorum secundum Gellius lib. 6. cap. 12 affert. Ad eos pertinere arbitror, quæ de Trebatio Vlpianus tradit in l. & si quis §. si quis D. de Relig. & sumpt. fun.

AVLVS CASCELLIVS.

Vlum Caſcellium numerat Pomponius in l. 2. D. de orig. iur. inter præclaros viros, qui Iuris Ciuilis populi Romani ſcientiam profeſſi ſunt: quam à Volcatio accepit autore Plinio lib. 8. Natur. hiſtor. ca. 40. Quamobrem locum illum Pomponij in d. l. 2. D. de orig. iur. *Fuit Aulus Caſcellius Quintus Mutius Voloſij auditor*, quẽ corruptum quamplurimi varie reſtituerunt: ſed ſemper inepte, non emendandum puto, vt fecit Antonius Auguſtinus *fuit Aulus Caſcellius Q. Mutij Voloſij auditor*. Quãuis hanc emẽdationem à Iacobo Cuiacio approbatam eſſe, & ſequutam repererim in notis ad dictam legem ſecundam. Sed hanc genuinam & puram, pace tantorum virorum dixerim, huius loci lectionem exiſtimo, *fuit Aulus Caſcellius Q. Mutij, & Volcatij auditor*. vt duos præceptores in iure habuerit: primum Q. Mutium Scæuolam, deinde eo mortuo Volcatium audiuerit, vt ex loco ſupracitato Plinij apparet. Nam Pomponium de duobus loquutum fuiſſe, denotant ſatis ſubſequentia eius verba *Denique in illius honorem, &c.* i: non proxime nominati præceptoris, ſed alterius. Fuiſſe præterea Caſcellium actorẽ cauſarum probabilem, atque in precio habitum ſcribit Horatius lib. de arte Poetica, minime tamen cum Meſſala comparandum. Facetum quidem, elegantem, & feſtiui ſermonis fuiſſe teſtatur Macrobius lib. 2. cap. 6. Saturnal. eum tamen ſeueri & infracti animi fuiſſe hic locus Valerij Maximi ex lib. 6. cap. 2. deſumptus, ſatis oſtendit. *Caſcellius* inquit *vir iuris Ciuilis ſcientia clarus, quam periculoſe contumax. Nullius enim aut gratia*

aut autoritate compelli potuit, vt de aliqua earum rerum quas Triumuiri dederant formulam componeret. Hoc animi iudicio, victoriæ eorum beneficia extra omnium ordinem legum ponens. Quo loci obiter adnotabo *Caſcellius* recte legi, non *Ceſellius* vt vulgo: licet apud Aulum Gellium lib. 9. cap. 14. recte *Ceſellius* legendum putē. quia is eſt alius ab hoc noſtro Caſcellio, eumque credo eſſe Ceſellium Vindicem, cuius mentio fit ab eodem Gellio lib. 2. cap. 16. qui commentaria lectionum antiquarum compoſuit. Quod autem ad Caſcellium attinet, is cum multa de tēporibus Cæſaris loqueretur, & amici ne id faceret monerēt: duas res quæ hominibus amariſſimę videntur, magnam ſibi licentiam præbere reſpondit, ſenectutem, & orbitatem, Valerio Maximo autore loco ſupra citato. Ex quibus in ſenectute eum orbum fuiſſe, tanquam alterum Appium Claudiū colligimus. quæ quidem nimia libertas temporibus illis non congrua, eum intra Quęſturam retinuit. Cæterum alium ab hoc noſtro, Iuriſconſultum prędiatorem Caſcellium eſſe puto, ad quem & ad Furium, Scęuolam Augurem cum de iure prędiatorio conſuleretur, conſultores ſuos reieciſſe ſcribit Cicero in orat. pro Cornelio Balbo, & vt à Valerio Maximo refertur lib. 8. cap. 13. his verbis. *Q. Scæuola clariſsimus legū vates, & certiſsimus, quotieſcumque de iure prædiatorio* (Sic enim non vt in Codicibus Baſileæ impreſſis *iure prætorio* legendum eſſe Ciceronis locus ſatis oſtendit) *conſulebatur ad Furium, & Caſcellium, qui huic ſcientiæ dediti erant, conſultores reiiciebat: quo quidem facto moderationem ſuam magis commendabat, quam autoritatem minuebat.* Fieri enim non poteſt quin, cum in Pandectis tantus de Caſcellio ſermo ſit, quædam in his apparerent veſtigia, quę Caſcellium huic prædiatoriæ ſcientię operam dediſſe oſtenderent. Ratio etiam ſerieſque temporis me mouet, vt noſtrum ab illo prędiatorio alium eſſe putem, quem coætaneum Q. Scęuolæ Auguris fuiſſe certum eſt, & Cicerone

adhuc adoleſcente obiiſſe, ex eius Dialogo de amicitia: Caſcellium autem noſtrum tempora Auguſti Cæſaris attigiſſe. Simileque veri non eſt Caſcellium pr̨ediatorem tandiu vixiſſe, cum à morte Scæuolæ Auguris, ad victoriam vſque Triũuiratus, ſexaginta fere anni numerentur, quod Cicero clare demonſtrat in Orat. pro Balbo. Id enim quod ſupra retulimus, tanquam antiquitatis exemplum affert. Dicendum itaque eſt Caſcellium prædiatorem, patrem Auli Caſcellij fuiſſe. Auli etiam fit mentio in l. 14. D. de hæred. inſtit. quem Aulum Caſcellium eſſe putat vir doctiſſimus Cuiacius in Not. quas in hanc legem edidit. Verum vt ab eo diſſentiam, veritas ipſa cogit. Hic enim locus, *Vt Labeo libro 4. poſteriorum ſcribit. Nec Ariſto, vel Aulus, vt pote probabile notant*, ſine dubio mendoſus eſt. nunquam enim alibi Caſcellius in Pandectis, Aulus tantum nominatur. Deinde Caſcellium Labeone antiquiorem fuiſſe, ſenemque Auguſti tempora tantum attigiſſe legimus. Quamobrem ad Labeonem eum ſcripta edidiſſe dici non poteſt: neque eius rei apud autores vlla extant veſtigia. Pr̨eterea tẽporibus Vlpiani nulla alia extabant Caſcellij ſcripta, niſi vnus liber benedictorum. Exiſtimo itaque hac in lege pro *Aulus*, *Paulus* legendum, ſicque exaratũ eſt in Codicibus Fradrini. Quam lectionẽ ratio ipſa confirmat. Paulus enim notas ad libros πιθανῶν Labeonis ſcripſit, vt ſupra in Paulo docuimus. Hæc autem verba (*Nec Ariſto vel Paulus vt pote probabile notant*) de notis ad libros Pithanon, i: probabilium intelligenda ſunt: quoniam cum ad libros probabilium notas ederent Iuriſconſulti, notabant ea quæ probabilia non erant. Ex quibus recte etiam auguramur ſuperiora verba *Labeo libro 4. poſteriorum* deprauata eſſe, reponendumque *libro 4. Pithanon*. Caſcellij etiam cuiuſdam meminit Martialis lib. 7. Epigram. Auli autem Caſcellij prudentiæ & in Iure Ciuili ſcientiæ extant in Pandectis monu-

menta, & Iauoleni teſtimonio eum de iure conſultum ſæpiſſime fuiſſe manifeſtum eſt, & Quintilianus libro 6. cap. 6. inſtit. orator. Conſultori cuidam Caſcellio dicenti, nauem diuidere volo: perdes, reſpondiſſe eum ſcribit: & Iauolenus in l. hæres D. de legat. in duabus ſtatuis marmoreis cuidam nominatim legatis, itemque omni marmore: nullam ſtatuam marmoream, præter duas, Caſcellium putaſſe deberi teſtatur. Et quanquam Ofilius, & Trebatius contra ſentirent: Labeo tamen Caſcellij ſententiam tutatus eſt; contrariam ſæpe Ofilius à Caſcellio tenuit & diſcrepantem. Non enim conueniebant in ſignificatione verbi *Expenſæ*. Hic enim aiebat precium fundi deberi: Ofilius negabat precium ſignificari, vt apparet ex l. quibus diebus D. de condit. & demõſtrat. Cæterum ne nimis in Caſcellio immorari videar, feſtiuum & iocoſum eius reſponſum tantum afferam. Cum enim lapidatus à populo Vatinius gladiatorium munus ederet, obtinuit vt Ædiles ediceret, ne quis in arenam niſi pomum mitteret. Tunc Caſcellius conſultus à quodam, an nux pinea pomum eſſet: reſpondit ei, ſi in Vatinium miſſurus es, pomum eſt, vt ſcripſit Macrobius lib. 2. cap. 6. Saturnal. pomi enim verbo contra communem ſenſum, omnem fructum tã duri, quam mollioris corticis ſignificari, videtur exiſtimaſſe: ſicut Apoſtoli in Canone 4. verbum Grçcum ὀπώρα ſumpſere. Caſcellius autem plura ſcripta edidit, quæ tamen periere, prçter

Benedictorum lib. vnum] qui extabat adhuc temporibus Pomponij, vt ipſe teſtatur in dicta l. 2. D. de orig. iur. ad quem librum pertinent, quæ ex Caſcellio referuntur in l. in vſu D. de rerum & verb. ſignific. & in §. ſed & ſi, l. 1. quod vi aut clam.

CAIVS FLACCVS.

Aium Flaccum Paulus in l. Massurius D. de verborum signif. librum de iure Papyriano scripsisse tradit. sic enim legitur in vulgatis codicibus: quanquam Iacobus Labitus Grauium Flaccum legendum putet. Grauij Flacci meminit Festus in verbo *ricæ* multisque aliis in locis, & Macrobius 1. Saturn. cap. 18. citatur etiam ab Arnobio lib. 3. eumque Grauium Flaccum Licinianum vocari reperio. Grauij cuiusdam mentio fit apud Plutarchum in Sylla, quem per satellites strangulari Sylla iussit, quem ærarij publici curam, ex hoc loco habuisse suspicari possumus, & Cicero in Bruto Q. Grauij præconis meminit, cum quo L. Tincã facetissimũ hominem, dicacitate certasse scribit. Eius doctrinæ nulla alia extant monumenta.

FVLCINIVS.

Aulus Iurisconsultus in eius questionis tractatione, *an ex argento surrepto, pocula facta condici possint*, Fulcinium sequutus est in l. an ex argento D. de condict. furtiua. Ex qua, & ex l. Fulcinius D. quib. ex causis in possess. eatur & l. si mulier D. de Relig. & sumpt. fun. (quarum duarum legum Vlpianus autor est) intelligitur, Fulcinium nonnulla quæ ad Edicti explicationem pertinent, scripsisse. Eum etiam de

impensis in rem dotalem factis tractasse apparet ex l. 1. D. de impens. in rem dot. fact. si conferatur cum lege impensæ 79. D. de verb. signific.

CARTILIVS.

Artilij nomen agnoscitur apud Proculum in l. Cornelius D. de hæred. instit. atque ita Florentiæ legi, Antonius Augustinus l. 3. emendat cap. 6. affirmat: non vt in quibusdam impressis libris mẽdose *Carsilius*. Hoc Proculi adductus testimonio idẽ existimat minime reiiciendum Cartilij nomen in l. si vt certo §. si me rogaueris D. commod. quod multos Typographos fecisse videmus: quamuis Florentiæ ita circunscriptum esse dicatur, vt ea solent quæ respuuntur. Qua in re vehementer ego Augustini laudo iudicium, credoque nimium argutam scriptoris Florentini fuisse sedulitatem. Cum hæc duo capita tantum sint, quę ex multis vt credibile est monumentis eius memoriam prodere nobis possint. Quare non immerito Cuiacius lib. 1. cap. 9. obseruat. scribit, Antonium Augustinum Cartilium ab obliuione vindicasse. Nescio autem an Cartilius noster, sit Cartilius ille Seuerus, cuius meminit Plinius lib. 1. epist. quicque amicus Aristonis Iurisconsulti fuisse videtur: sed si noster est, temporibus Traiani eum vixisse cõstat, & Iustinianus Traiani ad eum rescriptum refert in §. plane de milit. testam. in institut. quod desumptum est ex Florentino. Marci etiam Imperatoris proauus maternus fuit, autore Capitolino in Marco. Pręterea præfecturam vrbis assequutus est, & bis Consul fuit, vt idẽ testatur. In vetusta insscriptione T. Aurelius Fuluius collega ei tribuitur.

PV-

PVTEOLANVS.

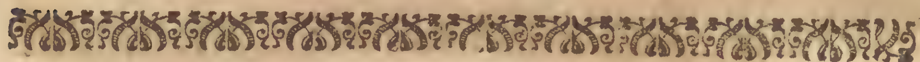
Vteolanus libros Aſſeſſoriorum ſcripſit, quorum primus citatur ab Vlpiano in l. nam & nocere D. de pact. vbi male *Aſſeſſorum* quidam putant legi. Equidem liber Aſſeſſorum recte non dici videtur, ſed de officio Aſſeſſorũ. Recte autem *Aſſeſſoriorum* i· qui de Aſſeſſoribus tractat, ſiue vt Godophredus vult in l. xij. D. de pact. qui de Rebus in aſſeſſorio iudicatis tractat. Sabinus etiam librum compoſuit qui Aſſeſſorius vocatur, vt Vlpianus eodem loquendi modo, librum ἀστυνομικὸν. Verum non incongruum eſt, Puteolanum libros Adſeſſorum ſcripſiſſe: Sic enim Suetonium libros Prætorum ſcripſiſſe, legimus apud Priſcianum lib. 8.

VIVIANVS.

Iuiani meminit Paulus in l. ſedet ſi D. nautæ caup. ſtabul. Ex qua intelligi poteſt, ſcripſiſſe illum quædam quæ ad explanandam, interpretandamque eam partem Edicti Prætorij pertinebant, in qua niſi Nautæ, Caupones, Stabularij quod cuiuſq; ſaluum fore receperint, reſtituerint, iudicium ſe daturũ Prætor pollicetur. Nonnihil etiam de primo capite legis Aquiliæ, in quo ſcriptum erat. *Cæterarum rerum*

præter hominem, & pecudem occisos: si quis alteri damnum facit quidve vsserit, fregerit, ruperit iniuria &c. l.27. D. ad leg. Aquil. Videtur præterea ad Edictum Ædilium Curuliū quædam scripsisse, ex l. 1 §. apud Viuianum, & ex l. quis sit D. de Aedil. Edicto. Et ad eam partem Edicti Prætoris, qua de damno infecto agebatur in l. fluminum §. item & apud D. de damno inf. & de interdicto vnde vj. ex l. 1 §. non autem D. de vj & vj arm. Interdictum denique de itinere, actuque priuato explicasse apparet ex l. 1. §. Viuianus D. de itin. act. priu. Vlpianus autem eum auctorem facit huius axiomatis, *habitationem commodari posse* sed in l. si gratuitam D. de præscr. eius sententiam moderauit: quemadmodum & Paulus in l. in commodato §. duabus D. Commod. Ex qua colligimus, Pomponium quædam in Viuiani scripta notasse. Colligerē etiam libenter ex l. qui mittuntur 35. D. ex quib. causis maior. Viuianum ætate Proculi vixisse, vel potius post Proculum floruisse, & ex Scæuola in l. 14. D. de iure codic. apud quem, expositam esse Sabini Cassij, & Proculi controuersiam refert.

QVINTVS SATVRNINVS.

Aturninus libros ad Edictum composuit quorum decimus citatur ab Vlpiano in l. cum aurum §. idem Pomponius D de auro & arg. leg. eius etiam meminit Vlpianus in l. si duo §. Marcellus D. de iureiur. in qua illum Marcello consensisse refert. Ea autem quæ ex Quinto Saturnino desumpsit hac in lege Vlpianus, ex libris ad edictum desumpta esse reor. Cæterum cuiusdam

Saturnini mentio fit ab eodem Vlpiano in l. iij. D. mandat. quem nostrum fuisse qui dicet, non aberrauerit. Ex quibus apparet eum Q. Claudij Saturnini nomen habuisse & Prætorem fuisse: quo Prætore Marius Paulus quidã fideiusserat pro Daphnide mercedem pactus ob suam fideiussionem, & sub nomine alterius ex euentu litis cauerat, sibi certam quãtitatẽ dari. Quapropter ab eo maiores fructus inferre iussus est, & aduocationibus ei interdictum, quemadmodum sæpè interdicebantur apud Romanos, vt apud Plinium lib. 5. epist. 13. Veruntamen Marius ille videbatur velle à Daphnide mandati iudicio consequi quod erat condemnatus, quasi is iudicatum solui fideiussisset, vt non redemptor litis extitisset: atque hac de re DD. fratres adijt, sed rectissimè ab ijs rescriptum est, nullam actionem eum propter suam calliditatem habere, quia mercede pacta accesserat ad talem redemptionem. Quamobrem hac lege à nobis sic enarrata Vlpiani verba illa deprauata esse, rectè colligimus. *Videbatur autem mihi iudicatum solui fideiußisse, & quasi redemptor litis extitisset, velle à Daphnide mandati iudicio consequi, quod erat condemnatus, sed rectißimè Diui fratres rescripserunt, &c.* Quæ quidem Hotomanus lib. 5. cap. 9. obseruat. restituere tentauit, sed non fœliciter. Scrupulus enim ille menti meæ inhæret dictionem *mihi* adulterinam esse. Vlpianus siquidem eadem ætate non vixit, quã L. Saturninus, sed longè post DD. fratres, sub Seuero & Antonio cœpit IuriCiuili operam dare: post sub Heliogobalo, & postremo sub Alexandro Seuero maximè floruit. Quomodo igitur in auditorio DD. fratrum Vlpianus assidere potuerit non video, quinimo certissimum est non assedisse. Expungenda itaque est hæc dictio *mihi* reponendumque nomen *Marius* quod ignorantia eorum qui in transcribendis libris incumbebant, vel cum litterę vetustate exesæ fuissent, ignaro quodam notario, vel Typographo facile fuit

hanc dictionem *mihi* ad constructionem latinarum vocum accommodatam, sed ad mentem Vlpiani ineptam, reponere. Locus ergo Vlpiani ille sic legendus est, *Videbatur autem Marius quasi iudicatum solui fideiußisset, non quasi redemptor litis extitisset, velle à Daphnide mandati iudicio consequi, quod erat condemnatus. Sed rectißime Diui fratres, &c.* Atque ita sensus huius legis apertessimus est. Cum enim Marius à Q. Claudio Saturnino Prætore maiores fructus, i duplos fructus, vt interpretatur Cujacius lib. 5. Obseruat. cap. xxj. inferre iussus erat, quod iniquum videretur Saturnino, eum qui aduocationibus incũbebat, redemptorem litis extitisse. Videbatur autem Mario, si tanquam redemptor litis condempnatus esset à Prætore, quod iudicatũ solui fideiussisset apud Imperatores à Daphnide mandati iudicio consequi posse, quod erat condemnatus: sed Diui fratres nullam actionem eum propter suam calliditatem habere rescripterunt. Saturnini pleræq; sententiæ ab Vlpiano notantur. Quod quidem causam præbuit Baldo dicendi in l. 1. C. de sacros. Eccl. notatum esse, Saturninos eos in scholis appellari, qui absurdas & parum probatas sententias proferrent. Vixit autem Claudius Saturninus, & sub D. Pio, cuius ad Saturninum rescriptum affert Martianus in l. 1. D. quæ res pign. vel hyppoth. Meminit præterea Iabolenus lib. 2. epistol. Seij Saturnini Archituberni, qui testamento fiduciarium reliquit hæredem Valerium Maximum, sed alius is est ab hoc nostro Iurisconsulto.

MINITIVS NATALIS.

Initius, siue Minutius Natalis, is est ad quem Iulianus libros sex, quorum in indice fit mentio, scripsit quod intelligendum est vt supra docuimus in Iuliano, vt Iulianus notas ediderit ad

Minutij ſcripta: non autem ſecundum Alciati ſententiam, vt Iulianus libros illos ſex dicauerit Minitio Natali, quod præter ea quæ diximus manifeſtum reddetur, ſi quis inſcriptionem legis Minutius D.de rei vindicat. cum illa lege cōparare velit, vbi Iulianus lib.vj. ad Minutium: *Minutius interrogatus, ſi quis nauim ſuam aliena materia refeciſſet, an nihilominus, ſiue, num dominus eiuſdem nauis maneret? Reſpondit manere. Sed ſi in ædificanda eadem feciſſet, non poſſe Iulianus notat. Nam proprietas totius nauis, carinæ cauſam ſequitur.* Ex ſecundo horum librorum decerpta eſt l. 8. D. ad leg. Rhod. de jactu. Quamobrem hæc ferè cogunt, vt credam, Minutium de re nautica ſcripſiſſe. Vixiſſe autem eum Trajani temporibus, apparet, ex l.Diuus Trajanus D. de ferijs, in qua reſcriptum Trajani ad eum refertur. Ex qua etiam colligo, Minitium Natalem Proconſulem fuiſſe. Hæc ſiquidem lex deſumpta eſt ex Vlpiano lib. 7. de officio Proconſulis. Eius denique verba ſi quis attente legerit, Trajanum Imperatorem, Proconſulem alloqui ſatis intelliget. Cæterùm Minitius iuris ſcientia maximè floruit, Sabini ſectam ſequutus ex l. tenetur D.de act empti, & omni alia excellēti doctrina præſtitit. Quapropter Plinius lib vij. epiſt. ab eo, quid de libro ſuo iudicaret, petere non recuſauit: quinimò emendandum ei libentiſſimè tradidit. Porrò Minitij cuiuſdam Aſiæ Proconſulis meminit Nicephorus Calixtus Eccleſ. hiſtoriæ lib iij. cap.xxvij, qui ſub Adriano vixit, & ad quem reſcriptum pro Chriſtianis miſit, quod extat apud D.Iuſtinum Martyrem, & apud Euſebium. Verum alium ab hoc noſtro eſſe exiſtimo. Ille enim Fundanus nominatur: noſter autem Natalis. Fuit etiam alius à noſtro Minutius Fœlix, quem Romæ inſignem cauſidicum fuiſſe ſcribit D. Hyeronimus, & duos Dialogos edidiſſe refert: quorum alter Octauius inſcribitur, alter de fato, cuius meminit Lactantius in ſuis libris.

BLESVS.

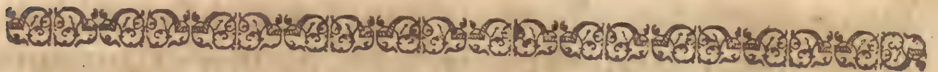
Abinus in l. is qui fundum D. de vſufr. leg. Bleſi mentionem facit, Trebatij quoddam reſponſum referentis. Iunij Bleſi meminit Tacitus lib. iij. Annalium, qui Africæ Prouinciæ præerat.

PACONIVS.

Aconium citat idem Paulus in l. Paconius D. ſi à parente quis manum. eiuſque pium ſimul & caſtum reſponſum refert. Si quis enim à parente manumiſſus, turpes perſonas, veluti meretricem, hæredes feciſſet, totorũ bonorũ contra tab. poſſeſſionem parenti dari: & ſi turpis hæres non eſſet inſtitutus, conſtitutæ partis, id eſt tertiæ partis poſſeſſionem dari, reſpondit. Cornelius Tacitus Paconij cuiuſdam meminit, quem Italia depulſum fuiſſe cum Heluidio ſcribit xvij Annalium, & alius M. Paconij libro 4. qui Legatus C. Syllani fuit.

CAIVS CASSIVS LONGINVS.

Aſſia longina gens plebeia fuit, ſed tamen antiqua & honorata, vt ex Faſtis apparet, à qua originem traxit ſuam C. Caſſius Longinus, quem ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij, natum eſſe tradit Pomponius in

dictal. 2. D. de orig. iur. Hic autem maiorum honoribus, qui amplissimi quidem & illustres fuere, respondit Consulem enim eum fuisse cum Quartino, temporibus Tyberij idem Pomponius scribit. Cuius tamen rei, an cum Quartino Consul fuerit Caius Cassius Longinus, magna est inter authores dissentio. Cuspianus enim hunc locum mendosum putat, & cum Q. Haterino, non cum Quartino legendum asserit. Quem tamen errare manifestò ex eo colligi potest, quod vt ipse fatetur, Q. Haterius 12. anno Imperij Tyberij, C. Caluisio & Cn. Getulico Coss. mortuus sit: Cassium autem Longinum nono aut decimo anno post obitum eius, Consulem tantum fuisse, Fasti testentur Nescio tamen, quid extraordinariò de extraordinarijs Coss. cogitauerit vir eruditus. Iustus verò Lypsius L. Cassium, qui cum M. Vinucio Quartino Consul fuit, anno vrbis Dcclxxxiij, alium esse putat ab hoc Caio Cassio Longino Iurisconsulto: erudite quidem hoc demonstrat, contra Onuphrij, Antonijque Augustini sententiam. Cùm tamen Pomponium Iurisconsultum dicentem C. Cassium Longinum Consulem fuisse cum Quartino temporibus Tyberij, errasse sustinet: cogit me, & inuitum, vt errorem eius apertum declarem. Quid enim cùm animo meo hoc reprehensionis genus: cogit me inquã, laus & fama Pomponij, quam omnes iuris studiosi puram, & intactam conseruare debent, & aduersus obtrectatorum calumnias pertinaciter defendere. Nec enim verba Pomponij de M. Vinutio & L. Cassio Coss. interpretanda sunt: nec Pomponij mens vnquam hæc fuit: quæ opinio virum eximia eruditione præditum, pace eius dixerim, fefellit. Sed Pomponius de ijs loquutus est, qui in Fastis Cassiodori appellantur Vinicius & Longinus, qui Consules post passionem Saluatoris nostri Iesu Christi fuere. Qui quidem Consulatus de alio Longino, quàm de Cassio Longino no-

ſtro intelligi nō poteſt,cum his temporibus,authores alium non memorēt. Fuit quidem Longinus,cuius meminit Pomponius dicta lege 2. ſed ad eum, Conſulatus ille referri non poteſt, cum is ex Equeſtri ordine ſub Veſpaſiano floruerit, & tantum ad Præturam vſq; peruenerit,autore eodem Pomponio. Caius autem Caſſius noſter plurimum autoritatis in ciuitate habuit,donec C. Cæſar ciuitate eum expulit,apud eundem Pomponium: quod propter nimiam eius autoritatem feciſſe credendum eſt, & confirmat Lætus de Magiſtrat. Romanis cap. xxvj. expulſus Caſſius in Sardiniam deportatus eſt,dicta lege 2. de orig. iur. Quæ omnia luculenter deſcribit Tacitus lib. XVI. Annal. quamuis Philippus Beroaldus in Suetonium Tranquillum in Nerone,eum de quo Tacitus loquitur, alium ab eo de quo mentionem facit Pomponius,exiſtimet. *Mortem,* inquit, *Tacitus Poppeæ vt palam triſtem,ita recordantibus lætam, ob impudicitiam eius ſæuitiamque, noua inſuper inuidia Nero compleuit, prohibendo C. Caßium officio exequiarum,quod primum indicium mali,neque in longum dilatum eſt. Sed Syllanus additur,nullo crimine niſi quod Caßius opibus vetuſtis, & grauitate morum,Syllanus claritudine generis, & modeſta iuuenta præcellebant. Igitur miſſa ad Senatum oratione,remouendo vtroſque à Republ. diſſeruit: Obiectauitq; Caßio, quod inter imagines maiorum, etiam C. Caßij effigiem coluiſſet ita inſcriptam* (DVCI PARTIVM) *quippe ſemina belli Ciuilis & defectionem à domo Cæſarum quæſitam. Ac vt memoria tantam infenſi nominis ad diſcordias vteretur,aſſumpſiſſe L. Syllanum iuuenem genere nobilem, animo promptum, quem nouis rebus oſtentaret. Ipſum dehinc Syllanum increpuit iiſdem quibus patruum eius Torquatum, tanquam diſponeret jam Imperij curas, præficeretq; rationibus & libellis & Epiſtolis libertos: & inania ſimul, & falſa. Nam Syllanus intentior metu,& exitio patrui,ad præcauendum exterritus erat: Inducit poſt hac vocabulo indicum, qui in Lepidam Caßij vxorem,Syllani amitam, inceſtum cum fratris filio, & diros ſacrorum ritus confingerent. Trahebātur,*

tur vt conscij, Volcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius Senatores, & Calphurnius Fabatus Eques Romanus, qui appellato Principe instantem damnationem frustrati, mox Neronem circa summa scelera distentum, quasi minores euasere. Tunc Senatusconsulto Cassio & Syllano exilia decernuntur, de Lepida Cæsar statueret: deportatusq; in insulam Sardiniam Cassius, & Senatus ius expectabatur. Huic autem loco vulnus inflixerunt librarij, cui mederi non posse fatetur Iustus Lypsius: quem tamē sanare tentabo, licet in eo hæreat cicatrix. Legi itaque hæc vltima verba, *& Senatus ius expectabatur,* corrupte in vulgaribus Codicibus existimo, reponendumq;, *Nec Senatus ius spectabatur,* j: probabatur. *Spectari* enim pro *probari* vsurpatum sæpè legimus. Vnde *Spectatio* pro probatione pecuniæ à Cicer. Act. v. in Verrem sumitur. *Ex omni pecunia quàm oratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebāt, primùm pro spectatione & collybo, deinde pro nescio quo cerario.* Quæ lectio, orationis sensui congruit: vulgata vero, aliena prorsus à mente autoris, qui scribit Senatusconsulto Cassium, & Syllanum exilio damnatos esse: Neronem autem in Insulam Sardiniam deportasse Cassium, Syllanum vero per Centurionem interfici iussisse: atque ita apparet Senatus ius, vel iudicium à Nerone non probatum. Exilium enim & deportatio in insulam, diuersa sunt. Exilij nomen generale est, autore Martiano in l. 5. D. de interdict. quippe & pro relegatione aliquādo sumitur, quæ multo mitior est deportatione. Nec in Syllani causa iudicium Senatus à Nerone probatum, cum eum exilio à Senatu damnatum, interfici iusserit. Coniecturam etiam nostram iuuat, quod Vlpianus scribit in l. 6. D. de interd. & releg. Principem solum in insulam deportare posse: si verò quis Magistratus aliquem in insulam deportandū putat, hoc ipsum Principi scribere debet, missa plena opinione, vt Princeps æstimet, an sequenda sit eius sententia. sic hoc in loco Senatus censuit, Cassium & Syllanum exilio

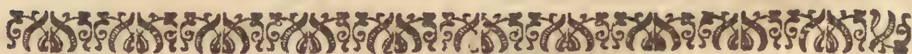
damnandos: missam eius Neroni plenam opinionem credendum est, vt sæpissimè scripta mittitur: testis est præter alios, locus ille Cornelij Taciti lib. xij quum de seruis apud Senatum agebatur. Quia tamen indita pœna satis dura Neroni non videbatur, non spectauit ius Senatus, vt supra demonstrauimus. Hoc remediũ huic loco tam dilaniato imponendum putaui: quod quidem si totum penitus non sanat, non tamen exulcerat. Cassius itaque in Sardiniam contra ius Senatus deportatus est à Nerone, sed reuocatus post eius mortem à Vespasiano, vt testatur Pomponius d. l. 2. Antequam autem deportaretur, Syriæ præfuit, Narso succedens, cumque ibi præesset à Claudio Cæsare Meherdatem iuuenem, qui rex Parthiæ ab eo datus erat, ad Euphratis ripam deducere iubetur. Stolam etiam sacerdotalem Pontificis Iudæorũ, quæ antea à Tiberio Iudæis reddita erat, Romanis custodiendam dedit. Ea tempestate Cassius cæteros præeminebat peritia legum. Nam militares artes per otium tunc ignotæ erant; & industrios, pax in æquo tenebat. Attamen quantum sine bello dabatur, reuocare priscum morem, exercere legiones, cura, prouisu agere, perinde ac si hostis ingrueret: Ita dignum maioribus suis, & familia Cassia ratus per illas quoque gentes celebrata, vt scribit Tacitus lib. vij Annal. Cæterùm luminibus orbatum Cassium fuisse, legimus apud Suetonium Tranquillum in Nerone, quæ quidem orbitas seueritatis magnæ inditium luculentum est: sic Casellium diximus, sic Appium omnes norunt, sic Catulum Messallinum luminibus orbatum testatur Plinius lib. 4. epist. Tanta enim Cassij in iure dicendo seueritas erat, vt Tribunal eius, reorum scopulus appellaretur: quàm deinde ipse cognouit ad sedandos motus maximè nocuam. Cùm enim Puteolani seditionem concitassent, Cassiusque adhibendo remedio delectus esset, quia seueritatem eius non tolerabant,

precante ipſo, ad Scribonios fratres cura transfertur, vt autor eſt Tacitus lib. xiij Annal. qui eodem libro tradit, cum Neroni propter victoriam ab Artaxatis reportatam, arcus, continui Conſulatus, ſtatuæ decretæ, & vt inter feſtos dies referretur, quo patrata victoria, quo nunciata, quo relatum de ea eſſet: C. Caſſium de cæteris honoribus aſſenſum: ſi pro benignitate fortunæ Dijs grates agerentur, ne totũ quidem annum ſupplicantibus ſufficere diſſeruiſſe: eoque oportere diuidi ſacros, & negotioſos dies, queis diuina colerentur, & humana non impedirent. Fuit autem Caſſius Longinus Sabinianæ ſectæ: Sabino enim ſucceſſit, autore Pomponio in l. 2. D. de orig. iur. Sabinumque Caſſij magiſtrũ vocat Paulus lib. xiiij ad Edictum in l. 20. de recept. arb. vbi ingenui, & probi animi memorandum, multiſque noſtri ſeculi autoribus imitandum exemplum traditur. Cùm enim Sabinus ſcripſiſſet, arbitrum mutare poſſe ſententiam, hocque contra Iuris Ciuilis regulas reſponſum eſſe videretur: tantum abeſt vt Caſſius eum reprehenderit, vt ſententiam magiſtri ſui totis animi viribus excuſaſſe eum teſtetur Paulus: ſcilicet de ea ſententia Sabinum non ſenſiſſe, quæ arbitrium finiat; ſed de præparatione cauſæ: neque imitatus eſt Ariſtotelem de quo conqueritur Plato apud Ælianum lib. 4. Var. hiſtor. eum ad inſtar muli feciſſe, qui cum ſaturatus eſt lacte materno, calcibus petit matrem. Caſſius præterea noſter, Caſſianæ ſcholæ auctor, & parens fuit, eiuſque domus temporibus Trajani, à Quadrato claro oratore poſſeſſa fuit ex teſtamento Quadratillæ auiæ ſuæ, auctore Plinio lib 7. epiſt. Cuius verba hic apponere æquum eſſe duxi, quoniam id laudi, honoríq; Caſſij non parum conducit. *Lætor*, inquit, *etiam quod domus aliquando C. Caßij huius qui Caßianæ ſcholæ princeps & parens fuit, ſeruiet domino non minori. Implebit enim illam Quadratus, & decebit, rurſuſq; ei priſtinam dignitatem, celebritatem, gloriam reddet, cum tantus*

orator inde procedet, quantus ille Iurisconsultus. Cassius denique multos scriptis mandauit libros.

Apud Vrseium] qui citantur ab Vlpiano in l. x. quid tamen D. quib. mod. vsufr.

Iuris Ciuilis libr. x.] Tot enim fuisse existimo. Nam ex Cassio lib. 8. Iuris Ciuilis hæc desumpsit Vlpianus, *fructuarium per arbitrum cogi reficere, quemadmodum subserere cogitur arbores, & aucupiorum & venationum reditum, ad fructuarium pertinere, & carnem fœtus demortui ad fructuarium pertinere.* Vlpianus etiam Cassium lib. x. Iur. Ciuilis dixisse scribit. *Si gregis, vel armenti sit vsusfructus legatus, nec vsufructuarius ex natis gregem suppleat, teneri eum proprietario.* Ex quibus apparet, Cassium his in libris de vsufructu scripsisse.

PLAVTIVS.

De Plautij vita nihil constare Forster scripsit. fit tamen mentio Plautij Syluani in Fastis, qui Consul fuit tertio anno Imperij Antonini Pij, cum Iulio Seuero, & ab vrbe condita 893. secundum Gregorium Haloandrum. Plautij etiam, Syluanorũ nomen fuisse ostendit Onuphrius. Ad eum Iulianus scripsit libros quinque, Iulius Paulus libros xviij. Ex quorum primo, est l. Plautius D. de procur. ex viij l. Plautius D. de condit. & demonstrat. ex ix. l. qui hæredi eod. tit. & l. Plautius D. de auro & arg. leg. Ex xij, l. Plautius D. ad leg. falcid. Ex eius scriptis quoque est §. fin. l. si proprietarius D. de damno infecto. Tribuitur etiam ei §. Plautius legis si ab eo D. eod. tit. apud Plautiũ autem omnes iuris autores consensisse Vlpianus ait in l. 1. §. inter-

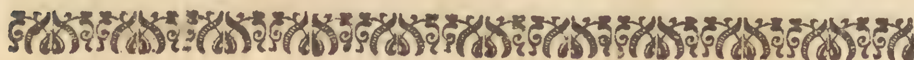
dum D. de vſufr. accreſc. *Vſufructum ſcilicet conſtitutum, & poſtea amiſſum, nihilominus ius accreſcendi admittere.* Omnes autem iuris autores, interpretabimur vtriuſque ſectæ, tam Proculeianos, quàm Caſſianos.

VINDIVS.

VLpianus lib. xj ad Edict. in l. xj D. de minor. Vindij cuiuſdã meminit: ſed tamen alius eſt, ab hoc noſtro Iuriſconſulto. Ille enim temporibus Alexandri Seueri vixit: hic temporibus Diui Pij floruit. Capitolinus enim Antoninũ Pium Imperatorem eius conſilio vſum ſcribit. Vnde apud Ælium Spartianum, hunc locum corruptum puto. *Vindium Quadratum, & Catilium Seuerum & Turbonem grauiter inſequutus eſt.* Nullus enim Vindius Quadratus apud autores reperitur, minuſque Numidius: quemadmodum corrigendum eſſe putauit Cuſpinianus in Faſtis. Reſtituenda igitur putarem hęc verba ſic. *Vindium*, cum virgula quæ nomen ſeparatum ſignificet, *Quadratum, & Catilium Seuerum.* Hæc enim lectio litteræ corruptæ prorſus conueniẽs eſt. Quæ tamen ſi nimis ardua videtur, ſic poſſe etiam legi exiſtimo. *A. Iulium Quadratum.* Eſt enim lapis in radice Cælij montis inuentus, in quo ita ſcriptum eſt, *T. Iulio Candido* II. *A. Iulio Quadrato* II. *Coſ.* Vindius Varus dicitur ab Calliſtrato l. 3. D. de teſt. qui ſub D. Hadriano Ciliciæ fuit legatus, ad quem ipſe Hadrianus epiſtolam miſit. Vindij autem teſtimonio Mætianus, Paulus, Vlpianuſque vſi ſunt in l. 2. § ſi abſens D. ſi ex nox. cauſa ag. l. Iuriſgentium §. ſi ante D. de pact. l. ſi quis D. de iud. ex qua intelligitur.

De Prætoris Edicto] nonnulla edidiſſe, &
De detractione falcidiæ) ex l. pœnales § fin. D. ad leg. falcid. in qua Mætianus illum vocat *ſuum*: ex qua Vindium Caſſianæ ſectæ fuiſſe, non pigebit dicere.

VALERIVS SEVERVS.

L. Valerij Iuriſconſulti mentionem facit Cicero lib. iij epiſt. ad familiares, quem cõmendat Appio Pulchro: ſed alius eſt à noſtro Valerio Seuero, quem ſub Antonino Pio vixiſſe exiſtimo. Extat enim Antonini Pij reſcriptum ad Seuerum in l. 1. C. de procurat. Quapropter legendum arbitror apud Iulium Capitolinum hoc in loco. *Vindio, Vero, Saluio, Valente. Seuero* non *Vero*, tum quod Verus nemo vnquam Iuriſconſultus fuerit: cum quod Capitolinus illum cum Saluio Iuliano coniungat. Iulianus autem Valerij Seueri reſponſum affert lib. 3. Digeſt. in l. ex facto D. de negot. Sicuti ſæpiſſimè Iuriſconſultos reſponſis vel ſententijs coætaneorum Iuriſperitorum vti, in Pandectis legimus. Hic autem error vt loco *Seueri* apud Capitolinum *Veri* nomen ſcriptum fuerit facilè librariorum ignorantia irrepſit: ſicut & in multis Pandectarum capitibus loco Seueri & Antonini Impp. Veri & Antonini corrupte legitur. Sic quem anno ab vrbe condita 879. Faſti Græci Conſulem Seuerum habent, in Caſſiodori Chronicis *Verum* corrupte legimus. Nec obſtat quod Calliſtratus Valerij cuiuſdam Veri mentionem faciat, ad quem de excutienda fide teſtium Hadrianum Imp. reſcriptum mandaſſe ſcribit in l. teſtium 3. D. de teſtib. Hæc enim ad Iuriſconſultum noſtrum referenda nullo modo ſunt, quod mendoſum illud nomen hac in lege eſſe certum ſit. In

quibusdam siquidem codicibus *Valerius Varus* legitur, & in Haloandri, *Valerianus Verus*, quæ lectio receptior est, licet non penitus integra. Nihil enim de Valeriano Vero apud auctores reperitur. Augurarer itaque *Valerianum Verum* viciosè, pro *Valerio Veranio* legi, hac nominum transpositione facta. quod sæpissime Typographorum incuriosa facit inscitia. Valerij enim Veranij meminere auctores, & præcipuè antiqua quædam inscriptio, quæ sub Imperio Hadriani Hibero Cos. honesta militia missum fuisse eum testatur. Arrij etiam Seueri fit mentio ab Vlpiano in l. xj D. de minor. quem Præturam exercuisse hoc ex loco constat: sed alium ab hoc nostro, series temporum affirmare nos cogit: cum illum sub Alexandro Seuero floruisse appareat ex verbis Vlpiani *Arrius Seuerus quia dubitabat ad Imperatorem Seuerum retulit*, j: ad Alexandrum Seuerum, qui xiiij curatores vrbis fecit, autore Lampridio in eius vita. Attamen hoc nomen *Arrij* hac in lege mendosum est: nonnulli emendāt *Demetrius*, alij, *Decius*. Sed Prætores illos fuisse nunquam legi, nec apud historiæ Latinæ scriptores eorum mentio temporibus illis congruens vlla fit Existimarem legendum *Annius Seuerus*: Nec enim difficillimè pro *Annius* exaratum est *Arrius*. Annium autem Seuerū Alexandri Seueri temporibus vixisse constat, & Gordiani senioris socerum fuisse apud Iulium Capitolinum in Gordianis. Fit etiam mentio Rutilij Seueri in l. 1. D. de ventre insp. qui sub DD. fratribus vixit, & Seueri meminit Vlpianus in l. 4. D. de in ius voc, vbi quidam *Seruium* repónendum putant, moti fortasse eo, quod Vlpianus supra, Labeonis autoritate vsus sit. Cæterùm Valerium Seuerum de iure respondisse Iulianus ait in d. l. ex facto D. de negot. gest. Eius scripta probauit Vlpianus in l. filiusfamilias §. filiusfamilias D. de procurat. & in l. 1. §. quæsitum est D. de aqua quotid. & æstiua. Nec omittendum corrupte in Codicibus Odophredi, Seueri mentionem fieri in l. qui concubinam §. 1. D. de legat. iij: quod satis inno-

tescet ex auctore illius capitis. Quî enim fieri potest, vt Labeo Seueri mentionē faciat, cum Seuero multo antiquior sit. Apparet etiam ex aliorum Iurisconsultorum nominibus quorum sententiæ referuntur, hoc verissimum esse, & pro Seuero *Seruium* legendum.

PEDIVS.

HVnc Sextum Pedium vocat Paulus in l. non distinguemus §. penult. D. de recept. arb. & in l. si seruum D. ad leg. Aquil. & Vlpianus in l. de pupillo §. & belle D. de oper. noui enunciat. Quem constat ante tempora Vlpiani vixisse, ex l. verum §. si seruo D. pro socio, & inter Saluium Iulianum, & Sabinum ex Vlpiano in l. lxiij D. eod. apud quem Iulianus scribit Sextum Pedium referre responsum Sabini, sic enim legendum est (*& ait Iulianus Sextum Pedium referre Sabinum respondisse*) non vt in vulgatis Codicibus corrupte. *Et ait Iulianus lib. 6.* vel vt in alijs, *Sextum Pomponium referre Sabinum respondisse.* Iulianus enim Pomponio erat antiquior, atque ita Pomponij auctoritate vti non poterat. Pedium quidem sub Imperatoribus vixisse, apparet ex Vlpiano lib. 52. ad Edictum, in l. 5. D. de oper. noui enunciat: eum tamen alium puto ab hoc Pedio, quem Persius oratorem in Satyra describere videtur.

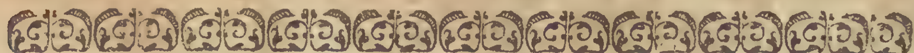
Fur es ait Pedio Pedius quid carmina rasis.
Vibrat in Antithetis doctas posuisse figuras
Laudatur.

alium etiam illo Pedio Blæso qui sub Nerone repetundarum damnatus est. Hunc autem scripsisse constat.

Ad Edictum lib.] Ex multis Iurisconsultorum locis ex l. item

si §.

ſi §. item quæritur D.de negot.geſt. l. 1 .D.de dolo l. item ſi §. Pedius D. de alien.iudic. mut. cauſa fact. l. Pedius l. Pomponius §. recepiſſe D. de recep. arbitr. Ad quos referenda videntur, quæ ex Pedij lib. xv. referuntur ab Vlpiano in l. quàm Tuberonis §. tam autem D. de pecul. & in l. 1. §. licet D. de tribut. act. Citatur à Paulo liber xxv. Pedij ad Edictum, in l. ſed cum patrono §. fin. D. de bonorum poſſeſ. aſſeuerantis notas, litteras non eſſe; quod impulit Paulum ad credendum, notis, tabulas ſcriptas non contineri. Et ad hos libros ad Edictum referenda ſunt, quæ de eo dicuntur àb Vlpiano in l. iij D. ne quis eum qui in ius voc.

LÆLIVS.

Ixiſſe Hadriani temporibus hunc Lælium conſtat ex Pauli ſcriptis in l.antiqui D.ſi pars hæred pet. eumque vidiſſe in Palatio liberam mulierē, quæ ab Alexandria perducta erat, vt Hadriano oſtenderetur cum quinq; liberis, ex quibus quatuór eodem tempore enixa dicebatur, quintum poſt quadrageſimum diem in l. poſtquam D.de petit. hæred. Hanc Serapiam vocari cōſtat, tum ex Capitolino in Antonini vita, cum ex Cajo in l. 7. D. de reb. dub. Ex his notandum eadem ætate qua Iulianus Lælium vixiſſe: Et Paulum maluiſſe, Lælij in hac hiſtoria enarranda vti auctoritate, quam Saluij Iuliani : licet eandem ſuis ſcriptis inſeruerit ad Vrſeium Ferocem, vt colligere eſt ex l. 36. D. de ſolut. hac vtique maximè ratione, vt exiſtimo, quod Lælius eam Alexandrinam fœminam ſe vidiſſe, cum oſtenderetur Hadriano, teſtetur : Saluius autem qui tunc temporis Romæ non erat, hoc ſibi in Ægypto affirmatum tantum

asserat, atque ita in ijs quæ extra communem naturæ regulam contingunt, magis oculis, quàm auribus credendum esse nos admonet. Ex ijs autem quæ dicta sunt à nobis, quis non conijciet, Lælium Hadriano Imperatori perquam familiarem fuisse. Idem Paulus sententiam suam Lælij auctoritate comprobauit, si credimus Labito, sed tamen Aelij lectionem retinendam puto. Aulus Gellius meminit cuiusdam Fœlicis, qui de Comitijs tractauit, & Modestinus Lælij Bassi.

ATILICINIVS.

PAulus, Vlpianus, & Pomponius Atilicinij meminerunt in l. iij D. si quis caut. in l. si vnus D. de pact. l. motus D. de procurat. l. postquam D. de petit. hæred. l. & Atilicinius D. de seruit. rustic. præd. l. quod si D. de relig. & sumpt. fun. l. postquam D. de pignorat. act. Maximæ auctoritatis doctrina eius fuit apud Iustinianum. In institutionibus enim de hæred. instit. §. 1. ait se Constitutionem edidisse, qua *seruos proprios instituere licet sine libertate*: quod & æquius (inquit) erat, & Atilicinio placuerat. Magnam autem illi cum Proculo Iurisconsulto necessitudinem intercessisse, tantíq; fecisse Proculi iudicium constat ex l. Atilicinius D. de pact. dotal. vt illum per epistolam aliquando consuluerit; & sæpè citantur conuenientes eorum sententię in l. ergo D. de seruit. rustic. præd. in l. quid tamen §. si quis D. de recep. arbit. in l. si seruus D. de pecul. Cæterùm de iure eum respondisse, cum Nerua filio probat. l. qui se debere D. de condict. causa data causa non sequuta. de eo enim explicandus est locus ille. Quare in l. si quis §. si quid D. communi diuid. suo loco scriptum non esse

nomen *Atilicinij* augurarer: nec cum Sabino coniungendum, ſed cum Nerua, & *Sabinum* pro *Nerua* ſupra reponendum. Neque enim Sabinus, & Atilicinius eiuſdem ſcholæ fuere: ſed Nerua, & Atilicinius: atque ita eos eadem ſenſiſſe veriſimilius eſt, & de eadem re ſimul reſpondiſſe. Atilicinij tamen ſententiam improbatam fuiſſe Vlpianus ſcribit in l. item liberatur D. quib. mod. pign. vel hypoth. ſoluatur, exiſtimantis, *ſi ſatiſdetur alicui certæ pecuniæ, recedere eum à pignoribus debere.*

OCTAVENVS.

CVius Imperatoris ætate Octauenus vixerit, facilis non eſt negotij explicare. Pomponius quidem, cum Ariſtone qui temporibus Trajani vixit, eum coniungit, & vtriuſque ſententiam affert. Non enim hic Accurſium ſequendum puto, qui Pomponium hanc epiſtolam ad Octauenum & Ariſtonem ſcripſiſſe exiſtimat: Eorum ſiquidem ſententiam tantum profert de hac quæſtione, quàm ipſe propoſuerat. Quod ex verbis ipſius legis facilius probabitur, quæ eſt xx. D. de fideic. libert. Paulus autem, & Vlpianus Octaueni mentionem faciunt in his capitibus, quæ ex eorum ad Edictum libris excepta eſſe inſcriptiones oſtendunt in l. ſi familia §. Octauénus D. de iuriſdict. omnium iud. l. quod ſi in diem l. item videndum D. de petit. hæred. l. qui inter quemadm. ſeruit. amitt. l. neceſſario D. de peric. & commodo rei vend. l. ſi rem D. de rei vindicat. l. electio §. finali D. de noxal. act. l. non diſtinguemus §. ſi ſeruus D. de recept arbit. l. item videndum D. de petit. hæred. l. ſi ſeruus §. oliuam D. ad leg. Aquil. Vnde conijci poteſt, ad Edictum quædam illum ſcripſiſſe, & Pomponium eius ſcriptis maximè delectatum.

SEXTVS CÆCILIVS.

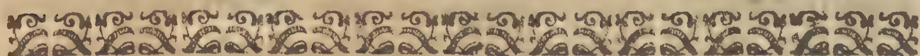

CÆcilios multos fuisse doctos, scriptorésque, omnibus notum esse puto. Hic autem Sextus Cæcilius vt testatur Gellius lib. 2. cap. 1. in disciplina iuris atque legibus Pop. Romani noscendis, interpretandísque, scientia, vsu, auctoritatéq; illustris fuit. Vnde colligimus, malè Cæcilio quodam Gallo in dictionarijs & Thesauris Latinis, hæc Gellij verba tribui, cum *Aelium Gallum*, non *Cæcilium Gallum*, legendum esse apud Macrobium, & apud Gellium lib. 16. cap. 5. supra in Gallo diximus: neq; Bernardinus Rutilius audiendus est, qui eum cuius mentio fit in Pandectis à iuris auctoribus, P. Cæcilium quendam Seruij auditorem fabulatur. Cæterùm cum Sextus Cæcilius in area Palatina salutationem Cæsaris operiretur, ad eum Philosophus Phauorinus accessit, colloquutusque est ei, multis alijs præsentibus: atque in illis sermonibus orta est inter eos quæstio legum xij. tabularum, quæ decemuirales appellantur. Vbi cum Phauorinus obscuritatem earum legum damnaret, hoc præclarum verbum pronunciauit. *Obscuritates legum non aßignari debere culpæ scribentium, sed inscitiæ non assequentium.* Ex quibus colligimus leges xij tabul. eum apprime calluisse, & earum præcepta maximè probasse. Vnde non immerito à Iustiniano in l. 1. C. de communi seruo manum. Cæcilius iuris antiqui conditor appellatur. Quamuis in nonnullis codicibus, legatur eò loci *Sextus Aelius*. Cæcilij tamen lectio verior est, & probatur ab Haloandro, & à Cuiacio lib. 7. cap. 25. obseruat. Scripta autem Cæcilij Papinianus, Vlpianusq; probauerunt in l. Titio centum D. de condit. & demonstr. in l. prospexit D. qui & à quibus manum. in l. si postulauerit D. ad leg. Iul. de

adulter. Ex qua conijci poteſt, quædam edidiſſe illum ad legis Iuliæ de Adulterijs explicationem, ad quam coniecturam amplectendam magis impelletur, ſi quis huic legi, legem ſi vxor D. eod. tit. coniunxerit. Ex qua etiã intelligitur, fuiſſe Cæcilium ſtudioſum Homericæ lectionis. Hunc enim verſum Homeri affert ex IX. Iliados deſumptum.

ἤ μοῦνος φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ατρεΐδαι ...

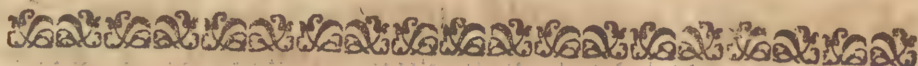
Præterea Cuiacius in l. frater à fratre D. de condict. indeb. Proculeianum eum fuiſſe putat.

VRSEIVS FEROX.

FVit quidam Ferox temporibus Hadriani, vir lectus, & ſanctus, quem Coſ. fuiſſe ex epiſtola Plinij ad Arrianum lib. 2. epiſt. colligere poſſumus, qui etiam Curator aluei, & riparum fuit, alius tamen ab hoc noſtro: & ad id cogitandum moueor, quod *Tit. Iulius Ferox* appelletur, vt ex veteri quadam inſcriptione apparet: Noſter autem Vrſeius Ferox, ad quem Iulianus libros quatuor ſcripſit, quorum fit in indice Iuſtinianeo mentio. In quibus notaſſe quædam Iulianum ex Vrſeij libris, conſtat ex l. ſi quis §. Vrſeius ait D. cõmuni diuid. Quod & Caſſius feciſſe videtur, ex l. quid tamen §. ſi meſſæ D. quib. mod. vſusfr. amitt. his verbis *Caius apud Vrſeium ſcribit.* Quæ haud dubiè intelligenda eſſe de C. Caſſio, indicat l. 1. § quod ſi patronus D. quarum rerum actio non det. In qua ita ſcriptum eſt, *Et Caſſius exiſtimaſſe Vrſeium refert.* Vrſeij quoque mentio fit in lege ſi ſeruus D. ad leg. Aquil. ex qua Proculeianum eum fuiſſe augurarer, & in l. ſupra iter §. apud Ferocem D. de aqua pluuia arc.

PAPIRVS FRONTO.

Rontonis cognomen à fronte impositum esse scribit Cicero de natura Deorum. Multi autem Frontones fuere. Fuit Octauius Fronto, quem Prætura functum scribit Tacitus lib.ij, fuit & alius Fronto, quem Martialis lib. 1. Epigram. vocat

Clarum militiæ togæque decus.

Frontonis etiam insignis cuiusdam Oratoris meminit Eusebius in Chron. qui M. Antoninum Verum latinis literis erudiuit: quem eum esse puto, de quo loquitur Iulius Capitolinus in M. Antonino Philosopho, quem multo in honore Antoninum habuisse, & à Senatu statuam ei petijsse scribit. Cæterùm hunc Papirium Frontonem, nepotem esse Oratoris illius existimo, qui M. Aufidij Frontonis pater fuit, quem Consulem cum P. Cornelio Anulino, imperante Septimio Seuero commemorat Cassiodorus in Chronicis. Nihil enim est, quod huic sententiæ repugnet. Quin & inscriptio ab Onuphrio relata Frontonem illum simpliciter nominat, nullo adiecto prænomine, vel agnomine.

M. Aufidio Frontoni
Pronepoti
M. Cornel. Frontonis. Oratoris Cos.
Magistri. Imperatorum. Antonini. & Luci.
Nepoti. Aufidi. Victorini
Præfecti. Vrbis. II. Cos.
Fronto. Cos.
Filio. Dulcissimo.

Iurisconsultus autem noster ad illius Frontonis tempora referri potest. Neque enim quod legitur in l. fin. D. de acquir. hæred.

Aristo in Decretis Frontinianis ita refert, intelligi debet, vt Aristonem Decreta Frontiniana compilasse dicamus: licet Labitus eius sententiæ assertor fuerit. Aristonem enim Frontone recentiorem fuisse sequeretur: quod tamen incongruum, cum eum sub Trajano vixisse certum sit. Sed hæc verba sic explicabimus vt Frontonem libros Decretorum composuisse censeamus, & in ijs ex Aristonis libris, & opinionibus nonnulla retulisse. Atque eo modo Aristonem in Decretis Frontinianis ita referre, rectè dicemus. Cæterùm Sidonius Apollinaris lib. 4. epist. xxj. Frontonis cuiusdam meminit, qui tamen alius est ab hoc nostro Iurisconsulto. Meminit etiam Gellius M. Frontonis, qui sermonem cum Phauorino Philosopho Academico, de generibus colorum habuit. quæ agitatio latissimè describitur lib. 2. cap. xxvj. Fuit & Licinius Fronto, cui per fideicomissum Philinus hæreditatem dedit, si filius sine liberis vita decederet l. 1. C. de pact. quæ est Seueri & Antonini: ad quem rescribunt ijdem Imperatores in l. eum qui Cod. si cert. pet. sed alius etiã est, ab hoc nostro Iurisc. forte & is cui rescribit Vlpianus in l. 45. D. de solut. Vnde in l. 52. D. de manumis. testam. hæc verba, *Impp. Seuerus & Antoninus Missenio Frontoni* corrupte leguntur. reponendumq; *Licinio Frontoni* quondam putaui. Sed malo nunc ex Suida in verbo φρόντων legere *Emisseno* qui sic scribit. φρόντων ἐμισηνος ῥήτωρ. γεγονὼς ἐπὶ Σεβήρου τοῦ βάσιλεως ἐν Ρώμῃ. j: *Fronto Emisenus orator sub Seuero Imperatore Romæ fuit.* Facile enim pro *Emiseno*, *Misenio* librariorum, vel Typographorũ ignorantia exarari potuit. Scripsit autem Fronto noster.

Decreta) *vt supra diximus.*

Responsorum lib. iij) Tertius citatur in l. liberorũ D. de verb. significat. ad quos referri debent, quæ in fine l. nauis D. ad leg. Rhod. de jactu posita sunt à Callistrato. Eleganter etiam illum dixisse Martianus refert in l. 3. D. pecul. Peculium esse simile homini quod crescit, decrescit, & moritur. Citatur quoq; ab eodem in l. filiusfamilias §. vt quis D. de legat. 1.

MELA.

FAuium Melam eum a ppellat Vlpianus in l. 1 §. quod ait D. de cloacis. Eumque solus Modestinus reprehendit in l. Mela D. de aliment. & cibar. legat. Eius tamen sententiam sequuti sunt Paulus, & Vlpianus sæpissimè in suis ad Edictū libris, vt videre est, ex l. 2. §. sed vtrum D. de iudic. l. si seruus §. si quis seruum l. per hoc D. ad leg. Aquil. l. summa D. de pec. & alijs, quæ Pandectas peruoluenti cuique occurrere possunt. Quocirca satis esse argumenti videtur Melam conscripsisse.

Ad Edictum lib.] Numerum non affirmo: eius tamen liber decimus citatur in l. si soluturus D. de solution. ab Africano lib. 8 quæst. Qua ex re conijcere possumus, Africanum post Melam vixisse.

MECIVS.

Mecij Iurisconsulti mentio fit à Paulo in l. fin. D. de iure fisci, quæ documento esse potest illum fuisse cum Papiniano, Iulio Paulo, Claudioque Triphonio Iurisperitis, eiusdem Imperatoris assessorem, vnáque cum illis sententiam dixisse suam, cum ipse Imperator cognoscēs decerneret, eumq; Consulem fuisse cum Turpilio Dextro existimo, vt ex veteri Epigrammate apparet, quod est Tybure, vbi *M. Mæcius Ruffus* appellatur. Alium tamen ab eo Mecio, cuius meminit Horatius de arte poëtica, quem Ægypto præficere Domitianum in

animo

animo habuisse scribit Suetonius in Domitiani vita, & qui tam formosus sibi videbatur: Vnde illud Domitiani dictum, *Vellem tam formosus esse quàm Mecius sibi videtur*, ad quem Statius Papinius lib. iij Syluarum carmen scripsit, eumq; Mecium Celerem vocat. Fuit etiam alius Mecius, qui sub Hadriano curator aluei, & riparum Tyberis, & cloacarum vrbis fuit, vt ex veteri inscriptione Neopolitana constat *M. Mæcio Præf. Annonæ Vrbis sacræ cum iure gladij*. Mecij Probi meminit Vlpianus lib. x. de offic. Procons. in l. 7. D. de interd. & releg. ex qua eum Præsidem Prouinciæ Hispaniæ fuisse, & Vlpiani coætaneum apparet.

CAMPANVS.

Cocceius Campanus Iurisconsultus iste nominatur, ex Cocceiorũ familia Romæ satis cognita ortus: temporibus Seueri & Antonini vixit; ad quem illi rescriptum mandauere, quod extat apud Martianum lib. 4. instit. in l. si quis D. ad Senatusc. Treb. & apud Iustinianum in institut. tit. quib. mod. testam. infirm.

ARISTO.

Temporibus Trajani Imperatoris vixit Aristo, & maximè floruit. Cuius etiam consilio Trajanũ vsum esse colligimus ex l. fin. D si quis à parente fuer. manumis. in deneganda bonorum possessione patri, quod malè contra pietatem filium affecisset. Magna inter eum & Plinium iuniorẽ intercessit amicitiæ, & familiaritatis necessi-

tudo, vt ex libro 8. epist. Plinij dijudicari potest, à quo, si doctrinæ, virtutis, & morum Aristonis cognitionem adipisci nonnullam optamus, eam omnino hauriendam puto. *Nihil est*, inquit de Aristone loquens Plinius, *illo grauius, sanctius, doctius, vt mihi non vnus homo, sed literæ ipsæ, omnesque bonæ artes, in vno homine summum periculum adire videantur. Quam peritus ille, & priuati iuris & publici! quarum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! Nihil est quod discere velis, quod ille docere non posit. Mihi certè quoties aliquid abditum quæro, thesaurus est. Iam quanta sermonibus eius fides, quanta authoritas! quàm pressa & decora cunctatio! Quid est quod non statim sciat, & tamen plerumq; hæsitat, dubitat diuersitate rationum, quas acri magnoq; iudicio ab origine, causisque primis repetit, discernit, expendit. Ad hoc quàm parcus in victu, quàm modicus in cultu. Soleo ipsum cubiculum illius, ipsumq; lectum, vt imaginem quandam priscæ frugalitatis aspicere. Ornat hæc magnitudo animi quæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert, recteq; facti, non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit. in summa non facilè quis, quemquam ex istis qui sapientiæ studium habitu corporis præferunt, huic viro compararit. Non quidem Gymnasia sectatur, aut porticus, nec disputationibus longis, aliorum ocium suumq; delectat: sed in toga negotijsque versatur, multos aduocatione, plures consilio iuuat. Nemini tamen istorum castitate, pietate, iustitia, fortitudine etiam primo loco cesserit.* Hæc Plinius. Cæterùm longæ & pertinacis valetudinis Titus Aristo fuit, ea tamen patientia valetudinem tolerauit, vt dolori resisteret, vt sitim differret, & incredibilem febrium ardorem immotus, opertusque transmitteret, eodem Plinio autore. Cùm ipsa tamen infirmitate & graui valetudine, ad senectutem peruenit. quod colligitur ex Pomponio lib. 2. var. lect. in l. arbiter D. de recept. arb. qui refert Aristonem scribere, se audijsse Cassium dicentem, in eo arbitro qui non venisset, non esse commissam pœnam. quæ quidem de C. Cassio Longino intelligēda sunt, quem sub Tyberio cum M. Vinucio Quartino

Consulem fuisse, supra diximus. Sexaginta verò anni numerantur inter Tyberij, & Trajani principatus. Cassium autem non tantum audiuit, sed ad eius libros annotasse etiam quædam videtur ex l. vsufr. legato, & ex l. 17. D. de vsufr. & apud Sabinum in l. non solum D. de vsufr. accresc. Neratij etiam familiaris fuit Aristo. Vnde eius meminit Neratius in l. ab emptione D. de pact. Quod & epistolæ inuicem missæ testantur. Nam ad Aristonem Neratij epistolæ mentio fit in l. sed addes §. 1. D. locat. & Aristonis ad Neratium in l. Aristo D. de manum. testam. vbi corrupte *Apiano* pro *Prisco* legitur. Eadem etiam ætate vixit qua Celsus Iurisconsultus, & ab eo consultus fuit, vt testatur Vlpianus lib. 4. ad Edict. qui responsum eius magnopere laudat. Iulianum item extrema sua ætate familiarem habuit: à quo per epistolam consultũ fuisse supra diximus in Iuliano in l. 2. D. de legat. præst. contra tab. cuius quidem hæc verba *Saluius Aristo Iuliano Sal.* deprauata esse manifestum est. Quis enim nescit Saluium, Iulianum dici, non Aristonem, qui Titus vocabatur. Legendum itaque est *Aristoni Saluius Iulianus Salutem.* Aristonem enim Iulianum consuluisse verisimile non est, cum ex his quæ superius de doctrina eius singulari ex Plinio attulimus: tum maximè quod Aristo prouectæ iam senectutis esset, cum Iulianus iuris scientiam attigerit. Hoc denique ex ipsius legis sententia colligi omnino potest. Vnde & in l. 9. D. de iure codic. Iulianum ad scripta Aristonis quædam notasse legimus. Non enim (vt vulgo exaratum est) scribi debet *Vlpianus notat* Nam Vlpianum in Aristonem notas edidisse nusquam reperimus: & licet edidisset, nihilo tamen magis hic, *Vlpianus* legendum est: cum hęc lex sit Marcelli lib. 9. Digestorum qui sub Antonino Pio floruit, atque ita, nec Vlpiani notas, nec librũ aliquem citare potuit. Nam ferè seculo integro iunior Vlpianus Marcello fuit: iuuat & nostram lectionem, quod Marcellus Iuliani scriptis maximè vsus sit. Ideóque Iulianum, *suum*,

appellat in l. 85. D. de condit. Cæterùm Aristo multa de iure scripsit: quorum quæ reperimus vestigia, reliquiásq; dabimus. Et primum

De furtis lib.) Gellius enim lib. ij cap. 18 dixit legisse se librum quendam Aristonis Iurisconsulti, in quo ille dicit. Apud veteres Ægyptios (quod genus hominum constat, & in artibus reperiendis solertes extitisse, & in cognitione rerum indaganda sagaces) furta omnia esse licita, & impunita. quare moueor ad credendum, hunc librum Aristonis de furtis fuisse, & eo maximè quod, cum Aristonem multa volumina edidisse sciret Gellius, tamen quia de furtis quæstio erat, satis indicasse librum de furtis putauit, si tantum, librum Aristonis Iurisconsulti dixerit. Deinde

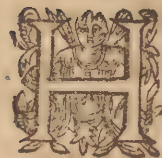
Responsorum lib.) quod apparet ex l. iurisgentium §. sed & si D. de pact. l. sicuti §. Aristo D. si seruit. vind. l. 3. quæ res pign. oblig. possint. l. Aristo D. de ritu nupt. l patrimonij D. de vsufr. legato l. 3. §. item Pomponius D. ad Trebell. l. si cum D. qui & à quibus.

Ad C. Caßium) vt supra diximus.

Ad Sabinum) vt colligi potest ex l. 3. D. de penu legata, & ex l. non solum D. de vsufr. adcresc. Citatur denique Aristo ab Vlpiano in l. per seruum D. de vsu & habit. in l. certi condictio §. si nummos D. si cert. pet. & à Pomponio in l. pen. D. de de rer. diuis.

SERVILIVS.

HVius Seruilij nomen depromit Labitus ex l. cum patronus D. de iure patron. cui ego assentior; licet in vulgaribus codicibus (*Seruius*) legatur. Quî enim fieri potuit, vt Seruius, quem longo tempore ante Proculum fuisse Pomponius refert d. l. 2. D. de orig. iur. & vt

ex his quæ in Seruio diximus, satis apparet, Proculi mentionem faciat. Ex quibus etiam constat, hunc Seruilium alium esse ab illo P. Seruilio augure, cuius autoritatem sequutus est Atteius Capito: & cuius mentio fit apud Festum in verbo *Stellam*. Credo autem Seruilium nostrum hunc esse, cuius meminit Tacitus lib. xiiij. Annal. qui summis honoribus, multáque eloquentia viguit; diuque foro, mox tradendis rebus Romanis celebris fuit. Eum sub Nerone obijsse certissimum est.

ARRIANVS.

Lexander Gabardus Tursesanus in quadam epistola, ab eo ad Thomam Plonatatiam Patritium Constantinopolitanum Iurisconsultum scripta, putat hunc Arrianum fuisse Nicomediẽsem Arrianum qui res ab Alexandro magno gestas octo libris Græco sermone est prosequutus. Ego quidem aliquando eos diuersos putaui, & historicũ potius existimabam, eum quem historiam Græcam scripsisse testatur Capitolinus in Gordianis. Eaque ratione mouebar, quod sub Alexandro Seuero vixisset, atque ita vt assentationis artificio gratiam principis aucuparetur, historiã Alexandri Magni scripsisse opinabar; præcipuè quod Seuerus Alexandri nomen haberet: quod idem dies natalis Seuero esset, qui Magni fuerit Alexandri interitus: quod eum magnopere coleret, & inter diuos in larario maiore consecrasset authore Lampridio in Seueri Alexandri vita. Verùm ab hac me dimouit sententia, quod Nicomediensem Arrianum cognomento nouum, ceu iuniorem Xenophontem, non sub Seuero Alexandro, sed sub Hadriano & M. Antonino

Imperatoribus vixisse, apud Suidam postea legerim; à quibus multis honoribus, litterarũ ergo auctus, atque honestatus fuit, autore Raphaele Volaterrano lib. xiij Commẽt. Vrban. Consularem enim dignitatem adeptũ fuisse eum testis est Heliconius apud Suidam, & Antonini Pij præceptorem eum facit Genebrardus lib. 3. Chronol. Romæ eum fuisse sub Hadriano Marco & Antonino Suidas tradit. Hunc Arrianum Seueri cognomen habuisse puto, eumque esse quem Præfectũ ærarij fuisse scribit Valens in l. 42. l. D. de iure fisci, & Flauij prænomen habuisse, ad quem Hadrianus rescripsit autore Calistrato in l. 2. §. 1. D. de iure fisci. Scripsit autem.

Epicteti Philosophi vitam.

De interdictis lib.] quorum secundus citatur in l. pro hærede D. de petit. heredit.

Rescriptorum mentionem facerem, nisi Arriani vocabulum in l. nec nouem D. de condict. indeb. vnde illorum memoria eruenda esset, mendose positum cum his existimarem, qui pro Arriano *Arrium* legendum iam pridem admonuerunt.

Gellius etiam librorum Arriani de disertationibus Epicteti meminit lib. xvij Noct. Attic. cap. xix. Vnde à Suida φιλόσοφος Ἐπικτήτειος appellatur.

Arrianum autem nostrum Paulus in l. Arrianus D. de act. & obligat. huius sententiæ autorem facit, *multum interesse an aliquis obligetur, an vero aliquis liberetur*, vbi de obligando quæritur propensiores esse debere nos, si habeamus occasionem ad negandum: vbi de liberando ex diuerso, vt faciliores simus ad liberationem. Et ex eo intelligi potest quàm miti & sedato ingenio vir ille fuerit. Arriani quoque mentio fit in l. filium D. de grad. affinit. in l. ex facto D. de hæred. instit. in l. 1. §. qui autem D. quorum legatorum. cum aliqua suæ commemoratione laudis.

VARIVS LVCVLLVS.

Risto apud Pomponium in l. liber homo D. de acquir. rerum domin. hunc Varium ab obliuione vindicauit, quem refert aliquando dubitasse, *si liber homo qui bona fide seruiens hereditatem adierit, an acquiratur mihi per eum*. Scrupulum illi inijciebat quod aliquatenus opera eius esset in hereditate, quia per ipsum adiretur. Sed tamen versum esse scribit, & non acquiriri existimasse. Ex Lucullorum nobili apud Romanos, & antiqua gente originem duxisse, nec multo iuniorem Labeone eum fuisse puto.

VITELLIVS.

Itellij nomen extare apud Vlpianum in l. si me in vacuam D. de acquir. possess. Labitus putat, tametsi alij ibi *Celsum* legunt. Magni nominis autor fuit, & tantæ in iure autoritatis, vt Sabinus ad eius libros, quædam scripserit, vt Pandectarũ volumina peruoluenti cuique occurret. Sabinus enim in libris ad Vitellium, plerumque ab alijs Iureconsultis citatur in l. 45. D. de legat. 1. l. 8. D. instrum. leg. l. 12. D. eodem, & alibi passim. In hac tamen l. 12. mendum esse puto, cum in §. quanto igitur, sic exaratum est, *quanto igitur hoc legatum vberius sit videndum est, & Sabinus definit, & Caßius apud Vitellium notat* reponendumque *& Caßius definit, & Sabinus apud Vitellium notat*. Cassius enim nullas apud Vitellium notas fecit. Hæc autem verba *Sabinus in*

libris ad Vitellium, antiquitatem autoris satis designant. Cellio enim Sabino, Consulatum ex destinatione Neronis mansisse in Cal. Iulias, neque eius honori Vitellium quidem intercessisse Tacitus refert lib. xviij, & sub Vespasiano plurimum potuisse Sabinum scribit Pomponius in l. 2. D. de orig. iur. Quapropter nostrum Vitellium, hunc Vitellium esse existimo, qui procurator Augusti fuit, autore Suetonio in Vitellio.

DRVSVS.

EXtat Drusi Iurisconsulti nomen apud Celsum in l. si venditor D. de act. empti, eius sententiam non minus probantem quàm Sexti Aelij.

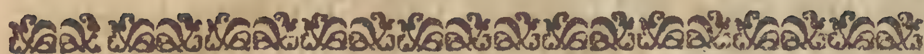

FVFIDIVS.

MEmoriam huius Fufidij se eruisse Cujacius gloriatur in libris Obseruationum, dubitátq; an sit Fufidius ille, quem M. Tullius in Bruto, in aliquo patronorum numero fuisse scribit, ad quem M. Scaurus tres libros de vita sua scripsit, vt testatur Plinius lib. 33. cap. 1. Eius autoritate Paulus vtitur in l. Fufidius D. de bon. autor. iud. possid. & Africanus in l. 5. D. de auro & arg. legato. Arpinas fuit, & Arpini fundum amœnissimum habuit, qui Fufidianus dictus est, quem de eo Cicero Hs cccc. emit vt ipse testatur epist. ad Quintum fratrem lib. iij.

Cœlius

COELIVS.

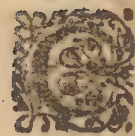
MVltos Coelios fuisse constat, qui iuri dedere operam. Fuit Cœlius Sabinus, fuit Cœlius Antipater, & M. Cœlius Rufus orator, quem ab Atracino accusatum elegantissima oratione, quæ adhuc extat, Cicero defendit, & cuius ad iram procliuitatis, memorandum exemplum tradit Seneca lib. 4. de ira. Cœnabat cum eo in cubiculo lectæ patientiæ cliēs, sed cum difficilè esset, illi in crapulam coniecto, rixam eius cum quo edebat effugere, optimum iudicauit Cliens, quicquid dixisset sequi, & secundas agere: Non tulit Cælius assentientē, sed exclamauit: dic aliquid contra, vt duo simus. Quis verò noster Cælius ex his fuerit, dubitari potest. Antonius Augustinus in indice existimat, Cœlium hunc Sabinum esse: eò fortasse motus, quod Gellius lib. 4. cap. 2. Noct. Attic. librum Cœlij Sabini de Edicto Ædilium Curuliū citet. Cui tamen, vt libere fatear, nullo modo assentior. Cœlius enim Sabinus sub Imperatore Vespasiano vixit, eiusque temporibus plurimum potuit autore Pomponio in l. 2. D. de orig. iur. quod primus eius consulatus dies, initium faustum Vespasiani principatui dederit, quare alius à Sabino illo, quem Hadriani temporibus vix sse refert Suidas: qui tamen, ni fallor, is est quem Sennium Sabinū vocat Vlpianus in l. 1. D. de quæstion. cuique Hadrianum & Antoninum rescripsisse testatur. Cœlium dictis quibusdam pupugisse Vitellium Imperatorem scribit Plinius lib. xxxv. cap. xij. licet ei Consulatum ex destinatione Neronis mansisse in Cal. Iulias, neque eius honori Vitellium quidem victorem intercessisse supra ex Tacito retulerimus. Labeo autem huius Cœlij sententiā probat in l. xvij D. eod. qui Trebatij discipulus

fuit. Fieri itaque non poteſt vt Cœlium Sabinum Labeo autorem habeat, cum à morte Labeonis ad Cœlium Sabinum vſque, ferè centum anni effluxerint. Præterea cum Sabinum Iuriſconſulti citant, Sabini nomen Cœlio ſemper iungunt, vt apparet ex Caio lib. 1. ad Edictum Ædil. Curul. in l. xx. D. eod. & ex Papiniano in l. lxxj §. falſam D. de condit. & demonſtrat. quod in hoc Cœlio non faciunt, ſed ſolo nomine Cœlij deſignant. Quamobrem exiſtimaui aliquando Iuriſconſultum noſtrum Cœlium Antipatrum eſſe: hiſque rationibus mouebar. Primùm quidem, quod pleríq; autores cum de Cœlio Antipatro loquuntur, eodem modo quo Vlpianus, eum ſolo nomine Cœlij appellant vt clare patet ex Nonio Marcello in verbo *finem*, in verbo *Paucies* alijsq; locis: quod & confirmat Hadrianus Iunius medicus in Elencho autorum Nonij, cum ait, Cœlium ſolummodo ſcribendum eſſe, non Cœlium Antipatrum, cum illud Romani ſit iuris: hoc verò exotici. Locus deinde Vlpiani huic noſtræ ſententiæ mirum in modum congruit. Cœlius enim ibi à Labeone citatur: Cœlium autem Antipatrum Labeone antiquiorem eſſe veriſſimum eſt, & perinde non incongruum, ſi Antipatrũ opinionis ſuæ aſſertorem habuerit. Cœlius itaque Antipater ſcriptor fuit luculentus, iuris valdè peritus, multorum etiam vt L. Craſſi magiſter, autore Cicerone in Bruto. Libros Annalium qui ſæpiſſimè in teſtimonium adducuntur apud Nonnium compoſuit, quos quidem eos eſſe puto, quos de bello Punico ad Lælium ſcripſiſſe apud Ciceronem legimus. Hiſtoriam autem eo ſtylo tractauit, vt eam erexerit, quę iacebat humilis, addideritq; illi maiorē ſonum vocis: perfectam tamen omnibuſque numeris abſolutam eam non reddiderit. Neque enim rem poliuit, vt ædificia bonus Architectus, ſed tamen dolauit, vt trabes rudis extructor: Vitium non hominis, ſed temporis fuit. Nemo enim Romanus ſtudębat eloquentiæ, niſi vt in cauſis, & in foro eluceret. Verùm licet

Antipater, homo neque planè doctus, neque maximè aptus ad dicendum fuerit autore Cicerone. Eum tamen plus eloquentiæ, quam scientiæ iuris operam dedisse testatur Pomponius d. l. 2. D. de orig. iuris. Verùm vt hunc Antipatrum à nostro Cœlio diuersum faciam, cogit me locus Vlpiani in l. ædiles §. sed enim D. de Ædil. Edicto. *Idem*, inquit de Cœlio loquens, *refert Ofiliũ existimasse*. Quibus verbis manifesto apparet, nostrũ Cœliũ Ofilio coetaneũ, quod Antipatro conuenire non potest, qui Ofilio antiquior fuit. Quamobrem non errabimus, si hunc M. Cœlium crediderimus: quod & confirmãt tempora, quibus ille vixit Cicerone iam ætatis prouectæ, atque ita Ofilio æqualis. Præterea eum Ædilem Curulem factum esse scribit Cicero in Bruto, atque ita verisimile est, eum de his quæ ad Ædilitium Edictum pertinebant, accuratè scripsisse. Eius etiam scripta in Pandectis non referuntur, nisi in titulo de Ædilit. Edicto. M. itaque Cœlius præter Ædilitatem, Tribunatum plebis adeptus est, in quo nemo contra ciuium perditorum popularem turbulentamq; dementiam, à Senatu & à bonorum causa stetit constantius, eod. Cicerone in Bruto. Postea tamen à sese discessit, & quos tentauerat euertere, imitatus est. Equitis Romani filius fuit, ex Puteolano municipio, quem Puteolani absentem in amplissimum ordinem cooptarunt. Specie & forma in adolescentia fuit adeo liberali, vt libidinis infamiam non effugerit, quam tamen diluere tentat Cicero in oratione quàm pro eo scripsisse supra diximus.

ATTEIVS CAPITO.

Apitonum cognomina à capite dicta Cicero auctor est lib. 1. de Natura Deorum. Primus Atteiorum quod magno capite esset, Capitonis nomen ipsi tributũ, ad posteros transmisit, peculiari Romanorum more apud

quos cognomina ab euentu vni ex quadam familia tradita, ad posteros eius familiæ propagabãtur. Sic Silones, sic Scæuolas, sic Labeones, Syllas, alióſque immuneros dictos fuiſſe apud autores legimus. Quem quidem morem veteres Galli non retinuere. Non enim posteros Hugonis Capeti Capetos dictos reperimus, licet eadem ratione à Gallis Capetus, qua Atteius à Romanis Capito nuncupatus ſit. Sic Caroli Martelli ſucceſſores Martelli cognomen non vſurpauere. Quod quidem magnæ autoritatis ſcriptores impoſitũ ei fuiſſe putant, quia ſicuti malleus qui *Martel* Gallice dicitur ferrum conſcindit & mollit: ita ipſe multas gentes deuicit, earumque vires confregit. Ego verò ſic nuncupatum exiſtimo, quod caput ad ſimilitudinem mallei, quem vt diximus, Galli *Martel* vocant, habuerit. Sic Tuditano cognomen inditum, quod caput ad mallei formam haberet. Tudites enim mallei ſunt, autore Feſto, à tundendo dicti. Cæterùm Capitonem noſtrum, filium fuiſſe exiſtimo L. Atteij Capitonis, qui Senatuſconſulto ſubſcripſit, quod à Cicerone refertur lib. viij epiſt. 8. vbi tamen vulgo corrupte legi *L. Atteius* L. *F. Ancapito* certiſſimum eſt. Bernardus quidem Rutilius reponit L. *Atteius*, L. *F. Atteij N. Capito*: vitioſe tamen. Erat enim & Atteij filius, nec olim ciues Romani demonſtrari ſolebant à cognomine aui vel patris, ſed tantum à prænomine. Manutius autem ſic legendum putat L. *Atteus*, L. *F. Anienſis Capito*. vt hæc dictio *Anienſis* nomen ſit tribus Capitonis. Crederem etiam legi hoc modo poſſe L. *Atteius*, L. *F. A. N. Capito*, vt his duabus litteris puncto diſtinctis, ſignificetur *Auli nepos*. Quicquid ſit, hic L. Atteius Capito, C. Capitonis Iuriſconſulti pater fuit, vir Prætorius, & in Republica magnæ ſatis autoritatis. Tribunatum plebis exercuit autore Plutarcho in C. Cæſare, Cæſarique familiaritate maximè iunctus, apud Ciceronem lib. xiij epiſtol. in ea, quam ſcribit C. Planco. Auus autem noſtri Capitonis Centurio Syllanus fuit, autore Tacito lib. iij Annal. Noſter

verò Capito ſtudijs ciuilibus principem in ciuitate locum adſequutus eſt. Hæc enim ætas duo pacis decora, & ornamenta tulit, Capitonem & Labeonem: ſed Labeonem incorrupta libertate, & ob id fama celebratiorem: Capitonis autem obſequium dominantibus magis probatum. Erat enim voluntatis & poteſtatis principum, cum hypochriſi aſſentator. Cuius rei extant ſatis ampla apud ſcriptores teſtimonia. Ex quibus pauca afferemus. Scriptum eſt apud autorem de illuſtribus Grammaticis, quum M. Pomponius grammaticus ex oratione Tiberium reprehendiſſet, affirmaſſe Atteiũ Capitonem illud eſſe latinũ: & ſi non eſſet, futurum. Vnde rectè reſponſum eſt à Pomponio. *Mentitur*, inquit Capito. *Tu enim Cæſar ciuitatem dare potes hominibus, verbis non potes*, ſic enim legendum eſſe puto, non vt vulgo legitur, *verba non potes*. Scribit etiam Tacitus L. Ennium Equitem Romanum Majeſtatis poſtulatum, quod effigiem Principis promiſcuum ad vſum argenti vertiſſet. Recipi Tiberius Cæſar inter reos ſe vetare ſimulabat, palam aſpernante Atteio Capitone, quaſi per libertatem. Non enim debere eripi patribus vim ſtatuendi, neq; tantum maleficium impune habendũ: ſanè lentus in ſuo dolore eſſet, Republicę iniurias ne largiretur. Intellexit hæc Tiberius vt erant, magis quàm vt dicebantur, perſtititque intercedere. Qua quidem in re Capito multum famæ & exiſtimationis amiſit. *Capito*, inquit Tacitus d. lib. iij, *inſignior infamia fuit, quod humani diuiniq; iuris ſciens egregium publicũ*, vel vt mallem, *hac re ius publicũ & bonas domi artes dehoneſtauiſſet*. His itaque adulationibus, quibus tempora illa admodum ſordida & infecta fuere Conſulatum ei Auguſtus accelerauit, vt Labeonem Antiſtium ijſdem artibus præcellentẽ dignatione eius Magiſtratus anteiret, eodem Tacito autore. Collega autem in Conſulatu additur ei C. Vibius C. F. Poſthumus ab Onuphrio lib. 2. Faſt. ex quadam antiqua inſcriptione, cuius exemplum hic appoſui.

Imp. Cæsare D. F. Augusto P.
Pont. Max. Trib. potest xxviiij
... Cos. xiij PP. Imp. xv.
... Spetus Mag. DD.
... Omnia scripta sunt quæ in hoc
... C. Atteio Capitone C. Vibio C. F.
Postumo Coss.

Atque eos Consules sub eum annum subgerit, quo M. Lepidus L. filius, L. Aruntius Cōsules facti sunt, quasi hoc ipso anno suffectos, vt non mirum sit, si à Cassiodoro, cæterísq; qui Fastos Consulares ad illa vsq; tempora continuarunt, produxeruntq;, de Capitone Atteio, Caioque Vibio mentio nulla facta sit. Quod illi rationem tantum habuerint eorum Consulum, qui initio anni magistratum inierunt. Et quidem suffectum fuisse Capitonem satis indicat Tacitus, quum ei acceleratū ab Augusto Consulatum scribit. Id etiam diserte significatur ex Pomponio l. 2, D. de origine iur. In Consulatu autem suo fertur decreuisse, *inuitam libertam patronum vxorem ducere non posse*, autore Vlpiano lib. iij ad leg. Iul. & Papiam in l. quod & Atteius D. de ritu nupt. Quod tamen ita obseruandum est, nisi patronus ideo eam manumisit, vt vxorem eam ducat. Addendum ex Iuliano, ni etiam filiusfamilias ancillam iussu patris manumiserit matrimonij causa, vt refertur à Rufino l. 51. D. eod. Hocque ex sententia eius Senatusconsulti, quod factum est Capitone Consule, de quo interpretanda est l. 21. D. qui & à quib. manumiss. Capitonem autem Iurisconsultum Consulem fuisse cum Germanico, anno ab Vrbe condita 764. apud Cuspinianum scriptū legimus. Sed allucinatur, vir alioqui antiquitatis Romanæ eruditissimus, Collega enim ille Germanici Cæsaris, C. Fonteius Capito nuncupatur: noster verò C. Atteius. Quiquidem non

eiusdem nominis nec eiusdem familiæ fuere. Cæterùm Atteium libertum habuit Philologum, quem inter Grammaticos Rhetorem, & inter Rhetores Grammaticum appellasse eum, tradit Suetonius Tranquillus de illustr. Grammat. Hæc de moribus, & honoribus Capitonis referuntur. De doctrina autem non minora. Principem enim locum in ciuitate, studia ei ciuilia dederunt. In quorum tractatione diuersam perpetuo ab Antistio Labeone, vt & in Reipublicæ gubernatione sententiam tenuit. Ideóq; non malè Pomponius in l. 2. D. de orig. iur. eos primùm in Iure Ciuili, quasi diuersas sectas fecisse tradit. Atteius siquidem Capito in his quæ ei tradita fuerunt, perseuerauit: Labeo ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ fretus, plurima innouare instituit. Atteioque Capitoni Massurius Sabinus successit Labeoni verò Nerua, qui adhuc eas dissentiones auxerũt. Quamuis tamen Capito diuersum à Labeone semper sentierit: Eius tamen doctrinam imminuere, nec adimere, scriptis suis tentauit. quinimò eam semper plenissimo ore, & cum laudis elogio prædicauit. Testis est Gellius l. xiij cap. xij, qui in quadam epistola Atteij Capitonis scriptum se inuenisse fatetur, Labeonem Antistium, legum atque morum Pop. Rom. iurísq; ciuilis doctum apprime fuisse. Proponant sibi huiusce æui scriptores, hoc veteris litterarũ candoris exemplum; & quod quisque meruerit, liberè & ingenuè profiteantur. Hanc autem tam insignem iuris cognitionem accepit totam ab Ofilio Iurisconsulto, de cuius doctrina quædam supra diximus. Cæterùm Capito & honoribus, & scientia florens, tandem sub Tiberio Cæsare senex extremum clausit diem. Multos tamen libros scriptos reliquit.

Commentaria ad xij Tab.

Coniectaneorum lib. 260.) Affertur quidem à Gellio lib. xiiij cap. vij noct. Att. locus ex lib. 259 Atteij.

De Pontificio iure lib. x.) meminit idem Gellius libri quinti

lib. 4. cap. 6. & Festus in dictione *mundus*. Ex quo illa sunt quæ à Macrobio lib. vij Saturn. cap. xiij de gestatione anuli, deque Deorũ formis non insculpendis referuntur. Scripsit præterea.

Collectaneorum lib.) Numerum non indico, eorum tamen octauus citatur à Gellio lib. iiij cap. xiiij, qui inscriptus erat, *de publicis iudiciis*.

De officio Senatorio lib. sing.) teste eodem Gellio lib. ij cap. xxiiij. Reliquit etiam

De iure sacrificiorum lib. x) Sicuti apud Macrobium legimus lib. iij Saturn.

Plinius de Artoptica loquens lib. xviij cap. xj Capitonem, tanquam locupletem autorem habet. Eius sententiã & contrariæ sectæ autores probarunt, vt Proculus ipse lib. 2. epist. Parietem communem incrustare licere in l. 13. D. de seruitut. præd. vrban. vbi notandum verba illa. *Cæterùm si demolitus sit vicinus, & ex stipulatu actione damni infecti agatur, non pluris quàm vulgaria tectoria æstimari debent, quod obseruari & in incrustatione oportet*, non esse ex Capitonis sententia, sed addita à Proculo: ne quis Capitonis verbis ductus, errare hac in re posset. Is aliquando in iure, Atteij nomine tantum vocatur, vt in l. qui quatuor §. vlt. D. de legat. iij.

NERVA.

Occeiorum familia, Romæ varias habuit stirpes. Fuit Neruarũ, ex qua stirpe, hi Iurisconsulti, pater & filius, orti sunt. Habuit & Cassianam, cuius mentio fit à Papiniano in l. 16. D. de his quæ vt indignis aufer. vbi Cocceius Cassianus vir clarissimus nominatur, qui Ruffinam ingenuam amore pleno dilexerat. Sic enim potius quam, *honore pleno*, legẽdum puto cum ijs, qui iam illud notauere. Duo itaque Coceij Nerue Iurisc. leguutur, pater & filius: vtriusq; meminit Pomponius in l. 2. D. de orig. iur. Pater Labeonis doctrinã sequutus, dissensiones inter Labeonem & Capitonem cœptas, cum Massurio Sabino Capitonis sequace auxit. Is patre Cocceio Nerua natus, propter præstantem iuris ciuilis cognitionem, Tiberio Cæsaris familiarissimus fuit, autore eodem Pomponio: ita vt Cæsarem in Campaniam secedentem, solus ex Senatoribus sequi meruerit, Consulque ab eo factus est, vt testatur Tacitus lib. 4. Annal. Is tantæ probitatis vir fuit, vt vitam abstinentia cibi finire maluerit, quam crudelitatem & sæuitiam, qua Tyberius in bonos ciues grassabatur, diutius perpeti. Quod tamen ita graue Tiberio, vt eum à proposito auertere omnimodo tentauerit, sed frustra. Quamobrem vt eius manibus quasi parentaret, accusatores celeberrimos, & notos, necari iussit, & viginti quinque sestertiorum millia in publicum contulit, vt ex ijs gratuitum mutuum per triennium obæratis præstaretur. Paucæ

reperiuntur eius in Pandectis sententiæ. Nam ea quæ de Nerua leguntur, ad filium transferenda sunt, vt plurimum. Qui quidem patris patres in iure sequutus, doctrinæ præstantia maxime floruit: ita vt anno ætatis suæ decimo septimo, aut ætate paulo maiore, feratur publicè de iure responsitasse, autore Vlpiano in l. 1. D. de postul. Temporibus Proculi vixit: quare sæpissimè à Iureconsultis cum Proculo coniungitur, quasi eiusdem ætatis, & scholæ. Ex quo notandum, cum in l. iij D. de vsufs. earum rerum, refertur Neruam negasse, vsumfructum nominum posse legari, etiam post Senatusc. quo omnium rerum vsusfructus legari poterat, eiusque sententiam à Cassio & Proculo reprobatam, j: ab vtraque schola: hoc de Nerua patre interpretandum. Filij tamen aliquando sentẽtia confirmatur, vt ab Vlpiano in l. iij § si seruus D. de pecul. aliquando improbatur, vt à Celso filio in l. si rem 29. D. de Euict. Scripsit autem Nerua filius, quædam.

De Vsufructu) vt apparet ex l. 13. D. de vsufr. & quemad. Scripsit etiam.

De Vsucapionibus.)

Ab eo Neruam Imperatorem originem traxisse certissimum est. C. Licinij Neruæ cuiusdam mentio fit apud Ciceronem in Bruto, quem ciuem improbum, & non indisertum Trib. Pleb. scribit. Sed nostros ab eo fluxisse negandum est, cum non Licinios, sed Cocceios dictos constet. Fortasse tamen non aberrabimus, si nostrorum originem ad Neruam illum referamus, quem familiarem Planco fuisse, docet eius epistola ad Ciceronem, lib. x. epistol. Ciceronis ad familiares.

SEXTVS POMPEIVS.

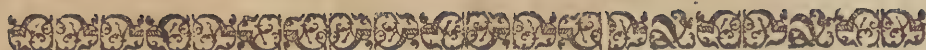
POmponius in l.2. D.de orig.iur. Sexti Pompeij Iuriscōsulti meminit: quem à Manilio, Bruto, & P.Mutio, cum Tuberone, Rutilio Rufo, & Virginio profectum scribit. Patrem habuit Sextum Pompeium, fratrem Cneium, Pompeij magni patrem. Cumq; frater inter oratores aliquem numerū obtineret, ipse præstantissium ingeniū contulit ad summā iuris ciuilis, & ad perfectam Geometriæ, & rerum Stoicarum scientiam, autore Tullio in Bruto, quem idem Tullius eruditum hominem in Philosophia appellat lib. 1. de Orat. Meminit etiam Sexti Pompeij Iurisconsulti Pomponius in l. 41. D. de hæred.inst. alius tamen á primo. qui neque Parthenij, neque Titi, vel Tiberij (vtrumuis legas) mentionem facere potuit: seriè temporum repugnante. Sciendum tamen, si ad Tiberium huius legis exemplum referatur, hunc Sextum Pompeium, eum constituendū esse, quem anno vltimo principatus Tiberij, Consulem Fasti faciunt. Sin autem *Titus* hac in lege legatur, sicuti legendum *Alciatus* putat lib. ij cap. ij dispunct. non ad Titi Vespasiani filij tempora, Sextus hic reijciendus est: sed ad Antonini Pij principatum, qui Titus quoque appellatus est. Quamuis in quibusdam Codicibus, pro Sexto Pompeio, Sextum Pomponium exaratum non ignorem, & corrupte. Hoc enim caput desumptum est ex Pomponij lib. xij ex varijs lectionibus: atque ita absurdum est existimare, Pomponiū de se ipso ita scripsisse, *Vt refert Sextus Pomponius.*

TVSCIANVS.

Vſcianum cum Aburnio Valente, Iauoleno Priſco in Sabinianorum ſcholâ ſucceſſiſſe ſcribit Pomponius d. l. 2. d. orig. iur. Quis autem hic Tuſcianus fuerit, non facilis diſquiſitionis. Tuſcianum quidem eloquentiſſimum oratorem fuiſſe tradit Suidas. Quidam tamen locum Pomponij mendoſum arbitrãtur; quod licet à me probetur, nõ aſſentior, ijs qui pro *Tuſcianus*, legendũ *Titus Mœtianus* putant. Nam Voluſius Mœtianus, quem de iure diſſerentem M. Antoninus Philoſophus audiuit, non Titus appellatur: ſed Lucius, apud Capitolinum in Marci Antonini vita. Propterea Mœtiani ætas ad hunc noſtrum Iuriſconſultum referri non poteſt. Non incongruè itaque dixerimus, ſi apud Pomponium loco ſupra citato pro *Tuſcianus*, *Tuſcius Fuſcianus* reponamus. Hoc enim mendum, exemplaribus vetuſtate exeſis, librariorũ inſcitia, & nominum ſimilitudine, apud Pomponium facile irrepſit. Coniecturã autem noſtram iuuat, quod is ſub Hadriano vixerit, & ſub D. Pio legatus Numidiæ fuerit: ad quem D. Pij conſtitutio refertur, tanquam ad virum peritum iuris à Triphonio in l. 7. D. de legat. præſt.

INDEX RERVM MEMORABI-lium, quæ in hoc opere reperiuntur.

Q.

R.

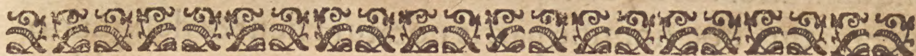
ERRATA.

pag 7 pro *Antonio Pio* repondendum *Antonino Pio*. Item lin.17 pro *M. Antonio* rep. *M. Antonino*. p.14 l. 18 pro *Mituo* repon. *Mutio*. p.22 pro *& lex l. Iulia* repon. *& lex Iulia*, p.26 pro *Heliogobalus* repon. *Heliogabalus*, item. l.24 pro *paterne* repon. *pater ne*. item l.26 pro *cuius indice*, repon. *cuius in indice*, & subsequenter pro *mentio in Sabinus* repon. *mentio. Sabinus*. &c. pag. 28 pro *scribitur apud Græcos*, repon. *scribatur, &c.* p.29 l. vlt. pro *ipsis scribant*, repon. *ipsis scribebant*, p.30 l 5 pro *beneficio*. repon. *beneficio*. item l.18 pro *indagentem* repon. *indagantem*, p.32 pro *Gellius librum primum Memorabilium lib. v.* repon *Gellius librum primum Memorabilium citat lib. v.* pag. 36 pro *quod ea earum legum*, repon. *quod earum legum*, p.37 l. vlt. pro *fartasse* repon. *fortasse*, p.39 pro *Alpheus vafer* repon. *Alphenus vafer*, p.45 pro *lib. vij cap. vv* repon. *lib. vij cap. xv.* p.47 pro *in lege j de D. Aedil.* repon. *in l. j D. de Aedil.* item l.18. pro *Memorat idem* repon. *memor est idem*, p.52 pro *in l. 2 D orig. iur.* leg. *en l. 2 D. de orig. iur.* p.54 pro *cum feruo* repon. *cum seruo*. p.60 pro *in ndice* rep. *in indice*, p.66 pro *auiti aut liberti* rep. *auiti liberti*, p 67 pro χράνεἶαι repon. χρίνεἶαι p.78 pro *antiquorum* rep. *antiquarum*. p.89 pro *lex Iulia & Poppæa* rep *leg. Iulia & Poppæa*, p.100 pro *impleruisse* repon. *impleuisse*, p. 101 l.30 *coæum* repon. *coæuum*, p.104 pro *silicet* rep. *scilicet*, p.106 pro *temansisse* rep. *remansisse*, p 108 pro *pacronatus* repon. *patronatus*, p.112 pro *dissimili argumento fuère* rep. *non dissimili argumento fuere*, p.115 pro *duarum legem* repon. *duarum legum*, p.121 pro *interpretanda sit* repõ. *interpretanda sunt*, p.125 pro *Antoninij Goueani* repon. *Antonij, &c.* item ead. pag pro *Arcadus* rep. *Arcadius*, p.127 pro *Manifecto* rep. *manifesto*, p.136, pro *P. enim Virgil* rep. *P. enim Virginium*, p.137 pro *vitam j* : rep. *vitam ij*, p.39 pro *à vrbe* rep. *ab vrbe*, p.143 pro *schola fuit itaque* rep. *schola. Fuit itaque, &c.* p.151 pro *supratus* rep. *superatus*, p.176 pro *cum ex eorum cognomine* repõ. *cum ex eius cognomine*, p.194 pro *& industrios pax, &c.* repon. *& industrios, ac ignauos pax, &c.* p.206 pro *Popirius Fronto* repon. *Papirius Fronto*.

Ex Ioannis Bertrandi vita.

pag 5 pro *tanquem* rep. *tanquam*, p 6 pro *viribus viribus vinci* repon. *viribus vinci*, ead. p. pro *Sept. anno enim Cal. Febr.* 1589 respon. *Sept. enim Cal. Febr. ann.* 1589 p.24. pro *ius eis reddit urum* repon. *ius eis redditurum*. p.18 pro *de more* repon. *ex more*.

FINIS.

PVBLICIVS GELLIVS.

HIc etiam vnus est ex decem Seruij discipulis & auditoribus autore eodem Pomponio in dicta l. 2. Male autem Hotomanus in descriptione Iurisconsultorum, Publicolam Gellium pro Publicio legendum esse dicit. Opinor enim Publicium esse illum, cuius fit mentio in l. 2. §. sed & si sint. D. ad Senatusc. Tertyll. & in l. sub diuersis de condit. & demonstrat. Publicium autem, Prętorem fuisse testatur Iustinianus Tit. de action. in Institut. & Vrbanum cum M. Iunio Cicero in Orat. pro Cluẽtio à quo Publiciana actio in Edicto proposita est, siue Publicianum iudicium, vt loquitur Caius in l. 13. D. de Public. in rem act. Hoc autem Publicianum Edictum interpretatus est Vlpianus lib. 16. ad Edictum, & Paulus lib. 19. fuit enim in Edicti compilatione à Iuliano positum, cuius Edicti verba ab Vlpiano referuntur in l. 1. D. de Publiciana. *Si quis id quod traditur ex iusta causa, non à domino & nondum vsucaptum petit, iudicium dabo.* Verba enim l. 7. *Prætor ait, qui bona fide emit,* non solum illius Edicti non sunt, vt notauit Glossa: sed ne quidem Publicij.

L. TVBERO.

DOmum nomenque Tuberonum laudat Cicero in Orat. pro Q. Ligario: non tamen Luciũ sed Q. Tuberonem virum patritium illum esse puto, quem Pomponius in dicta l. 2. doctissimũ habitum fuisse Iuris publici, & priuati, & complures vtriusque operis reliquisse scribit, vt in Tuberone docuimus. Hic autem Lucius Tubero fuit, qui Prætor vrbanus renunciatus est, de quo memorandum scribit Plinius lib. 10. Natur. histor. cap. 18. in capite Prætoris vrbani. L. Tuberonis in foro iura pro Tribunali reddentis, auem picũ Martium sedisse, ita placide, vt manu prehenderetur: respondere tunc vates, exitium Imperio portendi, si dimitteretur: si exanimaretur Prætori. Ille autem protinus concerpsit, nec multo post impleuit prodigium. Ex quibus emendandum puto locum Varronis ex lib. 3. de vita Pop. Romani qui citatur à Nonio Marcello in verbo *Picũnus. Pedius Petus cum esset Prætor Vrbanus, & sedens in sella curuli ius diceret populo, Picus Martius aduolauit, atque in capite eius assedit.* Legendumque *Aelius Tubero cum esset Prætor Vrbanus* &c. Ælij enim, Tuberones dicebantur; vnde cum apud Valerium lib. 5. cap. 6. idem de Aelio prætore scribi legimus, de hoc Aelio Tuberone intelligendum est. Quapropter male Volaterranus lib. 13. hũc prætorem, Cælium Pontium vocat: vnde & inscriptio illa quę affertur ab Onuphrio lib. 2. fast. mendum etiam habere videtur

Cereri Aug.
Matri Agr.